

St. I. Petri Muring
A. n. w. D. Benedici Baehning Cassin.

E' questo il volume nel quale secondo giudicarono alcuni.
Voffio lasciò più libero il corpo alla capricciosa sua
immaginazione, all'inclinazione che aveva ai paradossi e
pei racconti maravigliosi.

ISAACI VOSSII
VARIARUM
OBSERVATIONUM
LIBER.

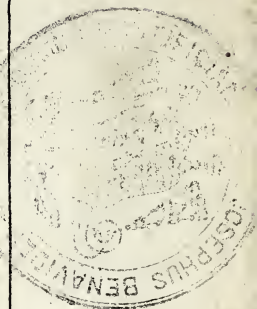

126. d. S. Pietro

LONDINI:

Prostant apud Robertum Scott Bibliopolam.
MDCLXXXV.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

DE ANTIQUÆ ROMÆ ET ALI- ARUM QUARUNDAM URBIVM MAGNITUDINE.

- Cap. I. **D**E mensura mœniorum veteris Romæ pag. 1
- II. De xxxvii urbis Romæ portis totidemque viis. De Tribubus p. 8
- III. Qualia fuerint mœnia Romæ antequam à Sylla vel potius ab Augusto Cesare ampliarentur p. 10
- IV. Occurritur quibusdam argumentis quæ huic tantæ magnitudini adversari videntur p. 14
- V. Quantus fuerit veteris Romæ cum suburbiis ambitus p. 22
- VI. Quando Roma fuerit maxima & hominum in Roma multitudo p. 26
- VII. Quomodo urbs & civitas & mœnia Romana paulatim decreverint p. 34
- VIII. De magnitudine Babylonis & Nini p. 37
- IX. De Thebis Ægyptiis p. 41
- X. De Alexandria p. 47
- XI. De Carthagine p. 51
- XII. De Cairo & Babylone Ægyptiaca p. 53
- XIII. De magnis Sinarum urbibus p. 56

DE ARTIBUS ET SCIENTIIS SINARUM
pag. 69

DE ORIGINE ET PROGRESSU PULVE-
RIS BELlici APUD EUROPEOS p.86

DE TRIREMUM ET LIBURNICARUM
CONSTRUCTIONE p.95

DE EMENDATIONE LONGITUDINUM
p. 141.

DE PATEFACIENDA PER SEPTENTRI-
ONEM AD JAPONENSES ET INDOS
NAVIGATIONE p. 187

DE APPARENTIBUS IN LUNA CIRCU-
LIS p. 195

DIURNA TELLURIS CONVERSIONE
OMNIA GRAVIA TENDERE AD ME-
DIUM p. 201.

DE

DE SIBYLLINIS ALIISQUE
QUÆ CHRISTI NATALEM
PRÆCESSERE ORACULIS.

EPISTOLA ad Thomam Brunonem pag 209
PRÆFATIO p. 215

Cap. I. De Danielis hebdomadibus p. 216

II. Explicatio prophetiæ Jacobi de Christo Gen. 49. p. 220

III. Quomodo Vaticinia de Christo fuerint attributa Herodi, deque Herodianorum secta p. 223

IV. De oraculis Sibyllinis, quando & à quibus fuere conscripta p. 229

V. Interpretatio iv. eclogæ Virgilii p. 234

VI. De prohibitione librorum Sibyllinorum p. 241

VII. De libris apocryphis p. 243

VIII. De hodiernis quæ supersunt Sibyllinis p. 247

IX. De altera Sibylla Erythræa cujus carmina non a Judæis sed ab Ethnicis fuere conficta p. 254

X. Judæorum Alexandrinorum de rege venturo sententia p. 257

XI. Tertulliani & Josephi de Christo Testimonia vindicantur p. 260

XII. De ordine & divisione sacrorum librorum quem Judæi perverterunt p. 263

XIII. Vindi-

XIII. <i>Vindicantur nonnulla LXX. interpretum loca male à quibusdam reprehensa</i>	p. 265
XIV. <i>Quomodo disputandum cum Judeis & qua præcipue ratione sint convincendi</i>	p. 270
XV. <i>De litteris Samariticis</i>	p. 281
XVI. <i>De Judæorum Grammatica & de Judæis Helle- nistis</i>	p. 284
<i>Ad Judæos</i>	p. 293

RESPONSIO AD OBJECTA NU-
PERÆ CRITICÆ SACRÆ
p. 297

AD ITERATAS PATRIS SIMO-
NII OBJECTIONES ALTERA
RESPONSIO p. 345

IS A A C I V O S S I I
D E
A N T I Q U A U R B I S R O M Æ
M A G N I T U D I N E.

C A P. I.

De Mensura mœniorum veteris Romæ.

Æ P I U S miratus sum plerosque eos qui de Urbe R O M A & antiquis ejus scripsere mœnibus, adeo ea angusto inclusisse spatio, ut illa nunquam undecim-millium ambitum excessisse existiment. Cum enim veteres isti, qui supersunt muri, hanc fere conficiant mensuram, & nusquam hoc tempore alii compareant; rem factam se habere putant si audacter affirmant, istam orbis quondam dominam non laxioribus unquam clausam terminatamque fuisse mœnibus. Errorem suum vel exinde cognoscere potuissent quod communi scriptorum consensu constet jam anno urbis conditæ C C X C I murum hujus urbis parem aut etiam aliquanto ampliorem habitum fuisse Atheniensium aut Syracusiorum mœnibus, quæ in ambitu C L X X X. vel etiam ducenta, si aliquos sequamur, continebant stadia, quæ viginti quinque passuum conficiunt millia, vel ut minimum X X I I. cum semisse. Nimis autem absurdum fuerit existi-

mare domita postmodum tota Italia, Græcia, Africa, Ægypto, Hispania & Gallia, toto denique usque ad Eufratem subactō Oriente, & in infinitum propemodum post tot triumphos crescente civitate; adeo nihilominus decrevisse urbem, ut non nisi quartam partem, ejus quam prius obtinisset aræ, suis circumscriberet mœnibus. Quapropter non inutilem spero me præstiturum operam, si quod omnibus urbibus & omnibus ubique contigit rebus publicis, idem quoque Romæ contigisse ostendero, certisque documentis palam fecero, urbem illam florente populari regimine & libertate integra, non ad eam modo quam diximus, quamque superstitēs etiamnum testantur muri, verum ad vicies minimum majorem provectam fuisse amplitudinem: eandem vero everfa libertate & oppressa primum à Sylla & deinceps à Pompeio & Cæsaribus republica, ita paulatim esse diminutam, donec tandem in eam, quam Justiniani, qui hoc tempore supersunt, declarant muri, deficeret mensuram. Animus non est ea hic repetere quæ jam sæpius ab aliis occupata fuere, nec exponere quibus initiis & progressibus urbs & civitas Romana ad tantam provecta sit magnitudinem. Primum fuisse Syllam qui post reges produxerit Pomœrium complures scribunt. Sed aliud pomœrium, aliud murum ampliare, ut postea dicemus. At vero jam diu antea muros urbis prolatos fuisse colligo ex Horatio, cum in Arte scribit tibias antiquis Romanis admodum fuisse simplices, minimeque spissa theatrorum sedilia, sed vero

*Postquam cæpit agros extendere victor, & urbem.
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia major.*

Cum enim ex Livio lib. vii. constet primos ludiones ex He-
truria accitos fuisse anno Urbis cccxe. clarum satis sit
de quo tempore hæc Horatii verba intelligenda sint, ut du-
bitan;

bitandum minime sit, quin sæpius eodem manente pomœrio, urbe tamen & civitate crescente, creverit etiam murorum ambitus. Ab Augusto vero aucta fuisse constat mœnia. Quænam autem & quanta fuerit hæc ampliatio, licet antiqui non prodiderint scriptores, ex eo tamen quod murus prior ad centum & octoginta protenderetur stadia, & quod aperta esset pars urbis ad Campum Martium satis verisimiliter potest confici. Antiqua nempe mœnia à decimo viæ Ostiensis milliari lapide usque ad Anienem fluvium excurrerant. Quod verò ab Aniene usque ad Tiberim interjacet spatium id supplevit Augustus. Nondum iste exstabat murus cum suam Dionysius Halicarnassensis ederet historiam; is quippe veteris tantum mentionem fecit muri, qui non excedebat viginti quinque pass. millia, ut paulo ante monuimus. Sed verò cum Augustus post illud tempus, quo ista scribebat Dionysius, totis *xxiv.* imperarit annis, manifestum est, eo demum tempore aucta ab illo fuisse mœnia. Ut vero sciamus tempore Augusti hoc quod diximus augmentum accessisse mœnibus Romanis, adscribam verba Plinii, idque eo lubentius, quod illa non intellecta multis viris doctis & antiquitatum Romanarum studiosis multorum fuerint causa errorum, dum ea vel temere corrigunt, vel ineptis interpretamentis in absurdos conantur abducere sensus. Sic itaque ille, lib. iii. cap. v. *Mœnia ejus collegere ambitu imperatoribus Censoribusque Vespasianis anno conditæ DCCCXXVIII. pass. xxx, M. Complexa montes septem ipsa dividitur in regiones quatuordecim. Compita earum CCLXV. Ejusdem spatii mensura corrente à milliario in capite Romani fori constituto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita ut duodecim portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem quæ esse desierunt; efficit passuum per directum xxx M. DCCCLXV. Ad extrema vero testorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum.* Hæc est constans

fere veterum librorum scriptura nisi quod & in vulgatis, & in longe pluribus manu exaratis codicibus in primo commate non xxx. M. sed vero xiii. millia & cc insuper exhibeantur passus. Hujus autem varietatis, qualis & in multis quoque aliis occurrit locis, non aliunde petenda est causa, quam quod tempore Theodosii & postea, non defuerint complures qui Plinii exemplaria depravarunt & nulla scriptoris habita ratione, suorum temporum mensuras pro mensuris substituerunt veteribus. Verum id esse satis colligas è scripto de mensura orbis terræ quod anno xv. regni sui fieri curavit imperator Theodosius, quodque in multorum passim occurrit Bibliothecis; quia tamen nondum quod sciam editum, non pigebit ipsa adscribere verba.

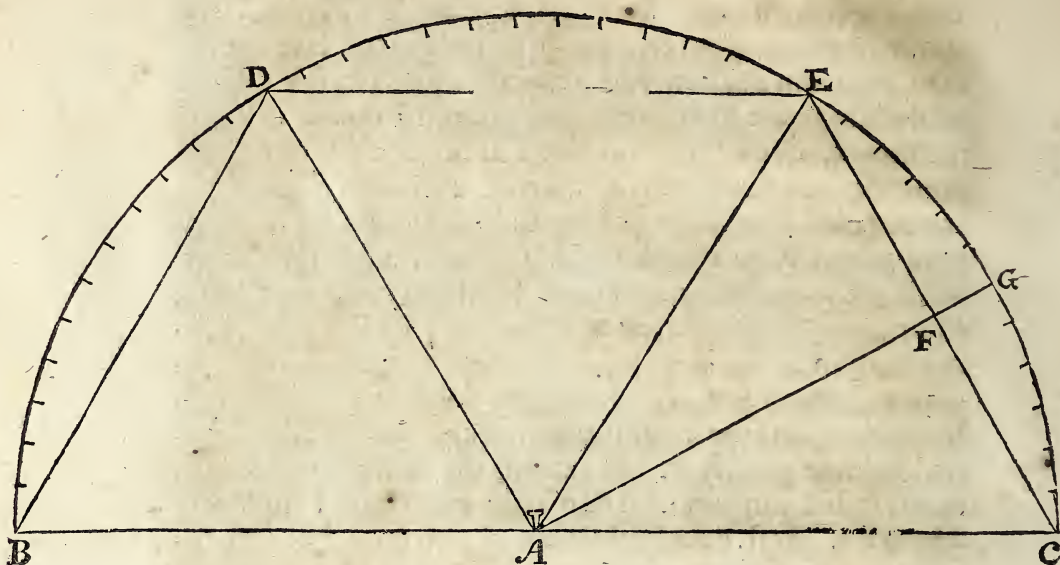
Post congregatam Epistolam de quæstionibus decem artis Grammaticæ, cogitavi ut liber de mensura provinciarum orbis terræ sequeretur, secundum illorum auctoritatem, quos sacratiss. Theodosius imperator ad provincias prædictas mensurandas miserat. Et juxta Plinii Secundi præclaram auctoritatem ipsarum dimensionem volo supplens ostendere. Sed duabus causis contra temporum rationem scripturam missorum Theodosii verbis Plinii Secundi ordine scribendi propono, eo quod illi in duodenis novissimis versibus diligentius antiquis fecisse se affirmant, & quod exemplaria codicum naturalis historiæ Plinii Secundi quæ scrutatus fui nimis à scriptoribus ultimarum temporum dissipata prævidi. Sermones quidem prædictorum Missorum quia minus vitiose scripti sunt quantum potuero corrigere curabo. At ubi in libris Plinii Secundi corrupte absque dubio numeros fieri cognovero, loca eorum vacua interim fore faciam, ut si non invenero certa exemplaria, quicunque repererit emendet. Nam ubi dubitavero num certi necne sint numeri, sicut certos caraxabo, ut prædictus quisque veros viderit, veraciter corrigat. Nulli stuporem præbere debet quando numerus millium inter Plinium Secundum ac missos Imperatoris dissentit, quoniam illi sicut prædixi, quod intentius vere hoc opus perfecerunt quam veteres testantur.

Non

Non est itaque obscura ratio quamobrem in multis Plinii exemplaribus extrita veteri mensura alius substitutus sit numerus continens mensuram murorum quos fecit Justinianus, quique hodie etiamnum magna ex parte supersunt. Quod si quis dubitet, illum vel ipse redarguet Plinius, cum statim postea modum explicat, quo inita fuerit hæc mensura. Cum enim ut Dionysius Halicarnassensis scribit difficile admodum fuerit mœniorum ambientium Romam colligere mensuram, quod propter ædificia intus & extus cingentia non ubique pateret aditus ad murum, rationem explicat qua mœniorum haberi potuerit longitudo. Dicit itaque suo tempore portas Romæ fuisse triginta septem, æqualibus intervallis distantes à lapide milliario in media urbe constituto. Hinc patet mænia illa quæ describit hoc loco Plinius, in semicirculum fuisse disposita, & eandem prorsus habuisse figuram, quam Fabius Pictor antiquæ tribuit civitati seu agro Romano, cum eum arcus formam, cujus chorda esset Tiberis, reddidisse testatur. Si exactus iste fuisset semicirculus, facilis fuisset dimensio. Dato enim intervallo à milliario ad portas, id est, data semidiametro, datur quoque semicirculus. Sed propter obliquitatem Tiberis non constabat quantam partem circuli absumerent mœnia. Rectam vero diametrum invenire & hoc quoque difficile cum in Transiberina regione eadem quæ in ipsa Rôma occurreret difficultas, quod omnia ædificiis essent occupata. Eadem ratio obstabat, quominus & portarum intervalla cognoscerentur. Quamvis illæ ut æquali à milliario aureo distabant mensura, ita quoque paribus à se invicem distarent intervallis, quo tamen exactior fiat calculus & minor committatur error, dicit tutissimum fuisse ut duodecim portæ semel simulque numerentur per directum, neglectis & præteritis septem antiquis portis milliario vicinioribus, & hac ratione mensores Vespasianorum collegisse longitudinem muri xxx M. & pass. DCCCLXV. quem paulo ante triginta millium passuum rotundiorẽ dixerat numero. Sit itaque milliarium au-

reum quod in capite fori Romani prope Tiberim erat positum, A. Ipse Tiberis BC. Mœnia Romæ qualia sub Augusto & Vespasiano erant BDEC. In hoc muro notentur

xxxvii. portæ, quæ conficiunt xxxvi. intervalla. Si in exactum semicirculum disposita fuissent mœnia, haberemus tria æqualia & æquilatera triangula, qualia sex integer continet circulus, facilisque omnino fuisset dimensio. Verum quia ut diximus non constabat quantam circuli partem mœnia absolverent, dicit duodecim portas, id est, duodecim portarum intervalla, simul numerata fuisse mensura currente per vicos rectiores, quod eo facilius fieri poterat, quod Augustus & Nero vicos qui antea enormes erant, direxerant. Quamvis vero ea dimensio alibi quoque fieri potuerit, ponamus tamen eam institutam fuisse à C versus E per vicos CFE. Cum vero omnes portæ æqualibus à milliario, id est, à centro urbis, abessent intervallis, clarum est data recta CFE, dari quoque perpendicularem AF & residuum ejus FG &

FG & similiter arcum seu curvaturam muri CGE, quæ omni tertiam longitudinis muri contineret partem, oportet ut fuerit passuum decem millium & insuper CCLV. cum totius muri teste Plinio longitudo fuerit triginta millium & DCCXLV. passuum. Ex hoc porro Plinii loco certo & manifeste cognoscitur mœniorum Romæ amplitudo. Sed & hoc quoque cognoscitur à medio urbis, sive à milliario constituto in capite fori, ad singulas portas intervallum fuisse decem millium passuum, ita ut tota diameter passuum fuerit viginti millium. Hinc quoque patet mœnia Romana ambitu suo non totum implexisse & absolvisse semicirculum. Si enim diameter fuerit viginti millium, necessum est secundum rationes Geometricas, ut dimidius circulus contineat triginta & unum millia & insuper passus $428\frac{4}{7}$. Desunt ergo passus $663\frac{4}{7}$. Tantillo nempe spatio mœnia Romana semicirculo minora fuere. Jam vero si scire velimus utrum hæc Vespasiani jussu facta dimensio recte instituta sit, optime id nostro cognoscere possimus seculo. Quippe cum nulla ædificia & nullæ excelsæ moles facultatem metiendi impediant, & notus sit situs fori Romani in cujus capite prope Tiberim collocatum erat milliarium; ausim promittere futurum ut si quis à foro Romano veluti centro describat semicirculum ad ripas Tiberis decem utrimque distantes passuum millibus, ambitum illum aliquanto minorem inveniat semicirculo, ita ut ad cognoscendam Plinianæ mensuræ veritatem, vel solum hoc sufficiat argumentum.

CAP. II.

*De triginta septem URBIS ROMÆ portis
totidemque viis. De tribubus.*

UM in antiquiore Roma nulla portarum in tra-
ctu Transiberino apud scriptores occurrat
mentio, siquidem & nullus præter Sublicium
erat pons, qui tamen & ipse belli tempore dis-
solvebatur; minime dubitandum quin triginta septem istæ
portæ, quas memorat Plinius, omnes in eo, quem hactenus
descripsimus, fuerint muro, & nisi fallor, manifeste id ipsum
Plinii indicant verba. Cum ille muro tribuat longitudinem
triginta millium & præterea passuum DCCCLXV. & ex eo
quod addit, sufficere ut duodecim portæ semel numeren-
tur, satis manifeste conficitur æqualia fuisse portarum in-
tervallā, ita ut inter singulas portas spatium intercesserit
passuum DCCCLIV^{VII}_{XII}. Quæ sane justa & legitima est
mensura. Stultum vero fuerit in ambitu undecim vel tre-
decim millium tantam portarum multitudinem fingere.
Portas quoque triginta septem Romæ fuisse affirmat. P. Vi-
ctor ad finem scripti de regionibus urbis. Sed cum Valen-
tiniani tempore compileret iste vixerit, non potuit sic scri-
psisse aut sensisse, itaque libenter ab aliquo è Plinio addi-
tum existimo. Porro si quis numerum portarum quæ in
antiquis marmoribus & apud Festum & alios memorantur
simul componat, inveniet verum esse quod scribit Plinius.
Sed & ex viarum numero idem deprehendi potest. Siquis
enim vel earum solum, quarum apud antiquos scriptores su-
perest memoria, subducatur numerum, plures quam triginta
inveniet, neglectis etiam iis, quas in Transiberina constat
fuisse regione.

Sed

Sed & ex tribuum numero facile aliquis colligat quanta olim fuerit Roma, si urbanas cum illis componamus tribubus quæ in agris, id est in suburbiis, habitarent. Sub regibus & postea quamdiu Romana stetit Respublica, nunquam plures quam quatuor tribus fuere urbanæ, quæ Romæ, quatenus septem continetur montibus, fixum haberent domicilium. At vero in agro suburbano primo quidem xvi, dein xxi, mox xxvi, deinceps xxxv, tandem etiam post bellum Marficum quadraginta quinque numeratæ fuere tribus. Tot & etiam plures fuisse, licet ex antiquis satis colligere possimus monumentis propter antiqui tamen numeri religionem, non plures quam triginta quinque dicebantur. Quamdiu vero hic numerus substitit, usque ad tempora Sullana, omnes istas tribus Romæ habitasse certis confici potest testimoniis; neque obest quod easdem per totam Italiam dispersas postmodum fuisse constet. Sub Regibus nempe quando ager Romanus nusquam ultra decimum octavum à foro Romano extendebatur lapidem, iste nihilominus sufficebat ager alendis tam rusticis quam urbanis tribubus. Aucta deinceps republica Romana, cum ex victis aut dedititiis Italiæ populis innumeri civitate donarentur, cresceretque non numerus tantum, sed & amplitudo & frequentia tribuum, nec alendæ tantæ multitudini Romanus sufficeret ager; necessum fuit ut victarum gentium agri aut toti, aut ex parte, victoribus cederent. Suadente itaque utilitate divisi inter victores fuere agri, victique ad augendam civitatem Romanam per tribus fuere dispersi, missis Roma novis colonis, qui & agrorum curam haberent, & simul illos, qui in provinciis remansissent, (si quid forsan rerum novarum molirentur) comprimerent. Hac ratione factum est ut tribus quæ antea Romæ erant, divisæ fuerint, & partim Romæ agerent, partim vero per provincias dispergerentur. Quamvis autem in provinciis plurimum versarentur, præcipui tamen etiam Romæ suos habebant lares, ad quos comitiorum tempore revertebantur, Hæc cum

Habemus itaque antiqui muri Romani longitudinem porrectam ad millia **xxii.** & passus quingentos, aut etiam millia **xxiv.**, si stadia septem cum semisse, cum singulis componamus passuum millibus. Sed & hoc quoque patet muros à Sulla & postea ab Augusto ampliatos sex millibus & passibus **DCCLXV.**, aut si alterum sequamur calculum octo millibus & passibus **CCLXV** productiores fuisse istis antiquis.

Unde incœperit & ubi desierit antiquus iste murus, multis dictu admodum videbitur difficile. Cum ne eorum quidem mœniorum quæ construxit Augustus, quæque describit Plinius, ullæ hac tempestate supersint reliquæ; nemini mirum videri debet, si prisca istius muri nulla hoc tempore compareant vestigia, præsertim cum sua quoque ætate illa inventu difficilia fuisse testetur prædictus Halicarnassensis. Parum hic juvant scriptores antiqui, è quorum silentio satis manifestum veteres Romanos stante libertate & durante Republica non magnam murorum gessisse curam, confisos potius virtute & multitudine civium. Crebra quidem prolata pomærii occurrit mentio, sed nihil hoc ad muros, cum constet non tantum post reges exactos, sed jam quoque antea, crescente civitate crevisse quoque mœnia extra pomœrium, quod septem montium ambitu etiam cum amplissimum esset terminabatur,

Sed vero omnis dubitatio & difficultas cessabit, si Dionysium Halicarnasseum & Plinium sequamur, & veteris istius muri initium promoveamus ad decimum viæ Ostensis lapidem, unde demum ad **CLXXX** stadia procurrebat ad Anienem, æquali semper intervallo à milliario distans aureo. Non ulterius procedebat murus tempore Reip. constructus. Spatium enim quod Anienem & Tiberim interjacet sine mœnibus fuisse tempore Hannibalis & postea, constat ex historia. Alterum vero confirmat Pompeius Festus *Puilia saxa esse ad portam quæ sit secundum Tiberim, ait Fabius Pictor. Quem locum putat Labeo dici, ubi fuerit*

Ficana, via Ostiensi, ad lapidem undecimum. Neque enim proba videtur lectio vulgata. Verum multo magis ipsum hoc confirmat intervallum, si enim murum hunc ab initio undecimi lapidis sive à Ficana, ut habet Festus persequaris usque ad Anienem, habebis stadia CLXXX seu tot quot diximus pass. millia. Quod si isti longitudini adjicias id quod Augustus huic muro addidit, producendo eum ab Aniense iterum ad Tiberim, invenies reliqua quæ supersunt octo passuum millia. Supra enim Fidenas & Crustumerium excurrerant mœnia Augustea. At vero prius aperta erat via ad Campum Martium, nulloque præcingebatur muro. Proposuerat quidem Cæsar obstruere hunc hiatus, sed Augustus demum perfecit. Clarum hinc fit quanto spatium mœnia urbis ampliare voluerit Nero Cæsar, cum in animo habuit ea Hostiam usque producere. Cum enim ad Ficanam murus iste jam antiquitus fuerit promotus, facile colligere possimus illum non magnam admodum rem præstiturum fuisse, si quod voluit perfecisset, & veteres muros Ostiam usque continuasset. Verum si ea tantum parte non autem circumcirca murus fuisset ampliatum, convenientem non habuisset circinationem, ut mirum non sit prætermisum fuisse opus. Sed neque hoc mirum cuiquam debet videri, quod jam sub Regibus & mox postea tanta fuerint Urbis & mœniorum incrementa Ostiam versus, parum tamen crescente urbe ab ea parte qua Anio fluit. Non tantum propter utilitatem ex vicinia maris ut plerumque fieri solet, sed & ratione situs id contigisse, quia nempe planior & ædificationi aptior sit ista agri Romani portio, docent nos Festi scholæ, *Posticum Palatii dicta est ea regio urbis quam Romulus obversam posuit, ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus* & *qua mollissime adibatur urbs: cum Etruscorum agrum à Romano Tiberis discluderet, ceteræ vicinæ civitates colles aliquot haberent oppositos.* Perperam vulgo legitur *Pectusculum Palatii*, & alieno prorsus uti multa alia insertum loco. Ab aruspiciibus nempe
indi-

inditum nomen, qui cum cardinem vocarent eam lineam quæ decumanum ad angulos secaret rectos, posticam dixere istam cardinis partem, quæ à centro designationis meridiem spectaret. Posticum itaque Palatii seu postica linea ea erat, quæ à foro Romano Ostiam versus tendit.

CAP. IV.

Occurritur quibusdam argumentis quæ huic tantæ magnitudini adversari videntur.

Pomœrium vel ipso attestante vocabulo extra muros & solis Palatini montis radicibus terminatum primitus fuisse uno consensu fatentur plerique. Prolatum deinceps fuisse à Regibus & præcipue Servio Tullio & hoc quoque constat. Ampliatis ab illo & ab aliis postmodum mœnibus, pomœrium jam non tantum extra sed etiam intra muros fuisse & hoc quoque plerique testantur scriptores. Ex iisdem quoque clarum pomœrii terminos nunquam excessisse septem colles: siquidem constat ne Aventinum quidem usque ad tempora Claudii Cæsaris intra pomœrium fuisse. Religione prohibitos ne produceretur pomœrium scribit Dionysius Halicarnassensis. Nempe vetabant augures, pontifices & reliqui sacerdotes, quorum intererat ut multa ædificiis vacua in media urbe & Palatino vicina relinquerentur loca, apta captandis auguriis, lustrandis agris & circumeundis muris, exhibendis ludis & spectaculis, ædificandis circis, unde non modicum redundabat emolumentum. Dicitur quidem Sulla protulisse pomœrium, ideoque auxisse pontificum & augurum collegium; sed tamen jus antiqui pomœrii mansisse vel ex eo colligas, quod ne Aventinus quidem collis ejus ætate intra pomœrium fuerit receptus, & quod exteriores muri quos descripsimus
ita

ita ædificiis fuerint obruti, ut nullum omnino ibi pomœrium fuisse videatur. Hinc satis ut puto clare conficias, Pontificum & augurum, quorum in potestate erat terminos ponere, prævaluisse auctoritatem, idque obtinuisse, ut Roma non mœniorum laxitate, sed pomœrii finibus terminaretur, & ut quidquid extra pomœrium & septem esset colles suburbii accenseretur. Si sic statuamus, cessabunt omnes fere controversiæ, quæ complures doctos & antiquitatis studiosos hactenus exercuerunt viros, cum vix quidquam in veterum occurrat scriptorum libris, quod non facile hac ratione intelligas.

Quando itaque urbem septem circumscribi & contineri collibus scribunt veteres, hoc de pomœrio, id est, præcipua ejus intelligendum est parte: utpote quæ Palatium & atria comprehenderet nobilium. Ut vero ait Ovidius Jovis describens regiam ad exemplum civitatis Romanæ. *Plebs habitat diversa locis*, ita quoque quidquid extra pomœrium esset, extra urbem esse credebatur, nulla habita mœniorum ratione quæ inconspicua erant & ipsis ædificiis depressiora. Inde est quod Aristides in *Orat. de laudibus Romæ*, ne digna quidem ea existimaverit quorum faceret mentionem & neget Romam alia habuisse mœnia, quam Euphratem & Phasim & cæteros Romani imperii terminos. A populo & plebe Romana & insuper ab infinita gentium multitudine habitabatur quidquid esset extra pomœrium. Ibi vivebant omnes orbis Romani populi vicatim divisi, ut idem habet Aristides, ibi totæ nationes simul & confertim habitabant, ut Cappadocum, Scytharum, Ponticorum, & aliarum complures, ut apud Galenum loquitur Polemo. In Transiberino suburbio agebant Judæi & Egyptii. Alibi Catti, Germani, Daci & Britanni, denique longe maxima urbis pars erant exteri ut testatur Seneca, & *mundi facie repleta* ut Lucanus. Innumeræ quoque erant ibi nobilium villæ quæ tamen licet intra mœnia essent, suburbana nihilominus dicebantur.

Ampli-

Ampliandum tamen hoc in loco iudicium, ut rem totam conficiamus. Nam si hic subsistamus quid sentiemus de Plinio, qui cum omnium quotquot fuere urbium longe maximam faciat Romam, utpote cui tribuat ambitum majorem Lxx. pass. millibus, terminari tamen eam ab Oriente affirmat aggere Tarquinii Superbi sito inter portam Collinam & Esquilinam, ideoque vix duobus pass. millibus distantem à media Roma? Quid item dicemus de Dionysio Halicarnasseo, cum scribit post Reges non ampliatus fuisse Pomœrium, religione non permittente, cum tamen idem anno Urbis cccxi. mœnia Romæ æquasse aut etiam superasse affirmet muros Athenarum aut Syracusarum? Adeone sui existemus oblitos fuisse utrosque scriptores, ut nescirent quid scriberent? Vulgus tamen antiquariorum sic censent. Sed nos scimus errare eos quam plurimum, cum antiquæ urbis mensuram ex hodiernis conantur colligere reliquiis, & Aggerem Tarquinii, quem hoc in loco memorat Plinius, tam vicinum Aureo fuisse contendunt Milliari, ut non nisi duobus ab eo passuum abfuerit millibus, cum decem minimum abfuisse ex ipso possit confici Plinio. Quærat aliquis, an ergo Tarquinii tempore tanta jam fuerit Roma, ut agger iste adeoque ipsa urbis portæ & muri civitatis totis decem pass. millibus à medio remoti esse potuerint foro? Quamvis ex eo quem adduximus Dionysii loco haud obscure cognoscamus non defuisse olim inter Romanos qui sic crederent, & præsertim inter sacerdotes & augures, quorum intererat rebus & operibus suis religionis ergo majorem quam par sit adscribere vetustatem; licet etiam necesse sit jam tum quoque magnam admodum fuisse Romam, utpote in qua centum & triginta civium numerarentur millia; vix tamen mihi persuaserim aggerem istum Tarquinii, quando primum fuit exstructus, pluribus quam quatuor millibus à primo remotum fuisse Milliario. Sed quomodo inde ad decimum migravit lapidem? Respondeat pro me Livius, qui de pomœrio agens lib. primo
sic

sic scribit; *in urbis incremento, semper quantum mœnia processura erant, tantum termini consecrati proferebantur.* Cum vero agger iste Tarquinii medius esset Collinam inter & Esquilinam portas, necessum quoque fuit, ut prolatis mœnibus & portis urbis, simul quoque medius produceretur agger seu murus. Dixeris hac ratione non eundem fore aggerem. Quidni? præsertim si ex iisdem reædificatus fuerit lapidibus; ut plerunque fieri solet. Licet vero id non sit, nihil tamen obest, cum ex augurum & pontificum arbitrio nomina imponerentur, & solenne omnibus semper seculis & locis fuerit, ut si quando portæ & mœnia promoverentur & ampliantur, antiqua ut plurimum serventur nomina. Si exempla petas, & illa quoque accipe. Lucum Camœnarum & Antrum Egeriæ, quod Numa solebat frequentare, quamvis verus eorum hoc tempore ignoretur situs, illud tamen constat haud longe extra portam fuisse Capenam, quæ tunc admodum mediæ urbi erat vicina. Crescente deinceps sub Consulibus civitate & promotis ad decimum lapidem mœnibus & portis urbis, simul quoque migravit fons & Antrum Egeriæ & Camœnarum Silva ad decimum quintum lapidem. Ariciam quippe omnia hæc fuere translata ad Nemus Dianæ, quod quam latissime patebat, adeo ut finitimum esset mœnibus & extremis Romæ suburbiiis. Manium Egerium primum è Romanis sacerdotibus tractum hunc Nemorensem Dianæ consecrassè constat è Festo. Sed vero Cato Originum II. vocat hunc Bæbium Egerium. Verba ejus hæc sunt apud Priscianum, lib. iv. *Lucum Dianium in nemore Aricino Egerius Bæbius Tusculanus dedicavit dictator Latinus.* Pari ratione cum multa alia veteris Pomœrii loca, tum quoque Lacus Juturnæ & Clivus Virbii una cum urbis mœnibus fuere prolata. Clivus Virbii erat prius ad quartum lapidem vicinus Esquiliiis vico Patrio & Aggeri antiquo, quæ præcipue loca à tenuioris conditionis hominibus aut etiam à mendicis tenebantur. Iste Virbii clivus & ipse quoque ad colles migravit Aricinos,

& factus est statio mendicorum, Judaicorum præcipue. Judæis quippe sacerdotes Luci Nemorensis totum locarant Aricinum saltum, unde Juvenalis & ipsam quoque silvam ejectis Camœnis dicit mendicare. Notanda vero ad hunc Juvenalis locum verba veteris Scholiastæ; *In via Appia ad portam Capenam, id est ad Camœnas. Madidam ideo, quia supra eam aquæductus est, quem nunc appellant Arcum stillantem. Primum enim usque ibidem fuerunt portæ, quæ porta Capena vocabatur* Nempe eo, quo iste interpres scribebat tempore, porta Capena ad illum redierat locum, quò sub primis fuerat regibus, quoque nunc fere visitur. At vero tempore Juvenalis dicit portam istam vicinam fuisse Ariciæ & Luco Camœnarum ad decimum ab urbe remotam lapidem, ut ostendimus, quemadmodum & cæteræ urbis portæ, quæ postmodum diminuta Roma esse desierunt, ita ut sex vel septem in unam coaluerint. Quin & amplius addo, crescente perpetuo pomœrio & mœniorum amplitudine & ipsos quoque crevisse montes & quam latissime finium suorum protulisse terminos. Semper quidem augures & sacrorum antistites voluerunt ut universa Roma septem contineretur montibus; sed redundante civium & incolarum copia, cum pauci isti colles tantam non caperent multitudinem, primo quidem exædificata fuit tota ea planities, quæ ultra Aventinum Ostiam versus jacet. Mox deinceps agri qui longius à flumine absunt & crebris assurgunt collibus & illi quoque inhabitari cœperunt, & urbi accesserunt. Mansit nihilominus antiquæ religionis mos, ut Roma non nisi à septem comprehendi diceretur montibus: singulis quippe montibus augures & Sacerdotes complures adjecere colles, qui velut appendices iisdem accederent; ita ut uno eodemque omnes censerentur nomine. Esquilino itaque monti addiderunt Cispium & Oppium montes, qui utrique complures continebant colles. Idem Cœlio, Quirinali & alliis contigit montibus, ut facile aliquis ex sacris Argeorum colligat libris, quorum fragmenta

menta servavit nobis Varro quarto de L.L. libro. Frustra sunt qui in illis, quæ hoc tempore supersunt mœnibus, tot montium capita seu juga invenire conantur aut ex Rufi & Victoris de regionibus urbis libellis præscam satagunt explicare magnitudinem, cum illorum ætate, ne vicissima quidem antiquæ urbis pars superfuerit. Vel solæ Esquilæ majores erant, quam sit totum illud, quod hodiernis includitur muris spatium. Illud quippe ne totos quidem septem amplectitur colles, cum major horum extra muros exulet portio. Si neglectis amfractibus & laciniis muri ambitum persequaris, ne integra quidem decem passuum conficies millia: imo ne septem quidem si omittas eam partem, quæ est ad Tiberim, ubi nullus olim murus. Tiberis quippe erat loco muri, ut Dionysius Halicarnassensis & alii passim testantur. Tantillo tamen spatio complures totam quanta olim fuit includunt Romam, ita ut necesse sit illam nusquam fuisse, cum domus Neronis totam istam occuparet aream. Instant tamen nonnulli & quia nulla alia murorum hoc tempore supersunt vestigia præter ea quæ Bellisarius exstruxisse dicitur, ideo etiam Romam laxioribus unquam inclusam fuisse negant mœnibus. Verum an ideo Capitolium non fuit, quia nullæ nostra ætate comparent reliquæ? Antiqua mœnia qualia sub primis fuere regibus, una cum septem portis Plinii & Vespasiani seculo esse jam desierant. Quæ postea fabricata fuere vix erant conspicua tempore Dionysii Halicarnassensis. Aureliani murus non supererat ætate Justiniani. Si antiquiora, quæ decem ut ostendimus à Miliario aureo aberant pass. millibus scrutari & inquirere velimus mœnia, aperienda est tellus ad sexaginta vel plurium pedum profunditatem, & sic demum fieri poterit ut & illa & alia muris editiora ædificia in conspectum veniant. Et nos quoque olim ad quadraginta fere pedes tellurem vidimus subrutam summaque ibique columnarum vix emergentia conspeximus capita, ut vel hinc aliquis cognoscat, quam

frustra illi sint qui antiquam Romam in hodiernæ urbis quærent superficie. Longo tempore non ædificia tantum; sed & integræ subsiduat urbes, nec quidquam profuere insanæ operum substructiones ut non altius & profundius illa rerum domina terras subierit, quam olim supra fundamenta exstiterit. Non quidem negaverim superesse etiamnum vetusta quædam monumenta supra terram multum eminentia, cuiusmodi sunt Pyramides in Ægypto, murus Sinensium, & in ipsa Roma Amphitheatrum, Pantheum, columnæ Trajani & Adriani & alia nonnulla; verum id soli minus cedentis & faxei factum est beneficio & simul quod ipsa olim fundamenta multum supra terram exstarent: nam sane omnium harum molium culmina multo altiora fuisse quam vulgo existimant, certis colligi potest documentis. Septizonii quod Severi esse creditur; ne quarta quidem altitudinis superest portio. Venientibus ex Africa in ipso mari culmen ejus olim conspiciebatur. Septem quippe adurgebat zonis totidemque columnarum ordinibus invicem sibi superstructis, collium Romæ & simul totidem planetarum præ se ferens imaginem. Ut vero credam etiam Pyramidas depressiores esse quam olim fuerint, facit mensura hodierna, quæ non respondet altitudini aut latitudini antiquæ. De muro Sinico seu potius Serico; licet certi nihil habeam, fieri tamen potest, ut & ille quoque instauratus fuerit sicubi subsideret. Ut ut sit, in vanum laborant, qui antiquæ Bobylonis aut Nini scrutantur reliquias, vix enim aliter fieri potest ut non urbes istæ ducentis aut pluribus infra telluris superficiem depressæ sint pedibus utpote in molli & riguo exstructæ solo. Quotidiana quin etiam docent experimenta quælibet communia quoque ædificia, in quibuscumque fere locis, habita tamen ratione soli & ponderis prementis, sæculi spatium minimum uno, aliquando etiam duobus aut tribus pedibus præsertim in molli solo subsidere, & quidem quanto altiora solidiorisque fuerint operis, tanto profundius deprimi.

primi. Tiberim vero fuisse terminum Romæ, opus non est ut moneamus, cum in eo plerique convenient antiqui scriptores. Quod vero dicunt, nisi transtiberina regio accenseatur Urbi, jam verum non esse ut forum Romanum & milliarius aureum fuerit in media Roma & umbilico urbis in eo omnino fugit illos ratio. Ostendimus mœnia Romana in semicirculi formam cinxisse urbem: atqui omnes in eo consentiunt Geometræ, idem esse semicirculi centrum, quod circuli: cum centrum non tantum dicatur id punctum, quod in medio circuli seu figuræ, sed & quod in ipso figuræ occurrat ambitu, uti in semicirculo; aut etiam quod sit extra figuram, si minor semicirculo fuerit sectio. Quod vero existimant castra Prætoria, quorum in supra memoratis Plinius meminit verbis, olim in eodem fuisse loco ubi nunc visuntur, id manifeste vel ex ipso Plinio falsum esse evincitur, cum illa longe extra mœnia in fine collocat suburbiorum. Constat plura fuisse castra prætoria, pluribusque in locis dispersa, quamvis non ignorem Tiberium Cæsarem prætorianos in una conduxisse castra. Sero demum sub iis qui postea regnarunt Imperatoribus una cum mœnibus migrasse ad illum in quo hoc ostenduntur tempore, clarum fiet ex iis quæ postea dicentur.

CAP. V.

*Quantus fuerit veteris ROMÆ, cum suburbiis
ambitus.*

POSTQUAM mœniorum Romæ amplitudinem exposuit Plinius, addit quoque mensuram quam totius civitatis computatis quoque suburbiis colligat ambitus, neglecta tamen ut ante Transtiberina regione utpote quæ Romæ non accensebatur. Pater id exinde quod mensuram ineundam esse dicat ab eodem milliaro, & quidem per vicos, id est per directum, nullâ habita obliquitatis Tiberis ratione, quippe sic multo major emergat mensura. Planum est itaque ex iis quæ diximus, si longitudini mœniorum, addas quoque istud spatium quod Tiberis alluit, id est millia passuum viginti, habituros nos ambitum totius urbis millium quinquaginta & præterea passuum DCCCLXV. Immensa licet hæc videatur magnitudo, non tamen sibi constabit Plinius cum hoc ipso in loco scribat, *nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari*. Ipse quippe Babylonem sexaginta millia passuum in ambitu habuisse affirmat. Itaque secundum hanc mensuram area Babylonis excessisset aream urbis Romanæ tertia sui parte. Ut itaque Babylonis magnitudinem superet Roma, dicit addenda esse suburbia & extrema urbis tecta. Constat vero illa non tantum usque ad Ostiam, verum etiam usque ad mare excurrisse. In altera vero parte quæ à mari est remotissima, ad Nomentum fere producebantur ædificia, In spatio intermedio pene ad Tibur, & in via Appia ad Ariciam fere extendebantur suburbia. Egressis quippe Roma, prima occurrebat Aricia, & qui illic erant, jam non amplius

amplius versabantur Romæ, ut docet Arrianus ad Epictetum. At vero Bovillæ sitæ ad undecimum lapidem, ut habet vetus interpres Persii, suburbium erat Romæ & contiguum mœnibus, quæ decimo ut ostendimus terminabantur lapide. Itaque apud Suetonium corpus Augusti à Nola Campaniæ Bovillas usque portant decuriones. A Bovillis vero equestris ordo suscipit urbique infert. Si itaque statuamus solis quatuor passuum millibus extra mœnia excurrisse suburbia & ponamus calculum, inveniemus eorum ambitum quadraginta quatuor passuum millium. Cui mensuræ si addamus spatium quod ab Ostia ad Nomentum pene protendebatur, id est millia viginti octo, habebimus universum Romæ veteris ambitum millium LXXII, unde manifestum fit recte se habere mensuram Plinianam, cum supra LXX huic adsignat passuum millia.

Si quis itaque componat veteris Romæ aream, additis suburbanis cum area antiquæ Babylonis quam quadratam fuisse constat, inveniet Romam tribus undecimis partibus majorem fuisse Babylone. Sed Plinius suburbana Babylonis, veluti ignota, neglexit. In tanta tamen urbis vastitate nulla hic habetur ratio totius Transiberinæ regionis, quæ extra urbem censebatur. Domus quippe Neronis, ab ea parte, qua fluebat Tiberis, cingebat & terminabat totam Romam. Ipse itaque Plinius lib. XXXIII. cap. III. postquam de Theatro Pompeii esset locutus, addit; *Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem?* & iterum Lib. XXXVI. cap. XV. *Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum Caii & Neronis, & hujus quidem, nequid deesset, aurea.* Noti sunt versiculi;

*Roma domus fiet. Veios migrate Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.*

In latitudinem domus hæc producebatur usque ad Esquilias. Plures porticus triplices milliarias, id est singulas mille

mille passuum continebat. Cætera vide apud Suetonium: Facile inde conficias, nullam, ne in tota quidem Europa, esse tam amplam civitatem, quam fuerit domus ista Neronis.

Multum vero amplitudini Romæ accedet si & Transtiberinum quoque huic subjungamus tractum. Non ille longum tantum Janiculi comprehendebat jugum & vicinos huic colles, sed, si nonnullis credendum Ocriculum usque, ad intervallum nempe xxxvi mill. pass. in via Flaminia Romana excurrerant ædificia. Verum cum nullum idoneum satis hujus rei hætenus invenerim testem, aliis hoc libenter investigandum relinquam. Interim habitatissimam fuisse hanc viam nemo prudens negaverit, cum constet triumphantes hac urbem ingredi solitos, unde & triumphalis dicta, & totam Romam in hac videndam se obtulisse ut canit Martialis. Nec sane post Appiam viarum reginam, ullam aliam Flaminia illustriorem fuisse viam, immensa rudera & perpetui viarum satis ostendunt aggeres; præsertim si quis terram subruat.

Omnes tamen his merito quis objiciat, cum constet Augustum urbem in quatuordecim divisisse regiones & totidem quoque agnoscat Plinius, fieri non posse ut Tiberis fuerit Romæ terminus, cum decima quarta regio à plerisque trans Tiberim statuatur. Verum ego audacter vel ex sola hac Plinii descriptione ausim affirmare nullam Augusti vel Plinii ætate xiv urbis regionum fuisse trans Tiberim. Quod si quis alium quoque petat testem, audiat Tacitum Annal. xv, ubi agit de incendio Neronis; *Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus dejectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant lacera & semiusta.* Si enim ætate Neronis xiv, urbis regio non fuit cis Tiberim, putidum sane fuisset monere eam intactam ab igne perstitisse.

In marmore Capitolino quo recensentur vici quinque Urbis regionum, reliquarum enim regionum descriptiones in eo non comparent, memoratur etiam regio urbis decima quarta, sed non additur eam fuisse Transiberinam. Occurrit in hoc lapide vicus januelensis, quod omnino accipiendum videtur de vico XIV regionis Cistiberinæ, à qua per pontem januelensem, via patebat ad Janiculum. Onufrius Panuius omnes vicos qui in hoc marmore recensentur transtulit in scriptum P. Victoris de regionibus urbis, invitis, ut puto, antiquis libris, in quibus nulla vicorum comparent nomina. Qua quidem in re miror ejus imprudentiam, quod nulla cæterarum urbis regionum habita ratione, quinque tantum regionum vicus inferuerit. Potuisset enim eadem licentia ex Sexti Rufi, de eodem argumento scripto, plurum quoque regionum vicos supplere. Frustra itaque ex Victore aliquis conficiat vicos qui in lapide Capitolino decimæ quartæ urbis regioni adscribuntur fuisse trans Tiberim, cum constet totum Transiberinum tractum tempore Trajani fuisse extra urbem. Ne Severi quidem Cæsaris tempore eum urbi accensum fuisse inde existimo, quod Paulus Jurisconsultus ubi agit de Præfecto Vigilum scribat, septem cohortes opportunis locis constitutas fuisse, ita ut binas regiones Urbis unaquæque cohors tueatur, præpositis eis Tribunis. Neque enim verisimile uni Tribuno seu Libertino, ut habet Dio, commissas fuisse excubias in Cis & Transiberina regione. Quis autem primus fuerit qui pomerium Romæ ultra Tiberim produxerit an Aurelianus an alius, certo affirmare non possum. Alii judicent.

E

Quando

DUA

CAP. VI.

Quando Roma fuerit maxima & hominum in Roma multitudo.

Tex censibus institutis & conditis lustris certissimum crescentis Reipublicæ potest haberi argumentum, ita contra eorum neglectum & supinas curas certissimum decrescantis aut fatiscantis Reip. fuisse indicium, de eo dubitare nos non permittunt scriptores antiqui. Ut itaque sciamus quibus gradibus urbs & civitas Romana ad tantam provecta sit magnitudinem, dicendum nonnihil de censibus.

Primum lustrum institutum fuisse constat regnante Servio Tullio. Idem quoque alia instituit lustra in quibus censa dicuntur civium millia LXXX & LXXXIV.

Anno Urbis conditæ CCXLV. Censa fuere civium millia CXXX.

A. U. C. CCLVI. Censa fuere millia civium CL & insuper DCC.

A. U. C. CCLX. Propter intestinas discordias & seditiones & insuper bella externa, reperta fuere non plura civium millia quam centum & Decem.

A. U. C. CCLXXIX. Censa fuere millia centum & triginta.

A. U. C.

- A. U. C. CCLXXXVIII. Censā vivium capita centum quatuor & viginti, & insuper ducenta quindecim, præter orbos orbasque, ut habet Livius.
- A. U. C. CCXCIV. Censā fuere civium millia CXXXII. & insuper CCCCXIX.
- A. U. C. CCCLXI. Censā CLII millia & DLXXX.
- A. U. C. CCCCX. Censā millia CLX.
- A. U. C. CDXXXV. Millia CCL.
- A. U. C. CDLIX. Millia CCLXII.
- A. U. C. CDLXXII. Millia CCLXXVIII & CCXXII.
- A. U. C. CDLXXVIII. Post pulsum Italia Pyrrhum, censā fuere millia civium cCLXXI & CCXXIV, unde apparet bello hoc Epirotico multos fuisse absumptos cives.
- A. U. C. CDLXXXVII. Millia CCXCII, & CCXXIV.
- A. U. C. DI. Censā millia CCXCVII & insuper CCXXVII.
- A. U. C. DVI. Censā millia cCLI & CCXXII. Unde apparet quam multi primi belli Punici tempore terra marique perierint.
- A. U. C. DXII. Censā millia cCLX.
- A. U. C. DXXXVIII. Censā millia cCLXX & CCXIII.
- A. U. C. DXLIV. Censā fuere tantum civium millia CXXXVII & CVIII. Unde colligas dimidiam Romanæ civitatis partem secundo bello Punico pene fuisse absorptam.
- A. U. C. DXLIX. Convocatis undique civibus censā fuere Romæ millia CCXV.
- A. U. C. DLIX. Censā millia CCXLIII. DCCIV.
- A. U. C. DLXIV. Censā millia cCLV III. CCCXXVIII.
- A. U. C. DLXXIV. Censā millia cCLXXIII. CCXLIV.

A. U. C. DLXXIX.	Censa millia cclxxix. xv.
A. U. C. DLXXXIV.	Censa millia cccxii. dcccv.
A. U. C. DLXXXIX.	Censa millia cccxxvii. xxii.
A. U. C. DXCI.	Censa millia cccxxviii. cccxiv.
A. U. C. DXCIX.	Censa millia cccxxiv.
A. U. C. DCVI.	Censa millia cccxxii.
A. U. C. DCXI.	Censa millia cccxxviii. l. d. xlii.
A. U. C. DCXVII.	Censa millia cccxxxiii.
A. U. C. DCXXII.	Censa millia cclxvii. dcccxi.
A. U. C. DCXXVIII.	Censa millia cccxc. dcccxxv.
A. U. C. DCXXXVIII.	Censa millia cccxciv. cccxxvi.
A. U. C. DCLXVII.	Censa millia cccclxiv. uti habet Eusebii Chronicon, quamvis ex- emplaria nonnulla manu exarata ampliores exhibeant numerum, nempe cccclxxxiii.

Hic ultimus & maximus liberæ etiamnum Reipublicæ fuit census, siquidem oppressa Republica primum quidem tyrannide Syllæ, deinceps Pompeii, & demum Cæsaris, multum diminuta est Roma, & quamvis in censu habito Anno Urbis DCLXXXIII censita fuerint DCCCC civium millia, uti habent pleraque Livianæ epitomes scripta exemplaria, & confirmatur à Phlegonte Tralliano, ipsa tamen hæc civium multitudo signum pereuntis potius quam crescentis fuit Reipublicæ. Antea pauci admodum civitate Romana donabantur, vixque ullis nisi Romæ domicilium habentibus honor iste concedebatur: siquidem ut in duabus aut pluribus urbibus jure civitatis aliquis frueretur stante republica non mittebant Romanæ leges. At vero post Syllæ dominatum plerique fere Italiæ populi jus civitatis obtinuerunt, ita ut verè dici possit Romam decrevisse crescente post Syllam civium numero. Non quidem negaverim post bellum Mithridaticum & denuo tempore Augusti frequentiores forsàn fuisse Romam hominibus, quam unquam.

unquam alias, non tamen civibus aut inquilinis, sed servis & advenis undique ex toto imperio confluentibus & jus Romanorum civium occupantibus. Post bellum civile quantum diminutus fuerit Romæ civium numerus, manifeste docent epitome Liviana & Plutarchus cum affirmant, non nisi centum quinquaginta civium millia fuisse reperta. Scio quidem sagacissimum Lipsium adducere locum ex Suetonio & Dione unde adstruere conatur numerum civium post bellum civile non fuisse diminutum, & errasse utrumque scriptorem; sed vero illos alter manifestior Dionis tueretur locus, qui eodem XLIII. occurrit libro, cum dicit Cæsarem post peractum bellum civile, promississe præmia illis qui plures procreassent liberos, propterea quod bellis civilibus vehementer esset exhausta urbis frequentia, idque non tantum è censu, cui ipse præerat, sed & ipsis quoque oculis & conspectu civitatis potuisse deprehendi. Ἐπειδήπε δὴν ὀλιγανθρωπία ἔχοντο τῆς ἀπολωλότων πλῆθος, ὡς ἔκτε τῆς ἀπογραφῶν, (ὃ δὲ ἐκείνας τότε ἄλλα ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε,) ἔκοντο τὸ ὥσως αὐτῆς ἠλέσκειτο, ἢν πολυπραγδίας ἀδύλα ἐπέδουκεν. Aliter itaque accipiendus Suetonii locus de censu vel potius recensu Cæsaris, sic nempe, quod cum ex nongentis civium millibus qui ante bellum civile numerabantur, superessent etiamnum trecenta & viginti supra trecenta millia qui publico frumento alerentur, afflicta & diminuta República & exhausto ærario numerum istum retraxerit Cæsar ad centum & quinquaginta millia: sed verius forsan credamus totum hoc fuisse tantum prætextum & commentum Cæsaris ad cælendam civium paucitatem. Neque enim fallit Livii epitomæ, in qua legas lib. cxv. *Recensum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia*, nec sollicitandus hic locus cum in hac lectione omnes conspirent libri veteres.

Quod vero iustra attinet quæ instituit & condidit Augustus, in quibus censita fuere supra quadragies centena civium Romanorum capita, illa ad rem nihil faciunt, cum
non

non urbis, sed Romani imperii magnitudinem ostendant. Stante Republica Romæ tantum census fuit habitus. Primus fuit Augustus qui in provinciis censum instituit. Illum auxit Claudius, sub quo Tacitus numerata fuisse scribit sexagies novies centena sexaginta quatuor civium millia. Et hic maximus civium Romanorum esset census nisi longe illo majorem describeret Eusebius in Chronicis, cum dicit Augustum cum Tiberio censum Romæ agitasse in quo inventa fuerint supra nonagies sexcenta & septuaginta hominum millia, sic enim in optimis & antiquissimis scriptum inveniō libris: Verum de hoc amplius deliberandum censeo. Si verus sit hic numerus & census hic non civium sed hominum fuerit, oportet ut numerus incolarum Romæ sub Augusto minor multo fuerit quam tempore Reipublicæ, ut ex iis quæ mox dicentur patebit.

Quod si de civibus Romanis intellexit, peccavit dupliciter, tum quod censum qui per totum imperium fuit institutus Romæ habitum dicat, tum quoque in numero, qui vel ipso teste Augusto in lapide quo gesta ejus continentur, ne dimidiam quidam partem hujus multitudinis exequat. Quamvis autem lapidis hujus auctoritas, alio non egeat testimonio, illud tamen possit exhibere Suidas, cum in voce *Αυγυστος*, affirmat hoc regnante in imperio Romano censa fuisse undecim millia & septendecim supra quadragies centena hominum millia, sive ut ipse loquitur, myriades cccc, & insuper M x i. Miror itaque hunc Suidæ locum qui unice confirmatur Ancyrano marmore, sollicitari à Lipsio & aliis viris doctis. Ne quis autem errorem literis numeralibus subesse existimet, apponam integra verba prout in libris scriptis integris vocabulis concipiuntur. *Αὐγυστος Καῖσαρ δόξαν αὐτῷ πάντας τὰς οἰκήτους τῆς Ῥωμαίων καὶ περὶ σωπὸν ἀριθμῆν, βελόμηνος γινῶναι πόσον ἔστι πλῆθος, & εὐρισκόντα οἱ πῶ Ῥωμαίων οἰκῶντες τετρακοσαὶ δέκα μυριάδες, & χίλιοι δεκαεπτά ἄνδρες.*

Ut vero ad Eusebium redeam, quamvis manifestum sit illum errasse, non tamen è nihilo ortum existimo hunc errorem. Nempe ultimum lustrum quod sub Vespasiano conditum est, quodque Censorinus affirmat fuisse LXXV, confudit cum postremo lustro Augusti. Omninoque rationi consentaneum est, ut si Tiberii tempore in imperio Romano numerata fuerint septuagies fere centena civium millia, liberalitate vel potius avaritia Vespasiani & Titi, numerus ille auctus fuerit ad nonagies sexcentena & septuaginta millia. Clarum est itaque civium qui Romæ versarentur nullam apud scriptores occurrere mentionem post recensum Cæsaris quo redacti fuere ad centum quinquaginta millium summam. An sub Augusto & qui subsecuti sunt Cæsaribus, creverit horum numerus, non constar, & verisimile non crevisse, cum civitatis jus ad victas transferit gentes, qui victores suos postmodum premerent.

Si itaque inquiramus tempus quo florentissima & maxima fuerit civitas Romana, non male hoc ut existimo, referemus ad illos annos qui proxime dictaturam Syllæ præcesserunt, quando & maximus legitimorum civium fuit numerus, & integra etiamnum fuit libertas. Primus enim qui Rempublicam perdidit fuit Sylla utpote qui non ex populi & senatus, sed ex suo arbitrio consules & magistratus creant, qui nunquam nisi multis licitoribus & satellitibus stipatus in publicum prodierit, qui tribunorum plebis potestatem, facem ut ipse putabat seditionum, sed simul Reipublicæ animam penitus sustulerit.

Quamvis enim Senatorum potentia & multitudine etiam ante Syllam gravaretur Respublica, supererat nihilominus libertas, cum quot Senatorum, totidem quoque Equitum in iudicando numerentur suffragia. Quin & C. Gracchum constat legem tulisse de duplicando equestri ordine, & ut trecentis senatoribus, sexcenti equites admiscerentur, ut nempe hac ratione ordo equestris prævaleret.

leret Senatui. Post Sullam vero omnia hæc adeo immutata fuere, ut nulla plebis in comitiis habita fuerit ratio. Quod autem L. Cottam & Pompeium, licet postea pœnitentem, tribunitiam potestatem in integrum quodammodo restituisse scripserint nonnulli, fuit id quidem, sed ad breve tempus & nomine tenus, nec quidquam profuit Reipublicæ, cum ad Senatum penitus translata fuerit tribunitia potestas, severissimeque observaretur, nequis Eques aut Plebeus crearetur tribunus plebis. Senatoribus tantum honor iste concedebatur, solusque fuit Augustus qui etiam equestris ordinis viris tribunatum petere permiserit. Sub sequentibus vero Cæsaribus notum est nullos fuisse Tribunos, præterquam ipsos Cæsares.

At vero si magnitudinem Romæ non civium numero, sed laxitate mœnium metiri velimus, nullum est dubium quin sub Augusto longe fuerit maxima. Is quippe mœnia antiqua ad triginta ut ostendimus passuum millia produxit, unde & Quirini & Romuli conditoris urbis refulit cognomen. Itaque Manilius Lib. IV. ubi de libra agit, de illo sic scribit.

Qua genitus Cæsarque meus hanc condidit urbem.

Sic enim habet optimus meus liber, longe Gemblacensi præstantior. Sed & Latinus Pacatus in Panegyrico Theodosii Augustum mœnibus ornasse Romam testatur.

Incolarum quod attinet numerum, illum admodum difficile fuerit investigare, cum nullus eorum habitus unquam fuerit census, neque constet quando horum numerus fuerit maximus, num ante Syllam, aut post bellum Mithridaticum, an vero tempore Augusti, quando Roma victarum gentium facta est colonia. Interim minime dubitandum existimo, quin numerus eorum longe fuerit major, ac sit ille quem subduxerit Lipsius, & vel solos servos numerum quem ille posuerit superasse. Athenis quando viginti

viginti civium numerabantur millia, simul quoque numerata fuere quater centena servorum millia. Si ad eundem calculum revoces civium legitimorum numerum qui Romæ domicilium habuere, qui utique non pauciores fuere quadringentis millibus, habebis octuagies centena millia, ita ut hac ratione plures Romæ servi fuerint, quam ullum hoc tempore Europæ regnum contineat homines.

Sed ex ipsa urbis Romanæ area, certius aliquanto de hominum multitudine haberi possit argumentum. Quanta ea fuerit ex iis quæ antea diximus satis potest colligi. Componamus hanc aream cum areis duarum maximarum orbis Christiani civitatum Londinensi nempe & Parisiorum urbe. Si mensores non fallunt, duæ istæ civitates simul junctæ aream insident quæ fere leucam conficiat Germanicam, sive sedecim millia passuum quadrata. Atqui area urbis Romanæ additis suburbiis octodecies majus continebat spatium. Quod si tractum Transiberinum addamus, plus quam vices major fuit Romæ area, ac sit illa quam prædictæ duæ impleant civitates. Antiquam vero Romanam minus olim habitatam fuisse ac istæ sint urbes, nemo ut opinor existimet, cum constet longe altiores & plurium contignationum fuisse domos, quam nostra fieri soleant ætate. Quo autem pares tanto ferendo essent oneri, ex cæsis parietes struebantur lapidibus. Lateritii enim operis parietes in urbe fieri lex vetabat, ut lib. II. cap. VIII. docet Vitruvius, hanc etiam addens causam; *In ea autem majestate urbis & civium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare. Ergo cum recipere non posset area plana tantam multitudinem in urbe, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipsa coegit devenire. Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitiis altitudines exstructæ contignationibus crebris coaxatæ, & cænaculorum summas utilitates perficiunt & despectationes. Ergo menianis & contignationibus variis alto spatio multiplicatis, populus Romanus egregias habet sine impeditioe habitationes.* Istam

tamen sublimitatem coercuit Augustus & postea Nero, modum ædificiorum statuentes LXX pedum altitudinem.

Jam vero, si quis non plebis & vulgi sequatur judicium, sed consulat cordatos & qui de rebus bene judicant, inveniet eos fere in eo conspirare, ut existiment numerum incolarum in utrisque urbibus Parisiorum nempe & Londinensi, non excedere sexties centena hominum millia. Quod si quis non contentus hoc numero plures existimet, frequentiore quoque efficiet Romam. Posito itaque hoc calculo habebis centies & quadragies centena hominum millia, sive ut vulgo loquuntur quatuordecim milliones, quantam multitudinem ne tria quidem amplissima orbis Christiani possint conferre regna, ut ex iis quæ postmodum dicentur fiet manifestum.

CAP. VII.

Quomodo urbs & civitas & mœnia Romana paulatim decreverint.

Disperfa ut diximus per totum imperium civitate Romana non est ut quisquam miretur ipsam paulatim periisse Romam; verum ut sub Regibus & Monarchis omnia ad speciem crescunt & ampla magis & magnifica videntur, ita quoque sub Augusto major visa est Roma, aucto in infinitum pene civium, inquilinorum, & hominum ab exteris gentibus advenientium numero, introductis prætorianis & cætera domus Cæsareæ pompa, instauratis in Augustiorem modum templis & ædificiis publicis, ampliatis denique civitatis mœnibus. Plus etiamnum ornatus ab illis qui subsecuti sunt accessit Cæsaribus, siquidem constat ex incendio Neronis pulchriorem prodiisse Romam. Omnia tamen hæc ornamenta vix quid.

quidquam aliud præstiterè, nisi ut citius periret Roma. Recte itaque scriptor ille, qui sub Trajano floruit, senectam Romæ inchoat ab Augusto, optimo alias principe si triumviratus auferas annos.

Quod autem putant plerique sub Aureliano Cæsare majorem fuisse Romam quam unquam alias, id tantum abest ut verum sit, ut ne dimidiam quidem antiquæ magnitudinis partem Aureliani tempestate superfuisse existimem, & ne quartam aut sextam forsân incolarum partem. Laxis quidem ille & firmis muris Romam cinxisse dicitur, sed nimium laxando & ampliando mœnia, sæpe perire civitates, crebris satis constat experimentis. Vopiscus quinquaginta fere passuum millia in circuitu habuisse scribit, quæ tamen non ipsum, sed Probum perfecisse affirmat Zozimus. Idem addit mœnibus antea caruisse Romam: Quod licet de Transstiberina accipi possit regione, quæ mœnibus carebat, utpote deficientibus jamdudum antiquis istis structis ab Anco Martio, malo tamen de tota accipi Roma, idque eo libentius quod jam tempore Dionysii Halicarnassensis mœnia Romana fuerint admodum observatu difficilia. Inde est quod Aristides, ut diximus, credidit Romam carere mœnibus. Sic quoque Cairum Ægyptiam & multas alias urbes mœnibus carere putant complures, quod illa lateant urbanis undique obruta ædificiis. Si Aureliani tempore existiterunt, qualiacunque demum illa fuerint quæ Plinii ætate etiamnum supererant mœnia, & murus ductus fuit ab ea parte qua fluit Tiberis, jam habemus quinquaginta pass. millia, & plura si obliquitatem Tiberis persequamur. Sed vero muri isti antiqui non supererant ut puto tempore Aureliani absorpti proculdubio ab aliis ædificiis urbanis. Constat præterea hoc regnante tractum Transstiberinum Urbi fuisse accensum. Quod si sit, oportet ampliores quinquaginta passuum millibus fuerint isti muri, omnino itaque alia & prorsus nova, sed angustiora, existimo ea fuisse mœnia; quæ instituit Aurelianus & perfecit Probus. Ponamus quadraginta octo

aut novem fuisse pass. millium. Attamen de hac quoque mensura tria cum dimidio auferenda sunt pass. millia, illo siquidem tempore decima sexta sui parte decreverant millia passuum, ut non nisi quadraginta quinque ut plurimum relinquantur millia. Hanc veram mœniorum Aureliani existimo fuisse mensuram, quam siquis cum antiquiore conferat Roma, non nisi dimidium pristinae laxitatis inveniet, & minus etiamnum, si mœnia istaec fuerint laciniosa, & non ad normam directa.

Post absolutos à Probo Imperatore muros usque ad conditam Constantinopolin, intercessere anni plus minus quinquaginta. Breve quidem hoc spacium, sed si afflictissimam Romani populi spectes conditionem, vix ulla infeliciora invenias tempora. Nihil tamen æque perdidit Romam, quam Constantinopolis. Si vis scire quantum ea damni intulerit, spectes magnitudinem ejus, quæ utique è ruinis veteris fuscitata fuit urbis ut non immerito dixeris, non à Barbaris, sed prius à Constantino eversam fuisse Romam. Quantum autem postmodum decreverit Roma, id demum patuit octoginta annis post conditam Constantinopolin, quando nempe urbem à Gothis capta mensus est ejus mœnia Ammon Geometra & reperit ea in ambitu habuisse millia pass. xxi , uti testatur Olympiodorus apud Photium. Hujus mensuræ si colligas arcem, & componas cum capacitate murorum Aureliani, invenies ne quintam quidem laxitatis continuisse partem.

Denique everfis sæpe & demum sub Justiniano reparatis à Bellisario urbis muris, rediere tandem ad eam mensuram qua sub primis quoque fuere regibus, vix solum cingentes pomerium, & ne undecim quidem passuum millia ambitu suo absolventes. Ipsam vero hodiernam si spectes Romam, illa fere tota Campo subsidet Martio, & ne ducentessimam quidem urbis antiquæ continet partem, ut mirer non defuisse complures nostro hoc seculo doctos viros, qui eam cum antiqua ausi fuerint comparare Roma.

De mœniorum & urbis Romanæ magnitudine hæc dicta sufficiant, unde quis facile conficiat, recte se habere locum Plinii, minimeque audiendos esse istos, qui eum quid scriberet nescisse existimant. Merito hoc convitio notassent Plinium, si quemadmodum ipsi volunt scripsisset, & ad amplificandam supra omnes alias quæ unquam fuere urbes Romæ magnitudinem, mœnia ejus descripsisset & tredecim tantum iis adsignasset millia. Non effugit multorum ineptam reprehensionem Lipsius, quod xxi passuum millium longitudinem mœnibus Romæ adscripserit, ac si nimia ea fuisset mensura. Sed profecto ne sic quidem culpa vacasset Plinius, quem utique latere non potuit excessisse hanc mensuram Carthaginis, Antiochiæ, Seleuciæ, aliarumque urbium & præcipue Babylonis muros, quos ipse in ambitu sexaginta millia passuum habuisse scribit. Verum ut sciamus rectene se habeat hæc mensura, & ut comparatio inter Romam & Babylonem possit institui, non intempestivum erit, si & de Babylone pauca dicamus.

CAP. VIII.

De magnitudine Babylonis & Nini.

N colligenda mœniorum Babylonis amplitudine Herodotum secutus est Plinius, cum Lx passuum millia eam in ambitu habere scribit, utpote quæ convenient cum $cccclxxx$ stadiis. Ut itaque majorem Babylone faceret Romam, necesse habuit addere suburbia: verum hac ratione in censum quoque venire debuissent Babylonis suburbia, quibus non caruisse satis ex iis que supersunt Berosi colligi potest fragmentis. Quod si Ctesix & Clitarcho oculatis testibus maluisset credere Plinius, quorum prior $cccclx$ alter $cccclxv$, aut
etiam

etiam Straboni, qui CCCLXXX stadiorum ambitum ei adsignarunt; jam confecisset majorem Romæ quam Babylonis ambitum, etiam absque suburbiis. Dion Cassius medium videtur voluisse ferire inter Herodotum & Ctesiam, cum cccc stadiorum ambitum tribuit Babylonì.

Si quæras quænam tantæ fuerit causa discrepantiæ, non puto me falli si dixerò Herodotum & complures alios confudisse Ninum & Babylonem urbes. Ambitum enim Nini urbis, quæ est Ninevi in sacris literis, fuisse stadiorum CCCLXXX seu sexaginta millium, ex Ctesia docet Diodorus Siculus. Longior erat quam latior, utpote cujus mœnia centum & quinquaginta in directam longitudinem, in latitudinem vero nonaginta colligerent stadia. Græci plerique in eo conveniunt, ut affirmant eam longe majorem fuisse Babylone. Sed & sacræ conveniunt literæ cum trium dierum iter huic adsignant, dummodo de ambitu intelligas.

Confusionis causam hanc esse existimo, quod diruta à Nabuchodoso & Cyaxare urbe Nino, cum complures Græci nullam aliam Assyriæ nossent metropolin, præter Babylonem, credentes Ninum non urbis, sed Regis esse nomen, simul quoque crediderint non posse urbem Nini, nisi de Babylone accipi. Constat vero ex sacris literis, non Ninum, sed Assurem condidisse hanc urbem. Non male itaque Scaliger nullum hoc nomine Regem fuisse pertendit, nec Ninum, sed Assurem Semiramidis fuisse maritum. Quod si Assur non viri, sed gentis in S. Literis sit nomen, eodem res recidit, nam certe Nineve domum seu habitaculum significat, quomodo & veteres exposuere Hebræi. Hinc itaque rumor de condita à Semiramide Babylone, quo nomine Græcos sugillavit Berosus. Ipsa quinetiam Semiramis in basi suæ statux, non Babylonis, sed Nini se vocat reginam, Ἐγὼ Νίνε βασίλισσα. Cætera vide apud Poliaenum lib. VIII. Græculi & hæc quoque verba, non de urbe, sed rege Nino acceperè, ac si illa merito imperitasset, & hinc nisi fallor
nata

nata fabella de occiso à Semiramide Nino. Miror virum doctum, qui eruditus in hunc scriptorem dedit observaciones, legendum existimasse $\mu\tau'$ Νίνον. Porro quo minus suspecta cuiquam esse debeat hæc inscriptio, facit testimonium Isidori Characeni, Scriptoris fide dignissimi, utpote nati in Susiana ad sinum Persicum, eadem qua Dionysius ὁ περιηγητής urbe, & ejusdem fere ætatis, cum sub Tiberio & postea floruerit. Is quippe suo etiamnum tempore hanc Semiramidis statuam superfuisse scribit. Verba ejus ex veteri libro integriora quam vulgo legantur, non pigebit adscribere. Sic itaq; ille in Σαθμῶν Παρθινῶν. Ὁρος ὁ καλεῖται Ζάγρος, ὅπερ ὀρέξει πρὸ Χαλωνίτιν χώραν, ἢ πρὸ τῆς Μήδων. Ἐντεῦθεν Μεδία ἥτις κατέχῃ χεῖρας κβ'. ἢ ἀρχὴ αὐτῆς ἢ χώρα Κάρινα. ὅς ἢ καὶ μετ' ἐ, ἐν αἷς σαθμῶν, πόλις ὅς ἐδεμία. Ἐν τούθεν Καμβαδηνή ἥτις κατέχῃ χεῖρας λα'. ὅς ἢ καὶ μετ' ἐ, ἐν αἷς σαθμῶν, πόλις ὅς Βάπτανα ἐπ' ὅρας καὶ μετ' ἐνθα Σεμεραμίδος ἀγαλμα. ἢ σίλη.

Veterum Græcorum errorem secutus est etiam Suidas, cum Ninum urbem à Semiramide Babylonem cognominatam fuisse scribit. Hinc quoque factum ut Ninum ad Euphratem sitam fuisse scripserint nonnulli, quem in errorem etiam Diodorum Siculum impegisse miror. In eo certe minime secutus est Ctesiam, cui optime notus fuit Nini situs.

Quod autem Ninum alii ad Tigrim, alii vero ad Lycum amnem collocarunt, in eo nullum est dissidium, utrique verum dixerunt, cum totum illud spatium quod à Tigri ad Lycum extenditur occupavit hæc civitas. A nullo certius peti possit verus Nini situs, quam à Ptolemæo, qui eam ponit ad Tigrim, quinquaginta circiter passuum millibus ab eo loco, ubi Tigri miscetur Lycus. Verum idem cum obliquitatem Luci non signaverit, contentus fontes indicasse & præterea locum ubi amnis hic Tigri miscetur, certo ex illo haberi non potest, quanta fuerit Nini cum suburbiis longitudo. Si amnis hic recto potius quam tortuoso incedat tramite, habebimus intervallum inter duo hæc flumina quadr-

quadraginta aut ut plurimum quadraginta quinque millium passuum. Non est autem insolens ut magnarum urbium suburbia, ad æquale, aut etiam in longius excurrant spatium, quam sint illa, quæ muris includuntur spatia. Cum autem Ninus intra muros longa fuerit centum & quinquaginta stadia, & sita fuerit inter Tigrim & Lycum, non est incredibile suburbia ejus non attigisse tantum utrumque flumen sed & excessisse. Quod si non hac ratione ejus spectemus longitudinem, sed potius illam ad ripas Tigris porrectam fuisse existimemus usque ad confluentem Tigris & Lyci, ad spatium millium quinquaginta, uti ponit Ptolemæus, habebis & sic quoque trium dierum iter, nec opus erit verba Prophetæ ad urbis restringere ambitum. Sic quoque verum erit quod scribit Aristoteles in Politicis capta Babylone fuisse quosdam in remotissima civitatis parte, qui non nisi post tertium diem captos se esse censerint. Nempe & ille Babylonem pro Nino accepit.

Quod itaque ambitum Babylonis attinet, clarum est Plinium dum Herodotum sequitur errasse, & mensuram mœniorum Nini, non Babylonis posuisse. De Ctesixæ vero & Clitarchi mensura minime dubitandum existimo. Verum illud non constat an tempore Ctesixæ aut etiam Alexandri tantæ ac prius magnitudinis fuerit Babylon, ac ne illud quidem ausim præstare, sub Nabuchodonosoro majorem quam alias fuisse. Dicitur quidem ille ampliasse Babylonis mœnia, sed cum pluribus urbs illa quam bis mille ante hunc floruerit annis, quis vadem se sistat vergente ad finem hoc regno idem non illic contigisse quod Romæ factum fuisse diximus sub Cæsaribus, qui decrescente perpetuo urbe & imperio, semper tamen amplificatores videri & dici voluerunt?

Verum ut ad Plinium redeam, si ille contentus ea quam Ctesias mœnibus Babylonis tribuit mensura, ad hanc urbis quæ expendisset magnitudinem; utique deprehendisset
Romam

Romam etiam intra mœnia sexta fere sui parte excessisse amplitudinem Babylonis.

At vero si Nini urbis aream mœnibus inclusam componamus cum arca Romæ, & ipsa mœnibus & Tiberi inclusa, inveniemus illam fuisse talium partium $x\text{I}^{\frac{1}{2}}$, qualium Roma fuit VIII. Tanto itaque major Roma fuit Ninus urbs. Quod si suburbia ejus, æqualia fuisse suburbiis ponamus Romanis; non errabimus, ut opinor, etiamsi Ninum tertia minimum sui parte Roma majorem fuisse existimemus.

C A P. IX.

De Thebis Ægyptiis.

Inter magnas urbes omnino numerandæ sunt Thebæ Ægyptiæ, centum memorabiles portis & habitatæ à septingentis ætatis militaris millibus, ut refert Tacitus, aut etiam pluribus, utpote cum decies centena armatorum millia ex hac aliquando prodiisse & Strabo & complures alii tradiderint. Porrectam fuisse ad longitudinem quadringentorum & viginti stadiorum scribit Eustathius. Verum ex illis quæ olim ad Mœlam monuimus, satis potest colligi, non levem suboriri difficultatem ex eo, quod & Herodotus & Aristoreles affirmant, totam olim Ægyptum Thebarum fuisse cœnsitam nomine. Favent huic sententiæ sacræ literæ, cum Diospolin seu Thebas non tantam aquis Nili cingi, sed & mare munimenti loco habere testantur: neque enim de sola Thebarum urbe tam longe à mari remota commodè hæc accipi possint. Tot tantisque testibus libens assurgo, idque eo magis, quod & Ægypti nomen sic accipi debeat. Totam licet spectes Ægyptum, illa nihil aliud est quam Nilus, non Homero tantum, sed & re ipsa auctore.

G   Ægyp-

Ægyptus enim non latius patet, quam quatenus excurrit & inundat Nilus, ut docet Herodotus. Recte itaque Strabo, ἡ ποταμία μόνον ἔστιν Αἴγυπτος ἢ ἐκατέρωθεν ἐξάτη τὸ Νεῖλος. Itaque longæ fasciæ sepulchrali κλεῖα σμηχυρμύη ἐπὶ μῆκος eam comparat, utpote cujus limites non excedant inundationem Nili nec pateant ultra trecenta stadia. Verum non exinde conficias Homerum errasse, cum centum huic urbi tribuit portas, aut alios, cum quadringenta & plura eam in longitudine habuisse scribunt stadia. Thebarum nempe eadem fuit conditio atque Alexandriæ, quæ ut totam Mareotida suburbiis suis implevit, ita hæc quoque omnia Thebaidis oppida velut totidem vicos aut suburbia suo complectebatur nomine. Nec dubitandum quin antiquitus antequam Nilus in Mæridem & Mariam paludes distractus efflueret, utraque hujus fluminis ripa adeo frequentibus fuerit exulta ædificiis, ut pleraque oppida velut unam continuam efficerent civitatem.

CAP. X.

De Alexandria & Carthagine.

Adamas duas alias Alexandriam & Carthaginem Romanæ civitatis æmulas urbes. Si Alexandriæ urbis ambitum consideremus, digna utique non erat, quæ hoc loco recenseatur. Ejus quippe mœnia nunquam excessere mensuram ab Alexandro conditore constitutam, stadia nempe CXX seu quindecim passuum millia, quod ipsum tamen spatium angustius reddebant hinc mare inde Mareotis palus mediam urbem influentes, ita ut ea parte non nisi septem vel octo stadiis pateret in latitudine, ut habet Strabo, vel ut plurimum decem, ut scribit Josephus, cum in longitudinem usque ad triginta expanderetur stadia. Quod forma ejus mœniorum ad
alia

aliarum urbium non fuerit exacta normam sed angulosa admodum, utpote quam chlamydi Macedonicæ similem fuisse constat, utique mirum videri non debet, quod in ejus describendo ambitu à se invicem discesserint scriptores. Vtrum illud miror Agrippam apud Josephum in ea quam ad Judæos habuit concione, ut magnitudinem Alexandriæ ostendat, hanc ipsam fere quam Strabo & alii mœniorum posuisse mensuram, nulla prorsus facta suburbiorum mentione, è quibus tamen præcipue & fere solis immensa urbis hujus æstimanda erat amplitudo. Ut itaque cognoscamus quanta fuere Alexandriæ suburbia, hoc primo monendum, littus quod Canopicum dicebatur à Canopo oppido, hodie Bechur vel Albecura dicto, per spatium centum & viginti stadiorum, in ea enim mensura exacte conveniunt Strabo & Ptolemæus, totum istud continuis habitatum fuisse ædificiis, cognoscitur non tantum ex Strabone & aliis, sed & ex immensis quæ hoc quoque tempore supersunt ruinis universum hoc intervallum sine intermissione occupantibus. In hoc tractu erat Nicopolis suburbium triginta ut Strabo scribit ab urbe distans stadiis, seu potius, ut Josephus habet, viginti, intercedente hippodromo & pluribus aliis ædificiis, quorum etiamnum supersunt rudera, sed præcipue Nicopolis, quam ipsa Alexandria non minorem fuisse affirmat Strabo. Sed & ipsam quoque illam famosam fossam, quæ ab Alexandria & Marcoti usque ad Canopum extendebatur habitatam fuisse & quidem magnis vicis docet Strabo. Taceo jam reliqua suburbia, & illa præsertim, quæ ultra fossam per quam Marcotis palus in mare effluebat, in littore olim fuere Libyco. Hactenus ea tantum recensuimus, quæ è mari sese spectanda offerebant, unde tamen satis colligas Alexandriæ longitudinem, utpote quæ in littore ad centum & quinquaginta minimum porrecta fuerit stadia.

Videamus nunc urbis hujus profunditatem, quem memorat Adrianus Cæsar in Epistola ad Servianum. Illam

ut habeamus, dico addendam esse paludem Mareotidem, & quidem totam, si Straboni credere velimus. Is quippe cum trecentorum fere stadiorum longitudinem huic tribuat, latitudinem vero centum & quinquaginta, omnia tamen circumcirca pulcre habitata fuisse affirmat, *ἔτι τὰ κύματα πάντα οἰκόμενα καλῶς*. Itaque & Athenæus & Athanasius & Theodoretus & complures alii paludem hanc non vicinam huic urbi, sed in ipsa Alexandria fuisse scribunt; & cognominem paludi Maream, olim magnam urbem, postea magnum Alexandriae factum fuisse vicum. Sed quid facias Plinio, qui ex Claudio Cæsare prodit paludis hujus trajectum xxx, ambitum vero CD passuum Milium? Cum in hac mensura meliora convenient exemplaria, non est ut vitio laborare numeros existimemus. Dubium omne tollunt sequentia verba, in quibus etiam major huic paludi tribuitur mensura; *Alii schœnos in longitudinem patere XL faciunt, schœnumque stadia triginta, ita fieri longitudinis CL mill. pass. tantundem & latitudinis*. Quantumvis hos numeros in angustum redigas, habebis tamen ambitum majorem quadringentis & xxxiv pass. millibus, quæ profecto immensa est mensura præ illa Straboniana. Quid item sentias de Palladio in Lausiis ubi describit iter ad montem Nitriæ, & paludi huic adsignat Lxx mill. pass. trajectum, quem se sesquidiei navigatione confecisse testatur? Hæc & similia cum legunt semidocti rident & exhibulant veterum scriptorum inconstantiam & simplicitatem, ac stoliditatem vocant quidquid ipsi non intelligunt. Sciant itaque isti, omnes recte sensisse & scripsisse, nullamque hic subesse hallucinationem. Ut enim antiquam & naturalem, quam Strabo describit, palus hæc conservaret mensuram; aut ut ad vicies, imo & tricies majorem excresceret amplitudinem, totum hoc ex arbitrio & voluntate populi pendebat Alexandrini, dummodo Nili non deesset beneficium. Cum enim non solum per fossam Canopicam, sed & per plurimas alias ex altiori & superiori Ægypto aqua

Nili

Nili in hanc deflueret paludem, ut cum alii, tum præcipue Strabo & Palladius docent; ratio exigit ut pro mensura incrementi Niliaci plus etiam minusve inundarentur & pinguescerent arenosi & deserti alias exterioris Libyæ agri. Ex immensa porro paludis hujus magnitudine satis quoque intelligimus, fieri aliter vix potuisse, quin & Mæris quoque palus pars fieret Marcotidis. Nec aquarum obstat libramentum, effodiebatur enim tellus in usum aggerum, unde demum duplex oriebatur compendium, hac enim ratione non tantum quaquaversum admittebatur aqua, sed admissa etiam in editioribus agris detinebatur quamdiutissime. Ex eadem quoque egesta terra oppidorum & vicorum struebantur fundamenta ut quemadmodum passim alibi in Ægypto supra aquas exstarent. Decem aut plures maximos vicos in Marcotide fuisse scribit Athanasius, tam vicinos urbi, ut non Alexandrini nomi, sed ipsius Alexandriae partes esse dicerentur, ideoque æque ac Nicopolis, Eleusin, Necropolis ac cætera Alexandriae suburbia carebant Episcopis, at per Presbyteros regebantur. Itaque Ischyram qui unius ex istis decem vicis se Episcopum gerebat, negat Athanasius fuisse Episcopum. Quod autem in Notitia Marcotis recenseatur Episcopatus, id de altera intelligendum Marcotide, quæ erat longe ultra hanc paludem, vicina fonti Solis & Hammoniacæ regioni. Nisi potius inde id factum existimemus, quod Marcotis oppidum ademptum Alexandrinis attributum fuerit præfecturæ Libycæ & hac ratione factus fuerit Episcopatus. Vide legem Justiniani de Alexandrinis. Sex porro integros menses aqua hujus paludis catarractis detinebatur ab Alexandrinis, & cum ex profunda Ægypto, ut eam vocat Josephus, per hunc lacum primo Alexandriam, deinde Romam deportabantur præcedentis anni messes, reconditæ hætenus in insulis & horreis circumcirca paludem sitis.

Ut olim ita quoque hoc tempore palus hæc undique cingitur palmis. Nunc latronum domicilium, olim vero
accolæ

accolæ erant Judæi. De illis præcipue intelligenda sunt verba Philonis Judæi, cum scribit decies centena Judæorum fuisse millia qui Alexandriam & Ægyptum inhabitarent. Jam à temporibus Alexandri jus civitatis æquale cum Macedonibus acceperant. Postquam Nilus per multos alveos in siticulofam & incultam fuit derivatus Libyam, regioque illa habitabilis esse cœpit; illi primi fuere qui vacantes occupavere agros. Hinc factum existimo ut regio hæc dicta fuerit Palæstina Libyca. Colligo id ex Vopisco in vita Aureliani, cum scribit currum ejus triumphalem præcessisse ducentas diversas feras mansuetas è Libyca Palæstina. Quam autem habitatus fuerit hic tractus vel exinde colligas, quod ex eo tempore Mareotis pro tota accepta fuerit Ægypto, ac si universa Ægypti opulentia una cum flumine in illam transisset, frustra indignantibus Ægyptiis, quorum regio exhausta maxima fluminis parte adeo reddita est sicca, ut Nilum non nisi duobus hoc tempore in mare exire ostiis affirmant complures, cum ne conspicua quidem sint reliqua, quorundam vero ne locus quidem compareat.

Non autem solas paludis hujus oras occupavere Judæi, sed & interiores vicinæ quoque Libyæ partes & præcipue montem Nitriæ contingentem, ut diximus, hunc lacum, implevisse monasteriis & cœnobiis anachoretarum clare ostendit idem Philo. Nitriotas vocat Ptolemæus, nec dubitandum quin omnes isti fuerint Judæi. Sive prædicatione Evangelistæ Marci & discipulorum ejus, ut Eusebius & alii scripsere, sive sponte sua sola miraculorum Christi fama facti fuerint Christiani, non jam quæro; illud constat, æque eos ac alios Essenos magna ex parte jam à principio Christianam suscepisse religionem. Si quis enim Philonis & Paladii de hoc monte conferat verba, certo certius inveniet illum ipsum Nitriæ montem, quem Judæorum tenuere monachi, Christianos postmodo tenuisse monachos. Cum vero absurdum sit existimare, Judæos ex antiquis

antiquis suis sedibus expulsos fuisse à Christianis, superest ut credamus Judæos istos monachos ad Christi transisse castra, quemadmodum optime observatum Thomæ Brunoni, admirandæ doctrinæ viro, de cujus insignibus erga me meritis alibi dabitur dicendi locus.

Quod autem viri docti observant Essenos Palestinæ non in omnibus convenisse cum Therapeutis seu Essenis Ægyptiis, nihil ad rem facit, cum & qui Judæis in monte Nitriæ succedere Christiani monachi diversas habuerint πολιτείας, in quibus unusquisque suo viveret more, ut monet Palladius. Sufficit quod vitæ sanctioris gratia fuerint eremi incolæ, unde eos comparat Josephus istis Dacis seu Getis, quos ipse πολιτῆς, Strabo κτιστῆς nominat. Apud Josephum non recte πλείους legitur pro πολιταῖς. Sed & apud Eustathium ad β. ιλ. ubi interpretatur Ἀθήνας εὐκλιμένον πόλιν εθερον cum πολιτῆς dicit esse κτιστῆς, male depravata hæc vox in πολεμιστῆς. Dicebantur vero κτιστῆς & πολιτῆς quod monasteria & domicilia in solitariis ædificarent locis essentque velut conditores eremi. Hinc apud Athanasium in vita S. Antonii legas, ἡ ἔρημος ἐπὶ λίαν ὑπὸ μοναχῶν. Et sane urbes potius quam monasteria dici poterant ista habitacula, cum in quibusdam octo vel etiam decem nonnunquam monachorum reperirentur millia. Copiosi inter illos erant pistores, coqui, lanii, zythi seu cerevisiæ Ægyptiacæ coctores, & ne vinarii quidem ac placentarii deerant, præsertim illis qui in magnis viverent monasteriis, quique commodis essent moribus. Nam si qui morosi & ad vitam civilem minus apti viderentur, illi segregati à reliquis in tuguriis agitabant. Nihil denique inter urbes & monasteria erat discriminis, nisi quod in his viri à mulieribus seorsim viverent.

Istos porro Judæorum seu monachos seu tharapeutas vicinam quoque implevisse Ammoniacam ex eo colligo, quod & eam quoque tenuerint Christianorum monachi, quorum examina dispersa fuisse per totam Libyam proprie dictam,

dictam, ut eam vocat Ptolomæus, docet Palladius in historia Lausiaca, digna quæ aliquando integra in lucem prodeat, vix enim pars dimidia vulgo prostat.

Miratur Strabo quod cum tantam auctoritatem Jovis Ammonis olim habuerint oracula, suo tamen tempore cessarent, plusque Sibyllinis quam isuis tribuerent Romani; sed profecto postquam Judæi facti fuere Ammoniacæ domini, nequitiam mirum debet videri fuisse Ammonem & successisse Sibyllina, id est Judaica oracula.

Nec tamen existimandum in ista Judæorum conversione omnia tam pacate fuisse gesta, ut non etiam inter hos & novitios Christianos gravissimæ orirentur contentiones, quin potius illud ipsum quod decimo septimo Trajani anno Andreas quidam gessit bellum, hac ipsa credo de causa fuisse susceptum. Ut sic sentiam facit præcipue Eusebius initio lib. IV. hist. Eccl. ubi bellum istud à Judæis suscitatum fuisse scribit contra cohabitatores Græcos, sive *συνοίκους Ἑλλήνας*. Cum enim Alexandria, & huic annexa Libya proprie dicta à solis teneretur Macedonibus & Judæis, neque enim ullæ aliæ gentes jure civitatis fruebantur, planum est illos quos Græcos fuisse scribit Eusebius fuisse Judæos, qui expulsi ab aliis Judæis Alexandriam se contulerunt, Hieronymus sic vertit; *Judæi qui in Libya erant, adversum cohabitatores suos alienigenas dimicant. Similiter in Ægypto & Alexandria. Apud Cyrenen quoque & in Thebaide magna seditione contendunt. Verum Gentilium pars superat in Alexandria.* Recte quidem si per cohabitatores alienigenas intelligas Judæos qui relicto Judaïsimo facti essent Christiani, quales solent Judæi appellare alienigenas. Profecto non potuerunt Judæi nisi cum his bellum gerere, cum soli, ut diximus, Judæi, totum illum Libyæ tenerent tractum. Orosius vertit *incolas*. Hæsitant quoque hodierni interpretes, quia nempe ignorant Judæos Alexandriæ & in subjecta huic Ægypto & Libya habitantes pro Græcis fuisse habitos, & jam ab Alexandri temporibus concessum fuisse

iis,

iis, ut se Macedonas appellarent, uti
 testatur Josephus, cum alibi, tum lib. II
 cap. 2. de bello Judaico, & *ἡ ἑρμηνεία*
ἐν τῇ ῥητορικῇ Μακεδόνες. * Per Græcos ita-
 que seu Macedonas intelligendi hic sunt
 Judæi in Christum credentes. Hinc
 quoque commeatus Macedonicus, pro Alexandrino apud
 Symmachum Epist. LV. Lib. III. *Ager qui me tenet Tibe-
 rim nostrum juncto aquis latere prospectat. Hinc libens video
 quid æternæ urbi indies frugis accedat, quid Romanis horreis
 Macedonicus adjiciat commeatus.* Non recte locum hunc
 interpretati sunt viri docti, neque enim è Macedonia, sed
 ex Alexandria annona Romam advehebatur. Hoc quoque
 addo, curatores & institores catapli Alexandrini fere fuisse
 Judæos, qui messes Ægypti vel Puteolos, vel Ostiam de-
 portabant, unde demum ad saltum Arcinum seu nemus
 Camœnarum deferebantur extra portam Capenam, quæ
 tam temporis decimo ab urbe, id est Miliario aureo, aberat
 lapide, vicina nempe Ariciæ. Judæis quippe licitum non
 erit habitare in urbe. Hinc facile intelligas loca Juvenalis,
 quæ hæcenus interpretem non invenerunt, cum de Judæis
 in luco Camœnarum frumentum & fenum vendentibus sic
 scribit; *quorum Cophinus fenumque supellex.* Et alibi, *Co-
 phino fenoque relictis Arcanam Judæa tremens mendicat in
 anrem.* Cophino enim frumentum metiebantur. Quod
 autem apud Eusebium & Hyeronimum sequitur, gentilium
 partem prævaluisse in Alexandria, & hoc quoque bene se
 habet. Qui enim ea in urbe morabantur Judæi, ii non tan-
 tum cum Judæis factis Christianis, sed & cum Macedoni-
 bus conflixere, qui non poterant Christianis non favere
 contra Judæos rebelles. Hinc quoque clarum quod sequi-
 tur, *Hadrianam Alexandriam à Romanis subversam publicis
 instaurasse impensis.* Occisis nempe præcipuis Alexandriæ
 incolis Judæis, incensisque & eversis eorum habitationibus
 & munimentis. Quod vero ad annum Hadriani quintum
 H notat,

notat, *Hadrianum in Libyam, quæ à Judæis vastata fuerat, colonias deduxisse*, vix de aliis intelligi possit, quam de Christianis, quibus loca ea habitanda concesserit. Istæ enim Libyæ deserta, quæ prius obtinuerant Judæi, soli postmodum incolere Christiani. Sed redeamus ad ipsam urbem.

Civium Alexandriae quod attinet numerum, illum scribit Diodorus Siculus suo tempore fuisse supra trecenta milia. Et tamen nullius jus civitatis difficilius obtinebatur quam Alexandrinæ. Præcipue ab hoc honore excludébantur Ægyptii, non tantum propter nimiam calliditatem & malam hujus gentis indolem & præcipue sævitiam, quæ effecit ut nec Magistratum gerere & nullius jure civitatis frui illis permiserint leges Romanæ, multo vero magis id ipsum carebant Alexandrini, propter perpetuas cum Ægyptiis de aquis Nili contentiones. Itaque Appionem qui civis Alexandrinus videri volebat explodit Josephus. Trajanus tamen apud Plinium juniorem jus hujus civitatis concedit Harpocrati Jatralliptæ, verum non nisi consulto prius per præfectum Ægypti populo Alexandrino, addens non temere dandam esse civitatem Alexandrinam.

Sed vero vix aliunde magis opulentiam & magnitudinem urbis hujus intelligas, quam ex copia frumenti, quod ex Maria seu Mareoti palude Romam deportabatur, quodque ad tertiam anni partem toti sufficeret populo Romano. Præter vero annonam, in tributis & vectigalibus, tantundem sola hæc urbs pendebat, quantum tota Gallia.

Merito itaque omnium post Romam civitatum maximam vocat Alexandriam non Josephus tantum & Dion Chrysostomus, sed & complures alii. Aristeas vero & Diodorus Siculus ne Romam quidem excipiunt, idemque facit Menander Laodiceus Rhetor, qui illam omnium quotquot sol aspicit civitatum vocat maximam. Omninoque verum dicit, ejus quippe ætate multum diminuta erat Roma. Flôrebat vero etiamnum Alexandria, nondum intempestivo Zelo & Patriarcha-

Patriarcharum tyrannide expulsis Judæis & paganis Serapidiscultoribus. Postquam ea soli potiti sunt Christiani quorum magna pars erant monachi, Paulatim cœpit deficere, accedente præsertim urbis Bizantinæ invidia propter nimiam Patriarcharum potentiam, supra ipsos quoque sese efferentium imperatores, donec tandem primo à Persis, mox dein à Saracenis & postremum à Turcis capta fere in solitudinem abiit.

CAP. XI.

De Carthagine.

Eniamus nunc ad Carthaginem, ut & hujus quoque cognoscamus magnitudinem. Nonnulli huic ambitum trecentorum & sexaginta stadiorum attribuerunt, ac parem fecere Babylonii, ideo nempe quod tantum Strabo assignavit ambitum peninsulæ, in qua sita fuerit Carthago. Sed vero Livius, cum à Romanis dirueretur, urbem hanc in ambitu habuisse scribit **xxiii** passuum millia. Unde conficitur aream Carthaginis paulo tantum plus quartam peninsulæ occupasse partem. Verum quod longa sæculorum docuit experientia, ut pleraque magna corpora, ita etiam magnas civitates, non nisi paulatim ad summum molis & potentia pervenire gradum, quem postquam attigere paulatim quoque deficere & perire soleant: idem quoque evenit Carthaginienſibus, qui postquam diu maris terrarumque tenuissent imperium, sensere paulatim & ipsi senectutis mala, vexati factionibus domesticis, afflicti bellis Siculis, & demum Romanorum attriti potentia, donec tandem ad eam quam diximus, mensuram eorum redigeretur civitas, illam

quidem magnam, si cum aliis conferatur urbibus, sed tamen plurimum diminutam, si cum antiqua & prisca componatur magnitudine. Si quis autem scire velit, quo maxime tempore floruerit Carthago, ausim affirmare tempus id vel ipsum quoque bellum præcessisse Trojanum. Didonem condidisse Carthaginem eadem ratione qua Augustus Romam, Constantinus Byzantium, & alii alias condiderunt urbes, libenter credo. Sed & verum forsan, quod scribi Appianus, quinquaginta ante bellum Iliacum annis à Tyriis fuisse conditam. Nempe urbes condi dicuntur, cum novis augmentur colonis. Verum multo antiquiorem esse Carthaginem, ex Hannonis confici potest periplo, seu navigatione extra columnas Herculis. Superest etiamnum peripli hujus compendium, multo enim auctius olim fuisse exinde colligas, quod complura apud antiquos legas ex illo desumpta, quæ tamen hoc tempore in eo non invenias. Quanta fuerit jam illo tempore Carthago ex eo cognoscas, quod post conditas trecentas in littore Libyco urbes, redundante nihilominus hominum multitudine, cum sexaginta pentecontororum Hannonem miserint classe instructa com meatu & triginta colonorum millibus, ad explorandos extra columnas Herculis Libyæ tractus, & condendas in illo quoque Oceani littore colonias. Hanc navigationem factam fuisse censet Strabo paulo post bellum Iliacum. Sed vero rectius dixerimus integro minimum seculo antiquiorem hoc bello fuisse istam Hannonis expeditionem. Cum enim non ex nihilo oriantur fabulæ, unde demum tres Gorgones, nisi ex tribus Hannonis Gorgidibus, adsentiente etiam Palæphato? Unde Amaltheæ seu Hesperidum cornu, nisi ex ejusdem nominis promontorio apud Hannonem? Sed & Poma aurea, quæ ex Hesperidum hortis ad Oceanum fitis decerpisse dicitur Hercules, quis in Europam potuit adducere nisi Hanno, qui primus ista Oceani littora adiit & ex Promontorio Soloentis nunc *Capitane Viridi*, & ex Theôn ochemate nunc *Sierra Liona* dicto, ubi

ubi copiosissime proveniunt, primus istæc poma Europæ intulit?

Valent hæc argumenta unde certo conficere possimus Hannonem præcessisse, aut saltem æqualem fuisse, temporibus Herculis & Persei. Hinc quoque pater illa quæ de Didone memorantur, referenda esse ad Tyrios insulanos, non autem ad primam Carthaginis molitionem, utpote quæ longe antiquior fuit Tyro, quæ condita demum paulo ante excidium Trojæ; ideoque cum Tyrii dicuntur conditores Carthaginis, intelligendi Palætyrii & cæteri Phœnices. Nec male hinc interpreteris locum Virgilii, cum dicit, *Carthago aut antiqua Tyros*. Filiam nempe confudit cum matre.

Cum ergo tanta fuerit Carthaginensium potentia jam Hannois istius temporibus, quis non & hoc dederit, extitisse & floruisse horum rempublicam multis seculis, & forsitan pluribus quam mille annis, antequam ad tantam excresceret magnitudinem? Quod autem in Græcorum monumentis nullum tantæ potentia occurrat vestigium, mihi nimirum id mirum debet videri, cum vix Iliaca tempora Græcorum attingat literatura.

C A P. XII.

De Cairo & Babylone Ægyptiaca.

Um è ruinis Alexandriae suum præcipue incrementum acceperit Cairus Ægyptiaca, nonnulla etiam de hac dicamus, idque eo magis, quod cum innumeri & nostra tempestate & superioribus seculis hujus videndæ gratia Ægyptum adierint, tanta sit nihilominus scriptorum discrepantia, ut non de eadem, sed de diversis videantur egisse civitatibus.

civitatibus. Qui nostris temporibus Cairum frequentant, negant eam Londino aut Parisiorum majorem civitate, licet habitantium numero superiorem concedant. Affirmant quippe eam tribus aut ut plurimum quatuor horis commode posse circuiti. Itaque non audiendos esse contendunt, qui decem aut etiam duodecim leucarum ambitum huic tribuerunt. Verum quam temere hæc ab iis jaçentur qui nulla habita temporum ratione Cairum quæ nunc est cum eâ quæ pridem fuit confundunt, operæ pretium fuerit paucis ostendere.

Sex præterierunt secula ex quo civitatis hujus nomen Europæis innotuit, ab eo nempe tempore quo societatis viribus Syriam tenuere Christiani. Quanta jam istac tempestate urbs hæc fuerit, cognoscas ex Guilhelmo Tyrio Archiepiscopo, qui libro xix originem & splendorem hujus copiose describit. Recte is à Memphi eam distinguit, utpote quæ in altera Nili sita fuerit ripa, sed quod Babylonis Ægyptiæ nomen nusquam se reperisse scribat, id miror cum præter Josephum, etiam Strabo Diodorus & Ptolomæus hujus meminerint. Licet vero & olim & etiam nostro hoc tempore Babylon & Cairus justo satis dirimantur intervallo, sub Caliphis tamen & Soldanis florentibus Ægyptiorum rebus, adeo auctæ fuere hæ urbes, ut se mutuo contingerent, & unam constituerent civitatem. Maxime id factum postquam uno eodemque cinctæ fuere muro, quod ex Jacobo de Vitriaco colligo, qui lib. iir. ubi agit de capta Damia scribit quod *Cayer & Nova Babylonia ad mandatum Soldani uno muro clausæ sint, & sint factæ una eademque civitas*. Nova vero Babylonia, ideo vocabatur, quod jam destructa esset vetus Babylon Ægyptiaca, quæ quinque milliariis aberat à Nova ut idem paulo post testatur. Hæc nempo vetus Babylon istic fere sita erat ubi Ptolomæus suam collocat Babylona, licet in citeriore Nili ripa, unde apparet bis minimum mutatum fuisse Babylonis Ægyptiæ situm. Hujus etiamnum supersunt ruinae & porriguntur usque

usque ad Meteream, qui locus veterem & novam Babylo-
na interjacet, eratque olim velut suburbium Cairi. Ex his
facile aliquis colligat Cairum olim in longitudine por-
rectam fuisse ad viginti minimum passuum millia, & sane
tantundem huic spatii tribuunt qui non nisi quinque hora-
rum spatio eam pertransiri scripserunt. Bernardus Bre-
denbachius nobilis Germanus qui ante annos ducentos
curiose Cairum lustravit, ita de hac scribit; *equitem qua-
tuor horarum spatio sine intermissione iter facientem longitu-
dinem civitatis forsan posse emetiri, ipsam vero totam non nisi
novem vel decem horis circumire.* Judocus Gistelius, qui
eodem tempore Ægyptum adiit, non nisi duodecim horis
circumequitari adfirmat. Plus etiamnum dixere alii, qui
non nisi biduo circumiri posse scripserunt, & duodecim
leucarum Germanicarum ambitum huic tribuerunt. Qui
minimum posuit est Martinus à Baumgarten, cum scribit;
*tantæ porro magnitudinis est Cayrus, ut vix novem decemve
horis quis bene ambulans eam circumire possit.* Denique si quis
omnia eorum qui ante plures quam ducentos florere
annos colligat testimonia, convenire in eo inveniet, Cairi
ambitum longe majorem fuisse triginta passuum millibus,
quam tamen mensuram velut nimiam vulgo explodunt.
De frequentia vero incolarum Cairi inter cetera hæc quo-
que memorat Bredenbachius; *Præterea populosior est civitas
illa, quam alia ulla sub sole, crediturque quod tota Italia vix
tanto abundet populo, quam urbs hæc sola. Nam longe plures
in ea sunt homines qui propriis carentes domibus dormiant
sub divo, quam sunt Venetiis habitatores.* Et tamen
istoc tempore Venetorum civitas longe quam nunc erat
frequentior.

Ex his facile aliquis intelligat, siquis hodiernam Cairum,
omissa Babylone, & suburbis longe dissitis, neglectisque
intermediis circumeirca ruinis, componat cum ea quam
descripsimus vetere Cairo, fore ut vix sextam vel septimam
magnitudinis partem habeamus, etiamsi parem utrique
tribuamus

tribuimus latitudinem. Antiqua enim Cairus ad vinginti protendebatur passuum millia, cum hodierna etiam qua longissima est vix tria excedere dicatur. Quamdiu nempe Caliphis & Sultanis legitimis Ægyptus paruit dominis, tam etiam diu crevere opes & felicitas hujus civitatis, nec quidquam præter pestem, magnis plerunque urbibus infestam, in infinitum ituræ obstabat magnitudini. Ante annos demum CLXV postquam per tres dies noctesque in ipsa urbe pugnatum esset, jugum Selimi Imperatoris & Turcarum subiere, quorum tyrannide, longe quam pestis deteriore, perpetuo deinceps oppressi fuere, donec & Cairus ad eam quam diximus mensuram redigeretur, totaque adeo Ægyptus in solitudinem abiret.

CAP. XIII.

De magnis Sinarum urbibus.

Um boni regiminis nullum sit certius signum quam magnarum urbium copia & frequentia, non est ut vastas Sinensium miremur urbes, quarum si spectemus amplitudinem, tantum illas cæterarum gentium civitates magnitudine superasse inveni-
 nemus, quantum arte regnandi omnibus aliis meliores ipsi semper fuere mortalibus. Non jam loquor de præsentī Sinarum statu & conditione, postquam malorum principum & magistratuum culpa corrupta eorum Republica in prædam cessere Barbaris, omniaque apud ipsos facta fuere minora; sed de feliciore tempore, cum sui tantum generis regibus parerent, illis quidem non semper bonis, raro tamen tam malis, ut neglecta omni regiminis cura, solis servirent vitiis. Qui vero inter illos fuere boni, fuere autem quamplurimi, illi vel ipsi Platoni in formanda Republica, meliori etiam,

etiam, quam quod ipse secutus sit, exemplo esse potuissent. Nullos inter eos invenias vel Cæsares vel Alexandros, similesque cladibus & perniciæ humani generis gaudentes pestes; Pacem, tranquillitatem, artes & scientias, cæteraque quibus vitæ constat felicitas excoluere, his solis, etiam absque bellico apparatu, majus sibi acquisivere imperium, quam armis quantumvis victricibus ullus vel monarcha, vel ulla unquam sibi compararit respublica. Solum boni regiminis suffecit exemplum, ut remotissimæ etiam gentes, relictis patriis institutis & moribus, damnataque barbarie sua, Sinensibus sponte se subjicerent, iisque se aggregarent, qui soli scirent vivere, & sine sanguine vincere. Habuere quidem & Sinæ præclaros bellatores, quorum tamen virtutem ipsi nec mirantur, nec laudant, cum non sine multo sanguine gerantur bella, nec cæteri propterea cives felicius vivant. Illos solos in historiis commendant & probant Reges, qui justitia & moribus insignes fuere, quique non vi & armis, sed sola virtutis fama suum ampliarent imperium, & hac ratione quoscunque reges & regna ad obsequium allicerent. Quod siqui Sinicis nollent parere legibus, non tamen illos bello persequendos, injustum enim & iniquum esse suos perdere, ut alios faciamus obnoxios, cum longe cariores esse debeant illi, qui sponte sua, quam qui inviti obsequium præstant. Nihil sua referre si qui suo malo ejusdem ac ipsi participes fieri nolint felicitatis, satis enim late Sinarum patere imperium, suamque sibi sufficere felicitatem.

Hominum in hoc regno frequentiam, vel ex eo conficias, quod ante ultimum hoc cum Tartaris bellum, constet in eo numerata fuisse, sedecim, aut ut alii produnt, septendecim Myriadum millia, vel ut vulgo loquuntur centum & septuaginta Millions, cujus summæ vix sextam partem in tota possis reperire Europa. Alendæ tantæ multitudini sufficiunt agri, illi quidem etiam sponte sua fertiles, sed accedente humana industria adeo ubique exculti, ut nulla

quantumvis exigua usquam occurrat terræ portio, quæ negligatur, nec usquam tam sterile solum, cui excolendo Sinicum non sufficiat ingenium. Alimentum quoque copiosum præstant flumina assatim piscosa & tam vasta, ut ad octo vel decem pass. millia pateant, allicubi etiam ripas habeant utrinque inconspicuas navigantibus. Tantus vero in illis navium numerus, quantum ne in toto quidem reliquo reperiās terrarum orbe. Ad urbem Hancheu constar numerata fuisse aliquando supra triginta onerariarum millia. Ab eadem urbe Nankinum solvens P. Semedus Lusitanus, ut aliqua ratione multitudinem navigiorum subduceret, affirmat se spacio unius horæ numerasse naves trecentas ab una tantum fluminis parte sibi occurrentes, omnes tectas & picturatas pulcherrimeque instructas, adeo ut non onerandis mercibus, sed voluptariis usibus & celebrandis solemnibus festis fabricatæ viderentur.

Incredibilia hæc possint videri, sed iis qui nesciunt apud Sinas Platoniam semper viguisse rempublicam, & jam à tot annorum millibus solos fere ibi regnasse Philosophos aut Philosophiæ amantes. Illi fuere Regum assessores & consiliarii, illi satellites. Nulla ibi hæreditaria nobilitas, soli apud Sinas literati sunt nobiles, quorum posteris si indocti & ignavi fuerint, ad pristinam denuo relabuntur conditionem, & plebeis aecensentur. Artes politicæ, quas Plato, non virtutes, sed virtutum umbras esse affirmat; non laudantur ab iis, nisi cum iustitia & æquitate fuerint conjunctæ. Legibus licet ex æquo omnes sint obnoxii, eas tamen qui violant, non æqualiter puniuntur: quanto enim quisque major est qui peccat, tanto majori afficitur pœna, nec in ullos severius, quam in ipsos Philosophos, id est principes & magistratus populi, animadvertitur, gnari omnia se bene habere, si illi, qui iustitia & bonis moribus cæteris exemplo esse debent, ab omni culpa & crimine immunes se præstiterint. Quod si peccent Reges, tanta in admonendis illis Philosophorum est libertas, quanta vix olim
 Prophe.

prophetarum apud Israelitas. Eadem plebis in monendis philosophis libertas, si & illi suo non bene fungantur officio. Ne vel ipsi quidem Confusio, cum aliis philosophis profugienti ab aula infessa à malis principibus & inter se dissidentibus, impune fuit stationem deseruisse, nec defuere ex infima etiam plebe ipsis occurrentes, qui negarent illos esse vel philosophos, vel viros bonos, utpote qui laboranti se subtraherent reipublicæ, & publicam tranquillitatem ignava proderent fuga, communique utilitati sua præferrent commoda. Si enim soli inquiebant in regia remanserint mali, actum est de omnibus bonis & universa republica. Licet vero infinita sint exempla, unde felicitatem hujus populi colligere possimus, plura tamen memorare hoc loco non attinet. Interim hoc affirmare non dubitem, quamvis acum nauticam, typographiam & multa alia inventa Sinis debemus, longe tamen plura & meliora superesse, quæ à Sinensibus discant Europæi.

Ut vero ad propositum redeamus, tantus in regno Sinarum magnarum urbium est numerus, quantum in toto reliquo terrarum vix reperias orbe. Antequam à Tartaris vastaretur Nanquinenfis civitas, antiquam æquabat Babylonem. Siquidem quadrata, ut pleræque fere Sinensium urbes propter symmetriam, sexaginta passuum millia in ambitu obtinebat. Hoc tempore vix quartam servat magnitudinis partem, quæ tamen facile sexies Parisiorum comprehendat civitatem. Longum fuerit reliquas hujus regni memorare urbes, splendore, magnitudine & incolarum numero longe superantes quascunque Europæ urbes, unam tamen addere libet, quæ jam à quatuor sæculis, ab eo nempe tempore quo Marcus Paulus Venetus alique ad suos reversi, nominis sui fama totum implevit terrarum orbem. Vulgo illa Quinzai dicitur errore librariorum, qui M. Pauli Veneti descripserunt exemplaria, cum verum nomen sit Hancheu. Innotuisse quoque eam Græcis posterioribus colligo ex Chryfococæ canonio ὑπάρχων πόλεων, cui appellatur

Χάρτης, ponitque eam in longitudine graduum 162—30, latitudine vero 33—8. Cum omnium quotquot unquam fuere urbium longe hæc videatur fuisse maxima, operæ pretium fuerit antequam finiamus de hac quoque nonnulla attexere. Primus Christianorum qui eam lustravit fuit Marcus Paulus Venetus, qui ante quadringentos & aliquanto plures annos inter Sinas versabatur. Siquidem orientis terras adiit anno M C C L, unde reversus ad suos, & captus in eo, quod cum Genuensibus Veneti gessere bello, suum de mirabilibus à se visis in lucem dedit commentarium anno M C C X C V I I I. Prodiit ille Latine & Italice sæpius, sed tanta est exemplarium discrepantia, ut si Latina cum Latinis & Italica cum Italicis committas, vix iidem libri & ab eodem scripti videantur auctore. Postremæ editiones Italicæ quæ prodierunt Venetiis anno 1626 & iterum anno 1640, promittunt quidem verum Paulum Venetum, & videntur ad sincerum expressæ exemplar, attamen non nisi compendium exhibent, cum ea quam Baptista Ramusius exhibuit editionem triplo minimum sit auctior. Sed & non nisi epitomen continent, quæ Latine prodierunt exemplaria, non mutila tantum, sed & multis inquinata nævis, utpote translata ab homine inepto & qui mentem scriptoris non sit affecutus. Cæterum in multis bibliothecis extat alia versio eaque optima & integerrima & nisi fallor ab ipso Marco Veneto concinnata, digna omnino quæ aliquando lucem adspiciat. Habuimus & nos tale exemplar, quod nescio quo casu amisimus. Omnia porro exemplaria in mensura & magnitudine urbis hujus conveniunt, ambitum quippe tribuunt centum millium passuum. Habitantium multitudinem ex focorum numero hac ratione colligit Marcus Paulus. Dicit in ea fuisse centum & sexaginta thuman focorum. Unum quodque vero Thuman comprehendit decem millia focorum. Quod si singulis familiis singulas domos attribuas, habebis numerum domorum seu familiarum, 1600000. Sed vero Odoricus monachus, qui paulo post

post istum Venetum scripsit, incensa aut diruta à Tartaris urbis hujus parte, numerat novem tantum & octoginta Thuman. Idem tamen quod domus illo tempore essent præaltæ & multas sæpe continerent familias, multo majorem facit incolarum numerum. Verba ejus ad fidem libri mei & alterius quem accepi ab honoratissimo viro D. J. Cottono non pigebit adscribere. *Hinc recedens veni ad unam civitatem nomine Chansave, quod idem est quod civitas cœli. Hæc civitas major quam aliqua alia quæ hodie sit in mundo, circuit enim centum milliaria. In ipsa autem non est terra quæ non bene habitetur, imo multoties unica domus quæ decem vel duodecim supellectiles in se habebit. Hæc enim civitas habet burga magna valde, habentia majorem gentem quam civitas. Habet hæc duodecim portas principales, & prope quamlibet harum portarum forte ad octo milliaria sunt civitates majores, quam esset civitas Venetiarum & Padua, unde itur bene per sex vel septem dietas per unum illorum burgorum & tamen videbitur modicum permeasse. Hæc civitas posita est in aquis lacunarum quoniam & stat sicut civitas Venetiarum. Ipsa autem habet plusquam XII millia pontium, in quolibet quorum manent custodiæ custodientes hanc civitatem pro magno Cane. Alatere hujus civitatis labitur quidam fluvius juxta quem sita est hæc civitas, sicut Ferraria juxta Padum. De ipsa autem diligenter quæsi à Christianis, Saracenis & idololatriis, qui omnes uno ore loquuntur, dicentes quod bene centum milliaria circuit. Unum mandatum dicunt gentes illius civitatis à domino se recepisse, nam quilibet ignis solvit unum bali & quatuor cartas, quod unum cum dimidio valet florenum. Hunc habent modum, nam decem vel duodecim supellectiles faciunt unum ignem, & sic solum pro uno igne solvunt. Hi autem ignes sunt LXXXV Thuman, cum aliis quatuor Saracenorum, qui constituunt LXXXIX. Unum autem Thuman decem millia facit ignium. Reliquorum vero aliqui sunt Christiani, aliqui Mercatores, alii transeuntes per contractam, unde multum fui miratus quomodo tot corpora humana poterant habitare.*

habitare simul. Verba hæc licet satis barbara, sensum tamen scriptoris satis declarant, facileque ex his conficies, parce & sobrie satis locutum esse Marcum Paulum, cum pro numero domorum sedecies centena familiarum millia ea in urbe numerat. Attamen cum alter iste tam altas fuisse affirmet domos & à tot sæpe familiis habitatas, non multum aberrabis, ut opinor, si quemadmodum Lutetiæ & in aliis frequenter habitatis urbibus duodecim minimum homines pro singulis numeres domibus. Id si fiat, habebis incolarum numerum 19200000, plures nempe quam novemdecim milliones, ut vulgo loquuntur. Quod si etiam suburbia addideris, & seorsim numeranda existimes, oportet ut in hac civitate plures fuerint habitatores, quam tota contineat Europa.

Duodecim pontium lapideorum millia ea in civitate fuisse affirmat Marcus Paulus. Idem multa quidem alia, sed præcipua decem rerum venalium memorat fora, omnia quadrata & duo passuum millia in ambitu habentia. Palatium præterea describit regis Fanfuris decem millium passuum ambitu, & fossam ab altero latere urbem cingentem, porrectam ad quadraginta pass. millia. Quæ singula si quis perpendat, facile intelliget, nullam unquam tantam exstitisse urbem.

In numeris autem à Marco Paulo subductis, ut nullum subesse credamus errorem facit Sinarum omnibus seculis usitatus mos, quo singuli tenentur ædibus suis columellam apponere lapideam, cui inscribuntur tituli & nomina eorum, qui in singulis vivunt aut hospitantur domibus. Si qui nascuntur aut moriuntur, horum aut signantur aut delentur nomina, & ne hospitem quidem nisi hac lege admittere audent, omnium aut portis, aut quibus diximus columellis inscribuntur nomina, quæ mox ad vicorum magistros & demum ad urbium præfectos scripto consignata deteruntur. Toto itaque hoc regno, & in agris, & in urbibus hominum numerus constat non magistratui tantum, sed & populo,
qui

qui exinde de sua judicant republica, siquidem præcipuum boni regiminis indicium esse existimant hominum abundantiam.

Marci vero Pauli fides minime suspecta esse debet, cum hodierna experientia, etiam illa, quæ maxime fabulosa in hoc scriptore esse videbantur, verissima esse docuerit. Nec quidquam obest, quod urbs hæc etiam hoc tempore nomen Hancheu servans, vix vicesima magnitudinis parte conspiciendam se exhibeat, cum constet eam à Tartaris jam olim evertam, & deinceps exhaustam à Nanchino, quo translata fuit regia Sinarum sedes, & ipsa nunc longe maxima sui parte ab iisdem desolata barbaris.

Si cui ergo credendum, utique credendum M. Paulo Veneto, oculato testi, cujus fidem apud imperitos & rerum ignaros male ambulantes, ipsa absolvit veritas. Quod si nulli credendum, utique nec illis qui negant quidquid ipsi non viderunt. Scio quidem credulitatem obnoxiam errori; sed & hoc quoque scio, longe sæpius illos falli, qui alienis diffidentes, omnia suis metiuntur oculis, & quicquid illis non occurrit, id vel alibi exstare, vel unquam extitisse negant. Quid demum de scientiis supererit, si illas sensibus & oculis nostris includamus, & ubi illi deficiunt, illic omnia terminari existimemus?

Porro ex iis quæ diximus satis liquet Sinicam hanc urbem etiam absque suburbiis altera minimum parte majorem fuisse Babylone, majorem etiam Roma cum omnibus suis suburbiis, majorem denique aut minimum parem antiquæ Nino. Et tamen non sola hæc, sed & complures aliæ apud Sinas prodigiosæ magnitudinis fuere urbes, ut vel hinc satis aliquis cognoscat, quantum perpetua pene pax, & nunquam intermissa agricultura & denique boni regiminis cura, ad propagandos valeant mortales. Nec dubitandum quin eadem studia effecerint, ut initio rerum longe majores & habitatæ magis reperirentur civitates, ac nostro hoc usquam compareant seculo. Antiqui nempe reges erant boni
patres.

patres-familias nec ullo æque ac boni pastoris gaudebant titulo. Diu etiam apud vetustos Græcos permansit mos iste, non alio fere quam pastorum nomine censentur apud Homerum principes Græciæ & ipse rex regum Agamemnon. Nullos isti alebant servos ne coquos quidem, observatuque dignum, omnes istos heroes Homericos esse *αὐτοδίατρος* & sibiipsis cibum parare, sibiipsis sufficere in omnibus. Quam illi populares fuerint ex Euripide & antiquis discas tragicis, cum producunt illos solos per urbem ambulantes & pulsantes & aperientes ostium. Nostri seculi principes rident istiusmodi reges, nec desunt qui exclament, ô miseros homines, quomodo illi regnare poterant, qui ne vivere quidem scirent? Sed norant illi pascere & multiplicare oves suas; norant felices & beatas condere respublicas, quarum cives ne cum ipsis quidem Persarum regibus conditionem suam permutatam voluissent. Illi fuere qui excitando sublimia ingenia & sibi & suis perennem perpererunt famam. Illi denique sunt qui & nos quoque fecere felices. Barbari enim simus nisi illorum superessent monumenta, quibus & humanior vita & pleræque artes & disciplinæ continentur, eo culminis ab ipsis provectæ, ut vix quicquam addi possit, aut si quæ accedant, omnia eo quod ipsi struxere nitantur fundamento, sintque velut ejusdem radicis propagines & appendices.

Sola olim Roma ante Syllæ tyrannidem tantam incolarum continebat multitudinem, quantam vix in dimidia hoc tempore invenias Europa. Nam quod nonnulli putant reperiri in ea centum plus minus hominum ut loquuntur milliones, id tantum abest ut verum sit, ut audeam affirmare, ne tertiam quidem hujus numeri partem omnes conficere Europæos. Vix alibi magis erratur, quam in subducendo incolarum in quibusvis urbibus & regionibus numero, qui-
usvis gentibus res suas in majus extollentibus. Nulla terræ portio in tota Europa æque habitata est ac Hollandia. Vulgo existimant reperiri in ea vicies centena hominum
millia.

millia. Verum si quis recte calculum ponat, ne quidem sexcenta millia invenientur. Qui in urbibus & oppidis vivunt, simul juncti non conficiunt quater centena & quinquaginta millia. Qui in pagis & agris habitant, non superant centum millia. Eadem ratio est aliarum terrarum, in quibus ter vel quater, imo à rerum imperitis etiam decies major hominum esse fingitur numerus, quam ratio aut veritas exigant aut experimenta ostendant.

Quamvis exactus vix possit institui calculus incolarum in singulis regionibus, ut tamen ille aliquo modo sit rationalis, tutissimum si domorum in singulis urbibus ineas numerum, & prout illæ vel bene vel male habitentur, & vel altæ vel depressæ sint; ita quoque calculum ponas, unde demum certius aliquid quam ex vulgi rumoribus possis conficere. Si quis itaque scire velit, num verum sit, quod nonnulli affirmant, Parisiorum urbem à ducentis habitari hominum Myriadibus; facile cognoscet id fieri non posse, si quis domorum colligat summam, quæ non excedunt viginti quinque millium numerum. Hac enim ratione singulis domibus octoginta adscribendi sint homines. Rectius vero facies nec multum aberrabis si singulis habitationibus duodecim tribuas homines. Id si fiat, habebis in hac urbe trecenta hominum millia.

Multitudine domorum Londinum hoc tempore excedit Parisiorum urbem: si quidem in hac civitate numerantur ad quinquaginta fere domorum millia. Ut plurimum tamen depressiores sunt & aliquanto minus habitatæ quam Lutetiæ. Compensemus itaque singulas habitationes vel solis sex hominibus. Hac ratione habebimus Londini etiam trecenta plus minus hominum millia. Sed sub optimo & felicissimo monarcha nostro tanta indies urbi huic accedunt incrementa, ut brevi tempore longe post se relictura sit omnes orbis Christiani civitates, quas jam domorum multitudine, copia & affluentia rerum & civium felicitate longe superat.

Mira sunt quæ de frequentia incolarum urbis Neapolitanæ referuntur. Vidimus & nos pulcherrimam istam civitatem, nec tam magnam comperimus, quam vulgo jactatur, utpote quæ spatio sesquihoræ commode circuii possit. Domos quidem habet præaltas & plurium contignationum, si quis tamen earum ineat numerum, etiamsi singulis domibus duodecim aut plures etiam tribuat homines, nunquam tamen ducenta hominum efficiet millia.

In urbibus minus habitatis sex vel etiam quinque homines singulis sufficit assignare domibus. Nec quemquam urbium fallere debet numerus. In centum aliquando urbibus, ne quinquaginta quidem hominum reperiuntur millia, idque non in septentrionalibus tantum, sed & cultioribus terris, quod sæpe non sine admiratione observavi. Qui vero in agris habitant, eorum non magnus est numerus, si cum urbium conferantur incolis. In terris tamen borealibus aliter id se habet, longe quippe in illis major agrestium quam urbanorum numerus. In suedia & Finlandia centum fere rusticarum domorum occurrunt millia, cum in centum & quadraginta oppidis, ne quidem septuaginta hominum inveniantur millia. Non itaque probo immensam illam multitudinem quam nonnulli Europæ attribuunt. Quamvis ut dixi certus iniri numerus non possit, minus tamen à veritate nos abfuturos existimo, si ita componamus calculos.

In Hispania duo hominum milliones.

In Gallia milliones quinque.

In Italia, Sicilia, Corsica Sardinia milliones tres.

In Anglia, Scotia & Hibernia milliones duo.

In Belgio milliones duo.

In Germania, Bohemia Hungariaque milliones quinque.

In Dania, Holsatia totoque Cimbrica Chersoneso quadringenta millia.

In Suedia, Finlandia, Norwagia Lapponiaque sexcenta millia.

In

In Polonia, Livonia Lithuanique unum millionem cum dimidio.

In omnibus vero terris ab Hungaria ad Pontum Euxinum excurrentibus addita etiam Thracia, milliones duo cum dimidio.

In Dalmatia & Illyrico, Macedonia totaque Græcia, Creta aliisque Græciæ insulis, milliones tres.

Habes hic viginti septem milliones, omnium nempe qui in Europa degunt hominum numerum. Quod si etiam vastas Moscorum terras Europæ adscripseris, quamvis earum longe maxima pars ad Asiam pertinet, addas per me licet tres milliones. Ridiculum vero fuerit de Islandia loqui, maxima quidem insularum Europæ post Britanniam, sed in qua ne quatuor quidem hominum reperiuntur millia ipsis fatentibus Islandis. Si itaque Europam quam latissime extendas, habebis in universum triginta hominum milliones. Ut tamen ne tantum quidem Europæorum esse existimem numerum, facit terrarum hoc tempore vastitas. Quis non miretur in sola olim Sicilia plures fuisse incolas, quam nunc in tota Italia Siciliaque simul, & solas Athenias à pluribus olim habitatas fuisse, quam nunc tota Græcia junctaque simul habitetur Peloponnesus?

Tantum itaque abest ut centum hominum milliones sola possit conferre Europa, ut ne quidem si totam Africam & universam adjeceris Americam, istam habiturus sis summam.

Asiæ longe dispar est ratio, utpote in qua additis insulis triplo minimum plures habitent homines, quam in toto reliquo terrarum orbe. Et tamen bello Tartarico centum hominum millionibus diminutum est Sinarum imperium. Nihilominus, quæ in Asia superest hominum turba, excedit trecentos milliones. Extrema Asiæ pars longe maximam hujus summæ præstabit partem, velut Sinarum ditio, varia Indorum regna, Japonica & complures bene habitatae insulæ. Nam quod Persarum terras & Turcarum

in Asia attinet ditiones, minimam illæ summæ hujus constituunt partem, utpote, propter aquarum pluribus in locis inopiam, malignius excultæ, & magnarum urbium copia destitutæ, è quibus tamen præcipue æstimanda est hominum frequentia. Vastæ istæ terræ, quæ Javæ & insulis Moluccis ad austrum objacent, bis & forsan ter Europa majores, quos & quantos contineat populos, etiamnum incompertum, Reliqua terra australis, propter intensum frigus, vix est habitabilis. Si itaque totius humani generis summam ad numerum revoces, non puto ille excedet quingentos milliones.

Quod si non numero, sed spatio, ut olim Xerxes, illos metiri velis; vel una leuca Germanica, quicquid in terris est hominum abunde continebit. Cum enim homini stanti vel erecto promiscue sufficiat pes quadratus, leuca vero porrigatur ad pedes 24000, vel minimum 23640, habebis quadratum 576000000, vel saltem 558849600 pedum, qui numeri longe illam, quam diximus, excedunt summam. Hinc apparet non peccasse Lucanum cum de Roma sic scribit;

———*Urbem populis, victisque frequentem*
Gentibus, & generis, coeat siturba, capacem
Humani———

Urbis enim Romanæ area additis omnibus suburbii, viginti minimum quadratas, ut ostendimus, continebat leucas Germanicas. Plures itaque in plano quam viginti pedes quadrati unicuique relinquuntur homini, non etiam computatis superioribus spatiis, quæ in ædibus ad multas contignationes surgentibus triplo vel quadruplo laxiorem potuissent præstare habitationem.

CAP. XIV.

De artibus & scientiis Sinarum.

Siquis omnium, quæ vel sunt, vel olim fuere, gentium præclara simul conferat inventa, quantumvis ea multa & memoratu digna censeantur, tanta tamen & talia non erunt, quin longe inveniantur plura & meliora, quæ à solis reperta fuere Seribus, quos Lusitani perperam Sinas appellarunt. Ut nempe artes & scientiæ ad culmen provehantur, longa experientia & plurium sæculorum opus est literatura. Illa vero constare non potest, si lingua non sit perennis, cum videamus nullam gentem vel suarum rerum habere peritiam, & nescire etiam ea quæ ante duo vel tria gesta fuere secula; aut si sciant, non vernaculæ, quam non intelligunt, sed Latinæ sciunt linguæ beneficio. Si hanc sustuleris, mera erit barbaries, cum quidquid scimus, totum id vel Græcæ vel Latinæ debeatur linguæ, sine quibus nec Hæbreæ nec aliarum si quæ supersunt, linguarum quisquam intelligat reliquias.

Neque vero Europæarum tantum hæc est conditio gentium; si quis enim Asiaticos & omnium terrarum adeat populos, idem omnino observare licebit. Non Persæ, non Indi, non denique Arabes antiqua sua monumenta legere nedum intelligere possunt; & licet hi posteriores, quod ab aliarum gentium mixtura immunes semper extiterint, & quod perpetua Alcorani lectione linguam suam diutius quam aliæ gentes conservarint; nihil tamen eorum quæ ante Mohametem facta fuere cognoscunt, & si quæ sciant, ea omnia è Græcorum hausere scriptoribus. Soli in hoc nostro mundo sunt Seres, qui jam à quinque fere annorum millibus;

millibus perennem & nunquam interruptam conservare literaturam, illam quidem operosam, sed cujus fructus tanto respondeat labori, cum si quis vel solos ipsorum perdidicerit characteres, plus possit videri profecisse, quam si quis omnium quot sunt quosve fuere linguarum affecutus fuerit peritiam.

Sola hæc suffecit ratio, ut quæcunque artes & scientiæ ad longe altius apud illos quàm ullas alias gentes provectæ fuerint fastigium. Quod si quis dubitet, illum vel mille testium ex illis oris redeuntium & ipsa quæ ad nos deferuntur opera ab omni possint hæsitazione liberare.

In Medicina quidem quantum superent Christianos, vel sola pulsuum possit indicare doctrina. A temporibus Galeni nihil omnino huic scientiæ accessit, quin potius si verum liceat fateri, adeo diminuta est, ut vix aliquem hoc seculo invenias Medicum qui observata Galeni vel intelligat vel curet. Operosa & intricata esse existimant ea quæ in sedecim de pulsuum natura scripsit Galenus libris. Verum ut hoc admittamus, ille tamen viam stravit ad cognoscenda in singulis morbis pulsuum genera. Idem postea omnium suorum de pulsibus librorum addidit Synopsin, qua distinctius & brevius sensus suos conatus est declarare. Ut vero artes & experientiæ non totæ simul panduntur, successit postmodum Theophilus, qui pulsuum formas & figuras per singulos morbos conatus est describere. Ulterius apud Græcos non processit pulsuum doctrina, nisi quod ante quatuor aut circiter secula ad manus ipsorum pervenit scriptum quoddam Abentsinæ, quam vulgo Avicennam vocant, qui edoctus ab istis Serum colonis qui in Cathaya Nigra habitant, exactiorem pulsuum singulorum in singulis morbis rationem & methodum tradidit. Magno à Græcis applausu exceptum fuit hoc scriptum, propter difficultatem tamen speratus defuit successus, cum rari admodum reperirentur, qui tam exercitatos haberent digitos, ut tot pulsuum discrimina & formas discernere & explicare valerent.

valerent: Apud Latinos quidem & cæteros Europæ populos, ludibrio excepta fuit hæc doctrina, ut solent pleraque ea quæ aut non intelliguntur, aut quæ quis assequi se posse desperat. Apud Seras vero ne pro idoneo quidem habetur Medico, qui tacto & palpato pluribus in locis brachio, silentibus etiam ægris, non indicet qua parte corporis dolor proveniat, quove laborent morbo. A Seribus transit hæc scientia ad eorum vicinos Tunchinenses, qui & ipsi artem hanc callent, & felicissime stupentibus etiam Christianis exercent.

Periodum quoque sanguinis, quam vulgo circulationem vocant, jam à quater mille & pluribus annis Seribus notam fuisse testantur illorum libri. Cum scriptum de pulsibus & sanguinis in humanis corporibus circuitu ex Sinico sermone translatum in lucem prodierit, non est ut de eo amplius dubitemus. A mercatoribus Venetis Sinas terrestri itinere petentibus, & postea à patribus societatis Jesu, superiore etiam seculo sparsi fuere rumores de peritia hujus gentis in tractandis pulsibus & periodica sanguinis revolutione. Qui primus circulationis sanguinis in scriptis meminert, nisi fallor est Andreas Cæsalpinus. Paulo Sarpio Veneto imprimis hæc sententia placuit, à quo persuasus Anglus quidam librum de circulatione sanguinis conscripsit, qui tamen, quod nullum approbatorem inveniret, ab ipso fuit suppressus auctore. Multis postea annis idem argumentum suscepit clarissimus Harveus, & quidem feliciori successu. Adeo tamen pauca sunt quæ Christianis hætenus innotuere, ut si cum Sinarum comparentur observationibus, non magni esse videantur momenti. Norunt illi jam à tot annorum millibus quid moveat sanguinem, qua deinceps via, quibus mensuris, quantis intervallis, quantoque temporis spatio singulæ periodi & revolutiones procedant & perficiantur. Certissimis indiciis & ipso quoque attestante actu deprehenderunt, in corporibus justæ staturæ & bonæ valetudinis, sanguinis cursum viginti quatuor horis seu spatio
diei

diei & noctis, quinquagies orbem suum revolvere, Quod si plures paucioresve istoc temporis spatio fiant revolutiones, non recte se habere corpus affirmant. Revolutiones vero singulas metiuntur ducentis & septuaginta respirationibus. Toties enim reciprocatur spiritus, antequam orbem seu circum suum absolvat sanguinis motus. Ad singulas vero respirationes sanguis promovetur ad sex uncias Sinicas, quæ parum quid excedunt septem uncias pedis Romani, ita ut spatio diei & noctis sanguis iter faciat mille quingentorum & septuaginta quinque passuum. In singulis vero revolutionibus sanguis viam conficit centum quinquaginta septem pedum & semis. Cum vero ad singulas respirationes quinque vel ut minimum quatuor fiant pulsuum ictus, manifestum est ad unumquemque pulsus ictum, sanguinem promoveri ad spacium plusquam sesquiuncie.

Talis quidem est sanguinis periodus in justæ staturæ & perfectæ sanitatis viris, ad quorum normam Sinarum medici omnia referenda esse censent. Nam si qui procerioris aut brevioris fuerint staturæ, jam pro mensura & habitu corporis, variat quoque pulsuum & respirationum ratio, cum perpetua & constans naturæ lex doceat in minutis animalibus omnia citius peragi, quam in magnis, & puerorum duplo celerior sit pulsus quam virorum, & dum elephas semel, homines quater spiritum recipiunt.

Licet vero interpres fateatur multa se omisisse, & non ubique sensum & loquendi genus Sinicum assequi se potuisse, illa ipsa tamen sufficiunt unde cognoscamus, quantum in re medica omnibus aliis præstantiores sint gentibus, adeoque quidem, ut si artem suam feliciter exercere velint Æsculapii nostri, necesse sit ut Mediocrum Sinensium fiant discipuli, aut, ut mollius loquar, illorum in palpandis saltem pulsibus artem adoptando in suam transferant familiam. Cum nullus morbus, nulla intemperies, nullæ denique mutationes humanis accidant corporibus, quæ non peculiares inducant pulsuum formas: vix tamen unum inter omnes Christi-

Christianos invenias medicum, qui vel alicujus ægritudinis pulsum qualis sit exacte possit explicare, cum illi qui apud Seras artem medendi profitentur, non facile admittantur, nisi omnium pulsum formas & figuras exploratas habuerint. Norunt illi in pueris, in adultis, in decrepitis, quales in singulis anni stationibus pulsus esse debeant, & quot ictus in bene constitutis corporibus ad singulas fiant respiraciones. Si ad singulas respiraciones quatuor aut quinque, vel ut plurimum in novem respirationibus quadraginta novem vel quinquaginta numerentur pulsum ictus, bene se habere corpus affirmant. Quod si plures ad singulas respiraciones fuerint ictus, sex puta vel septem, excessum caloris significant. Si novem tempore unius respirationis fiant pulsus, signum est morituri: si decem, morientis. Undecim vel duodecim demum eduntur ictus cum anima exhalatur. Ut vero pulsus frequentes caloris & fervoris sunt indicium, ita tardi frigoris & nimii humoris. Si itaque tres fiant pulsum ictus, tempore unius respirationis, nimium illi sunt tardi. Unicus aut etiam duo pulsus ad singulas respiraciones destructionem significant. Quod si spatio duarum respirationum, unus tantum fiat ictus, certissimum id morientis est indicium. Ut autem quænam pars corporis male affecta sit, & unde morbus proveniat cognoscant, tribus in dextra, totidemque in sinistra locis pulsus explorant. In manus sinistræ tribus locis notantur ab illis pulsus cordis & minorum intestinorum, & insuper hepatis & fellis. In tribus dextræ manus locis, continentur pulmonum & magnorum intestinorum pulsus, stomachi præterea & ventris, portæ viræ, & tertiæ partis corporis. Primis sex tactibus cutem leviter stringunt, ut sciant an ab externa causa cutis aut carnes male se habeant. In secundis sex tactibus fortius aliquanto digitis instant, ut cognoscant num in nervis & sanguine sit vitium. Plus etiamnum premunt, cum radicem pulsus ad ipsa scrutantur ossa, ut explorent quid in profundo rerum geratur. Si enim nullus

ibi fiat motus & pulsus radice careat, actum est de vita. In sex itaque discrepantibus locis, & octodecim tactibus observato pulsu, si ictus omnes convenient & debitis recurrant temporibus, bene se habet valetudo. Quod si ictus non convenient, à palpando tamen non cessant, donec irreptitum istum & ab aliis dissentientem pulsum deprehendant, quo cognito, jam quoque sciunt à quo membro, quoque intestino, morbus proveniat. Cum nulla sit pars corporis humani, quæ status & conditionis suæ characterem in pulsibus non ostendat, omnesque eas formas & figuras diligenter ediscant Sinarum medici, sine errore pronuntiant, num in cute, nervis, carne, sanguine vel ossibus: an vero in pulmonibus, corde, hepate aliisque visceribus vel intestinis causa mali lateat.

Quin & perenni pulsuum doctrina & observatione id jam olim assecuti sunt, ut non tantum quoto die, sed & quoto anno aliquis sit moriturus certo affirmare audeant. Si pulsus post quinquagesimum primum subsistat ictum, ipso attestante pulsu asserunt spiritus moventes sanguinem deficere in partibus inferioribus, & nisi malo huic occurratur pulsusque ad æqualitatem reducatur, quinque tantum annis supervicturum hominem. Nam si malum hoc non curetur, sequenti anno idem incommodum transit ad renes, & tum post quadragesimum primum ictum semel subsistet pulsus, unde colligunt post quartum annum moriturum hominem. Cum deinceps iidem spiritus promoventes sanguinem deficiunt quoque in hepate, & post trigesimum primum ictum subsistit pulsus; non nisi triennii vita superest. Quibus post vicesimum primum ictum pulsus subsistit, inter biennium moriuntur. Quibus post decimum quintum ictum pulsus interruptus est, post annum moriuntur. post decimum ictum claudicante pulsu & impedito vitali spiritu etiam in corde & pulmonibus, paucis mensibus extinguuntur. At vero quibus ad singulos ictus hæret pulsus, altero die moriuntur. Post secundum ictum deficiente pulsu,

pulsu, tertio die moriuntur, & sic in cæteris, in quibus nihilominus aliqua discrepantia est inter antiquissimos scriptores, qui sub primis regibus sexcentis vel septingentis post deluvium floruerunt annis, & posteriores Sinas. Utrum id propter longiorem factum sit vitam, siquidem tum hominum vita tribus constabat seculis, ut ex literis sacris & Sinensium patet annalibus, an vero aliam ob causam, ipsi id optime expedient Sinæ.

Pauca hæc de gentis hujus in explorandis pulsibus doctrina & scientia dicta sufficiant; plura qui velit, adeat excerpta ex ipsis deprompta Sinarum libris, quæ licet multis in locis Sinensi egeant interprete, istiusmodi tamen sunt, ut scientiæ cupidis desiderium, pluribus invidiam, omnibus admirationem facere & injicere possint.

Non tamen Serum seu Sinarum hic subsistit sollertia, cum & absque pulsu doctrina ex apparentibus in vultu & toto corpore indiciis quosque morbos & ægritudines, solis etiam deprehendant oculis. Vel una sufficit lingua, è cujus coloribus, lineamentis, maculis & aliis affectionibus, non complurium tantum morborum, sed & omnium febrium, & præcipuæ malignarum conditiones & vires certissimis colligant argumentis.

Infinita quoque alia prognostica habent signa, quibus non corporis tantum constitutionem, sed & affectus & morbos animi felicibus adeo adsequantur conjecturis, ut nunquam, vel certe quam rarissime fallantur, & eventus plerunque eorum respondeat assertionibus. Morbos, quos insanabiles vulgo credunt, hydropem videlicet, tabem, epilepsiam, elephantiasin & complures alios, curant felicissime, Surdis quoque medentur & mutis. Facile hinc aliquis cognoscat, quantum perennis & nunquam jam à tot annorum millibus interruptus literarum usus ad propagandas valeat scientias. Haud parum tamen ipsa quoque hominum longævitas ad perficiendas profuit artes. Majorem siquidem & meliorem harum observationum partem

Hoangtio tertio Sinarum regi adscribunt Sinæ, quando ad trecentos & plures annos hominum patebat vita. Istac jam tempestate, ut apud Chaldæos & Ægyptios, ad summum pene artes & scientiæ provectæ fuere culmen. Nostro tamen seculo non desunt, qui humani generis infantiam ad istac referunt tempora, & senescente mundo contendunt prodiisse demum viros, quibus ingenii concessa fuerit maturitas. Adstruendæ huic sententiæ eo fere utuntur argumento, quod usum acus magneticæ, nitrati pulveris & tormentorum bellicorum, artem typographicam & complura alia, ultimis demum his seculis reperta esse affirmant. Verum quo jure hæc dicantur, ex iis quæ postea referemus, palam fient. Nunc ad Sinarum revertamur scientias.

In cognitione herbarum & quas singulæ vires habeant & potestates, quantos fecerint progressus licet infiniti eorum testentur libri jam à multis seculis conscripti & typis mandati, additis etiam figuris ad unguem expressis, multo tamen magis ipsa testatur praxis, cum nulli mortales earum beneficio felicius singulis occurrant morbis, & quidem breviori spatio quam apud nos fieri soleat, non diffitentibus id ipsum plerisque iis, qui eorum perlustrarunt terras.

Nec minus miranda est eorum Chirurgia quam longa seculorum affecuti sunt experientia, præsertim in perforandis omnibus & ipso quoque cerebro, trajecto per totum caput acu metallica cubitali aut etiam longiori, quales sæpe vidimus, vel mitigantes vel penitus hac ratione tollentes dolorem quo humana inquietantur corpora.

Quod autem dicunt Seras nulla omnino ex urinis sumere prognostica, id licet verum esse admittamus, parum tamen refert, cum multo certiora ex pulsuum doctrina habeant prognostica.

Sed & hoc quoque objiciunt, quod in nullis quantumvis acutis & periculosis morbis & doloribus utantur phlebotomia. Sed vero si ipsos audiamus Seras, illi negant prodesse sectionem venæ, & compescendum esse potius refrigerantibus.

tibus remediis affirmant bullientem sanguinem quàm detrahendum. Quamvis enim in corpore humano quotidiano ex alimento sanguis succedat sanguini, posteriorem tamen semper deteriorem esse priori, utpote qui magis sit naturalis & ætate ipsa melior evadat si legitime conservetur. Si olla nimium ferveat, non effundendum esse jusculum, sed auferendum ignem. Si denique in vasis vino plenis, detracto veteri novum semper superinfundatur vinum, fieri deterius vinum. His quidem & pluribus aliis persuasi rationibus negant Seres minuendum esse nativum sanguinem, cujus redundantiam refrigerantibus cibis & potionibus & subtractione alimenti curandam esse existimant.

Chemiam jam à bis mille annis apud Seras in usu fuisse constat. Quod si ipsos audiamus Chemicos, illi jam à sexcentis supra quater mille annis ejus arcessunt antiquitatem; nec aliunde primorum hominum longævitatē quam hujus scientiæ beneficio provenisse affirmant. Doctiores tamen Medici id genus hominum cum omnibus suis figmentis arcanis, in apertam non audentibus prodire lucem, strenue contemnunt. Nusquam plures invenias Chemicos quam apud Seras, non divitias tantum, sed & immortalitatem quoque promittentes, eaque aliis liberaliter spondentes, quæ sibi ipsis præstare nequeunt.

Quod si cæteras excutere velimus artes & scientias, veluti mechanicam, architecturam, musicam, opificia manuum & artes populares, cæteraque vel communi vitæ vel voluptatî inservientia opera; utique etiam in his tanto cæteris mortalibus feliciores inveniemus Seras, quanto illi diuturna & perenni literarum conservatione cæteris præstant gentibus.

Infiniti fuerit laboris ea percurrere quæ ab iis mechanicæ scientia perficiuntur artificia. Nulla est machina attollendis & promovendis quibusvis magnis apta oneribus, quæ Christianis nota sit, quæ non à bis aut ter mille annis ipsis non sit notissima. Ne quidem trochlea aut Archimædia
helice:

helice ad sublevandas carent aquas. Idem vero plurimas alias habent potentias mechanicas, quarum rationes prorsus Christianis sunt ignotæ; ut cum magna quævis onera absque vectibus & trochleis sola funium administratione in sublime tollunt; cum magna navigia absque remis aut velis, solo paxilli beneficio carinæ affixi celerrime promovent; cum sola bacillorum vestibis appositorum ope vicem trochlearum supplent. Verum cum de his & aliis seorsim agamus, plura non addemus.

De Architectonica opus non est ut quidquam dicamus, cum ipsa satis loquantur opera. Si Babylonis mœnia, Ægyptias Pyramides & Amphitheatrum Romanum conferamus cum muro jam à mille nongentis annis exstructo & ad mille minimum Pass. M. porrecto, meras agemus nugas. Taceo jam turres ex murra seu porcellana fabricatas ad mille & plurium pedum altitudinem, & pontem ex solidissimo marmore æstuario marino oppositum & ad quatuor pass. millia porrectum, & alium pontem uno tantum quadringentorum pedum fornice suffultum, & infinita alia opera. Ut de Serum architectura bene judicare possimus, non privata, sed publica spectanda sunt ædificia. Attamen etiam privatorum domos & structuras elegantia superare ædes Europæas, plerique qui viderunt testantur.

Musicam antiquam, velut artem deperditam, multum deplorant Seres, nec magni faciunt illam quæ hoc tempore supereft. Credibile est jacturam istam non aliunde provenisse, quam ex mutatione sermonis & linguæ, quæ apud Seras æque atque apud nos fluxa est & instabilis. Idem Græcis evenisse alibi ostendimus. Illæ ipsæ tamen quæ supersunt reliquiæ sufficiunt ut etiam hac parte principem inter alias gentes teneant locum. Tibiarum cantu longe superant Europæos, apud quos nullæ hoc tempore bonæ reperiuntur tibiæ; neque enim bonæ sunt ullæ, nisi quæ ex cannis seu arundinibus construuntur, cum illæ quæ dolantur, quod inequalibus procedant fibris, raucum, imperfectum

fectum, & in amœnum prorsus fundant sonum. Quamvis vero innumera apud eos reperiantur instrumenta, quæ vel digitis pulsantur, vel flatu reguntur, præcipue tamen commendatur organum minutum, cannis instructum, & humano spiritu animatum; quod qui audierunt, non dubitant omnibus hodiernis præferre instrumentis.

Quod autem de pictura Sinensium non bene sentiant nonnulli, persuasi imaginibus pyxidum & vasorum quæ ad nos deferuntur: id perinde est ac si quis ex figlinis patinis aut rusticorum utensilibus, iisque quas continent figuris, argumentumumat quantum in hac arte valeant Europæi. Ut succedat hoc ratiocinium, imagines figulorum & opificum Sinensium, cum nostrorum figulorum conferendæ & comparandæ sunt imaginibus. Id si fiat & tum quoque nostra de rebus nostris evanescet existimatio. Licet non optimæ sint imagines quæ ad nos perveniant, utpote quas à piscatoribus vel rusticis Christiani solent redimere, vidi tamen tam exacte delineatas, ut artis gnari eas mirarentur, & non nisi magno licitarent pretio. Cum vero inquirunt umbris fere carere Serum picturas, carpunt quod laudare debuerant. Parce admodum sunt illi in exprimendis umbris, & quidem quanto meliores sunt picturæ, tanto minus umbrantur; in quo longe peritiores sunt nostri orbis pictoribus, qui non nisi additis densis umbris partes magis exstantes norunt repræsentare. Qua quidem in re nec naturæ, nec Optices observant leges; illæ nempe docent, si quod corpus æquali fere lumine aspergatur, ita ut nullæ conspicuæ sint umbræ, partes magis vicinas aut exstantes, distinctioribus lineamentis, recedentes vero & remotiores minus distincte esse exhibendas. Hanc si quis in pingendo observet rationem, erit pictura naturæ æmula, & etiam absque umbris conspicuis magis exstantes apparebunt partes.

In statuaria arte quantum excellant, documento esse possint ingentes Colossi, quorum artificium non sine stupore multi admirantur; præsertim si antiquitus fuerint constructi.

constructi. Ut enim apud nos, ita quoque apud Seres lapsu temporum diminuta est artium dignitas & scientia.

De opificiis & artibus manuariis nihil dicemus, cum illa ipsa quæ ad nos quotannis deferuntur opera, fatis ostendant quantum etiam hac in parte cæteris sint præstantiores gentibus. Quod si quis dubitet & ipsis quoque diffidat oculis, credat saltem iis qui illorum adierunt terras, & magno suo cum damno Europæas intulerunt merces, quæ collatæ cum Sericis textis & artificiiis meræ visæ sunt sordes, & mendicorum supellectiles; cum vix aliquid Europa possit largiri, quod non melius, elegantius, ornatus & copiosius in amplissimo hoc conficiatur aut proveniat regno.

Quod si ad eas descendamus artes & scientias, quæ voluptati inserviunt, qualis est histrionica & pantomimica, etiam hac in parte præstantiores esse cæteris gentibus plerique illi qui interfuerunt eorum ludis unanimiter testantur, præsertim si qui linguæ & sermonis illorum non fuere imperiti. Nulla apud eos celebrantur convivia quin adsint scenici, qui quamcunque placuerit repræsentent actionem. Quin & solo nutu & gestibus, etiam absque sermone, omnia tam feliciter peragunt ut à quibusvis intelligantur, ut videri possint nihilo antiquis inferiores pantomimis & forsan meliores, si tantundem juris & auctoritatis Sinicæ illis permitterent leges, quantum Romanæ; cum constet eos sub vitiosis Imperatoribus Romam rexisse, quod haud facile concesserint Seres.

Magnetis usum, quatenus is Septentriones ostendit, & illum quoque à Seribus reliquæ acceperunt gentes, cum constet jam à bis mille & octingentis fere annis illos exploratam habuisse istam hujus lapidis virtutem. Ante quingentos fere annos in navigationibus eo utebantur Saraceni, ut testatur Jacobus de Vitriaco, edocti proculdubio à Sinis Taprobanam adeuntibus. Ab his antetria fere secula accepere Christiani. Quod autem nonnulli existimant, antiquo huic invento plurima accessisse Seribus ignota, id quo fundamento

fundamento affirmant, necdum constat, cum certum sit declinationes magneticas Saracenis notas fuisse, & una cum ipso magnetis in navigationibus usu Christianis fuisse traditas. Quousque in scientia magnetica progressi sint Seres, tum demum sciemus quando scripta & illorum de hoc lapide observationes Christianis innotescant.

Ars typographica mille & quingentis fere annis apud illos est antiquior quam apud Christianos. Qui vero existimant etiam in hoc artificio superiores esse Europæos, isti, ut in cæteris, ita quoque in hoc plurimum falluntur. Seres non uti apud nos fieri solet singulos suos characteres separatis exprimunt formis, hoc enim apud illos commode fieri non possit, propter immensam characterum multitudinem, sed singulas pagellas singulis insculpunt tabellis ligneis, haud multum absimili ratione ac apud nos imagines æri aut ligno insculpuntur, quæ postea committuntur prælo. Hoc pacto efficiunt ut vili pretio, minimo labore, & brevissimo tempore, quorumvis librorum editionem absolvant. Nul- lam unquam jacturam faciunt typographi, si quidem non multa, uti nos, simul excudunt exemplaria, sed si emptor accesserit, sumptis tabellis, iisque atramento suo librario tinctis, & interposita singulis tabellis chartæ fascia, centum vel plures aliquando pedes longa, unius vel duarum horarum spatio perficiunt editionem voluminis, quod exemptis tabellis ita complanatas habet oras, quantum vix habeant nostri qui cultris circumciduntur libri. Si quis modum quem Christiani in excudendis hætenus tenent observet libris, ille non laboriosus tantum, sed & adeo fortunæ obnoxius, ut sæpe nimis impensis omnium bonorum jacturam faciant typographi, cum vana spe, inanibus promissis & stultis confisi rerum æstimatoribus, non venales in lucem protrudunt libros, & ludibrium pro lucro referunt. Non defuere itaque complures qui facilem & compendiosam in arte typographica Sinensium rationem imitari fuerint conati; sed tamen sive atramenti sive chartæ minus bibulæ

culpa, siue alia de causa, frustra omnes fuere hactenus; quid in posterum fiet, tempus docebit.

Longum nimis fuerit cæteras Serum seu Sinensium, ut vulgo nominantur, artes & scientias commemorare, quarum tamen minima pars Christianis innotuit. Sed hæc sufficiunt ut sciamus quid perennis literarum usus & perpetuus antiquorum librorum intellectus præstare valeat. Non est ut existimemus naturam magis benevolam Scribis præstantius illis ingenium aut aptiorem aliis gentibus ad addiscendas artes concessisse indolem; literis & nunquam interrupto earum usui adscribendum est quod illi rerum peritia cæteris antistent mortalibus. Si Græcis & Latinis debeatur literis ut in Christiano orbe ad majus culmen provectæ sint scientiæ quam alibi, æquum omnino est ut hac in parte cedamus Sinensibus, utpote quorum longe antiquior sit literatura. Quàm illa vetusta sit docent illorum annales, & illis etiam tacentibus, ipsa artium multitudo & præstantia satis declarat. Nec tamen negayerim in quibusdam Matheseos partibus & præsertim Astronomia aliquid scire Christianos, quod minus exacte sciunt Sinenses. Nempe cum hæc scientia omnium apud nos sit antiquissima, utpote quam à Chaldæis & Ægyptiis Græci acceperint, mirum videri non debet, si hac in parte plus quam aliæ gentes excellant Christiani. Sola hac scientia suffulti, nomen & famam inter Sinenses obtinuerunt Christiani, translatis præsertim Euclidis & Archimedis libris, qui mirum in modum placuerunt Sinensibus. Præcipue tamen inclaruere accuratiore Eclipsium calculo, Chaldæorum & Babyloniorum olim invento, sed per Ptolemæum nobis tradito. Et sane nisi Ptolemæi magna superesset Syntaxis, quam vulgo Almagestum vocant; nullus vel Arabum vel Christianorum exacte Eclipsium momenta sciret subducere. Itaque hac in parte fortuna plus favit Europæis, quam Sinensibus, quorum libri continentes historiam, mathesin, astronomiam, musicam, & complures alias scientias, exceptis tamen iis qui ad agriculturam,

culturam, & rem medicam pertinerent, combusti fuere jam ante mille & nongentos annos, jussu regis Chingi, multis quidem aliis celebrati operibus, & præsertim constructione vasti istius muri, cujus fama totum implevit terrarum orbem; sed tamen nimia laborantis ambitione, utpote qui non pateretur aliorum qui præcessissent regum & præstantium virorum, vel facta vel scripta superesse, ut nempe deleta illorum memoria, suorum tantum facinorum ad posteritatem transmitteret gloriam, unusque esset pro omnibus. Vivit etiamnum & nunquam in animis Sinarum extinguetur fatalis iste tot ingeniis & laboribus ignis, adeoque magnum & funestum ipsis videtur hoc librorum fuisse incendium, ut ne in futura quidem mundi conflagratione tantum opum peritulum existiment.

Pulveris nitrati & tormentorum majorum & minorum, quibus vulgo utimur, inventum qui Christianis adscribunt, & illi quoque plurimum falluntur; cum constet jam à mille & sexcentis pene annis, omnia hæc Sinensibus fuisse cognitissima. Reperiri apud eos tormenta exquisitissimi operis, jam ante octo vel plura secula fabricata certum est; & ne cui mirum hoc videatur, etiam apud Siamenses, qui artem hanc à Seribus acceperunt, vidisse se affirmat Tabernerius testis certissimus, ante quinque vel sex secula constructa tormenta. Idem etiam affirmat nitratum quem vocant pulverem, multo apud illos præstantiorem confici, quam apud Christianos. In Artificiis quæ pulveris hujus Beneficio ab iis peraguntur quantum excellant, norunt omnes qui viderunt, unanimiter affirmantes nullius esse momenti quæ à Christianis eduntur spectacula, si cum mirandis Sinensium conferantur operibus, utpote qui longo & perenni exercitio tantum in hac arte profecerint, ut quibus voluerint coloribus tingendo flammæ, & quascunque placuerit inducendo formas & figuras, quascunque etiam in nudo aere sciant representare picturas. Non tantum hujus pulveris in omnibus suis bollis prodigunt Europæi, quantum Sinenses in

ludicris istis spectaculis. Quatenus tamen pulvis iste nitratu bellicis inservit usibus, certum est hac in parte cedere Europæis, qui in rebus bellicis longe sunt superiores Sinen- sibus. In postremo hoc quod cum Scythis gessere bello, in explodendis & regendis tormentis Christianorum adjutos fuisse constat opera. Jactant tamen illi etiam hac peritia olim se excelluisse. Verumne sit istud, necne, nondum constat. Interim ut non magnifice de bellica hujus gentis virtute sentiamus, hoc dixisse sufficiat, nullos mortales à militia æque semper abhorruisse ac Sineses. Ad custodi- am prodigiosi istius muri qui totum à Septentrione cingit regnum, constat decies centena militum millia jam à bis fere annorum millibus fuisse destinata, sed non nisi vilissimi & culpæ alicui obnoxii ad hanc stationem relegabantur, cum nihil contentius habeant militia. Ipsi otio & voluptatibus dediti, unum id semper sectati sunt, ut & longa & simul jucunda, sibi contingat vita. Nec tamen, quod alibi fere solet fieri, exitio ipsis fuere voluptates; quin potius otia eorum laudabilia & ut plurimum literata fuere, & volupta- tes istiusmodi, ut ad conservandam potius quam perden- dam eorum facerent rempublicam. Soli illi inter omnes fuere mortales, qui pluribus quam quatuor annorum milli- bus regnum & rempublicam suam sine armis in summa pace & tranquillitate conservaverunt, ut merito omnium homi- num beatissimos dixeris, utpote qui inter perpetua gaudia & voluptates majorem & tutiorem sibi parare potuerint felicitatem, quam ulla alia gens bellis etiam ex voto succeden- tibus. Quamdiu reliquo humano generi ignoti fuere Seres tamdiu etiam fuere felices. Cum enim sine invidia magna non possit subsistere magna felicitas, ideo omnibus seculis infesti fuere hospitibus, non admittentes ullos ad venas, aut si admitterent, omnem prorsus redeundi spem præcipientes. Ut vero nihil est in rebus mortalium sempiternum, ita quo- que hoc regnum sensit senectutis mala. Quintum jam in- cipit fluere seculum, ex quo Tartari intestinis hoc regno

arribul

c M

laborante

laborante discordiis, superato muro, totam pene occuparunt Serum ditionem. Tum demum Asiaticis & Europæis innotuit regni hujus conditio & incredibilis opulentia. Ante quadraginta fere annos denuo ingressi, totum hoc invaserunt & occuparunt imperium, quod etiamnum tenent, tandiu forsân illic regnaturi, donec ipsi deliciis Serum fracti imbelles fiant, & Seres ærumnis oppressi & fatigati, militares assumant animos. Ex hodierna tamen Serum conditione non est ut regnum hoc post quatuor annorum millium felicitatem, miserum esse dicamus: sed miseri & infelices illi dicendi sunt cives, quorum fors nascendi non in florentia sed in calamitosa incidit tempora.

Hæc de Seribus seu Sinensibus, ut vulgo appellantur, & antiqua eorum literatura, quantumvis breviter dicta, sufficere nihilominus existimo, ut cognoscamus gentem hanc artium & scientiarum præstantia, tanto cæteris esse præferendam gentibus, quanto apud illos vetustior sit perpetuus & nunquam interruptus literarum usus, sine quo pereunt artes priusquam aliquam attingant dignitatem. Exemplo sint plerique alii universi orbis populi, nulla artium aut scientiarum instructi peritia, quam non aut à Sinis, aut à Græcis acceperint. Qui itaque nostro hoc seculo, missa Græca & Latina Literatura, vernaculas suas mox perituras obtrudunt & commendant linguas, illi unum hoc affectare videntur, & omnes perdant literas, sublatoque instrumento per quod propagentur scientiæ, ad pristinam genus humanum redeat simplicitatem, nec quidquam in posterum sciamus, nisi quod subitus & naturalis nobis suggererit instinctus.

CAP. XV.

*De Origine & Progressu Pulveris Bellici apud
Europæos.*

Uam antiquus sit pulveris bellici apud Seras
 usus, diximus præcedenti capite; superest ut
 videamus quam ille inter Europæas sit veru-
 stus gentes. Ante quatuor fere secula pri-
 mum hunc innotuisse existimant plerique,
 nec desunt qui Rogerio Baconi aut nescio quibus aliis in-
 ventum hoc ineptissime tribuant. Quod in cæteris artibus,
 id ipsum quoque hîc observandum, ut non uni adscriba-
 mus, id quod infinitis debetur millibus. Nulla est ars,
 nulla scientia & ausim dicere nullum inventum, quod totum
 uni acceptum feramus homini, imo ne uni quidem populo
 aut seculo. Cum tam late pateant artes & scientiæ quam
 ipsa rerum pateat natura, illa vero complectatur omne id
 quod videmus & quod non videmus; non est ut existime-
 mus illam unquam uni mortali vel populo vel seculo totam
 se revelasse, cum ne quidem omnium ætatum & gentium si-
 mul conjunctæ observationes vel minimam naturæ explicent
 partem, cum nulla sit proportio finiti ad infinitum. Rerum
 illa parens, vel sibi soli, vel sublimioribus quam humana fert
 conditio arcana sua reservat intellectibus. Avida tamen
 gloriæ mortalitas hanc semper scrutatur, & si propriis ne-
 queant emergere inventis, insidiantur alienis; & si pudor &
 conscientia vetent ut ea sibi tribuant, libenter tamen ista suæ
 adscribunt ætati, & præsertim iis inter quos nascuntur, ut
 laudando suos & ipsi vicissim laudentur, & cum meritis non
 possint, hac saltem ratione inclarescant. Si quis omnes,
 quæ supersunt, percurrat artes & scientias, inveniet eas
 minutis

minutis ortas principiis, sed perpetua temporum & seculorum successione, adjuvantibus etiam multis populis, auctas quidem, sed ita pedetentim, ut fere illorum qui eas auxere lateant nomina, vel quod augmenta istæ ad comparandam nominis æternitatem, non essent satis illustria, vel nimium multis id quod paucis & aliquando etiam uni debebatur, sibi vindicantibus.

Quod in cæteris artibus, idem quoque in bellico seu nittrato evenit igne, cujus ut ortus ita quoque progressus ignorantur auctores. Certum est tamen illum ante mille quingentos extitisse annos, nec dubito quin etiam multo sit antiquior, licet ars emittendi quam longissime hujus beneficio lapides aut glandes ferreas esset etiamnum ignota. Sed neque ut nunc, ita quoque olim eadem semper fuit compositionis ratio. Ex iis qui supersunt primus, nisi fallor, qui hujus conficiendi rationem tradidit, is est Julius Africanus septimo Cestorum libro. Verba ejus, quia scriptor iste nondum lucem aspexit, non pigebit adscribere. Sic itaque ille prædicti libri capite 45. *Αυτόματον πῦρ συνάζηται ἔτσι· Θεία ἀπύρε, ἀλὸς ὀρυκτῶ, ἡγίας κεραυνίς λιθε πυρίτε ἴσα λειοῦται ἐν θύρα μελαίνῃ μεσσερανοῦντῶ. ἡλίε· μίγνυται τε συκαμίνε μελαίνης ὅπως ἔ ασφαλῆς Ζακυνθίης ὑγρᾶς ἔ αὐτοῖς ἐκείνῃ ἴσον ὡς λιγνυᾶδες γενέσθῃ ἔτα προσβάλλεται ασφαλῆς τιτάνε· παντελῶς ἀλίγον· ἐπιμελῶς ὃ δ' εἰ τρέβειν μεσσερανοῦντῶ. ἡλίε, ἔ φυλάσσειν τὸ πρόσωπον, ἀφνίδιον ᾗ ἀναφθίσεται· ἀφθείσαν ὃ χρὴ πωμάσαι χαλκῷ τινι ἀλγέῳ πρὸς τὸ ἐπιμυρῆν ἔτσι ἐξ ἑνὸς πύξιδά ἔ μνηέτι· δφηνύωα τῷ λόγῳ ἡλίε, ἀλλ' ἐν ἑσπέρῃ.* Tria nempe præcipua, è quibus conficiebatur hic pulvis, sunt sulphur vivum, nitrum seu sal fossilis, & lapis Ceraunius, omnia mortario pista & in minutissimum pulverem redacta. Ceraunius seu Pyrites erat loco carbonum, nec desunt hodie qui illo ipso lapide vicem carbonum supplere fuerint conati, quo successu nescio. Quod vero adderetur succus Sycamini nigrae & bitumen Zacynthium & alia, ideo fiebat ut pertinacior & diuturnior excitaretur flamma.

flamma. Si quidem cum ad sola facienda incendia istoc uterentur pulvere, longe alia ejus ratio esse debebat ac hodierni quo exploduntur tormenta, qui & ipse celerrimam quidem, sed tamen brevi cessantem exigit accensionem. Clarum est itaque ignem nitratum notum fuisse jam ante mille & quingentos fere annos. Cum constet Africanum longævum fuisse & Cestorum libros absolvisse diu antequam suam ederet Chronographiam, ut alibi ostendimus. Et tamen cum Africanus non fuerit pulveris hujus inventor, credibile est longe illo esse antiquiorem.

Similis videtur fuisse compositio ignis istius artificialis quem vasis fictilibus inclusum in munimenta & portas hostium è machinis explodebant Reges Persarum, ut è Ctesia testatur Ælianus lib. 5. c. 3. Longe enim verisimilius illum è naphtha seu bitumine liquido admixto nitro fuisse compositum, quam ut vermibus seu anguibus Indifluminis hunc acceptum feramus. Nempe ut nunc, ita quoque olim usitatum, ut quæcunque arcana quæque sibi solis nota esse cupiunt homines, ea omnia fabulis involvant.

Totis tribus post Africanum sæculis, eorum qui supersunt scriptorum nemo quod sciam ignis hujus nitrati fecit mentionem. Quanta esset ejus potentia, id demum sub Anastasio patuit Dyrrachano, utpote qui classẽ Vitaliani Gothi ignis hujus combusserit beneficio. Neque enim credendum Zonaræ aut aliis qui classẽ istam Gothicam ope speculorum comburentium constructorum à Proclo Philosopho incensam fuisse scribunt. Quantumvis enim multa & bene constructa conferas specula, nunquam tamen istiusmodi efficias incendium. Verba ipsa in vita Anastasii hæc sunt; Ἐφ' οὗ Βιταλίου ὁ Θεᾶξ ἀντάρχει ἐ πῶλα βλῶν τῷ Θεᾶκην ἄμα Σκυθία ἐ Μυσία, ἦλθεν ἕως τῆ ἀνάπλευ περιδύπων. Ἀλλὰ ναυμαχῶσαντες αὐτῷ Μαρίνου μὲν θεῖον ἀπύρρον, ὃν χαπιδάσσε Περόκλῳ ὁ φιλόσοφος, χαπὶφλεξε τὰς ναῦς τῶν βαρβάρων. Οὐκ ἔστιν ὁ Γότθων ἐ Βυλγάρων ἐ τῶ λοιπῷ στρατῷ ἐν τῇ ῥόμῃ. Ὁ δὲ Βιταλιανὸς ἐφυγεν μὲν τῶν ὑπολειφθέντων ὀλίγων

ὀλίγων ἐ πύρ ἐν τῷ ἑρανῶ ἐφάνη. Rectius Chronicon meum verus, quod igni sulphureo totum hoc adscribit. Idem quoque testatur Joannes Mallela in Chronico & ipso inedito, sed quod nunc non sit ad manum. Occultabant nempe Græci artem componendi hujus ignis, ut postea dicamus, ideoque factum hoc speculis adscripsere comburentibus.

Artem emittendi nitratum hunc pulverem ex Siphonibus seu tubis æneis aut ferreis Græci referunt ad annum Christi DC LV vel paulo antea. Imperante Constantino Bogonato dicunt fuisse Callinicum quendam Ægyptium, Heliopolitanum, qui relicta ea urbe Constantinopolim profugus, conficiendi hujus pulveris rationem primus Christianis tradiderit. Quod autem nonnulli ex Syria cum advenisse scribunt, id perinde est, cum constet Nomum Heliopolitanum Syriæ fuisse attributum, illo præsertim seculo, ut locum non habeat altera Syriaca Heliopolis, hac enim ratione Ægyptius non fuisset iste Callinicus. Recte vero profugum vocant, à Saracenis quippe tum tenebatur Ægyptus. Nec dubitandum quin ab his artem hanc hauserit Callinicus: Sed neque de eo dubitandum, quin à Sinensibus tormentorum usum acceperint Saraceni. Crebræ tum Sinensium erant navigationes, nec Taprobanam tantum, sed & Arabicum Sinum classibus adibant, necdum cum exteris gentibus vetito commercio, ut docent illorum historiæ. Quantum autem hoc commentum profuerit Saracenis tot regiones subactæ, & tot terra marique de Christianis partæ satis testantur victoriæ. Substitere tamen nonnihil illorum progressus, postquam Callinicus eandem artem docuit Christianos. Nectamen ille, ut nonnulli volunt, censendus ignis hujus inventor, sed propagator potius, cum ignis istius nitrati usus longe, ut diximus, sit antiquior; sed cum per illum modus explodendi ignem hunc è rubis æneis primum Christianis innotuerit, utique est verisimile cum longa arte artes perficiantur, rationem componendi & conficiendi hujus ignis, quo aptior ad explodenda cum fragore tormenta

N

redderetur,

redderetur, plurimum fuisse immutatam. Necdum tamen istac tempestate notum erat lapides seu globos ferreos aut plumbeos in hostes jaculari. Habebant quidem majora tormenta seu Siphonas, queis proris navium aptabant ad inferenda incendia, & præterea minores quas *χεροσiphonas* seu manuarias appellabant Siphonas, haud absimiles hodiernis muschettis quas in faciem hostium explodebant, sed nulla usquam mentio occurrit globorum seu glandium, quibus bella hac tempestate peraguntur, quæque sero demum innotuerunt, ut mox dicemus; Dempto incendio terrorem potius quam perniciem bellica ista commenta hostibus inferebant. Sed vero cum ignis iste multum contineret pinguis humoris, utpote naphtha liquida & plurimo constans bitumine, multo acriora edebat incendia quam faciat pulvis hodiernus, etiam post explosionem flammam quam diutissime conservans, & ipsos quoque armatos, & demum quidquid attingeret penitus comburens. Hinc est quod Græci ignem hunc humidum seu *ὕγρον πῦρ* vel etiam marinum appellarunt. Latini vero ignem Græcum vocarunt, ac si à Græcis primum esset repertus. Constantinus Porphyrogennetus in scripto de administrando imperio, cum cap. 48. Callinico Ægyptio acceptum ferat hoc beneficium, idem tamen cap. 12. Constantino Magno inventum hoc adscribit: cui scilicet id revelatum fuerit ab Angelo, addens illum usum hujus ignis solis indulsisse Romanis, nec permisisse ut hic alibi quam apud solos conficeretur Byzantinos, pœnamque statuisset gravissimam omnibus iis qui ignem hunc ad Barbaros deferrent, aut artem conficiendi illos docerent.

Leo Imperator in Tacticis & Constantinus Porphyrogennetus in Naumachicis hætenus ineditis & complures alii, ignis hujus per Siphones tam manuarios quam majores emissi & tonitruo similem facientis fragorem sæpe faciunt mentionem, sed de lapidibus seu globis metallicis simul explosis altum omnino apud omnes silentium.

Ne

Ne illo quidem bello quod Ludovicus Sanctus cum Ægyptiis ante quadringentes & . . . . . gessit annos usitatum id fuisse certo colligas ex Jonvillio oculato teste, qui solo hoc factitio igne è machinis emissio superatos à Saracenis fuisse docet Christianos. Ejus de hoc bello si quis legat Commentarios, haud facile ullum nostro hoc seculo inveniat exemplum, in quo tantundem bellicum potuisse ostendat pulverem, atque istoc tempore incendiarius potuerit ignis, etiam nullis armatus globis. Nec dubitandum quin naphtha & bitumen copiose in Syria proveniens ad artificiosos istiusmodi parandos plurimum profuerint ignes, quibus cum destituantur Christiani, utpote qui naphtha penitus careant, altero vero non nisi adulterino utuntur, mirum videri non debet si in perniciosis istiusmodi commensis longe inferiores Asiaticis sint populis. Qui id quod vulgo petroleum dicitur idem esse existimant ac sit naphtha, illis ego tum credam, ubi parem hujus virtutem esse ostenderint. Naphtha in ipsis quoque ubi oritur ardet fontibus, nec tantum aspectu ignium, sed & solaribus percussa radiis flammam concipit. Provenit illa non tantum in campo Babylonio, sed & in stagno Comagenes, de quo vide Plinium lib. 11. cap. 104. De hoc quoque vel limo vel maltha vel naphtha intelligendus est Tibulli locus in Panegyrico Messalæ;

Ardet Areccæis aut unda Cyrestia campis.

Areca est Comagenes oppidum haud procul Euphrate, *Ἀρεκα* Ptolomeo, nisi malis *Ἀρεκκῆ*, ut habent libri manu exarati. Erech vel Arach Genes. 10. 10. Hinc Areccæi campi longe lateque extensi, utpote cum etiam Edessa Arech fuerit dicta. Cyrestia vel Cyristia unda est stagnum Samosatenum, quod dicto loco describit Plinius. Quia vero in confinio Comagenes & Cirestidis situm fuit hoc stagnum, ideo à Tibullo unda Cyristia appellatur. Probum vero Cyristis, Cyristia & Cyristica per simplicem scævam caninam, nomen siquidem ei à Cyro oppido, cujus olim

Theodoretus fuit Episcopus, quem ideo Cyresticum vocat Anastasius in Hexaemero. Male & contra veterum librorum fidem hunc Tibulli versum emendare conati sunt viri docti. *Perhospita* eo quo ipsi volunt sensu, ne Latinum quidem. Cum vero pleraque antiqua exemplaria exhibeant *Carystia*, omnino vera est ea quam redidimus scriptura.

Quis vero inter Christianos fuerit, qui globis ferreis, plumbeis vel etiam lapideis bellicam hanc machinam primus armarit ignoratur, hoc tamen constat nondum quatuor effluxisse secula, ex quo usitatum id esse cœperit. Antiquior jam non succurrit Froissarto, cujus hæc sunt verba ad annum . . . . . *Ils firent ouvrir une bombarde merveilleusement grande, laquelle avoit cinquante pieds de long, & gettoit pierres grandes, grosses, & pesans merveilleusement : & quant cette bombarbe decliquoit, on loyoit bien de cinq lieues loing par jour & de dix par nuit, & menoit si grand noise au decliquer, quil sembloit que tous les diables denfer fussent au chemin.* Prodigiosa forsitan hujus bombardæ miraberis magnitudinem, utpote quadruplo fere longiorem quam hodiernæ esse soleant, sed tamen verum est tales olim construi solitas, & in antiquis armentariis reperiuntur etiamnum quæ triginta & plurium pedum longitudinem exæquent. Et sane pulveris nitrati ratio istam exigebat mensuram; cum enim parciores longe eo essent seculo in admiscendo nitro, tarde admodum pulvis accendebatur, ac ut totus accenderetur & violenter globum protruderet, necessum erat ut tam longi canales fierent. An vero tam longa tormenta ex uno continuo fuerint constructa canali, ideo aliquis merito dubitet, quod in picturis istius seculi complures compareant circuli ferrei diversis locis ambientes & continentes machinam, unde non male colligere possimus immensas istas machinas ex pluribus simul coagmentatis fabricatas fuisse partibus. Sed neque tantam ac hodierna tormenta requirebant soliditatem. Cum enim ab imbecilliori pulvere nullum immineret rupturæ periculum, ideo longe tenuiori conflue-

construebantur metallo. Hinc est quod apud Monstreletum etiam justæ magnitudinis tormenta seu Rabodequini, ut ab ipso vocantur, ab uno protrahantur equo. Nec tamen virtus par etiam hodiernis deerat tormentis, si quidem & illo tempore à majoribus machinis sternebantur urbium muri, & excussi globi æquale ac nunc percusserebant spatium, uti ex illis quæ istac tempestate facta fuere constat experimentis. Chalcondulas etiam mentionem facit tormenti quod ad septuaginta stadia globum exploderet, quod tamen vix credibile videatur, cum ex hodiernis tormentis excussi globi ne dimidium quidem percurrant spatium, licet non desint qui Venetos in munimento Insulæ Corcyræ habuisse tormentum affirmant, quo globi ad tota sex passuum millia exploderentur. Quis primus Christianos pulverem istum nitratum in grana cogere docuerit, nec hoc quoque ab ullo annotatum fuisse invenio. Illud quidem constat ex quo commentum hoc innouit, adauctam fuisse plurimum pulveris hujus efficaciam, cœpisseque ex eo tempore breviora & contractiora construi tormenta, cum magistrarum experientia docuerit obesse longitudinem, & quanto efficacior fiat pulvis, totusque citius accendatur, tanto etiam breviora esse debeant tormenta, cujus rei rationem alibi exposuimus. Propter periculum tamen rupturæ aut potius propter nimias expensas in explodendis majoribus tormentis vulgo non utuntur pulvere granato. Nostro hoc tempore intra quatuordecim pedes maximorum tormentorum consistit longitudo, quæ ad quinquaginta etiam olim excresebant pedes, ut paulo ante monuimus. Verum hoc compendium illud habet incommodi, quod licet tanto breviora, majoris tamen sint ponderis, quam quæ duplo & forsân triplo olim essent longiora, cum efficacior pulvis & flamma longe solidiorem qua contineatur requirat machinam Sinæ à quibus bellicæ hujus machinæ fabricam reliquæ acceperunt gentes, brevioribus etiamnum utuntur tormentis propter majorem nitrati pulveris virtutem. Qui
eorum

eorum viderunt machinas unanimiter testantur eas esse exquisitissimi operis. Pulverem non in grana, sed in oblongas formant virgulas, longeque est præstantior eo quo Christiani utuntur. Idem de Tunchinis & Siamensibus testatur Tabernerius. Attamen, ut diximus, licet primi pulveris hujus inventores, eo tamen, si bella gerenda sint, uti fere nesciunt Sinæ, aut certe ante bellum Tartaricum uti nesciebant, cum nulli mortales æque à bellis abhorreant, & in longa pace & literatis otiiis totam suam collocent felicitatem. Necessitate tamen urgente etiam ipsi hoc tempore arma tractare didicerunt, nec opus habent Christianis Magistris in explodendis aut dirigendis quibusvis tormentis bellicis, cum quam feliciter hæc ab illis tractentur, magno suo malo experti sint Batavi in expugnatione Insulæ Formosæ. Nulla sunt tela artificialia quibus ad evertendas urbes, subruendos muros & deturbandos à mœnibus utuntur Europæi, quæ non peritis hoc tempore à Sinis fabricentur, ut merito aliquis dixerit, quanto olim pacis artibus præstantiores, tanto nunc in militia cæteris esse nequiores gentibus. Nihil tamen Sinis suum prodest ingenium, cum quascunque comminiscuntur artes, illico etiam illis, sub quorum iugo jam gemunt, innotescant Barbaris, qui longe felicius quam ipsi, commentis istis utuntur, & Sinas artibus premunt Sinicis. Quod omnium seculorum experientia docuit, etiam illic verum esse cognoscimus. Boreales nempe populi cultu & sagacitate multum cedunt Australibus, animo vero & promptitudine ad audiendum quidlibet longe præstant. Quod si disciplina accesserit militaris, cui addiscendæ sufficit illorum intellectus, felicius aliis istis arma tractant, ipsaque illis barbaries ad debellandos quosvis adversarios telum est potentissimum, Secus id se habet in istis populis, qui sub molliori agitant cælo. Magis illi se circumspiciunt, nec libenter cum Borealibus bello jam assuetis se committunt, nisi præclara aliqua affulserit occasio, quæ certam sibi audeant promittere victoriam.

DE
Triremium & Liburnicarum
 CONSTRUCTIONE.

Erba Vitruvii lib. i. cap. ii. hæc sunt ; *Symmetria est ex ipsius operis membris conveniens consensus, ex partibusque separatis, ad universæ figuræ speciem, ratæ partis responsus : ut in hominis corpore è cubito, pede, palmo, digito, cæterisque articulis symmetros est eurythmiæ qualitas, sic & in operum perfectionibus.* Sic fere libri veteres, & recte. Quæ deinceps sequuntur, ita sunt reformanda ; *Et primum in ædibus sacris, aut è columnarum crassitudinibus, aut è triglypho, aut etiam è batere balistæ, foramine quod Græci ~~μετρηστων~~ vocant : navibus interscalmö, quod εἰσεῖα dicitur. Βατὴρ in balista, quemadmodum est in lyra, est χορδοτονον, seu capitulum quo nervi seu chordæ intenduntur. Ex dipheiacæ, quomodo Turnebus in suo reperit libro, vel ipheiacæ, ut nos in optimo honoratissimi viri Joannis Cottoni codice scriptum invenimus, fecimus εἰσεῖα. Vulgo reposuerunt διπεραιή, quam vocem merito explodit idem Turnebus in advers, lib. xxv. cap. xii. Omnino absurdus fuisset vitruvius, si posito in omnibus navibus æquali interscalmö duorum cubitorum, voluisset exinde navium colligere magnitudinem.*

Non recte itaque viri docti interscalmö interpretantur spatium quod duos remos seu duo remigum intercedit columbaria, illud quippe non majus in magnis, quam in minutis navigiis ; sed vero interscalmö seu εἰσεῖα, est
 spatium

spatium quod scalmum & remotissimum à scalmo interjacet remigem, sive ut clarius & signantius loquar, quantum est το ἐννον νότις, ut habet Hesychius, portio nempe remi maximi intra navem, tantum quoque est interscalmum, unde tuto satis navium colligi possit magnitudo.

Quia hoc spatium, licet non totum, ut mox dicemus, occupant remiges, ideo ἐπερίαν Græci dixere.

Adeo vero bene hæc sibi constat ratio, ut si quis nostra quoque ætate hanc teneat, nunquam peccaturus sit in exigenda navium quæ remis aguntur magnitudine. Toto mari Mediterraneo hæc servatur proportio, ut data ἐπερίας seu remigii latitudine, detur quoque non latitudo tantum & longitudo totius navis, sed & omnium necessariarum navis partium proportio, & ipsorum quoque mensura remorum.

Ut vero cognoscamus veterum triremes seu plurium ordinum naves eadem constructas fuisse lege, ac nostri temporis construantur Liburnicæ, quas vulgo Galeas appellant, cognoscitur ex mensura quæ plane eadem est, utpote cum longitudo septies major aut aliquanto amplior fuerit latitudine.

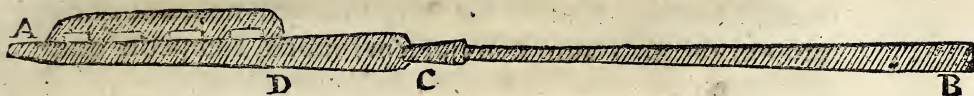
Navem quam describit Lucianus, quæ quartam longitudinis partem latitudine occupabat, illa ad rem non facit, cum oneraria fuerit & solis ageretur velis, planeque hodiernis similis onerariis, utpote quarum longitudinis quartam partem ut plurimum constituat latitudo.

Ne in triremibus seu longis navigiis tanta pro latitudine officeret longitudo, eadem ac nunc ratione utrinque procurrentibus in mare extra navem fulciébantur catastromatis, id est transtris seu tabulatis firmiter latera navis continentibus, & simul utilitati remigum inservientibus, qui tanto facilius regunt remos, quanto remotior est scalmus.

Veniamus

Veniamus nunc ad remos & ostendamus, quæ interscalmii, eandem quoque remorum esse rationem, & dato remo, dari quoque magnitudinem & conditionem totius navigii, Nauticæ periti libenter, ut puto, hæc admittent. Est quidem verum magna quoque navigia minutis posse moveri remis, & quidem celerrime, ut ex iis quæ postmodum dicentur clarum fiet, sed vero ut magni & enormes remi minutis aptentur navigiis, utique id fieri non potest. Expendamus itaque remorum naturam & constitutionem, quæ nostro hoc observatur seculo, ut videamus ecquid exinde antiquarum navium structuræ lucis conferre possimus.

Licet ut olim ita quoque nunc pro diversa Liburnicarum mensura, diversa quoque sit remorum longitudo, semper tamen hæc fere servatur proportio, ut si qua Liburnica nonaginta quinque sit cubitos longa, lata vero duodecim semis, huic adsignentur remi cubitorum $xxiv\frac{1}{4}$. In remorum vero structura, hanc fere legem & mensuram observant. Sit remus *AB* longus cubitos $24\frac{1}{2}$ vel ut vulgo lo-

quuntur habeat palmas majores $48\frac{1}{2}$. Intervallum ab *A* ad *D*, quod totum est intra navem, à medio nempe foro usque ad navis costas est palmorum undecim, destinatum quinque remigibus & aliquando sex. Quod à *D* usque ad scalmum *C* excurrit spatium palmorum $4\frac{1}{2}$, vacuum est remigibus, cum experientia & ipsa doceant natura, nihil prodesse remiges si nimium scalmi sint vicini. Quod à scalmi usque ad *B* superest remi, est palmorum nauticorum 31. Ad manubria seu capulos crassus est in diametro digitos 9. Ab *D* vero usque ad scalmum *C* paulatim fit crassior, ita ut prope scalmum habeat 14 digitos in diametro,

metro, in ipso scalmo digitos 9. Extra scalmum vero non plus quam quatuor digitos in diametro habet, servatque aliquandiu istam rotunditatem, donec tandem in palmulam exeat & ipsam novem latam digitis.

Hanc in construendis remis tenent proportionem omnes fere Mediterranei maris accolæ, & si quis ad libellam hanc exigat rationem, inveniet tantam singularum partium convenientiam, ut sine errore vix aliter construi possint, necesseque sit ut vel frangantur, vel minime remigio fiant idonei.

Veniamus nunc ad Ptolomæi Philopatoris quadraginta ordinum omnium quotquot in historiis memorantur longe maximam navem. Quoniam ut cæterarum partium, ita quoque mensuram remorum reliquit nobis Athenæus, cum scribit maximos thranitarum remos fuisse cubitorum 38, sive pedum 57.

Componamus hos remos cum remis hodiernis; & videamus quantæ molis singuli remi esse debuerint. Primo quidem illud constat, si quæ sit longitudinis ad longitudinem, eadem quoque instituat crassitudinis ad crassitudinem ratio, habituros nos remum prorsus similem hodierno quoad proportionem, verum non ejusdem roboris, rumpetur quippe pars mari imminens prope scalmum.

Hoc sic colligi potest. Cum in omni remigio tertia plus minus pars remi sit intra scalmum, adeoque in hac mensura convenient plerique nauticæ periti, ut raro vel unicum aberrent palmum, æquum est ut eandem quoque mensuram observatam fuisse credamus in istis triginta octo cubitorum remis, ita ut 38 pedibus ultra scalmum porrigerentur. Cum vero in illo quem descripsimus hodierno remo qui palmis 31 extra navem procurrat minimum tribuantur uncie vel polices tres in diametro prope scalmum, quærendum quanta istic fuerit mensura majoris remi. Sic itaque instituat calculus; triginta & unum novem unciarum palmi, dant tres uncias in diametro; quantum dabunt pedes triginta.

triginta octo. Verum cum in minori remo duo palmi prope scalmum inter navis costas intercipientur, ubi nullum est rupturæ periculum quod ibi remus sit crassior, auferendi de hoc majori remo duo pedes, ita ut supersint pedes 36 seu palmi 48. Fiet itaque ut si 31 palmi dent uncias 3 diametri, ex 48 palmis emergant uncia 4 $\frac{2}{3}$.

Verum non sufficit hæc mensura, quominus remus ad scalmum non rumpatur. Licet enim trabes & quælibet longa corpora inæqualis magnitudinis similem inter se habeant proportionem, rumpi tamen majora nisi triplicatam habeant rationem, scite ostendit Galilæus secundo de motu dialogo. Ut itaque recte instituatur calculus, sic pergendum. Tres uncia dant 4 $\frac{2}{3}$ quantum dabunt 4 $\frac{2}{3}$. Habebimus 7 $\frac{1}{3}$ $\frac{8}{6}$ $\frac{4}{1}$. Tot ergo uncias in diametro habere debet remus triginta sex pedibus extra scalmum prominens, minus enim si habuerit, non se sustinebit, nec flagellando mari sufficiet.

Ea parte qua sedebant remiges servata eadem proportionem crassitudo remi in diametro minimum esse debuit unciarum quindecim, sive pedis unius & quadrantis. Ne tamen tantæ molis noceret enormitas, quoque magis idonei essent in adducendo & intorquendo, notandum multum ab hac mensura auferendum, si quidem plumbum manubriis additum habuisse testatur Athenæus, & hac ratione redditum fuisse æquilibrium & factos tractabiles. Scalmos supremorum remigum in istac Philopatoris navi minus decem pedibus à superficie maris abfuisse, Id sic confici potest. Nul- lum bene constat remigium, si intervallum quod est à navi usque ad locum quo extremæ remorum palmulæ aquas feriunt, ad intervallum quo distant scalmi ab aqua, minimum non habeat sesquitertiam proportionem. Remi vero superiores in navi Philopatoris exstabant extra scalmum totis triginta sex pedibus: si itaque ratione exigente ponamus illos cum dimitterentur propter obliquitatem uno pede minus abfuisse à perpendiculo summorum scalmorum,

scalmorum, jam justum habebimus intervallum. Verum hac ratione fiet ut scalmi superiores novem tantum pedibus à mari absuerint, quod geometriæ gnari facile intelligent.

Videamus nunc quo pacto istæ quater mille remigum navis ad quadraginta potuerit excrescere ordines. Animus non est ea jam expendere quæ complures viri docti in Gallia & alibi de hac scribere materia. Verum quidem est illud quod monent remigum ordines per obliquos gradus fuisse dispositos, cum antiqua monimenta clare id ipsum evincant, sed cum præcipuus in eo consistat nodus, quo pacto in multorum ordinum navigiis superiores remi ab uno moveri & regi potuerint, negant quippe plurium remigum ad eundem remum concessum; non explicant sed augment difficultatem, præsertim cum hoc quoque addant, non magnam remi partem ab ipsa navi fuisse interceptam. Scio quidem nulla esse tam magna pondera quæ non virtute mechanica ab uno quoque moveri possint homine, sed & hoc quoque novi, quanto majora sint pondera, tanto tardius moveri, & semel mota tardius inhiberi. Atqui inutiles sunt remi, si non celerrime percutiant, & celerrime reducantur. Nihil hic profunt mechanicæ potentiæ, cum æterna maneat lex, ut si ab uno moveantur, quæ à decem debeant moveri hominibus, moveantur quidem, sed decuplo tardius, neque enim natura falli se patitur per compendia.

Ut autem sciamus quam multa incommoda & quæ prorsus fieri nequeant consequantur eorum opinionem, qui tantos remos singulis hominibus regendos committunt; videamus quantæ molis hac ratione superiores hujus navis remi esse debuerit. Inter singulos remigum ordines, cubiti minimum intercessisse volunt spatium. Quadraginta ergo ordines dabunt quadraginta cubitos. Cum vero illi constituent pedes sexaginta, palam est remos istos non potuisse superficiem aquæ attingere, cum quinquaginta septem pedum longitudinem eos non excessisse constet ex Athenæo.

Ut

Ut autem justæ fiant mensuræ, non debuissent aquam modo attingere, sed ad istam sexaginta pedum à mari distantiam habere proportionem sesquiterciam, & longitudinem centum & octoginta pedum & quidem extra scalum. Crassitudo eorum minima prope scalum esse debuisset quindecim fere pedum in diametro. Pars vero remi intra scalmos, longitudinem exigit nonaginta pedum. Quod si istam manubrii longitudinem crassitudine compensare velimus, nunquam tamen efficiemus, ut non plus quam mille remigum spatium, vel solum remi unius absorpserit manubrium.

Veniamus nunc ad remiges & videamus quo ordine, quibus intervallis & ipsi & ipforum remi, juga & sedilia collocata & disposita fuerint. Antiqua numismata in quibus crebræ triremium & Liburnicarum visuntur imagines parum hic juvant, cum in illis propter angustiam loci, non nisi unicus expressus sit remorum ordo. In nummo tamen Gordiani Cæsaris, cujus ectypum transmissum sibi ab amplissimo D. Carcavi ostendit mihi præstantissimus D. Jo. Marshamus duo comparent ordines. Figuram libet apponere.

At vero in columna Trajani & aliis marmoribus tres remorum obliquo ordine surgentium apparent gradus. Hoc argumento ductus Palmerius aliique viri docti, existimaverunt antiquas plurium ordinum triremes & ipsam quoque Philopatoris navem, eadem ratione ad quadraginta remorum excrevisse ordines, unde quam multa, quæ fieri nequeant, consequantur, jam ante monuimus. Ego vero nullas unquam naves fuisse existimo, quæ plures quam septem remorum habuerint ordines. Sic quoque sensisse videtur Pollux, cujus verba, quæ vulgo male se habent, ad fidem optimi nostri libri emendata. non pigebit adscribere. Ἡ δὲ πλοὴ τὰς τετρακτίων ὁδοῦ, πάροδοι, ἀνὰ τετρακτίων. ἡ δὲ πλοὴ τετρακτίων ἐκαστὴν τετρακτίων τεταμένον, πρῶτον δὲ δούπερος ὁ δὲ θαλάμιος ἐπὶ δὲ ἐνίοτε ἀνίσταται ἡ τετάρτη, ὡς ἐκαστος τῶν τεταμένων πρῶτον βόλον δὲ δούπερον δὲ ἐφεξῆς.

Uc

Ut vero cognoscamus ne immensam quidem illam Philopatoris molem pluribus quam septem instructam fuisse remorum ordinibus, pauca de diversis remigum dicemus intervallis.

In hodiernis itaque Liburnicis scalmi & remigum juga, si quando minimum tribus, cum vero plurimum, quatuor à se invicem distant pedibus. Ferdinandus tamen Olivierius Lusitanus, vir nauticæ peritissimus, affirmat sufficere unam goam, seu pedes duos cum semisse, quantum nempe remigis corpus & extenta brachia & crura sibi vindicant. Quamvis enim instante portisculo & fervente lato, ut vocant, remigio, remus & corpus remigis duplum percurrant spatium, & plus quam quinque pedum intercipient intervallum; nihil tamen hoc officit, cum & procumbentes in priori, & decumbentes in sequenti jugo remiges hoc concedant spatium. Quia tamen nimiam remigum constipationem virosus pœdor & sepe pestis consequitur, prudentibus semper placuit trierarchis, ut non quidem ipsa juga, sed quod inter singula juga intercedit spatium, majus aliquanto habeat laxamentum.

In antiquis vero triremibus non eadem semper ratione considerata sunt remigum intervalla. Nam si in directum & ad perpendiculum sibi invicem imminerent remi, sufficiebat spatium trium pedum aut etiam duorum semis, quo remiges à remigibus distinguerentur. At vero si obliquo clivo remorum surgerent ordines, septem minimum pedibus ejusdem ordinis remiges à se invicem aberant. Fieri hoc non potuit in octere Pontica, quam describit Memnon, in cujus singulis ordinibus centum fuisse affirmat remiges. Nam si illis intervallum septem pedum tribuas, habebis navem longam pedibus septingentis etiam absque pœra & puppi, latam vero pedes plus minus centum, neque enim alias mari ferendo fuisset idonea. Clare hinc conficias unico tantum navem hanc instructam fuisse remorum ordine & singulis remis octonos adsidisse remiges. Aut si tres remo-
rum

rum fuere ordines, ita eos numerandos esse, ut primum ordinem constituat remus thalamiticus; secundum, tertium & quartum ordinem zygitarum remus; reliquos quatuor remus thranitarum. Sic quoque immensæ propemodum magnitudinis habebis navem, non tamen longiorem trecentis & quinquaginta pedibus, & forsân trecentorum tantum; si actori aliquanto quam trium pedum intervallo remiges constrinxeris.

Nec tamen propterea opus fuit, ut remiges magno supra verticem distarent spatio, cum in tam vasta navi & quadraginta fere pedes lata, satis fuerit loci, ut sine fori dispendio vel hac vel simili ratione collocari remiges potuerint.

At vero in Philopatoris navi, fieri non potuit ut talis remorum fuerit collocatio. Nam si trium tantummodo pedum ejusdem ordinis remos intercessisset spatium τὸ ἔσχατον, sive pars remis destinata non nisi centum in tanta navi occupasset cubitos, vacuumque remis reliquum centum octoginta cubitorum fuisset spatium. Atqui in omnibus navigiis quæ remis aguntur, plus quam tres quartæ partes à remigibus tenentur, in hac vero Philopatoris navi sextam tantum longitudinis partem remis fuisse vacuum sic conficio. Ex Athenæo constat quinquaginta tantum remiges in singulis sedisse ordinibus. Inde facile colligas remiges istos per obliqua parallelogramma fuisse dispositos. Monuimus vero supremos remorum scalmos non plus quam novem à superficie maris abfuisse pedibus. Quæritur jam cujus formæ & longitudinis ista fuerint parallelogramma. Si brevior nimis fuisse existimemus, pauciores habebimus remorum ordines, & multa relinquentur loca vacua: si vero admodum fiant longa, tanto erunt angustiora remigum intervalla, quanto longiora fiant parallelogramma, fierque ut remi in scamna & scabella remigum impingant. Ut itaque justam habeamus mensuram, sit in figura sequenti AB spatium novem pedum. Videamus quot sedilia nautica locuss iste capiat. In hodiurnis Liburnicis singulis sedibus vulgo

tribuantur

tribuunt altitudinem pedis & dextantis, five unciarum **xxii**. Altius enim si sedeant remiges, stant potius quam sedent, & laboriose surgunt, si depressiora fuerint sedilia. Et nos istam sequamur mensuram, sed ea ratione, ut scabellum, quibus superiorum remigum innituntur pedes, quatuor uncias sint depressiora sedilibus, ita ut intervallum altitudinis inter singula sedilia sit unius cubiti, spatiumque novem pedum sex contineat sedilia.

Promoveantur jam in directum sedilia eatenus donec secundi jugi remex sedens in E planta pedis sui contingat scabellum subjectum sedili inferioris remigis ad D, & similiter remex occupans sedile F, contingat scabellum suppositum sedili E, & sic porro in G, H, I.

Satis hinc colligas in hac obliqua remigum callocatione justum quod singula juga intercedere debeat intervallum duorum esse pedum & trientis, ita ut spatium D K, quod basin parallelogrammi constituit, septem minimum absumat pedes. Idem tamen sic quoque efficias, sedili remigis vulgo tribuitur latitudo semipedis; cui si addas spatium scabelli, habebis pedem integrum. Remus fervente remigio ad tres excurrit cubitos in directum. Remigis pectus novem occupat uncias, & totidem superioris remigis genua ultra sedile prominentia, quæ simul juncta pedes conficiunt septem.

Sed & ipse remorum motus manifeste evincit, non posse istos arctiori quam istoc includi spatio. Verum cum haud parva occurrat difficultas in explicanda ratione, qua tot remorum ordines subsistere potuerint, adeoque non defuerint jam à ducentis pene annis, qui fabulosum esse existimarint, quidquid veteres de multiplici istoc remorum five obliquo, five erecto confurgentium providere ordine; non inutilem, ut spero, præstabimus operam, si cursus & recursus remorum in singulis persequamur ordinibus, ut perspecto & sublato eo, in quem multi impegere scopulo, commoda triremibus succedat navigatio.

In eo itaque quod hic exhibemus diagrammate inferioris ordinis remex reclinatus sedens in α . promoveat remum à pectore α versus β . Moveatur deinceps à β versus γ , ubi mare subeat, cujus superficiem ponamus esse B C. Uno nempe cubito, aut si mavis duobus pedibus, depressius est mare scalmo inferioris remigis. A γ deinceps reducatur remus ad α . Planum est spatium hoc abunde sufficere ad pulsandum fortiter mare.

Secundi ordinis remex sedens in L promoveat remum à δ versus ϵ , & inde usque ad ζ , ubi demum remus subibit mare. Et hic quoque in reducendo ad pectus remo, ictum potest infligere sufficientem.

At vero tertii ordinis remex sedens in M, & ducens remum à ζ versus η , & inde ad θ , ubi demum remus ad justam mensuram subibit mare, & ipse quoque validum satis in reducendo remo à θ versus ζ infliget ictum.

Quartus autem remex sedens in N; est fere inutilis, cum immersio remi, nisi simul subsequatur ictus, retardet potius quam promoveat navem. Planum quippe est, cum remus ducitur ab ι ad κ , & inde adscendat ad λ , ubi demum subibit aquas, non posse, quando ab λ ad ι revertitur, ullam fieri percussione commodam.

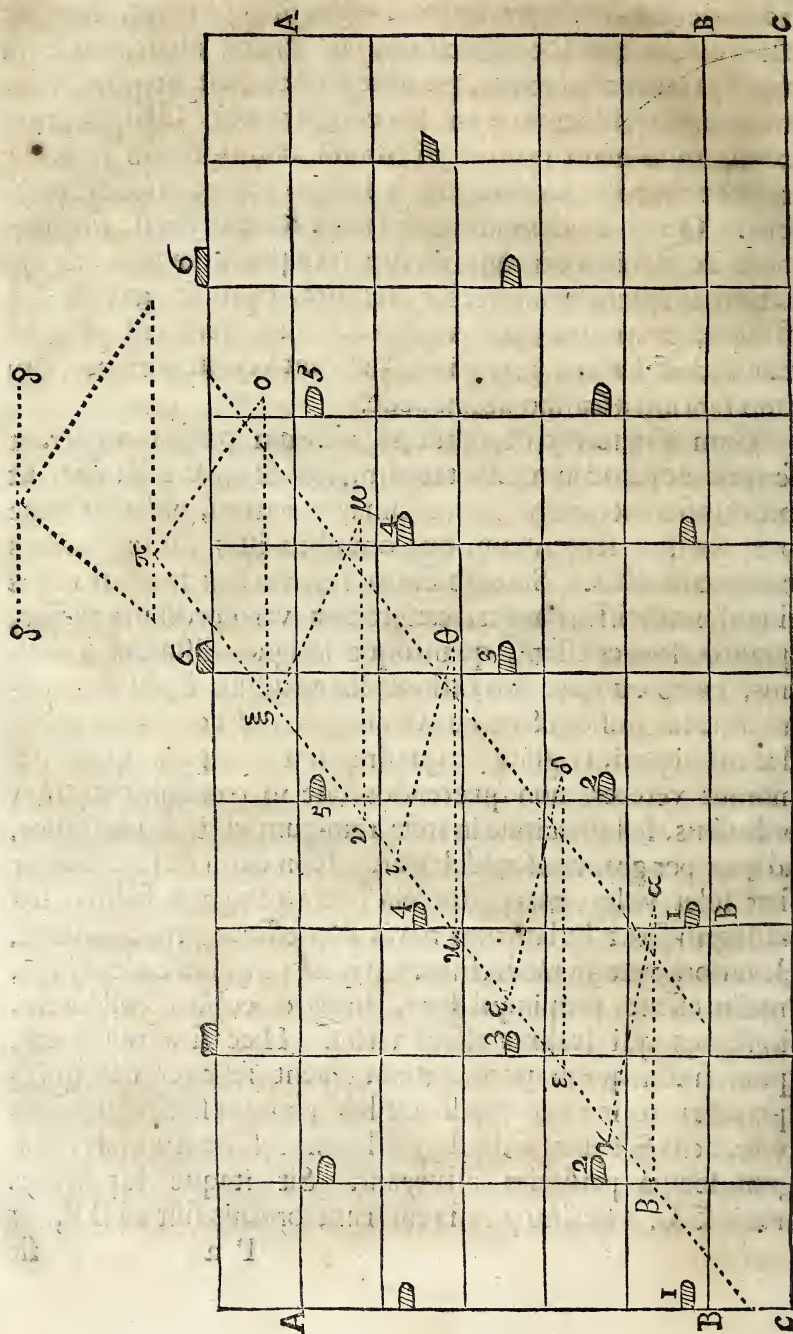
Quintus remex sedens in o, cum promovet remum ab μ ad ν , prorsus erit damnosus. Quippe si promoveat & attollat remum usque ad ξ , ubi demum occurret mari, ictum infliget aversum, & tam in promovendo, quam reducendo remo, retardabit navigium.

Si quis superiores persequatur remiges, tanto semper major occurret difficultas, & absurditas, quanto quis altius faciat ascendere summum remi manubrium. Itaque miror Palmerii & aliorum imprudentiam existimantium quadraginta ordinum, qua ipsi voluere ratione, posse subsistere remigium, cum à tertio remige omnes prorsus fiant inutiles & retardent potius quam promoveant cursum navigii. Nec quidquam proficiunt, cum non magnam
remi

remi portionem intra scalmos exstitisse affirmant, nam ne sic quidem tollitur difficultas, & crescit absurditas cum tantas trabes ab uno regi potuisse contendunt homine, cum ne minuti quidem, si cum his comparentur, Liburnicarum remi, quidquam profint, si unum tantummodo habeant rectorem, etiamsi duodecim à scalmo remotus sedeat pedibus. Quod si idem non nisi uno à scalmo abesse fingatur pede duodecima tantum ipsi supererit potentiae pars, ac vix latum unguem promovebit remum, cum sit aeterna lex staticae, ut unus homo viginti à scalmo remotus pedibus tantundem habeat potentiae ac habeant viginti homines, qui uno tantum à scalmo absint pede.

Cum itaque tot & tanta in aliorum passim occurrant scriptis non incommoda tantum, sed & quæ talia sint, ut prorsus fieri nequeant ipsa reclamante natura, nostram nunc porponamus sententiam, qua omnibus istis difficultatibus ex equo satisfiat. Sic ergo sentio. Inferioribus tantum remis singulos affidisse remiges, cæterorum vero ordinum remos, quanto altiores essent, quantoque longius distarent à scalmis, tanto quoque pro ratione longitudinis à pluribus administratos fuisse rectoribus. Gradus & ordines decem, quindecim, viginti, triginta & quadraginta remigum, quos memorant veteres, non quærendos esse in totidem remorum ordinibus, sed præcipue in ipsis remigum jugis seu sedilibus, ad quæ per gradus ascendebatur. Non enim ut fere semper fieri solet vulgo, mari parallela fuere remigum sedilia, sed ad legem fere tabulæ navis depresso prope scalmos, elevatiora vero in media fuere navi, ita ut qui in eodem jugo, medio essent propinqui foro, integro cubito eminent, supra eos qui scalmis essent vicini. Hæc si admittantur, quod sane æquum puto, omnia fluent feliciter nec quidquam supererit incommodi. Ut hoc planum fiat resumamus præcedens Schema, sed ad hanc legem reformatum, ut remigum sedilia paulatim assurgant. Sit itaque superficies maris C C. Scalmi primi remorum ordinis sint ad B B, &

sic porro usque ad A A ubi sunt scalmi sexti remorum ordinis distantes à superficie maris pedibus novem, singuli quippe scalmorum ordines singulis distant cubitis. Sit itaque inferior scalmus ad B, à quo absit sedile inferioris remigis pedibus quatuor, totidemq; unciis ipso scalmo altius, singulis quippe pedibus, singulæ addendæ sunt uncia. Si itaque ab hoc remige, sive Thalamita, ducatur remus ab α ad β , & inde ascendat ad γ ; sufficienter aquam subibit.

Secundi ordinis remex supremus remotus à scalmo pedibus septem, totidemque unciis supra scalmum elevato insidens sedili, movebit remum per δ, ϵ, ζ .

Tertius remex decem unciis elevatior suo scalmo, & remotus ab eodem pedibus decem, cum ducit remum describet triangulum quale est θ, κ, ι .

Similiter quarti ordinis supremus remex uncia & integro pede altior sedens suo scalmo, à quo remotus est pedibus tredecim, promovebit remum ab μ ad ν , & inde ad ξ , ubi sufficienter mergitur.

Quinti ordinis, remex supremus, sedecim pedibus remotus à scalmo, totidemque unciis altius habens sedile, cum ducit remum ab $\omicron$ ad ξ , & inde ad π , & ipse potest promoveri navigium, reducendo fortiter remum à π ad $\omicron$.

Sed & omnium quotquot sub transtris agunt altissimi sexti ordinis remiges, & ipsi quoque promovent navem. Horum supremus & proximus medio foro, remotus à scalmo pedibus novemdecim, totidemque unciis illo altius habens sedile, commodius etiamnum quam quinti jugi remiges, quo velit potest ducere remum, cum nulla occurrant scabella & sedilia, quæ cursum remi impediunt quem libere à quocunque quod contingere possit puncto, in altitudine ρ constituto, potest reducere.

Ex hoc porro & ex superiori diagrammate manifeste satis conficitur, remorum in continua serie surgentium ordines, vix posse ultra sextum produci ordinem, non tantum quod
remigium

remigium sit inutile, si à puncto quod vertici imminet, aut huic vicinum sit, adducendi sint remi; sed & quod ipsa natura non permittat, ut remi ad maiorem excrescant longitudinem, & etiam si permittat, regendo tamen non sint futuri idonei.

Ut vero sciamus quot juga, & quot in singulis jugis sederint remiges, redeamus ad maximos remos, quorum longitudinem quinquaginta septem pedum fuisse constat. Cum in omni remigio inter nauticæ peritos fere conveniat, ut tertia pars remi faciat interscalmum, & nos hanc sequamur legem & ponamus à scalmo usque ad summum remi capulum intercessisse spatium pedum novemdecim. Sed cum scalmi nomine vulgo censeatur tota costarum & tedæ latitudo, quæ in tanta navi minimum duorum esse debuit pedum, rectius integrum addemus cubitum, incipiendo ab episcalmio, puncto nempe ubi fit decussatio.

Quæramus nunc quanta pars interscalmii remigum fuerit vacua. Vulgo in Liburnicis seu Galeis, si interscalmum fuerit septemdecim spithamarum, decem cedunt ad capiendos quinque remiges, reliquum septem synthamarum spatium vacat, cum experientia docuerit vanum esse remigum laborem, si nimium fuerint vicini scalmis. Olim in navigiis quæ uno tantum remorum essent instructæ ordine, eandem olim observatam fuisse legem ex Hesychio colligo. Ubi enim interpretatur Homericum istud Ἐφ' ἐπὶ τὰ πύδην, transtrum nempe, seu jugum seu scabellum septem pedum, quod sufficeret quinque remigibus, hoc quoque addit ἐπὶ τὰ ἐνὶ δώδεκα, quia jugum septem pedum requirit interscalmum pedum duodecim. Septem vero spithamæ, seu ut vulgo loquuntur palmi majores, tribus tantum unciiis excedunt pedes quinque.

Cum vero in tam vastis remis ratio exigat majus intervallum, ponamus non quinque pedum, sed quinque cubitorum fuisse spatium, quod infimos ejusdem jugi remiges & episcalmia intercederet. Id si fiat supererunt pedes
duodecim

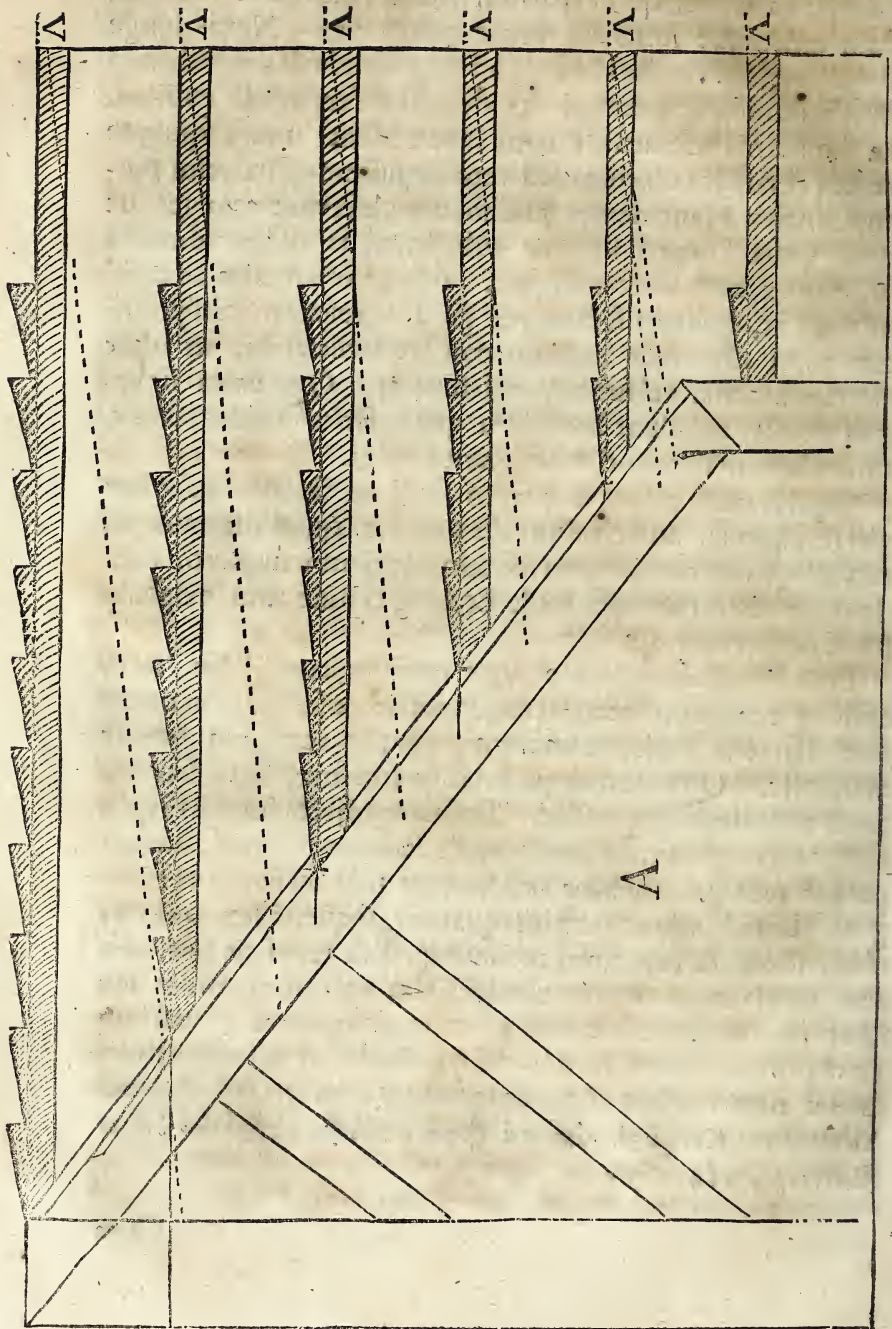
duodecim semis, quod spatium decem continebit remiges, cum unicuique sufficiant uncia quindecim. Nimis longe à vero recessit vir doctus cum ad explicanda & contrahenda brachia unicuique remigi vix duos sufficere credit cubitos. In hodiernis Liburnicis cum laxe sedent, unum quisque remex occupat cubitum, sed vero sæpissime quindecim tantum uncias. Hanc nempe methodum observant remiges, ut dum unus sublatis superne cubitis, alius iisdem dimissis brachia expandant & colligant. Multo etiamnum id commodius fit, quando sedilia per gradus crescunt. Sesquiunciam enim discrimen multam confert facilitatem, ut alter alterius brachia vel subeat, vel superet. Qui enim sic iugati sedent, attollunt brachium qua inferior assidet remex, dum alterum superiori submittunt remigi.

Siquis tamen majus aliquanto spatium singulis velit largiri remigibus, auferendum de vacante quod diximus intervallo, manente interim decem remigum numero, totidemque sedilibus, ipsa mole & longitudine remi exigente hunc numerum.

In inferioribus quinque jugis non multum difficultatis, cum & remorum decrescens proportio & sedilium in unitatem desinens ratio, numerum quoque remigum prodat manifeste. Quo autem pacto disposita fuere juga, schema quod addidimus declarabit. Prismata adjecta singulis jugis, ne in tanta declivitate incommode sedeant remiges, singula norant sedilia. Inferior ordo unum tantum continet remigem, secundus duos, tertius quatuor, sequens sex, quintus octo, sextus & supremus eorum, qui sub transtris sint, decem ut diximus exhibet remiges, ita ut in universum sex istæ juga triginta & unum contineant ordines. Spatium vero sub jugis, signatum litera A, destinatum fuisse diversorum mansionibus & recondendo cibo nautico docet Athenæus; *Καὶ γὰρ ἐκ τῶν ζυγῶν ὡλήθη αἰνέων ἵππων ὅποισι μᾶλλον ἐκ ὀλίγων.*

Cum

Cum vero non ad perpendiculum, sed gradatim surgerent remigum juga, duplicemque hac ratione haberent obliquitatem, alteram ad longitudinem, alteram ad latitudinem navis porrectam; non obscurum similia quoque fuisse illa quæ juga sustinerent tigna, decussata nempe, clathrata & introrsum vergentia.

Aliquid tamen inter juga & istæc tigna relictum fuisse existimo spatii, per quod *παραρχαι*, id est remigum in singulis lateribus sedentium prætectis aditus ad juga pateret. Nec metuendum ne hac ratione medius navis forus nimis fiat angustus. Cum enim inter supremos remiges spatium pedum novemdecim supersit, etiamsi duos cubitos tribuamus tignis utrinque sustinentibus juga, & totidem obliquo *παραρχων* adsignemus meatui, supererunt nihilominus pedes tredecim, quæ latitudo sufficit, cum navis hæc tres foros habuerit, fueritque *τριπύροσθε*, mediusque forus viliorum tantum hominum usibus fuerit destinatus.

Veniamus nunc ad septimum remorum ordinem & ad illos qui supra transtra versabantur remiges. Quamvis horum videri possit altior fuisse locus, quam illorum qui inferiores essent transtris, aliter tamen id sese habet, cum sexti & septimi ordinis remi æqualiter à mari abfuerint, & utrorumque scalmi ejusdem fuerint altitudinis. Ut hoc clarius intelligamus dicendum nonnihil de transtris & catastromate.

Transtra itaque sunt tigna navium quæ à pariete in parietem porriguntur, ut interpretantur grammatici. Græcis *δεάνθη* vel *δρῆνυς*, quod Hesychio est ἡ ἐν τῷ μέσῳ πλοίου σάνις ἀποτοίχον εἰς τοῖχον. In primitiva tamen significatione transtra superiorum remigum dicta fuere sedilia, cum inferiorum quæ minus erant alta *ζυγά* vel juga dicerentur. Græci *δεάνυς* vocant ab inusitato *δεάν*, ita ut *δεάνθη*, *δρῆνυς* & *δεόνθη*, ejusdem videantur esse originis, Hinc *δεανίζειν* & *δεανίσαι* & ejecta more usitato sibilante litera, *δεανίσαι*. Hinc quoque *δεανίστρον*, unde transtrum. pro
Q
fede

sedesublimiore. Quia vero ista navium tigna & scabelli vicem præstarent, & simul sedem remigum superstructam haberent, hinc factum ut ipsa quoque tigna *δεῖνοι* & transtra fuerint appellata. Transiit dein ad cæteros quoque architectos vocabulum, nam & superiora tigna quæ ædificia continerent transtra à Latinis dicta fuisse & à Græcis *δεῖνος*, docent Vitruvius & Pollux.

Servata itaque istac vocis acceptione transtra dicantur ea tigna, quæ non tantum à pariete ad parietem, sed & longe extra navem utrinque procurrunt, quæque non tantum remigibus usui sint, quo longius absint à scalmis, sed & omnino necessaria ad continendam & roborandam navium longarum infirmitatem. Cum enim triremes & longæ naves vix septimam & aliquando octavam tantum latæ fuerint longitudinis partem, qui fieri possit ut vel minimis pares fuerint tempestatibus, si eas hoc fulcro & munimento caruisse fingamus? Flumina & stagnantes semper aquæ istiusmodi aliquando patiuntur navigia; sed vero nemo prudens infirmis adeo lateribus præditas naves mari commiserit, frangendas & lacerandas ad primam pelagi seditionem. Quamvis autem in antiquis nummis & marmoribus propter aspectum adversum non semper compareant istæ prominentiæ, comparent tamen in pluribus, & si quis vel primam quam Baysius exhibuit consulat figuram, desinet dubitare, utpote in qua etiam cantherii seu mutuli projecturam istam sustinentes manifeste visantur. Idem quoque colligi potest ex navi quam Archimedes construxit, in qua struppos & remorum scalmos convenienti spatio extra navis latera remotos fuisse testatur Athenæus; *Ἡ πῆρχον ἦ ἐκ τῆς τοῖχων ἐκείνωνθεν σφόδρα πικρῶς οὐκ ἔστιν ἀλλὰ σὺν μετρίῳ ἔχοντες* & clarius postea; *Ἀτλαντὶς τε πικρῶς οὐκ ἔστιν ἀλλὰ σὺν μετρίῳ ἔχοντες*, οἱ τὰς ὄψεις ὑπερβαίνειν τὰς ἀντιπαρακείμενους ἐκ τῆς τοῖχων ἐκείνωνθεν πικρῶς οὐκ ἔστιν ἀλλὰ σὺν μετρίῳ ἔχοντες. Ut autem nunc, ita quoque olim prominens istud tabulatum prout vel proræ vel puppi esset vicinum alias aliasque habuit appellationes. Vulgo quod puppi vicinum

vicinum est jugum puppis, quod proræ, jugum proræ seu rembatam vocant Itali, Olim vero prominentes ad proram partes dictas fuisse maxillas seu alas testatur Pollux; τὸ πρῶτα τὰ ἐκὰς πρὸς τὴν κελύφην παρὰ τὴν πρῶτην. Quæ ad puppim vero πρὸς τὴν πρύμναν προύχοντα ἐξέλα πρὸς τὴν κελύφην. Hyginus in Astronomico ubi de Argo agit vocat rejectum, quod non erat mutandum. Architectis enim rejectus idem est quod projectus, projectura seu projectio, idemque omnino quod protectum, suggrunda, ἐκδέτης, ἐξώτης seu Menianum.

Extrema vero hujus projecturæ tigna velut aures prominentia dicebantur quoque ἐπωτίδες, quas ad puppim collocat Demetrius cubicularius, addens illis affixa fuisse gubernacula, quod nempe ipsa sic jubente ratione, istic essent scalmi seu fulcimenta gubernaculorum. Thucydides tamen & vetustiores Græci longe illo certiores testes, epotidas ad proram collocant. Sed nihil obstat quo minus utrumque verum sit, & utrasque eas partes quæ vulgo dicuntur *giogo di proda* & *giogo di poppe*, dictas fuisse epotidas, ita tamen ut in potiori significatu restrictum fuerit hoc vocabulum ad sola ea tigna, quæ ad παρεξερῆσιν prope ancoras prominerent. Ut enim nunc, ita quoque olim ex firmissimo & solidissimo tigna hæc construebantur ligno. Itaque jubet Theophrastus Hist. Plant. lib. v. cap. VIII. ut epotides & chelysima, quod vulgo appellant *il sperone*, fabricentur è fraxino, moro aut ulmo; τὸ δὲ χέλυσμα ἐκ τῶν ἐπωτίδων μελίας ἐκ συκαμίνου ἐκ πελέας· ἴσχυρα γὰρ δὲ ταῦτα εἶναι. Ea vero ratione firmas esse oportebat epotidas, ne remi detergerentur. In conflictibus enim, ut complura docent exempla, quatuor præcipue erant loca in quæ rostra dirigebantur. Si enim naves essent ἀντικαταρῆσαι & adversis concurrerent frontibus, duæ præcipue ad proram impetebantur epotides, ut nempe iis confractis & deterfis scalmis cessaret remigium: vel si circumveniretur navis, impetus à tergo in illas fiebat epotidas, quibus affixa erant gubernacula, ut & hac ratione deter-

detergerentur remi & inutile rederetur navigium. Si quis veterum consulat scriptorum loca, vix unquam alias triremium partes impetitas fuisse inveniet, nisi eas quas diximus, qua nempe ancoræ extarent, vel qua essent gubernacula. Itaque & apud Polybium lib. xvi, ubi vulgo legitur *ὑπὸ τὰ βίαρα*, omnino scribendum est *ὑπὸ τὰ οἶαγα*. Porro hoc detergendi remos artificio hodiernæ distituuntur actuariæ, utpote quæ rostris omnino careant.

Quod autem catastroma, *σπιδώμα* seu tabulatum attinet, id non una eademque semper accipitur ratione. Illud quidem constat transtris incubuisse tabulatum. Verum istud tabulatum non tota occupabat transtra, sed media pars patebat, quam propterea *ἀσάνιδον* vocatam fuisse testatur Pollux, licet inepte vulgo legatur *ἀσάνδιον*. Idem quoque docet Demetrius Cubicularius; *τὸ ὃ μέσον τῆ πρύμνης ἐ νεὼς μέλει τῆ πρῶτης ἀσάνιδον· τὰ ὃ ἐκτείνωνται τῆς ὀπίσθου κατὰ πηγά, κατὰ τῶμα λέγεται ἐ δεξιῶν ἐ σπιδώματα*. Minime itaque dubitandum, quin in omnibus triremibus & actuariis mediæ semper partes fuerint apertæ. Ipsa quinetiam hoc exigit necessitas, neque enim fieri possit ut inopia respirationis non suffocetur tanta remigum multitudo, si perpetuo tecta tabulato delituisset in tenebris. Non autem solum tecta erat ea transtrorum pars quæ navi continebatur, sed & longe extra navem usque ad thrânitarum scalmos excurrerant utrinque tabulata, incumbentia mutulis in quæ desinebant transtra. Quod autem Thucydides plerasque naves longas ante bella Persica caruisse affirmat catastromate, id intelligendum de ea catastromatis parte quæ navi includebatur. Nam certe ne antiquissimas quidem Græcorum naves transtris & tabulato extra navem procurrente fuisse destitutas, vel ipse satis docet Homerus. Sed & Eratosthenes & alii recte Argo navi tribuunt catastroma. Nec sane absque eo constare possit longarum navium remigium. Itaque cum negat Thucydides catastromatis antiquas Græcorum naves fuisse tectas, id ita accipiendum, ac

si dixisset, non constratas, sed apertas fuisse omnes, quemadmodum sunt hodiernæ Liburnicæ, seu galeæ, quæ licet & ipsæ sint apertæ, habent tamen exterius catastroma, in cuius extrema projectura consistunt milites, quemadmodum & olim. Ipsa hoc satis declarant Thucydidis verba, cum scribit *ἔτι πρὸς πλείους εἶχον καταστέματα*. Et sane ne piscatorii quidem lembi, si pluribus essent instructi remigibus, carebant catastromatis, uti ex Alciphronis constat epistolis.

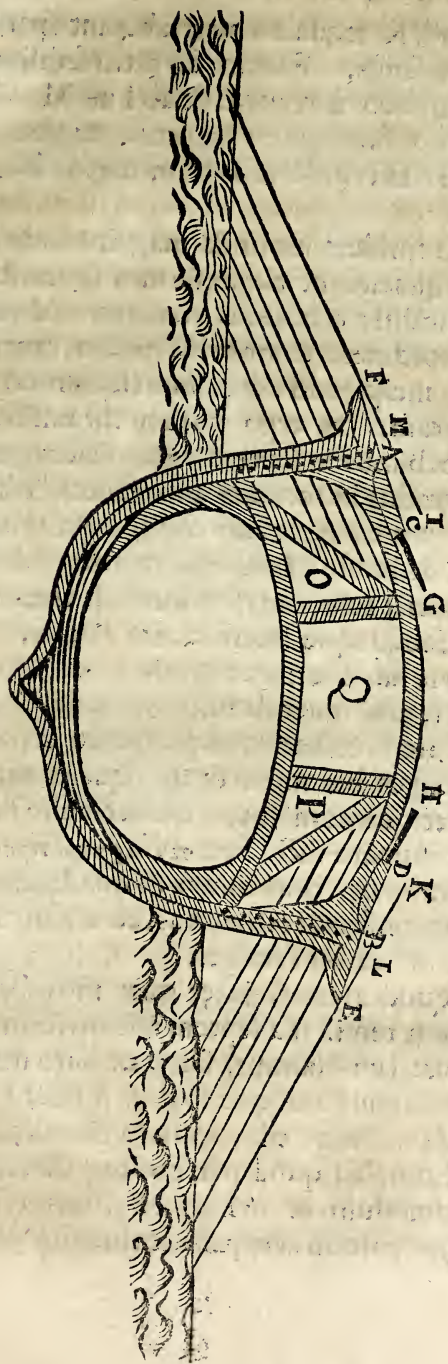
Transiris & costis navium conferti erant mutili usque ad scalmos porrecti. Ipsos autem mutulos sustinebant atlantes seu telamones, quemadmodum in navi Hieronis affirmat Athenæus, addens eos fuisse sex cubitorum, à summis videlicet scalmis usque ad mare totum remigii spatium occupantes. Telamonum autem seu atlantum eadem est ratio, ac Cariatidum, erant enim statuæ virorum seu mulierum, columnarum loco sustentium mutulos & coronas. Idem vero notat *ἄτλας* & *τλάμων*, pro quo telamonem dixerunt Latini, accipiunturque hæc vocabula pro quibuscumque *ἀχθοφόροις* & qualibet re onus aliquod sustinente, sive sit homo, sive animal, seu quodcumque aliud. Telamonis seu atlantis figuram exhibet Pollerus in antiquitatibus Nemausensibus, quamvis ipse perperam de mimo acceperit, quorum tamen non est munus onera gestare. Caryatidis statuam memini me olim vidisse inter marmora Arundelliana, mulieris nempe stolatæ, manibus post occiput reductis, & elevatis cubitis & submisso nonnihil capite sustentis pondus. Architecti hodierni manibus brachiisque demissis effingunt Caryatidas, quod tamen minime est concinnum.

Istiusmodi tamen signis quo minus instructæ esse potuerint Philopatoris & Hieronis naves hæc obstat ratio, quod scalmi non nisi duorum pedum & trientis à se invicem abfuerint intervallo, à quo auferendum illud, quod motu suo remi describunt spatium, hoc vero licet prope scalmos sit exiguum,

exiguum, est tamen istiusmodi, ut vix quindecim unciarum relinquat locum telamonibus, qui pro ratione altitudinis plus quam duos pedes latitudinis exigunt: unde manifeste conficitur, non fuisse signa perfecta, sed mixti generis, quemadmodum hermæ, & qualia in antiquis marmoribus sæpe occurrunt, capite quidem humano & sublati cubitis sustentia mutulos, sed in quadratam desinentia columellam, superne latiore quam ad imum scapum & mari vicinum fulcimentum. Istiusmodi porro telamones Thucydides vocat ἀντιμείδας cum lib. VII. dicit Syracusanos naves suas ita fabricasse, ut breves quidem, sed ideo firmiores haberent proras; epotidas vero construisse crassas & solidas, eoque fortiores quod & intra & extra costas navium suppositæ illis essent sex cubitorum anterides, ejusdem nempe mensuræ atque fuere telamones seu anterides in ea de qua diximus Hieronis navi; & τὰς προῤῥας τῆς νεῶν ξυμμετρίας ἐς ἔλασσον, σεμνωτέρας ἐποίησαν, & τὰς ἐπωτίδας ἐπέδεσαν τὰς προῤῥας παχίας, & ἀντιμείδας ἀπ' αὐτῆς ὑπέτειναν πρὸς τὰς τέχας ὥς ὅτι ἐξ ἰσότητος π. & ἔξωθεν. Imprimis vero notandus est hic locus, quod & ex eo clare satis confici possit, thraniticorum remorum scalmos nunquam plus novem pedibus abfuisse ab aquæ superficie, & plerasque plurium remorum ordinibus instructas naves in hac convenisse mensura.

Redeamus nunc ad thranitarum remos, quorum ut diximus scalmi non erant altiores, quam fuere supremorum zygitarum scalmi. Sedebant nempe thranitæ in catastromate, non supra, sed ad latus potius superiorum zygitarum. Si enim transtra AB in medio patentia, nempe à C usque D. Catastroma seu pars transtrorum tabulis utrinque constrata à D usque ad E & à C usque ad F protendebatur. Scalmus superioris zygitarum remi ad A & B. Scalmi thranitarum remi ad F & E, æquali à maris superficie intervallo distantes ac superiorum zygitarum scalmi. Sed & summa manubria remi zygitarum in G, H, & thrani-

thranitarum in I, K, æquali à mari aberant spatio, pedibus nempe tredecim semis. Eadem est ratio sedilium subjectorum remo thranitico à K ad L & ab I ad M. Sed & quæ usque ad scalmos supersunt vacantia remigibus spatia cubitorum quinque seu pedum septem semis, & illa quoque fuere æqualia.

Cum itaque ejusdem molis & magnitudinis fuerint remi superiorum zygitarum & thranitarum, superest ut totidem quoque his assidisse credamus remiges. Monuimus vero sex remorum ordines, triginta & unum continuisse remigum ordines, incipiendo ab infimo thalamita, usque ad supremum zygitam. Si ergo parem thranitarum addamus numerum habebimus in septem jugis quadraginta & unum remiges, per gradus in totidem assurgentes ordines.

Jam vero cum ex Athenæo constet quinquaginta remos in porrectum habuisse istam Philopatoris navem, altitudo vero septem fuerit remorum; clarum est trecentos & quinquaginta in unoquoque latere remos fuisse, ita ut septingentorum navis hæc fuerit remorum. Sed vero cum septem remorum juga, continuerint gradus, sedilia & remiges quadraginta & unum, & hoc quoque patet in unoquoque latere fuisse remiges bis mille & quinquaginta, ita ut totum remigium fuerit centum supra quater mille remigum. Rotundo tamen numero dicta fuit *πνταεαυγνίπης* seu quadraginta ordinum navis, cum unum & quadraginta contineret ordines. Hoc confirmat Athenæus, cum plures quam quater mille in ea fuisse scribit remiges.

Transtra quod attinet, inter quæ movebantur superiorum zygitarum remi, illa septem à se invicem abfuisse pedibus, ex iis quæ jam diximus, satis, ut puto manifeste potest colligi. Monuimus quoque spatia subjecta remigibus in O & P, destinata fuisse cibo nautico & multis aliis usibus. Forum medium, ad quod per multos descendebatur gradus, quemadmodum & in navi Hieronis, est Q. Reliqui duo fori, cujus partem occupabant thranita protendebantur à scal-

à scalmis thranitarum, usque ad navis costas. Quia tamen propter occursum thraniticorum remorum incommodus istic esset transitus, alii utrinque superstruebantur fori, quorum licet non meminerit Athenæus, meminit tamen Plutarchus in vita Demetrii, cum distinguit catastroma à foris, & dicit tria fere armatorum militum millia collocata fuisse ἐπὶ τοῖς πρῶτοις παρῶν ἐς τὴν καταστροφάτην. Superiores hos foros Græci antiquiores appellarunt ἐπὶ κενίδας, recentiores κατὰ πῆλιν, quod militum & transeuntium essent velut solum, pari ratione ac πέλμα vocabatur ea catastromatis pars, in qua inferiores consistebant milites.

Quam autem alte navis hæc mare subierit licet certo affirmari non possit, minimum tamen ad viginti pedes infra maris superficiem fuisse depressam ex eo confici potest, quod utique profundius aquam subierit, quam Hieronis navis, longe illa minor, quam tamen non capiebat portus Syracusanorum, magnarum alias navium capax. Reliqua quæ ad hujus navis pertinent descriptionem, ex Athenæo per me licet ut unusquisque pro suo colligat captu, nobis enim ea dixisse sufficiat, quæ ad cognoscendos remigum ordines præcipue faciunt, unde & quid de omnium triremium & plurium ordinum remigio sentiendum sit certius aliquid in posterum statuere possimus. Quia tamen non desunt viri docti, qui non obstante ea quæ consequitur absurditate, si tantæ molis remos singulis regendos permittamus remigibus; mordicus nihiloominus suam tuentur sententiam; operæ pretium fuerit eorum excutere argumenta & videre ecquid iis subsit solidi.

Quod itaque urgent thraniticos remos à singulis rectos fuisse thranitis, ideoque majus meruisse stipendium quam thalamitas, qui brevioribus utebantur remis, in eo omnino fallit illos ratio. Non enim ideo major thranitarum erat merces, quod graviores tractarent remos, hunc enim laborem plures inter se partiebantur; sed quod in reducendo supra caput remo surgere cogentur, & non sedentes

R

tantum,

tantum, sed & stantes remigarent; quod non faciebant thalamitæ, qui sedilibus suis semper erant affixi. Quamvis itaque plures eundem ducerent remum, quia tamen laboriosius erat eorum remigium, ideo ὀρ.δισκάππος dicti. Hesychius; Ὀρ.δισκάππος, ἔξορ.δισκάππος ἐν τῷ ἐρέσειν ὀρ.πύγος. Pari ratione & νόμος ὀρ.πύγος ὀρ.πύγος dicitur quod à stantibus sublatissima caneretur voce.

Cum vero negant apud ullum veterem scriptorem occurrere mentionem remorum, qui à pluribus ducerentur remigibus; & tum quoque non recte sentiunt. Fefellit nempe eos quod nescierint vocem remi apud Græcos & Latinos, non tantum accipi pro instrumento, quod tractant remiges, sed quemadmodum navigium & pro navi & pro ipsa sumitur navigatione, ita quoque remos poni non tantum pro remigio, sed & pro ipsis remigibus. Itaque apud Ciceronem V. in Verrem cum dicit Syracusanos piratarum multitudinem coniecisse ex ipso navigio, *quod erat factum sex remorum numero*, vix aliter interpretari possis, quam de sex remigum ad eundem remum sedentium ordine. Cum enim myoparones & cætera navigia piratica fuerint humilia & prorsus similia hodiernis galeis, absurdum omnino fuerit de sex remorum ordinibus in altum crescentibus locum hunc exponere, neque enim solent ad pompam suas exstruere naves piratæ. Quod si sex tantum navem hanc instructam fuisse credamus remis, multo etiamnum hoc absurdus, & inde paucitatem potius quam multitudinem piratarum collegissent Syracusani. Superest itaque ut de sex remigibus eundem regentibus remum locum hunc intelligamus. Quod si quis miretur sex remorum à Cicerone dici navigium quod sex remigum contineret ordines, idem & jam miretur licet, quod triremis & quadriremis & plurium ordinum naves, nomen à totidem acceperint remis.

Hujus porro vocabuli in hoc significato ignoratio, fecit quoque ut non intelligatur locus Manilii lib. V, cum dicit illum qui sub Delphino nascatur fore natatorem insignem,
futu-

futurumque ut sit *Portuno remus in ipso*. Quemadmodum vero hoc loco remum posuit pro remige, ita libro primo remigem posuit pro remigio, & *vagus in cæcum penetravit remige Pontum*. Sic enim habent optima exemplaria, quæ perperam mutata sunt à viris doctis. Recte itaque in optimis glossis legas; *Remix; κωιπηλασία*. Eadem quoque ratione accipienda sunt alia quæ apud scriptores passim occurrunt loca, uti cum apud Livium lib. xxxiii memoratur navis Philippi regis, *quam sedecim versus remorum agebant*. Cum enim natura, ut jam ostendimus, non patiatur ut tot remorum versus, vel obliquo, vel erecto ordine invicem sibi superstruantur, clarum est & hic quoque remos poni pro remigibus, & proinde locum hunc ita accipiendum, ac si dixisset, remos sexdecim continuisse versus seu ordines, cum vocibus istis promiscue utantur scriptores. Quandoquidem in magnis navibus plures semper sunt remiges, quam remi credibile est navem hanc non nisi quatuor habuisse remorum ordines, ita ut inferiores remi unum, secundi tres, tertii quinque, supremi septem habuerint remiges. Verum hæc incerta.

Locus Flori ubi dicit Antonii naves à Senis ad novenos excrevisse remorum ordines, eadem accipiendus est ratione, ut nempe per ordines remorum notentur ordines remigum, remis vel singulis, vel pluribus assidentium. Ut enim novem remorum fiat superstructio, id fieri non potest, & licet fingamus fieri posse, inutilis tamen futurus est tantus apparatus. Non me fugit ita interpretatos esse viros doctos locum Pausaniæ in Atticis, cum scribit nullum se majus vidisse navigium eo quod esset in Delo, utpote quod à catastromate ad novem porrigeretur remiges. τὸ δ' ἐν Δήλῳ πλοῖον ἐδέξατο πῶς νικήσμεν οἶδα καὶ δῆλον εἰς ὀνεία ἐρέτας ἀπὸ τῶν κατασρωμάτων. Sed qui altitudines metiuntur, non à summo, sed ab imo incipiunt. Itaque reponendum censeo ἐπὶ τῶν κατασρωμάτων. Superiores nempe thranitarum remi novum continebant remiges. Hic est secundum Vitruvium

legitimus modus colligendi mensuram navium, ex numero enim remigum qui superiores regerent remos, cognoscitur quoque mensura interscalmii. Eiusdem itaque mensuræ Deliacum istud possit videri navigium, ac maximæ in classe Antonii fuere naves, si verum sit superiores remos novem fuisse ordinum. Plutarchus tamen & Dion etiam decem ordinum naves Antonium habuisse scribunt. Verum cum non constet quanta fuerit remorum longitudo in his navibus, unde ipsarum mensuram & numerum remigum possimus colligere, intempestivum quoque est velle divinare, quot in his navibus fuerint remorum ordines, & quot singulis remis affiderint remiges. Certius aliquid possimus affirmare de navibus Cæsaris Augusti, quæ aut omnes, aut certe pars major fuere Liburnicæ, quarum minimi remi erant trium, maximi sex ordinum. Ut vero hæc planiora fiant, non inutile erit, si de Liburnicarum structura nonnihil dicamus.

Licet antiquissimis temporibus ejusdem fere ac Liburnicæ conditionis constructæ fuerint naves, siquidem myoparones & cætera piratica navigia quoad remigium profus his fuere similia, nisi quod bello minus essent idonea, utpote aperta & rostris ut plurimum destituta; ignotum tamen fere fuit Liburnicarum nomen usque ad Augustum Cæsarem, à cujus demum temporibus propter insignem bello Actiaco navatam operam, tantam obtinere claritatem, ut præter Liburnicas vix alias bellicis usibus destinatas fuisse communi omnium fere scriptorum constet suffragio.

Fabricam earum multum à triremibus discrepasse docet Suidas. Nempe cum pluribus triremes assurgerent remis, quorum alii aliis essent altiores; & experientia nihilominus doceret istam remorum altitudinem haud parum officere celeritati navium, simulque observarent, quanto vicinius mari esset remigium, tanto Velocius moveri navigia: illud jam olim commenti sunt, ut missis pluribus istis thalamitarum, zygitarum & thranitarum ordinibus, ad unum eundemque remiges omnes redigerentur

gerentur remum, illum quidem longe majorem, quam sint remi inferiorum ordinum in triremibus, sed longe minorem remo thranitarum, qui ut plurimum stantes remigabant. Verum hæc de illis Liburnicis accipi velim, quas Vegetius idoneæ vocat mensuræ, quarum remi à tribus, quatuor aut quinque agebantur remigibus, quales hoc quoque tempore justæ mensuræ vocantur Liburnicæ. Nam quod minutas attinet, quarum remi à singulis pulsabantur remigibus, aut etiam illas, quæ plures quam quinos in singulis remis haberent ordines; quantæ mensuræ remos habuerint, vel ipse remigum satis possit docere numerus. Cum vero omnium Liburnicarum, quotquot unquam exstructæ sunt, aut etiam exstrui possint, maxima fuerit illa Caligulæ, quam ideo *δενήρη* vocat Suetonius, quod in singulis remis denos haberet remigum ordines, necessum est ut ejusdem illi atque in navi Philopatoris fuerint magnitudinis. Pro ratione Liburnicarum, quæ multum descrepat ab illa triremium, instructa fuit hæc navis remis octoginta ab uno quoque latere, remigibus vero in universum mille sexcentis. Illa tamen remorum & remigum paucitas, si cum Philopatoris nave comparetur; nihil obest quo minus etiam celerius moveri potuerit illa altera, neque enim quicquam magis obest navium progressui, quam altitudo remigii, cum non possit valida fieri percussio, quando alte supra caput eleventur remi.

Liburnica etiam fuit illa Caii principis quinquere mis, quam memorat Plinius ubi de echeneide agit, quam quadringentos dicit habuisse remiges. Quadraginta nempe in unoquoque latere erant remi, & singuli à quinque regebantur remigibus.

Quod autem hæc Liburnica porrectius habuerit remigum, quam hoc tempore soleant habere Galeassæ, seu constructæ Liburnæ, quæ quamvis sex aut etiam plures ad singulos remos habeant remigum ordines, non pluribus tamen quam triginta utrinque instructæ sunt remis; inde apparet.

vel

vel multo latiore in hac navi fuisse medium forum, vel juga remigum multo fuisse arctiori compressa spatio, quam nostra ætate fieri soleat. Ego utrumque verum esse existimo.

Quas vero Vegetius describit Liburnicas, illas fuisse uno remorum instructas ordine, sed tamen plures habuisse remigum gradus eundem ducentium remum, id vel exinde confici potest, quod jamdiu ante Vegetii ætatem usus & fabrica triremium cessarit. Zozimus enim fere æqualis Vegetio, cum hic sub Valentiano, alter vero sub Theodosio juniore floruerit, affirmat jam à longo tempore desuisse usum triremium, nescirique earum fabricam, licet eam tradidisset Polybius. Verba ejus hæc sunt lib. v. *Δοκῶσι δὲ πως τὰ πλοῖα πάντα ταχυναυτεῖσθαι πεντηκοντίων ἐχ' ἥττον, καὶ πολὺ τῶν τριηρικῶν ἐλαττέμενα, πλείστοις ἔπει τὶ τέπων ἐκλιπέσης δημιουργίας, εἰς πολὺν οὐ συγγραφὴς ἐκτίθεσθαι πως ἔδωξε τῶν ἐξηρικῶν πλοίων τὰ μέτρα.* Addit Vegetius Romanos artem texendi Liburnicas accepisse à Jadertinis Liburnis. Quod eo magis notandum, quod ab iisdem Jadertinis construendarum harum navium rationem dedicerint quoque Veneti. Quam crebra cum Jadertinis gesserint bella, notum est ex eorum historiis. Nec Adriatico tantum, sed & toto Mediterraneo mari quasi per continuam successionem mansit illa Liburnicarum fabrica qualis sub Cæsare & Augusto maxime commendata fuit. Florentibus vero Venetorum rebus quantæ fuerint horum Liburnicæ seu galeæ, ut vulgo vocantur, vel exinde conjicias, quod in illorum commentariis nauticis memorentur etiam naves quæ à mille aggerentur remigibus. Sed & constratæ & castellis erant munitæ. Harum vestigia in hodiernis etiamnum supersunt Galeassis, quæ & ipsæ constratæ sunt & castella sustinent lignea, ut minime dubitandum, quin ut Galea est Liburnica aperta, ita Galeassa tectæ & constrata sit Liburnica. Itaque miror Photium Venetos appellasse *γονδοσόλους*, acsi classes ipsorum contitissent ex gondolis, omnium fere navigi-

navigiorum minutissimis. Verba ejus in Lexico hæc sunt ;
 Βενεκής ἀγας ἤρω, ἀφικτοτραγόπυς πρυχινόθειξ, κινδύσο-
 λω, ὀλιγάληθω, ἀπλησίασος χεισιανοῖς, ἐκ ἔχων βάσιν ἐν
 γῇ Ἀράχην, ἀλλ' οἰκῶν ἐν βορβόρῳ θαλάσσης· ἐκείσε κακῶς τ'
 βίον ἔχῃς.

Quod autem Zozimus, in iis quæ paulo ante adduximus
 verbis, scribit Liburnicas celeritate cefsisse triremibus, in eo
 omnino falli eum certo scimus. Fuere & in Antonii classe
 triremes, sed omnium scriptorum consensu sola Liburnica-
 rum celeritate victoriam retulit Augustus. Itaque recte
 de iis Suidas τὰ τάχως αὐτῶν ἀπῖσιν. Nullum apud antiquos
 vel triremis vel cujuscunque navigii habemus exemplum,
 quod velis remisque & stridentibus simul à puppi impul-
 sum ventis, plus quam mille ducenta uno die confecerit
 stadia. Et tamen cum hoc affirmat Aristides, de Libur-
 nica possit videri locutus. Artemidorus summam navis ce-
 leritatem vocat, si diei spatio nongenta absolvat stadia.
 Antiquiores Græci longe etiamnum minus dixere. At vero
 multo velocius nostræ ætatis aguntur Liburnicæ, quæ spa-
 tio unius diei mille & quadringenta percurrunt stadia. Sæ-
 pe contingit ut Neapolitano portu solventes Liburnicæ
 octodecim vel etiam septendecim horarum spatio Panor-
 mam adeant. Quin & unico die confecisse totum istud,
 quod Genuam & Massiliam interjacet, mare, à fide dignis
 accepi. Verum potuit adjumento esse qui à Genua in
 Galliam tendentibus favet plerunque æstus, quem licet non
 magnum hoc loco, libens tamen excluferim, cum sciam
 æstus beneficio etiam in hoc nostro Themesei duabus horis
 triginta passuum millia minutis confici actuariis; & plura
 etiamnum sicubi æstus sit faventior. Ut itaque compara-
 tio possit institui inter summam Liburnicarum & triremium
 antiquarum celeritatem, inquirendum est, quantus sit aut
 fuerit in mari tranquillo ad singulos remorum motus utra-
 rumque progressus.

In hodiernis Liburnicis cum instante portisculo maxime fervet latum ut vocant remigium, ad singulos remorum ductus præterit Liburnica septem remigum juga, sive ut vulgo loquuntur *sette bancate*, id est septem remigum sedilia. Cum vero remigum juga distent spithamis quinque semis, sive pedibus quatuor & sesquiuncia, clarum est hodiernas Liburnicas ad singulos remorum missus progredi pedes viginti octo & uncias decem semis.

Triremium vero maximus erat progressus cum celeustes vel portisculus indiceret *πίτυλον*, seu remigium *ἑφ' ἑνδεκά κώπαις*. Hujus celeusmatis non uno loco apud Grammaticos fit mentio. Desumptum nempe ex illo Aristophanis in equitibus; *Ἀιρεθ' αὐτὸ πολὺ τὸ ῥόθιον, ὥστε πέμψατ' ἑφ' ἑνδεκά κώπαις*. Cum pitylus ederetur naves dicebantur *ῥοθιάζειν*. Unde idem Aristophanes in Babyloniis apud Suidam; *Ναῦς ὅταν ἐν πτύλων ῥοθιάζει σάφρη κῶσμαι*. Est vero pitylus sputum seu spuma maris quæ ex vehementi remorum percussione oritur, translate vero pro ipso sono, quem ista facit percussio. Inde est quod in Argo Navi apud Hyginum in Mythologicis Hercules & Idas ad pitylum sedisse dicuntur, qui velut robustiores, cæteros in edendo pitylo præirent. Porro ex hoc celeusmate cum portisculus imperaret remigium undecim remorum, apparet quantum in singulis remorum missibus profecerint triremes. Cum enim ex iis quæ jam diximus fatis nisi fallor clare colligi possit, in triremium & plurium remorum oblique surgentium ordinibus spatium quod singulos intercederet remos fuerit pedum duorum & unciarum quatuor; hoc quoque conficitur, undecim remorum intervallum, addito etiam spatio quod undecimum & duodecimum remum interjacet, continere pedes viginti quinque & uncias octo. Atqui Liburnicæ, ut diximus, conficiunt pedes viginti octo & uncias decem semis. Tanto ergo Liburnicæ celerius moventur triremibus.

Multum

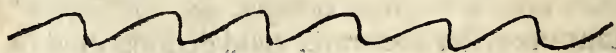
Multum ab hac celeritate absunt naves onerariæ seu rotundæ, quæ vento & solis promoventur velis, quarum maximam celeritatem, si exigas ad celeritatem actuariarum, quæ & velis & remis simul aguntur, invenies eas tertia fere parte tardius moveri. Quotidianis experimentis constat nullam onerariam vento quantumvis favente tantundem proficere, quantum actuariæ vel solo remigio. Quin & cessante remigio, solo ventorum beneficio celerius moveri actuarias seu Liburnicas, quam quascunque rotundas seu onerarias naves, & hoc quoque constat. Causa non aliunde petenda, quam ex earum constructione & fabrica, cum certum sit naves longiores semper esse velociores minus longis, si nullum subsit vitium quod earum retardet cursum. Atqui naves, quæ remis aguntur, omisso catastromate & habita tantum longitudinis ratione ejus partis, quæ infra superficiem maris est depressa, tertia minimum parte longiores sunt onerariis, ita ut quam longitudinis ad longitudinem, eandem quoque celeritatis ad celeritatem habeant rationem.

Nec existimandum onerarias antiquorum pigriores fuisse hodiernis. Si enim exempla diurni earum progressus conferamus cum spatiis quæ nostri seculi conficiunt onerariæ, æqualia & similia prorsus fuisse inveniemus, dummodo æstum excipias, qui, ut diximus, ad partes vocandus non est, cum sæpe contingat ut in oceano naves vento & æstu fervente plus quam quinquaginta leucas seu ducenta passuum millia diei noctisque conficiant spatio, cum tamen in maribus ubi nullus sit æstus raro sex passuum millia singulis percurrant horis. Quandoquidem vero tam in onerariis quam actuariis experientia docuerit alias aliis velocius moveri, multique causas quamobrem id fiat sedulo admodum inquirere fuerint conati, & ipsi quoque naupegi, si ingenui sint, suam hac in parte palam agnoscant ignorantiam, non erit forsân inutile, nostros quoque hic interponere sensus, & pro capto breviter declarare, quid demum illud sit, quod

vel inhibeat, vel acceleret navium cursum. Licet vero plura sint quæ ad velocem navigiorum motum multum conferant, nam & velorum & mali, & antennarum & denique suburræ collocatio & dispositio, haud parum ad ταχυπλοῖαν faciunt; prætermiſſis tamen accessoriis omnibus, ſolum proræ, puppis, carinæ & inferioris alvei perſequemur formam, quatenus hæc omnia efficiunt, ut vel tardius vel celerius moveantur naves.

Primo itaque obſervandum, quomodo fiat quod cum à quiete incipiat motus omnium corporum, eaque ſemel mota ex lege naturæ ſemper debeant accelerari, ſi nullum aliud occurrat corpus quod motum vel ſiſtat vel retardet; in navibus tamen contrarium contingat, utpote quæ è portu aut ſtatione ſolventes, brevi ſupremum celeritatis ſuæ gradum acquirant, ad quem cum pervenere, non amplius accelerantur, ſed eodem vento & æſtu urgente, eandem quoque motus meſuram obſervant. Hujus rei cauſam ut habeamus, notandum, naves quando ſunt in ſtatione, altius aquam ſubire, quam cum moventur, & quidem quanto velocius moventur, tanto altius ſupra aquas exſtare. Neceſſario hoc ipſum contingere, dum obſtantes fluctus eluctari conantur, quilibet facile intelligit. Sed vero quanto altius ſurgunt, tanto quoque vehementius relabi & profundius aquam ſubire, ac propterea retardari, & hoc quoque neceſſum eſt. Hæc retardatio quamvis in omnibus ſit conſpicua, crebrior tamen & manifeſtior in brevioribus quam longis apparet navigiis. Quanto enim brevior eſt navis, tanto ſæpius mergitur & retardatur, quod ſecus ſe habet in longis navibus, quæ prolixiores tractus antequam deprimantur abſolvunt. Vel ſolis id planum fiet oculis, ſiquis illam, quam curſu ſuo, quum ſubinde attollitur & deprimitur prora, perſequatur lineam, iſta quippe talis eſt in brevioribus navigiis.

At vero in longioribus navigiis hujusmodi lineam describit prora;

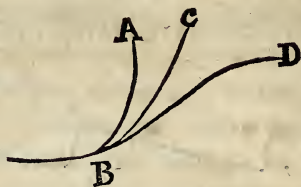

Facile hinc conficias propter crebriores in longiori linea proræ depressiones, tardius multo procedere breviores quam longas naves, quæ plures uno eodemque tractu fecant undas, cum aliæ ad singulas impingant, attollantur ac dein deprimantur.

Quod autem nonnunquam contingit ut brevioris carinæ naves prævertant longiores, id vel vitio longarum, vel convenienti aliarum tribuendum est fabricæ. Tum vero commodam navis habebit fabricam, si tacite & sine strepitu undas superlabitur. Nam si contingat ut prora vehementer ab undis verberetur, & multas excitet spumas, certum est vel ob hoc ipsum tardius moveri navem, eadem prorsus ratione qua videmus globos ferreos seu plumbeos è tormentis explosos, tanto longius ferri, quanto minori strepitu aërem permeant. Idem in sagittis aliisque projectitiis licet observare corporibus.

Ut vero naves molliter unde secent, id præcipue proræ efficit constructio. Si enim illa brevis sit & pene ad perpendicularum assurgat, ita ut recta & adversa fronte excipiat æquor, tarde omnino & pigre movebitur navis. Longa vero prora & oblique mari imminens, celeriolem faciet progressum, & quidem notandum quanto ea fuerit longior, tanto velocius ferri navigium. Si itaque navium proræ ita fuerint conformatae ut in AB, segniter moventur. Si vero talis fuerit constructio ut in BC, celeriolem habebunt cursum. Celerrimum vero si qualem BD ostendit lineam structuram habuerint.

Plurimum vero confert ad celeritatem ut linea B D non protuberet, sed introrsum vergat; hac enim ratione fiet, ut pauciores prora propellat aquas & ut obstantes & relabentes undæ non retardent nec valide percutiant navigium, sed placide & sine multa spuma subterlabantur.

Si qua itaque navis, licet brevior fit, istiusmodi habuerit structuram, fieri potest, ut longiores celeritate superet, præsertim si recentis fuerit fabricæ, & alteræ vetustiores. Plerunque enim fieri solet, ut vetustate labefactentur navium carinæ, & ut prora & puppis prius elevatæ, paulatim collabantur & subsidant, ita ut carina à prora ad puppem, in rectam propemodum extendantur lineam. Hoc autem si quando contingit, magnam celeritatis partem amittunt naves; si enim prora & puppis non sint elevatæ, nec inter superficiem aquæ & summitatem proræ justum satis jactationi & oscillationi navis relinquatur spatium, prora nimis alte deprimetur, & non tantum retardabit cursum, sed & ipsum sæpe submerget navigium, cum crebris experimentis constet, naves plurimas & præsertim longas in magnis tempestatibus, prora alte sublata eademque mox relabente aquis obrutas & absorptas periisse. Huic tamen incommodo puto posse succurri, si naves fiant *ὁμοδοξαῖς*, translata nempe ad puppem majori saburræ portione, ut prora levior facta altius adsurgat, & minus periclitetur navis.

Certum tamen est longas istiusmodi proras ut ad velocitatem navium plurimum conferunt, ita quoque firmitati eorum plurimum obesse. Experti id jam olim fuere Athenienses in fatali contra Syracusanos conflictu. Quippe cum

cum celeritatis & agilitatis præcipuam haberent curam, plerasque suas triremes longis instruxerant proris. Breves vero erant Syracusanorum proræ, & ideo firmiores, & hac ratione confertim pugnando nec aperiendo latera elusisse agilitatem navium Atticarum fuscus satis docet Thucydides. Sed cum alia celeritatis, alia vero roboris & ad bellicosus usus aptitudinis sit ratio, hoc dixisse sufficiat, multorum seculorum experientia constare, quanto curviores sint carinæ & quanto longiori spatio supra aquæ superficiem promineant prora & puppis, majusque oscillationi navium relinquitur spatium; tanto velocius ferri navigia.

Nostra tamen tempestate non observatur hæc regula, siquidem ad commodam navigationem utile esse existimant, ut puppis profundius aliquanto quam prora deprimatur. Ideo nempe hoc fit, ut gubernaculum tanto fortius ab undis adfligatur, quanto profundius aquas subit. Verum sæpe contingit ut ne sic quidem gubernaculo obediant naves, & licet obediant, eo ipso tamen quod naves fiant *ὁμοδοβαρεῖς*, tardius moventur. Minus patiebantur id incommodi antiquorum navigia, utpote quorum gubernacula, vel ad epotidas, vel aliquanto propiora extremæ erant puppi, uti videre est in nummis & antiquis monumentis, & quemadmodum in tectis etiamnum fit Liburnicis, quas galeaceas appellant. Quod si quatuor essent gubernacula, non tamen simul iis utebantur, sed duobus puppi vicinis naves regebantur si mare esset tranquillum: quod si puppis tempestate sursum & deorsum jactaretur, omissis longioribus altioris puppis gubernaculis, iis solis utebantur, quæ ad epotidas essent, quemadmodum Chabriam fecisse docet Polyænus.

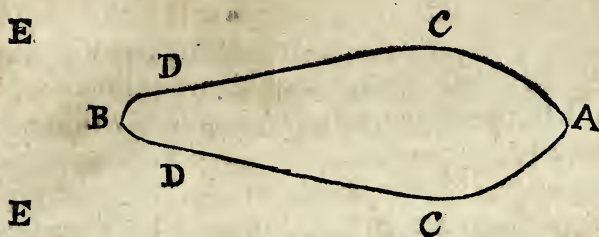
Quatuor gubernacula quæ in navibus *διπρώροις* & *διπρύμνοις*, seu *ἀμφιπρώροις* & *ἀμφιπρύμνοις* erant, illa huc non faciunt, cum unusquisque facile intelligat, si prora puppis fiat, & contra puppis vicem præstet proræ, necessario gubern-

gubernaculorum loca permutari, prout vel ad proram vel puppem moveatur navigium.

Cæterum si commodissimus gubernaculis eligendus sit locus, non dubitandum quin is futurus sit ille, qui remotior aliquanto est ab extrema puppi, quam qui nimium huic sit vicinus. Hodiernæ onerariæ in magnis tempestatibus non obsequuntur gubernaculis, sæpe æstuum ferventium violentia impingunt in scopulos & importuosa littora, quod tamen rarius fiat, si aptiori loco apposita habuerint gubernacula.

Ut vero cognoscamus quisnam collocandis gubernaculis sit commodissimus locus, quærendum ad quam navis partem maximus sit aquarum allapsus. Illum non fieri ad mediam puppem, ubi vulgo ponuntur gubernacula, id sic confici potest. Cum moventur navigia propelluntur & ad proram coacervantur aquæ. Illæ vero cumulatae procedente perpetuo navigio relabuntur in locum suum, id est in cavitatem quam navis alveus suo efficit transitu. Quamvis vero etiam pone & à lateribus ad replendam istam cavitatem aquæ accurrant, ut in scripto de motu marium olim monuimus, à nulla tamen parte majori desluant impetu, quam à prora, ubi est maximus aquarum cumulus. Cum vero omnia descenduntia quamdiu descendunt accelerentur, clarum est aquas ad utrumque navigii latus à prora puppem versus delabentes maximam habere celeritatem, non ad mediam puppem, quam aquæ pone effluentes præcipue replent, sed potius istic, ubi incipit curvatura puppis. Sit enim ea parte, qua maris superficie ambitur navis circumferentia, quam *πλοῦν* seu *πλέσθη* Græci vocant, istiusmodi ut in sequenti figura.

A sit prora, B puppis. Aquæ itaque motu navis congestæ & coacervatæ ad proram A, primo quidem segnius defluunt ad utrunque navis latus CC, descensu vero ipso augment celeritatem, donec perveniant ad DD, ubi intensissimus est aquarum lapsus. Inde repulsæ occursum aquarum ponere relabentium declinant ad EE, ubi demum sistuntur & locum dant aquis à tergo & utroque latere venientibus. Sed vero constat gubernacula non ab insequentibus, sed ab affluentibus à prora regi undis, unde planum fit aptius collocari ad DD, quam ad B, quo vix attingunt subterlabentes undæ, cum ad DD maxima fiat percussio & sufficiens ad regendam totam navem, quæ quanto longior est tanto facilius regitur, & quanto velocius procedit tanto magis obsequitur gubernaculis, & hinc est quod longæ naves facilius & citius convertantur & circumagantur, quam minus longæ, & quod minutæ etiam cymbæ, majori egeant gubernaculo, quam quævis maximæ naves, cum enim non alte aquam subeant, nec multas propellant undas, utique etiam imbecillis est aquarum relabentium affluxus, quapropter regi vix possunt, nisi enorme habeant gubernaculum.

Quod vero dixi etiam mali collocationem nonnihil conferre ad celeritatem navigii, id exinde fit, quod cum malus vectis habeat rationem, si is admodum fuerit altus, & ventus summa impleat vela, contingat ut nimia fiat oscillatio, & prora profunde nimium aquas subeat. Huic incommodo

do nonnulli hoc seculo à Sinensibus edocti occurrunt, malum non ad perpendicularum erigendo, sed efficiendo ut ille nonnihil puppim versus inclinatus assurgat. Verum præter deformitatem aspectus, inutile quidam existimant hoc commentum. Multo enim commodius inquirunt vitiohui coccurretur transferendo saburram, qua effici potest, ut quodcunque voluerimus navis habeat libramentum. Sed multa sæpe id ipsum fieri prohibent, & sæpe interclusus est ad saburram aditus.

De triremibus, Liburnicis & causa celeritatis navium, hætenus dicta sufficiant. De partibus & appellationibus antiquarum navium & præsertim Græcarum earumque structura & symmetria multa dicenda supersunt, sed ea alteri loco reservamus, quando & Sericarum seu Sinicarum navium rationes & fabricam persequemur. Ut in cæteris artibus ita quoque in naupegicis gens ista omnes quam longissime post se relinquit mortales. Si copiam & abundantiam spectes, plures apud Seras, quam in toto reliquo terrarum orbe invenias naves. Si molem & magnitudinem quæras, vel in uno flumine centena numeres navigiorum millia majora quibusvis Gallorum & Venetorum Liburnicis. Elegantiam & pulchritudinem vel inde conjicias quod intus & foris auro picturata & splendidissimo Sinico incrustata sint glutine. Si ve remis, si ve velis agantur, tanta est eorum velocitas, ut nulla cum iis nostri orbis contendant navigia. Licet ut plurimum unico, eoque arundineo instructa sint velo, majoris tamen illud utilitatis, longeque tutius, felicius & celerius eo navigant, ac fiat illis navibus, quæ tanto velorum instructæ sunt impedimento potius quam apparatu. In erigendo seu dimittendo velo nullus labor, nulla oritur molestia, cum totum sua sponte compositum & complicatum momento descendat, ita ut à perplexis & sibi mutuo implicitis rudentibus & nauticis funibus nullum unquam immineat periculum, cum malo tanquam cardini affixum velum quovis girgillo sit versatilius, & unico fune omnia peragantur. Robore & firmitate
structuræ

structuræ quantum nostri cœli præstent navibus vel inde colligas; quod non tormentorum tantum ictibus; sed & quibuscumque impune resistent tempestatibus; & quidem quod magis mirere, quanto magis vetustescunt; tanto plus acquirunt firmitatis. Ideo nempe hoc accidit, quod cum instaurantur naves, novo integumento novisque tædis totas soleant præcingere, quas deinceps albo bitumine, galagalam ipsi vocant, perungunt. Adeo autem sæpe hoc iteratur, ut reperiantur naves quæ sex vel septem habeant præcinctiones, & hac ratione ad aliquot etiam seculorum eas conservant perennitatem. Ut tam annosam attingant ætatem multum quoque id quod dixi confert bitumen, utpote quod admixto plumbo & scobe ærea eademque quam diutissime macerata & subacta efficiunt ut naves speculi instar reluceant, & nullum fere vel cariem vel putrefactionem sentiant. Ut plurimum tamen in bellicis præsertim navibus, bituminatio hæc sola calce & arvina seu pinguedine perficitur balenarum, quæ compositio brevi arescit & ferream sub aquis induit duritiem & omnem prorsus arcet verminationem. Cum autem novæ præcinctiones seu nova fiunt opera, abraso veteri novum inducunt bitumen, punctiōibus prius crebres veteres perforantes tabulas, ut bitumen firmitus hæreat, cui deinceps novam præcinctionem eadem ratione bituminatam è tenuibus aptant tabulis. Si enim non sint tenues & plures quam quatuor vel quinque fiant præcinctiones, nimio laborant pondere & segniores ad progressum redduntur naves. Verum & huic incommodo, non tantum ampliatiōe veli, sed & multis etiam aliis occurrunt modis.

In tractandis quoque remis, longe aliis præstantiores sunt gentibus, cum continua & nunquam interrupta tot millium annorum experientia artes teneant penitus Europæis ignotas. Quædam apud illos naves quantumvis magnæ unico & semper sub aquis latente aguntur remo, & quidem tanta

celeritate, ut plura quam centum passuum millia singulis absolvant diebus. Illa vero navigia quæ pluribus instructa sunt remigibus, octogenis puta vel centenis, raro siquidem, nisi in magnis admodum navibus plures numerantur, licet brevioribus longe, quam vulgo apud Europæos fieri soleat, utantur remis; & singulis remis singuli adstent remiges, nihilo tamen segnius moventur, quam velocissimæ maris Mediterranei cursoriæ & aliquando velocius. Et tamen nullam interioris alvei partem occupant remiges, cum fori fiat extra navem, in quibus & nautæ & qui remos tractant citra vectorum versantur incommodum. Mediam navem occupant atrium, & varia circumcirca coenacula, cubicula, popinæ, loca histrionibus & symphoniacis destinata, omnia specularibus instructa fenestris, delibuta atiro & pulcherrimis undique distincta coloribus, tanta denique & tam multiplici figurarum ornata varietate, ut nulla quantumvis diuturna contemplatio afferat fastidium & fatigetur prius oculi, quam satientur. Verum non desunt nonnulli, qui utut ingenium, industriam & scientiam Sinis concedant in parandis iis quæ ad voluptates & pacati regiminis utilitatem pertinent; nescire tamen eos inquirunt idoneas bellicis usibus fabricare naves. Sed qui sic sentiunt, committant se cum iis Sinis, qui insulam Formosam Batavis eripuerunt, aggrediantur si audeant eorum classes. De absentibus & longe dissitis, audacter & confidenter loqui pluribus solemne est: iidem vero si coram fuerint, vix jam quisquam mutire audeat. Batavi quidem, qui apud Indos versantur, quique hujus gentis in præliis navalibus virtutem magno suo cum damno sunt experti, non dubitant licet inviti, navigandi & artium nauticarum peritia Sinas omnibus aliis præponere. Nec aliter sentiunt Lusitani, qui florentibus etiam rebus suis, nunquam tamen classes suas ausi fuere cum Sinensium ut vocant committere Juncis. Illud quoque observandum in navibus Sinicis, quod

quod quamvis rimosæ fiant & multas admiserint aquas, non tamen mergantur; cum ab uno homine sedente, & tympanum costis navium appositum calcante, spatio unius horæ plus aquæ extrudatur, quam in nostris navibus etiam complures integro exhauriant die. Verum hæc pluribus alibi persequemur, hæc in antecessum de Sericis seu Sinicis navibus dicta sufficiant.

T 2

DE

DE EMENDATIONE LONGITUDINUM.

QUamvis ad cognitionem longitudinis terrarum & locorum in hoc nostro orbe, certius utilisque nihil videatur iis observationibus, quæ ex siderum & præsertim lunæ derivantur defectibus; hæctenus tamen adeo infelicitè res ea successit, ut ausim dicere, in describendo terrarum orbe à nullis majores tenebras & errores fuisse propagatos, atque ab iis, qui eclipsium variis in locis observatarum habita solum ratione, geographiam reformare fuere conati. In cælo & sideribus nulla est culpa, certum ordinem & statos illa observant cursus: verum ipsi observatores non carent culpa cum nulla habita refractionis ratione & neglecta prima & dilutiore, mediam seu interiorem tantum persequuntur umbram. Id enim si non sit, unde quæso ista non discrepantia modo, sed & præposterus ordo & confusio, ut everso situ, quæ ad ortum sunt loca in occasum solis ab illis promoveantur? Frustra vero sunt cum istiusmodi errores in vicinis tantum contingere existimant locis, nam si magna intervalla ad eorum observationes expendantur, crescente intervallo crescunt quoque errores & adeo quidem ut extremæ Asiæ partes minimum viginti gradibus, à nonnullis vero pluribus quam viginti quinque integris maximi circuli gradibus viciniores statuuntur, ac verus terrarum situs permittat.

Quod

Quod si per plura & breviora intervalla eclipseon differentiae observentur, major etiamnum erit terrarum locorumque contractio. Hoc ut planum fiat incipiamus à mari Mediterraneo & videamus quanta sui parte diminuta sit hujus mensura solo fere eclipseon argumento. Hujus itaque ut cognoscamus longitudinem, exponemus prius rationem quā illam investigarit Strabo. Is itaque lib. II. ut conficeret mare Mediterraneum ab intimo sinu Issico, usque ad columnas Herculis, addita ea Hispaniae portione, quae ab hoc freto, usque ad sacrum procurrit promontorium, continere tres fere stadiorum myriades, in subducendo hoc numero hunc tenuit modum.

A sinu Issico usque ad Rhodum stadiorum millia quinque.

A Rhodo ad Salmonium orientale Cretae promontorium, stadia mille.

Ipsa Cretae longitudo inter ortum & occasum duo stadiorum millia.

A Criu Metopo occiduo Cretae promontorio ad Pachynum Siciliae stadiorum millia quatuor & quingenta.

A Pachyno usque ad fretum Siculum minimum mille stadia.

A freto Siculo ad fretum Herculeum stadiorum millia tredecim.

Hinc ad Sacrum promontorium stadiorum millia tria.

A tribus itaque stadiorum myriadibus, ut vult Strabo, desunt tantum stadia quingenta. Quod si auferas spatium extra Columnas Herculis, supererunt vices sex stadiorum millia & quingenta. Verum de hac quoque summa auferenda sunt stadia mille propter obliquitatem quae est inter Pachynum promontorium & fretum Siculum, quae nihil facit ad longitudinem maris Mediterranei, Sed & in mensura Cretae, cum longitudinem ejus facit duorum minimum millium stadiorum, à vero aberrasse visus est iis Graecis, qui

qui post eum floruerunt, quique reliqua admittentes. Cetera mensuram ad mille quingenta stadia unanimi consensu reducendam esse existimarunt. Hos itaque si sequamur, supererit maris Mediterranei longitudo maxima vicies quinque stadiorum millium.

Rectiore via procedit Ptolemæi supputatio. Is vero lib. I cap. ita singula subducit intervalla.

A Calpe ad Carilin Sardinia partes seu gradus xxv.

Hinc ad Lilybæum Sicilia partes xv cum dimidia.

Hinc ad Pachynum promontorium partes iii.

Inde ad Tænarum Laconicam partes x.

Hinc ad Rhodum partes viii cum una quarta.

Unde ad Issum partes xi cum una quarta.

Habemus hic gradus seu partes lxii. Cum vero in parallelo Rhodi, id est in gradu latitudinis xxxv & xxxvi, unicuique gradui assignet stadia quadringenta, clarum est inter Calpem seu fretum Herculeum, usque ad Issum intercedere stadiorum xxiv millia & octingentorum intervallum, quæ mensura ducentis tantum stadiis contactior est ea quam prius subduximus.

Veniamus nunc ad eos Græcos qui proxime elapsis floruerunt temporibus, & ad Venetos, & ipsos jam à multis seculis diligentissimos maris Mediterranei scrutatores. Licet in utrorumque Portolanis, sic enim vocantur libri qui descriptionem hujus maris continent, aliqua etiam occurrat differentia; adeo tamen ea est levis, ut merito aliquis miretur, tanta cum cura & diligentia singulorum portuum situm, naturam, intervalla, per singula ventorum momenta acus magneticæ beneficio explorata fuisse, ut facile aliquis perspiciat, non nisi plurium seculorum experientia & infinitorum nautarum labore tantam rem perfici potuisse. Venetorum quidem ephemerides aliquot nauticæ, florentie etiamnum republica scriptæ, in lucem jam olim prodire. Prodiit quoque non ita pridem portolanus Græcobarbaro sermone conscriptus. Sed exactior & copiosior est alter
manu

manu exaratus, ante trecentos circiter annos compilatus, qui accuratissimam maris Mediterranei & Ponti Euxini continet descriptionem. Millibus passuum illi omnia expediunt intervalla, de quorum mensura mox dicemus. Prius ipsa subducamus intervalla, in quibus omnes fere isti conveniunt Portolani. Incipiamus itaque ab Alexandretta sive intimo sinus Issici recessu.

Ab Alexandretta ad promontorium Cypri orientale quod Sancti Andreæ dicitur millia CXXV

Longitudo Cypri à promontorio S. Andreæ, ad promontorium S. Epiphaniï millia CCXX

A promontorio S. Epiphaniï ad Samonium orientale Crætæ promontorium millia CCCCL

A Samonio promontorio ad insulam Gozo, olim Caudum vel Caudam dictam, non recte enim Κλαύδι in Ptolemæo, aut Κλαύδη in Actis Apostolorum vocatur, millia CC

A Gozo ad Melitam millia DCC

A Melita ad fretum Herculis sive os maris Mediterranei millia MCCCCXLV

Habes hic summam centum & sexaginta millium supra ter mille. Supereft ut videamus quænam milliarium in istis Portolanis fit mensura. Notum quidem secundum exactissimum Polybii calculum, quem & Strabo & Ptolemæus & plerique fere veteres sunt secuti, mille passus convenire cum octo stadiis & duobus plethris, id est triente stadii, ita ut unum circuli maximi gradum, quingenta stadia, sexaginta vero passuum conficiant millia. Sed vero medii ævi Græcis placuit mille passus componere cum septem stadiis & semisse. Quod vero mirum aucta hac ratione stadiorum mensura, diminuta tamen fuere milliaria, adeo ut quatuor passuum millibus antiquis, tribuantur hoc tempore quinque hodierna, aut etiam quinque semis, ita ut LXXV, aut etiam LXXXII $\frac{1}{2}$ milliaria uni à nautis Mediterranii maris adsignentur gradui. At vero si quis Portolanos, quæ Græca,

eos diligentius perlegat, tanto manifestius perspiciet, unicuique gradui centum in illis convenire milliaria. Cum ubique id pateat, minime opus est exemplis. Siquis tamen petat, sufficiat uno & altero id declarasse. Dicunt Samonio Cretæ promontorio adsitam insulam Christianam vulgo vocatam, item promontorium occidentale Cypri, quod S. Epiphanii appellatur, & præterea Alexandriam Ægypti exactum constituere triangulum, cujus unumquodque erus sit 450 milliarium. Item Rhodum ab eadem Alexandria distare scribunt quadringentis & sexaginta millibus. Cum notæ sint latitudines & intervalla horum locorum, non opus est pluribus. Siquis tamen dubitet, excutiat omnes istos portolanos, & inveniet trecenta & plura occurrere loca, etiam in iisdem sita meridianis, ubi unicuique gradui centum adsignantur millia.

Omnes vero Portolani, licet ad unquem fere conveniant, aliquam tamen in illis olim observatam fuisse differentiam exinde colligo, quod in quibusdam post millium numerum annotatum inveniam alium locupletiolem aliquanto numerum ex aliis desumptum Portolanis. Tabulæ quoque nauticæ, quibus omnes hoc tempore utuntur gentes in mensura non conveniunt cum suis Portolanis, siquidem quingentas & quinquaginta ut minimum leucas Germanicas, quarum quindecim unum constituunt gradum, maximæ maris Mediterranei longitudini adscribunt. Peritiores quoque Venetorum & Massiliensium nautæ mensuræ huic subscribunt, cum ter mille quingenta vel sexcenta milliaria quarum centena unum conficiunt gradum, mare istud patere affirmant.

Si itaque hodiernam & à plerisque jam à quatuor seculis probatam sequamur mensuram erit mare Mediterraneum plusquam quarta parte contractius, quam Ptolemæus posuerit, utpote qui 744 leucas huic adsignarit, cum hoc tempore non ultra quingentas & quadraginta patere credatur.

U

Nostra

Nostra tamen ætate clarissimus Gassendus eclipsium ratione motus trientem de hac quoque mensura libenter elississet, si nautæ permisissent. Illi quippe à Peirescio consulti de intervallo quod Alexandriam & Massiliam interjacet, cum respondissent esse illud bis mille & septingentorum millium, ille plurimum eos errare & tertiam partem auferendam esse contendebat. Illi tamen instabant dicentes, non posse nisi quingenta forsan abradi millia, quia nempe in omnibus Portolanis & mappis nauticis intervallum inter Alexandriam & Massiliam ponitur esse millium 2200. Notandum enim nautas, licet sacra ipsis sit Portolanorum auctoritas, in longitudine tamen exigenda ab illis discedere. Sic quod Cyprum & Venetias interjacet spatio ipsi tribuunt millia 2200, cum tamen in omnibus Portolanis & tabulis nauticis tantum numerentur 1800.

Ratio vero quam subjicit in metiendo Melitæ, Cretæ, & Cypri intervallo, non succedit, cum apud omnes nautas in confesso sit fieri id, non propter breviora intervalla, ut ipse putat, sed propter acus nauticæ à borea in occasum declinationem, quæ cum omnino in hoc tractu sit manifesta navigantibus, negari non debuit.

Antequam vero quid de vera seu maxime probabili maris Mediterranei longitudine sentiendum sit exponamus, operæ pretium fuerit inquirere, quando, & à quibus, & qua de causa factum sit, ut relictis omnibus Græcis & Latinis scriptoribus, & antiquis mensuris, vastus ille maris tractus mediocribus adeo includi cœperit terminis.

Tempus quod attinet ex quo communi quasi omnium maris Medirerranei accolarum consensu, in eam, qua hodie depingitur, mare istud commutatum in plerisque tabulis compareat figuram, annos excedit trecentos. Christophorus de Bondelmontibus Florentinus in suis maris Mediterranei tabulis ante ducentos & sexaginta delineatis annos, eandem quæ in hodiernis nauticis conspicitur mappis, exhibuit formam & mensuram. Sed illo antiquiores sunt
Portolani

Portolani Græcobarbari & Italici nonnulli, tribus seculis vetustiores. Verum & Chrysocóccas, qui anti annos 336 illustrium urbium catalogum conscripsit, hanc secutus est mensuram, ut mox docebimus.

Primi vero qui Mediterraneum mare arctis adeo constrinxere terminis, utique isti fuere Arabes. Ut in cæteris artibus & scientiis, ita quoque in descriptione orbis terræ solos illa tempestate pleræque gentes sequebantur Arabas. Barbari quippe & indocti erant tunc fere omnes Christiani, vixque quisquam Latine, nedum Græce erat peritus. Arabum vero ubique florebant studia, non in Asia tantum & Ægypto, sed & in Mauritania, Hispaniaque. Nemo inter Latinos doctus habebatur, nisi qui medicinam secundum præcepta Arabum exerceret. Nulla vel philosophia, vel mathesis, vel astronomia, vel denique geographia admittebatur, præter eam quæ ex Arabum hauriretur placitis. Huc accedebat odium Græcorum, utpote qui nullum vel Papam, vel Imperatorem agnoscerent Romanum, præter Patriarcham & Imperatorem Constantinopolitanum. Auctum fuit istud odium belli præcipue sacri tempore, prætextu passagii, ut vulgo loquebantur, debilitato & fracto imperio Byzantino, & capta Constantinopoli primo quidem à Latinis, mox deinceps à Tursis. Maluerunt itaque, ea tempestate Astronomica & Medica Græcorum scripta, male ab Arabibus versâ, & pejùs etiamnum Latine reddita, à Saracenis quam ab ipsis accipere Græcis. Aristotelem non suo, sed Averrois ore loquentem audire, nullas denique Græcorum artes & scientias, non Mauris potius & Judæis, quam ipsis debere Græcis. Capta Constantinopoli & everso Orientali imperio, tum demum admissæ à Latinis Græcæ fuere literæ, multis Græcorum profugis fame & necessitate compulsis Latinæ se subjicientibus Ecclesiæ, & quos prius, jam à septem integris seculis, ne pro legitimis quidem Romæ agnoscere voluerant episcopis, iisdem illis tunc etiam primatum supra omnes deferentibus Patriarchas. Plerique tamen

illi Græci qui sub sub Turcarum vivunt tyrannide, si illos excipias qui Latinos sequuntur ritus, antiquum servant morem, & quantumvis miseri, honorifice tamen de Papa Romana sentire & loqui se existimant, si quando illum patriarcharum suorum appellant fratrem. Quamvis rebellandi potestas & occasio hoc præsertim non desint tempore, patienter tamen jugum ferunt, metuentes ut peior quam nunc sit ipsorum fiat conditio. Nisi enim Pontificis Romani in omnes ecclesias auctoritatem admittant, Turcis potius quam sibi adjumento fore existimant omnes huic obnoxios Occidentis reges & principes, neccessarios priusquam ad asperiores etiam quam prius redeant servitutem. Verum hæc obiter, persequamur nunc institutum.

Istam quam diximus maris Mediterranei dimensionem, quam omnes nostri seculi sequuntur gentes, ab Arabibus promanasse, manifeste patet ex Geographo, qui Nubiensis vulgo dicitur, quique quinque est vetustior seculis. Is enim in principio operis longitudinem hujus maris, quod Damascenum ipse vocat, à freto Gaditano usque ad Syriam scribit esse leucarum Arabicarum $MCXXXVI$; id est leucarum Germanicarum $511\frac{1}{2}$. Ad dito vero eo spatio, quod superest usque ad Alexandrettam vicinam Antiochiæ, jam dicit climatis quarti parte prima mare istud patere XXXVI cursus, cursui vero assignat centum milliaria, sive $33\frac{1}{2}$ leucas Arabicas. Si summas componas habebis leucas Germanicas 540, in qua mensura scriptor iste convenit exactissime cum tabulis marinis, quibus omnes hoc tempore utuntur nautæ.

Quamvis vero Nubiensis iste alias quoque enumerat mensuras, ipse tamen toto hoc opere eorum sequitur sententiam, qui centum millia passuum, sive $33\frac{1}{2}$ leucas Arabicas uni tribuunt gradui circuli maximi, quæ mensura cum nunquam vel Græcis vel Latinis fuerit usitata, patet & hac quoque in parte Portolanorum compilatores mensuram secutos esse Arabicam.

Quod

Quod autem alii Arabes quinquaginta sex tantum millia singulis adsignent gradibus, exinde nihil aliud confici potest nisi quod ut apud Europæos, ita quoque apud Asiaticos terra marique variasse mensurarum rationes. Sufficit ostendisse, istis, quibus in mari Mediterraneo navigantes etiamnum utuntur milliaribus, illa ipsa jam ante quinque secula usurpata fuisse Arabibus.

Ut vero clarius pateat in Mediterranei maris mensura cæteros fere Arabes conspirare cum Nubiensi, hoc dixisse sufficiat, præcipuos nisi fallor convenire in ea quam diximus longitudine. Itaque Alexandriam collocant in gradu longitudinis quinquagesimo primo, decem nempe integris gradibus cum semisse occidentaliorem quam Ptolemæus fecerit. Chrysococces qui Arabas est secutus quinquaginta addit scrupulos, ita ut hac quoque ratione maneat differentia novem graduum & 40 scrup.

Neque est ut quisquam existimet ab eo longius in Occidentem removeri primum meridianum, quippe & hic, quemadmodum & Ptolemæus, Os freti Gaditani, seu Calpen montem ponit in longitudine grad. $7\frac{1}{2}$. Cordubam vero in longitudine grad. 8. scrup. 40.

At vero cum idem Chrysococces Antiochiæ vicinæ sinui Issico tribuat longitudinem grad. 61—30, nimium posuit pro ratione intervalli ab Alexandria. Unde apparet si numerus iste recte se habeat, illum alios secutum fuisse Arabas, qui inter Ptolemæum, & istos qui contractiorem facerent Mediterranei maris longitudinem, mediam voluerunt insistere viam.

Veniamus nunc ad causam, qua præcipue impulsæ Arabes, mare istud tam arctis constrinxere limitibus, & à Ptolemæo, cujus magna semper apud illos fuit existimatio & auctoritas, tam longe recesserint. Præclaram illos navasse operam in reducendis & dirigendis intervallis ad singula ventorum momenta, non est ut dubitemus, cum à sex plus minus seculis usum acus magneticæ à Sinensibus acceperint, diuque

diuque ante Christianos nauticas pyxides in triginta duas diuiderint partes. Quæ felicitas cum Græcis & Latinis non contigerit, mirum videri non debet, si hodierni ut cum vulgo loquar Portolani, Arabum mensuras & directiones continentes, aliquando sint exactiores antiquis. Neque enim Arabibus, præsertim antequam Turcis miscerentur, in explorandis terrarum mariumque intervallis defuit diligentia. Late dominabantur non in Asia modo & Ægypto, sed & in Hispania & universa quæ interjacet Africæ ora. Quamvis vero ut cæterarum terrarum, ita quoque totum Africæ tractum qui à Syria & Ægypto, usque ad Atlanticum protenditur pelagus, permenſi sint diligentissime, progressu tamen temporis factum est, ut non satis fidentes itineribus, cœlo petenda esse existimarint longitudinum momenta. Ut itaque & nunc complures, ita quoque & illi ex defectuum lunarium disſitis in locis apparitionibus & horarum exinde prodeuntium numero & momentis, longitudinum intervalla metienda esse censuerunt. Hac ratione factum est ut mare Mediterraneum plus quarta sui parte fuerit multatum. Verum quam fallaces ad longitudines determinandas sint eclipsæon observationes, ex iis quæ postea dicentur satis fiet manifestum.

Ut itaque verum maris Mediterranei habeamus longitudinem, non acquiescendum iis quos diximus portolanis, aut quotquot illos sequuntur nautis: Licet laudanda sit illorum opera quod singulorum locorum intervalla & aspectus ad quascunque ventorum plagas tanta cum cura & diligentia annotarint, errorem tamen iis subesse, vel ipse terrarum, quibus hoc mare cingitur, situs & mensura possit evincere, præsertim in ea parte quæ est ultra fretum Siculum; Propter contractiores enim mensuras adeo mutilata in plerisque marinis tabulis terrarum adsitarum adparet facies, ut Cyprus, Creta, Peloponnesus, Asia minor, & oppositæ oræ Africanæ integra tertia & aliquando majori etiam longitudinis parte multatæ conspiciantur. Hinc factum ut in
plerisque

plerisque nauticis maris Mediterranei tabulis, longitudinis non apponantur gradus, quo nempe minus hæc terrarum adpareat deformatio, quæ alias nimis foret conspicua, præsertim in ea parte qua in Orientem excurrunt.

Ut autem vera huic mari reddatur facies, præcipuos aliquot hic annotabimus errores, qui in plerisque Portolanis & nauticis comparent tabulis.

Cypro cujus longitudini Portolani tribuunt $cx\ xxi\ i$ pass. M , vera reddenda est mensura, quæ est ut Veneti plerique affirmant, ducentorum millium pass. sive ut ipsi incolæ, $cc\ x$.

Cretæ vera longitudo minimum est ducentorum & sedecim millium P . Ipsi Cretenses etiam hoc seculo plura aliquanto numerant millia. Et sane constat hanc Cypro esse longiorem. At vero in Portolanis non nisi $cx\ xxi\ i$ insulæ huic tribuuntur millia.

Aucta & emendata hac ratione insularum Cretæ & Cypri longitudine, jam quoque subsistet nautarum sententia, affirmantium Cretæ orientale, Cypri occiduum promuntoria, & præterea Alexandriam Ægypti. parili inter se distare intervallo, & perfectum constituere triangulum. Quod autem in Ptolemæi positione id non usque adeo verum sit, ejus rei hæc est causa. Erravit nempe ille in eo, quod Byzantii meridianum nimis removerit à meridiano Alexandriæ, utpote quos quatuor gradibus cum semisse distare crediderit, cum tamen vel nihil vel parum admodum à se invicem absint isti meridiani. Ex portolanis enim constat Hellepontum & Bosporum Thracium directionem suam habere, non inter Aquilonem & Libonorum, ut Ptolemæus voluit, sed inter Africam & Cæciam, seu potius ut nautæ Itali loquuntur, inter Græco Levante, & ponente Libeccio: ita ut tota ea quæ intercedit Thraciæ portio Asiæ quasi incumbat, & Propontis vix dimidiam habeat latitudinem, quam Ptolemæus huic assignet. Unde necessario sequitur meridianum Byzantii multo esse viciniorum Alexandrino, quam

quam ipse posuerit. Nec defuisse inter veteres qui eidem hæc loca meridiano subesse crediderint, patet cum ex aliis tum ex Strabone, utpote qui Alexandriam, Rhodum, Byzantium & ostia Borysthenis sub eodem collocant meridiano.

Aucta hac ratione Cypri & Cretæ longitudine, satis quoque manifeste confici potest, quanto in errore versentur, qui maris *Ægei* & *Asiæ minoris* longitudinem, adeo in arctum contrahunt, ut inter *Tænaron* *Laconicæ* promontorium vulgo *Matapan* dictum, & *Issum* vulgo *Ajassô* nuncupatam, non plura quam sexcenta & octoginta passuum numerent millia, cum tamen si non plura quam mille, ut *Strabo*, vel nongenta septuaginta quinque ut *Ptolemæus*, plura tamen quam nongenta intercedant pass. millia.

Obstant quoque mensuræ terrestres, quæ non permittunt ut totus ille Asiæ minoris tractus, qui à Cnido, usque ad intimum sinus Issici excurrit recessum, tam iniquo includatur spatio. Si portolanos & marinas sequamur mappas, non plura in illis huic intervallo adsignata inuenimus passuum millia quam CCCCXLVIII, quibus tuto possis addere, ducenta & quinquaginta millia. Nam ab Epheso quæ multo est vicinior quam Cnidus, ad Issum recto itinere numerantur ab Artemidoro sexcenta quinquaginta octo passuum millia, Itaque spatium quod interjacet Ephesum & Antiochiam, quæ bidui itinere abest ab Issu seu Alexandria *ἡμετέριον*, confici scribit Euagrius diebus triginta, idque ab expedito viatore, siquidem illi quem diximus numero, plura quam centum passuum in itinerariis adduntur millia, nempe propter viarum difficultatem & obliquitatem. Nec longius ab Issu abest Byzantium quam Ephesus, si anfractus itineris auferas & verum Byzantio situm reddas, in quo ut diximus peccavit Ptolemæus. In itineralio Romano, quod Antonini esse creditur intervallo inter Byzantium & Antiochiam tribuuntur in melioribus libris millia passuum DCCCLXXVI, stationes XXXVI sed propter montium obstacula

obstacula obliquato nonnihil itinere. Si auferas intervallum, quod Issum & Antiochiam interjacet, & obli-
quos tramites pari ratione in rectam redigas viam, habebis
totidem fere stationes & passuum millia ac sint inter Ephe-
sum & intimum sinus Issici recessum.

Persequamur nunc eam quam ingressi sumus viam & vi-
deamus quanto intervallo distet Byzantium seu Constanti-
nopolis à Dyrrachio, seu huic vicina Apollonia, ab utraque
enim per viam Egnatium iter est Constantinopolin. In iti-
nerario Romano inter Dyrrachium & Byzantium numeran-
tur stationes triginta sex, passuum vero millia DCCCLIV.
Alio vero itinere quo ab Aulona per Apolloniam aditur
Byzantium continentur millia DCCCLV, stationes vero
triginta. A Turcis qui laxioribus utuntur stationibus con-
ficitur hoc spatium diebus XXIV. Si itaque itinerario
Romano credendum, cujus omnes mensuræ probe satis
conveniunt, tantundem fere itineris est à Byzantio seu
Epheso ad Issum tendentibus, quantum sit intervallum inter
Dyrrachium & Byzantium, cum ea quam retulimus Arte-
midori mensura non nisi duobus aut quatuor passuum mil-
libus excedat alteram. Attamen via Egnatia licet non
multum sinuosa & per passuum millia quam exactissime
digesta, adeo tamen non fuit recta, quin aliqua sui parte
multanda sit, si rectitudine in istam velimus ad normam
exigeret. Itaque Strabo lib. VII. cum scribit viam hanc
extendi ab Apollonia usque ad Hebrum & Cypselam oppi-
dum, tribuit ei longitudinem millium pass. DXXXV, sive
stadiorum quatuor millium & CCCLVIII, secundum Po-
lybii calculum. Atqui in itinerario Romano digesto ad
lapides milliarios ab Apollonia ad Cypselam numerantur
millia DLXXXII, quæ mensura quadraginta septem pass.
millibus longior est Straboniana. In ea vero mensura quæ
à Cypselâ ad Byzantium superest, numerantur in eodem
itinerario millia CLXXIV, cum tamen via recta non
plura quam centum viginti ab aliis numerentur millia. At

vero Ptolemæus, ac si mensura Strabonis nimia esset; adeo decurtavit hæc intervalla ut inter Apolloniam & Cypsellam non reliquerit majus spatium CCCCLXXI pass. millibus. Cypsellam quippe octo gradibus & quatuordecim sexagesimis orientaliorem posuit Apollonia. Differentiam vero latitudinis facit gradus unius cum semisse: quæ mensura in istoc parallelo in millia pass. resoluta, non plura quam diximus dabunt millia.

Licet reprehensione dignus videatur Ptolemæus, quod contra omnium veterum sententiam viam Egnatiam tanta sui parte truncarit, quia tamen non defuere qui etiam Ptolemæum nimiam Macedoniæ Thraciæque existimarunt tribuere longitudinem, transeamus ad aliud argumentum unde clare cognoscamus utri rectius senserint.

Alexandriam Ægypti & Pataram Lyciæ sub eodem sitas esse meridiano constat non ex Ptolemæo modo, sed & plerisque portolanis, cum recta inter boream & austrum eas distare affirmant. Byzantium eidem subesse meridiano, multis jam olim persuasum ut ex Strabone patet. Et sane qui sic credidere, multo melius sensere quam Ptolemæus, qui Alexandriam quatuor gradibus cum semisse orientaliorem facit Byzantio. Sed vero de errore Ptolemæi in positione Byzantii, jam antea egimus. Chrysococcas, qui ex Arabum sententia contracto mari Mediterraneo tabulas Ptolemæi emendare conatus est, duorum graduum differentiam facit. Siquidem Constantinopoli longitudinem tribuit graduum 49. scr. 50. Alexandriæ vero 51. 50. Siquis mensuras Portolanorum diligenter persequatur & mappas consulat nauticas, tantundem inveniet.

Videamus nunc quem Libyæ locum secet meridianus Apolloniæ, à qua incipit via Egnatia. Si eundem sequamur Ptolemæum, inveniemus illum meridianum, qui transit urbem Apolloniam, transire quoque Syrtim majorem, & quidem inter vicum Oesporis dictum & Pontiam insulam, ita ut hæc quindecim scrupulis sit orientalis, ille vero quinque scrup. occidentalis.

Quia

Quia vero planum esse videatur, si quod duos istos interjacet meridianos spatium, mutilatum aut ampliaturum fuerit à Ptolemæo in climate Apolloniæ & Byzantii, sequi etiam ut idem factum sit in omnibus aliis locis duos istos interjacentibus meridianos, idcirco persequemur intervalla quæ, à parallelo Alexandriæ occidentem versus usque ad meridianum Apolloniæ intercedunt, unde quid de hac re sentendum sit colligere possimus.

Primo itaque explicemus intervallum ab Alexandria ad Cyrenam & Ptolemaida celebrem Cyrenarum urbem. Itinerarium Romanum vulgo Antonini dictum, à Cyrena ad Rhacotin Alexandriæ suburbium numerat millia pass. CCCCLXIV, à Ptolemaide vero ad Rhacotin millia passuum IOXLIX. Ptolemæus inter Alexandriam & Ptolemaida ponit differentiam graduum undecim, & scrup. 24. Hoc intervallum si redigas ad mensuram graduum paralleli Alexandrini habebis millia pass. 586½. De hoc eodem intervallo loquitur Procopius lib. v de ædificiis, cum Pentapolin vigintidierum itinere abesse ab Alexandria scribit, totidem nempe stationibus ac numerantur in itineralio Romano. Cum vero iter diei Procopius stadiis ducentis & decem includat, habebimus & hic millia pass. quingenta & sexaginta.

Sed cum nulli diligentius singula Africæ spatia sint scrutati quam Arabes, illo præsertim tempore quo Hispania potiebantur, literæque inter eos florebant; videamus & horum quoque de hoc intervallo sententiam. Audiamus ergo Geographum Nubiensem, qui ut puto feliciter rem conficiet. Is igitur parte tertia climatistertiî describens iter à Syrtibus Alexandriam, dicit Barcam oppidum interjacere, à qua absit Alexandria stationibus XXI, pass. vero millibus quingentis & quinquaginta. Singulas deinceps stationes & intervalla singula enumerat, non per ambages, sed via recta per solitudines & arenas Marmariæ. Sed observandum culpa librariorum vel interpretis unam

excidisse stationem, cujus intervallum fuerit **xxvi** mill. pass. Alias enim viginti tantum essent stationes & mill. pass. **lxxxiv**, contra mentem scriptoris.

Oppidi vero Barcæ situm ut cognoscamus hoc dixisse sufficiat, illam non esse eandem ac sit Ptolemais, ut Strabo & Plinius voluere, sed Mediterraneam, ut recte habet Ptolemæus.

Antiquissimam esse urbem patet non pluribus tantum apud Herodotum locis, sed & exinde, quod ab ea nomen Barcæ acceperint, qui primi artem aurigandi Cyrenæos docuerunt. Exhausta longo tempore vicinitate Ptolemaidis, translatis eo cum omnibus suis aquis cætero quoque urbis splendore. Verum everso aquæductu, desolata postmodum Ptolemais, & tunc iterum habitari cœpit Barca. Quamvis autem aquæductum hunc instaurarit Justinianus, fuit id ad breve tempus, cum jam à multis sæculis magna ista olim Ptolemais in solitudinem abierit, & paucis solum nota nautis nomine Tolomettæ. Barca vero notissima Mauris & Ægyptiis, cum per hanc communis utroque pateat transitus. Ab hoc itaque oppido totus ille tractus qui Syrtim majorem & Ægyptum interjacet Barca appellatur. Sed revertamur ad istud quod institui-
mus iter.

Cum itaque notus sit ex Ptolemæo & Nubiensi geographo situs Barcæ, superest ut videamus, quam parva in tam vasto intervallo inter illos quos diximus scriptores occurrat differentia. Ptolemæo Barcæ meridianus distat orientem versus scrupulis novem à meridiano Ptolemaidis. Si redigas in passus, habebis millia septem cum duabus quintis, hoc est passus fere 7715.

Aufer hos numeros ab intervallo quod diximus secundum Ptolemæum intercedere inter Alexandriam & Ptolemaidam nempe 586½ & supererunt 578½. Intervallum itaque inter Alexandriam & Barcam Ptolemæo est passuum 715 supra millia **DLxxviii**.

Nubiensis

Nubiensis vero Geographus intervallum inter Barcam & Alexandriam facit mill. pass. DL. At vero millia passuum Arabica decimaquinta sui parte excedunt Romana, siquidem unicuique gradui adsignant non LX, sed LVI. pass. mill. Secundum horum calculum habebis millia pass. 589 $\frac{1}{2}$.

Differentia itaque inter Arabes & Ptolemæum est millium passuum 10 $\frac{1}{2}$. Sed si illos sequaris Arabes qui singulis gradibus adscribunt millia pass. 56 $\frac{2}{3}$ invenies mensuram haud multo tribus pass. millibus majorem Ptolemaica.

Si jam eundem hunc persequaris parallelum à Barca usque ad littus Syrtis majoris & inde porro usque ad locum ubi parallelus iste secatur à meridiano Apolloniæ invenies pass. mill. 213 $\frac{3}{7}$ quæ si jungas cum 578 $\frac{4}{7}$ pass. millibus, quibus distat Barca ab Alexandria conficies summam DCCCLXXXII pass. millium. Et tantum quidem est intervallum quo in parrallelo Alexandrino distat meridianus Alexandrinus à meridiano Apolloniæ.

A Parallelo Alexandrino ascendamus ad parallelum Apolloniæ. Si illum persequamur in orientem tendentes, donec Alexandrino occurramus meridiano, secundum positionem Ptolemæi, non prius illum habebimus, quam Cromnam attingamus, utpote quam eidem, quo Alexandriam, subdat meridiano, quod tamen fieri omnino non potest, cum Cromna & tota illa ora Ponto adsita Euxino multo longius in Orientem sit abducenda. Patet hoc exinde quod Strabo, cui in rebus patriis præcipue credendum est, non uno in loco affirmet & doceat Amisum eidem subesse meridiano, ac sit is qui per intimum sinus Issici transeat recessum, quod longe aliter se habet in tabulis Ptolemæi, in quibus meridianus Issi distat ab Amiso gradibus quatuor & quinque sexagesimis. Error iste non aliunde promanavit, quam quod Macedoniam & Thraciam, qua
tenuis

tenus inter ortum & occasum jacent, arcto nimis incluserit spatio & Propontidis situm & directionem non bene exprefserit, ut Jam antea monuimus. Ipsa locorum in Thracia & oppposito Asiæ littore constipatio & confusio manifeste vitium ostendunt.

At vero si Strabonis & illorum sequaris sententiam qui Byzantium & Alexandriam sub eodem collocant meridiano, omnia recte se habebunt. Ut totam rem conficiamus, colligamus intervallum quod in parallelis Apolloniæ & Byzantii intermeridianus Apolloniatem & Byzantinum intercipitur, pari ratione ac in Alexandrino parallelo spatium quod hos duos meridianos intercedit subduximus. Id si fecerimus habebimus DC LXXXIII pass. millia. Cum enim gradus in parallelo Apolloniæ minus, in Byzantino vero plus una quarta decrescant, non multum aberrabimus si medium teneamus & unicuique gradui quadraginta quinque tribuamus sexagesimas, & sic illum quem diximus conficiemus numerum. Quod si magis geometrice per rationem triangulorum sphæricorum inquiramus excessum lateris majoris, non tamen integra septingenta habebimus pass. millia, cum ad conficiendam hanc summam tria fere passuum desiderentur millia.

Ex iis quæ hætenus diximus satis est manifestum Ptolemæi rationes & mensuras optime se habere in Ægyptio, Marmarico & Cyrenaico littore, sed vero plurimum peccasse in Macedoniæ, Thraciæ & Propontidis situ, rectiusque de intervallo quo distat Apollonia à Byzantio sensisse Strabonem, & cum aliis tum quoque Plinium cum Dyrrachium à Byzantio septingentis & undecim pass. millibus abesse affirmat.

Fusius aliquanto & forte ad fastidium usque profecuti hæc sumus; sed tamen cum terrarum mariumque longitudo & situs absque his cognosci non possit, necessario dicenda fuere. Revertamur nunc ad institutum & ut totius maris Mediterranei longitudinem habeamus persequamur litus Libycum,

Libycum, unde præcipue maris hujus petenda est mensura. Quamvis ex iis quæ hætenus diximus clare satis confici possit plurimum peccasse eos qui maris Mediterranei longitudinem tam arctis incluserint terminis, quo tamen manifestius horum cognoscatur error hoc dixisse sufficiat, ut in præcedentibus quæ attulimus intervallis ita quoque in illis quæ Syrtin majorem & fretum Gaditanum interjacent spatiis, convenire fere Græcos, Romanos & Arabes, qui omnes cura & impensis principum, magistratuum & calipharum totum Africæ dimensi sunt litus, nec obliquorum tantum, sed & rectorum itinerum mensuras diligenter annotarunt. Itaque & in Syrtis majoris ambitu & trajectu conveniunt inter se itineraria Romana, Geographus Nubiensis, Ptolemæus, Plinius & Procopius, nisi quod in Plinio justo amplior occurrat numerus, in Procopio vero mille stadiis contractior, utrumque culpa librariorum. Sed & in mensura totius tractus qui à Gadibus usque ad terminos Tripolitanæ provinciæ, cui Procopius nonaginta dierum iter assignat, satis bene conveniunt omnes, ut nequeam satis mirari Geographum Nubiensem, quod tam arcto spatio mare incluserit Mediteraneum, cum tamen terrestres apud illum mensuræ tertia fere parte sint ampliores. Si mutilanda sit maris longitudo, mutilanda etiam fuerat terrarum adjacentium mensura.

Quod autem idem Nubiensis refert Marabutenses quosdam quadraginta & uno diebus à Cairo Segelmessam usque penetrasse; nullum exin argumentum duci possit. Qui camelis in Libya iter faciunt aliquando centum & plura pass. millia singulis absolvunt diebus, ut Leo Afer testis affirmat certissimus. Cum vero secundum istum Nubiensem inter Cairum seu Alexandriam & Segelmessam bis mille minimum intercedant milliaria; clarum est istos Marabutenses quinquaginta fere pass. millia singulis absolvisse diebus seu stationibus.

Licet multa supersint, quibus ea, quæ de maris Mediterranei longitudine hætenus à nobis dicta sunt confirmare possimus.

possimus, si quis tamen ea perpendat, plura ut existimo non desiderabit, cum undique terrarum circumjacentium mensuræ, non patiantur mare hoc ad istas redigi angustias, quas solo eclipseon argumento induxere Arabes, nec tamen omnes, cum etiam inter illos non defuerint, qui relictis observationibus lunaribus non recte institutis Ptolemaicas amplexi sint mensuras.

Ut vero cognoscamus non in Europa modo, sed & ubique fere & præcipue in Asiæ longe diffusæ partibus magno veritatis & geographiæ damno adeo mutilatum esse terrarum situm, ut Asiam in Asia frustra quæras; operæpretium fuerit in orientem excurrere, & videre quam longe in ortum se explicet Asia, & aperire causas quibus contigerit ut nobilissima pars orbis in plerisque hodiernis tabulis adeo truncata sit, ut amplissima etiam regna vix dimidiam magnitudinis suæ portionem obtineant, quædam vero omnino non compareant.

Admissis ergo iis quas Ptolemæus posuit mensuris, istinc unde desivimus incipiamus. Ab Issi itaque sinu & ab Alexandretta vulgo dicta per Aleppum sive Berœam tritissima est quæ Babylonem ducit via. Conficitur ea diebus novemdecim, vel ut plurimum viginti. In longitudine Babylonis, quæ est Lxxix graduum, conveniunt Græci & Arabes, cum eam decem fere gradibus Issi seu Alexandretta orientaliorem faciunt. Nam quod Arabum nonnulli Babylo ni tribuunt longitudinem Lxx vel paulo plus, id inde factum, quod de mensura maris Mediterranei decem fere gradus amputarunt, ut jam ante ostendimus.

A Babylone seu Bagdado in ortum tendentibus quindecim dierum iter est Spahanum usque. Persæ huic tribuunt longitudinem grad. 86. scr. 40. Ptolemæo est Aspadana assignans ei longitudinem 86 graduum, latitudinem 33—10. Unde apparet errare eos, qui recens esse existimant hoc vocabulum. Nugantur quoque plurimum cum civitatem hanc cum Hecatompulo confundunt, quæ quam longissime

longissime hinc abest. Chryfococes Spahano, seu ut ipse habet Ἰσφαάν tribuit longitudinem grad. 77. 20. contractiorem de qua diximus Arabum secutus mensuram, quæ tamen manifeste vitiosa est, & magnorum multis causa fuit errorum, ut cum Schiras seu Persopolin in 78 longitudinis collocant gradu & ipsa occidentaliorem faciunt Babylone. Quapropter qui Ulugbegi, Abulfedæ & aliorum Arabum & Persarum legunt libros, caveant ne à duplici istac mensura fallantur, quam non à proprio primi meridiani positione, ut vulgo existimant; sed à diminuta maris Mediterranei longitudine provenisse ostendimus.

A Spahano pergamus ad Indos & primo ad Candahar, cui Abulfeda adsignat longitudinem Grad. 97. scr. 40. Latitudinem gr. 33. Sed rectius Persæ, qui istam contractiorem maris Mediterranei non admittunt mensuram, eam collocant in longitudine grad. 106. Et hanc positionem esse veriore exinde patet, quod inter Spahanum & Candahar intersint parasangæ 292, quæ mensura cum 1095 passuum millibus convenit. Verum hujus urbis nomen est Scandar, quomodo Persæ & Arabes Alexandrum vocant; ut videri possit eadem esse, ac sit Alexandria in Ariis, quam Ptolemæus collocat in 110 longitudinis, 36 vero latitud. gradu, utrinque nimis excurrente mensura. Minus recte de ea accipias Alexandria quæ est in Arachosiis, utpote quam à Candahar distinguat Alpherganus. De situ autem Candahar nequis dubitet facit Ulugbegi & aliorum auctoritas, cum affirmant eam distare ab Alexandria Ægypti gradibus 45, scr. 46. Hinc facile colligas, quam late Persarum pateat ditio, utpote quæ à Babylone usque ad Candahar ad mille trecenta & decem passuum millia in orientem excurrat. In iis tamen quæ vulgo prostant chorographicis tabulis videre est Persarum terras ad multo etiam majorem porrigi amplitudinem. Fateor sed pudendo plane errore, cum complura etiam maxima Indorum regna Persici regni terminis includant. Inde nempe hoc factum, quod Persicæ

ditionis terminum Indum fluvium esse crediderint. Illum vero adeo longe in ortum promoverunt, ut in media demum compareat India, & in Cambajensi exeat sinu, cum in sinu Canthino, vulgo dicto Golfo di Jaquetta, ostia ejus collocanda sint, ita ut quadringentis minimum pass. millibus remotior sit Indus, quam situs ejus postulet; reliqua vero Indorum ditio ita contracta sit, ut in plerisque hodiernis mappis, vix tertiam amplitudinis suæ partem obtineat. Ut vero cognoscamus quantum sit magni Indorum regis imperium, & quam longe in ortum porrigatur persequamur iter & videamus quantum spatii intercedat inter Candahar & ostia Gangis.

A Candahar itaque ad Cabul numerant Indi Cossos 110. A Cabul ad Lahor cossos 244. A Lahor ad Deli cossos 191. A Deli ad Agram cossos 68. Simul conficiunt cossos 613. Sed vero brevior & rectior est via, quæ per Multan civitatem ducit Agram, quæ continet cossos 525. Cum vero singuli colli duo minimum conficiunt passuum millia, habemus via pene recta mille & quinquaginta pass. millia.

Ab Agra vero ad Dacam sitam ad maxime orientale Gangis ostium haud procul à mari, numerant Indi cossos 492. Si utramque summam componas habebis cossos 1017. seu millia passuum 2034. Ulterius tamen producendum hoc Gangis ostium nempe usque ad Bander oppidum & fluvium Caor vel aliquanto etiam longius: id si feceris habebis intervallum à Candahar, usque ad remotissimum Gangis ostium M M C circiter pass. millium.

Si emendata locorum Indiæ latitudine, in qua non fere quam veteres peccarunt hodierni etiam scriptores, solam longitudinem & intervalla spectemus, prorsus cum hac quam dedimus mensura convenit Ptolemæus. Si enim hac ratione summam colligas, habebis millia passuum M M C X X X I. Quod si relicta Ptolemaica latitudine spatium à Candahar, id est Alexandria in Ariis, usque ad remotissimum Gangis ostium

ostium per rationem triangulorum sphaericorum exactius subducas, invenies pass. millia MMCCCLXXXVIII. Nec multum auferendum erit de hac mensura, si cum Barroso ultimum Gangis ostium continues usque ad Chatigam, ubi demum eluctatus omnes insulas apertum flumen hoc aspicit mare.

Verum alia quoque, & quidem multum rectiore via Indici imperii magnitudinem exploremus. Conveniunt omnes Indi inter ostia Gangis & Indi fluminis intercedere minimum coffos mille sive bis mille passuum millia. Indi occidentale ostium collocat Ptolemæus in gradu longitudinis 110. scr. 20. Persæ tamen & Arabes huic adsignant longitudinem grad. 102. aut non multo plus, persuasi nempe eclipsæon argumento. Longius tamen ostium hoc Indi abesse tam terrestria quam marina convincunt intervalla. Promontorio Cæpellæ, quod vulgo dicitur Cabo de Jasque Persæ adscribunt longitudinem 94 graduum, ita ut octo graduum inter hoc promontorium & Indi proximum ostium differentia relinquatur. At vero cum alii Lusitani, tum præcipue Barros, intervallum hoc faciunt leucarum Hispanicarum 200, quæ in hoc parallelo conficiunt gradus pene tredecim. In antecedentibus etiam nonnihil peccatum. Retenta itaque Ptolemaica mensura, de qua quid sentiendum sit postea dicemus, si calculum ineamus intervalli inter occidentale Indi ostium & orientale Gangis, cui tribuit longitudinem graduum 148. cum semisse, habebimus millia passuum 2118. Quod si ab orientali Indi fluminis ostio mensuram colligas, habebis pass. millia 1956, ita ut & sic quoque 2000 pass. conficias millia, si quidem constet coffum Indorum aliquantum excedere duo passuum millia.

Ex his facile aliquis conficiat, ut nunc, ita quoque olim terrarum suarum mensuras Indos collegisse, & Ptolemæum longe rectius partium Orientis longitudes posuisse, quam vulgo fiat. In latitudine locorum & præsertim litorum

forma plurimum peccasse, negare minime debet. Dum discrepantes sequitur sententias easdem urbes diversis posuit locis, longitudine quidem quam latitudine rectius observata, ut cum Caspiriorum civitatem vulgo Cachemire dictam, sub Caspiræ & paulo post sub Gagafimiræ nomine recenset. Agræ hoc tempore Indorum primariæ urbis, quam ipse Agaram nominat, longitudinem satis bene expressit, verum in latitudine tribus fere gradibus aberravit. Situm quoque Gangis fluvii rectius multo descripsit, quam vulgo fiat, cum ejus fontes tam longe ab Indi fontibus remorentur. Hinc factum ut in plerisque fere hodiernis Geographicis tabulis vix aliquid intervalli inter Seras & Gangem relinqueretur, cum tamen amplissima intercedant regna, quibus in hodiernis mappis vix tantum superest spatii, ut vel sola notentur nomina. Quamvis enim Ganges innumeris & multum inter se dissitis oriatur fontibus, nulli tamen ejus fontes aut nulla flumina quæ huic miscentur adeo sunt orientalia, ut inter illa & terminos Serum, quos vulgo Sinas vocant, immensus non intercedat terrarum tractus. Flumen Peguanum quod & Martabanum appellant, licet propter infinitas insulas intimum sinus Gangetici obsidentes recessum, communia cum Gange ostia habere à nonnullis creditum fuerit; abest tamen ab eo quam plurimum, longissimeque dissitis oritur fontibus. Vulgo existimant oriri ex lacu Chiamay, quod æque verum est ac si quis dicat Rhodanum oriri ex lacu Lemanno. Illud constat, Martabanum fluvium non ut Ganges à Chauro in Eurum, sed à borea fere in austrum profluere. Inter Gangem & Martabanum flumen quod ad mare est spatium intercipitur fere à magna parte regni Bengalæ & regno Aracan. Ultra Martabanum flumen & regnum Aracan austrum versus est regnum Pachou, Ptolemæo Besynga vulgo Pegu dictum. Hoc quidem regnum non admodum late patet, siquidem à gradu latitudinis 14.20, non ultra gradum latitud. 18. porrigitur, ejus tamen rex superiore seculo adeo fuit potens,

ut

ut duodecim alia regna imperio suo adjecerit, & excepto regno Aracan sibi subjecerit quidquid terrarum ultra Martabanum flumen ad boream jacet, ad plura quam quingenta pass. millia. Adempta quæque Sinis ea provincia quæ Junnan dicitur, per quam fluit Martabanus. In exercitu ejus numerata fuisse duodecies centena hominum millia prodidere Patres Societatis Jesu, qui illo tempore in hoc regno versabantur. Didacus Couto numerum istum auget ad vicies centena millia & insuper decies mille elephantos, quæ tamen summa omnem superat fidem. Interim frequentiam hominum in istoc terrarum tractu, vel inde facile conjicias, quod in solo regno Peguano, licet nunquam ducentis & viginti pass. millibus latius pateat, ante famosam tamen pestem quæ circa finem superioris seculi regnum hoc pene in solitudinem redegit, septem supra ducentas numeratæ fuerint urbes, præter infinitos pagos & vicos. Cæterarum regionum opes & magnitudinem memorare non est hujus loci; hoc dixisse sufficiat, in illarum mensura & longitudine explicanda, plus peccari quam usquam fere alibi terrarum. Península illa, cujus cervix à Martabano fluvio & regno Pegu, ad regnum Gannan & Couchinchinam excurrit, vulgo adeo iniquis includitur terminis, ut vix quartam magnitudinis suæ partem obtineat. Si vulgaribus credamus tabulis, non sufficit illa ut vel solam Siamensis regis ditionem contineat, qui non minus terrarum possidet, quam sit tota Hispania. Sunt tamen in hac península etiam alia regna & alii populi, qui si non tantundem potentiæ & splendoris, non multo angustioribus tamen ac Siamenses continentur terminis, qualis est rex Cambodiæ & Champæ & magna pars populi qui Loos vel Laos dicuntur, ut de regno Gannan, Cochinchinæ & aliis taceam. Verum cum omnium harum gentium adeo confusi sint termini, ut certas iis mensuras assignare non possimus, rectius ad Sinas nos conferemus, ut per illos quantum à nobis absint ultima Orientis cognoscamus; cum si

ullis.

ullis mortalibus, certe Sinis in suis rebus credendum sit quam maxime. Ut tamen illos attingamus, & priores mensuras cum Sinensium jungamus mensuris, haud parva occurrat difficultas, cum non satis exploratum sit intervallum, quod Sinas, seu potius Seras ab Indis distinguit. Multi quidem è Patribus Societatis Jesu ab Agra, aut à Casmir Sinas petierunt, sed via montosa & per anfractus, ut neminem hactenus invenerim qui certi aliquid de hoc intervallo ausus fuerit affirmare. Incertiora etiamnum omnia fient, si Moscovitarum sequamur itineraria, & aliquid ex illis concludere velimus. Arabibus quidem in terrarum suarum descriptione multum tribuo, sed in remotioribus si illis credamus, erit ut regnum Tebet occidentalius fiat omnibus Indorum terris. Tanta præterea diversitas in illorum occurrit scriptis, ut aliquando totis viginti, nonnunquam vero pluribus inter se dissideant gradibus, ut cum Cambalek, hoc tempore Pequinum dictam, alii in 124, quidam in 144, nonnulli ut Chrysococes in 148 demum collocant longitudinis gradu. Nempe quanto longius in Orientem recedunt terræ, tanto plus de longitudine auferunt. Mare Mediterraneum decem gradibus contractius fecisse superius ostendimus. De mari Caspio tertiam fere partem abstulerunt. At vero ultimas Asiæ partes pluribus quam viginti & aliquando etiam totis triginta multarunt gradibus. Non aliunde quam ex eclipseon male instituta observatione ista terrarum & marium contigit mutilatio. Verum quæ ex eclipsibus petuntur rationes, quam multis sint obnoxie erroribus, ex iis quæ postea dicentur satis fiet manifestum. Nunc ad institutum revertamur.

Ut itaque feliciter nobis succedat iter, tutissimum fuerit ritam maxime insistere viam, & hic quoque ducem sequi Ptolemæum. Ex omnibus illis qui vel olim, vel hoc tempore ex India ad Sericam, vulgo Cathayam & pejus Sinam appellatam peregrinantur, illos constat ut plurimum ex regno Casmiræ deflexo fere ad aquilonem itinere eatenus progredi,

progredi, donec transito regno minoris Tebet, perveniant ad regnum & civitatem Kasgar vel Kacheger dictam. Ad hanc civitatem omnes gentes & omnes Caravanæ ex Indis, ex Tartaris & aliunde venientes confluunt. Arabes tribuunt huic urbi latitudinem graduum 44, Chrysococes 40. 30. Ptolemæus 43. Neque enim dubitandum, quin hæc sit illa ipsa statio, ad quam dicit convenire omnes, qui ad Seras proficiscuntur; itaque portam seu *ὀρμυμένηον* illuc euntium appellat. Cum vero Caspiræ seu Calmiræ longitudinem tribuat graduum 127, latitudo autem ejus vera sit grad. 36. 30. longitudo autem Cascaræ grad. 140, superest ut intervallum circiter sit 480 pass. millium. Hoc tamen spatium propter difficultatem itineris, non nisi integro mense conficitur. Sed propter arduos & vix superabiles montes, multo difficilius est, quod à Cascara ad Seras superest itineris, quod non nisi bimestri conficitur spatio, cum tamen ad proximos Serum terminos haud plura quam 720 secundum Ptolemæum intercedant pass. millia. Australes Sericæ gentes Ptolemæo fuere ignotæ, neque enim alia via, atque ea quam diximus, quæque etiam hoc tempore maxime frequentatur, nempe per regna Tebet, ad Seras patebat aditus. Attamen Australes Serum provinciæ, multo Indis sunt viciniore, multoque magis in occidentem excurrunt. Siquidem constat provinciam Junnan sub eodem esse meridiano, ac sit ille, qui transit per regna Tipora, Aracan & Pegu. Aliquanto tamen magis in ortum sunt promovenda hæc regna quam vulgo fiat, verum non tam longe quam Ptolemæus, qui Belyngam seu Pegu ponit in gradu longitudinis 162. Multo etiamnum magis peccavit in situ Siamensium, qui sunt veri Sinæ, quosque omnium ad Orientem populorum ultimos esse credidit, addens horum terras totum ambire Orientali Oceanum, donec Africæ jungantur. Quam fabellam jam ab Alexandri magni temporibus à Judæis fuisse confictam alibi ostendimus.

Rejectis

Rejēctis itaque cæteris quæ ultra Gangis ostia & proximos Serum terminos excurrunt spatiis, sufficiat orbis veteribus cogniti mensuras secundum Ptolemæum quosq; ille secutus est hætenus explicasse. Quod ejus numeri tam longe excedant illa quæ nostro hoc tempore singulis terris adscribuntur spatia, merito aliquis miretur: sed si quis consulat scripta Arabum, quibus tamen Asiaticarum terrarum mensuræ cognitissimæ esse debebant, minus forsan mirabitur, ubi viderit illos longe etiamnum productiores posuisse numeros. Cæterum cum paulo ante dixerimus magnam esse varietatem in horum scriptis, operæpretium fuerit monere quænam hujus diversitatis seu confusionis potius fuerit causa. Nempe cum multi illorum offenderentur varietate numerorum in mensura maris Mediterranei, placuit iis, omisso toto hoc mari aliunde longitudinum principium auspicari, à Mecca nempe & sepulchro Mahometi, ubi primum fixere Meridianum. Verum cum deliquiorum solis & lunæ eadem apud Asiaticos atque alibi sit ratio, successu temporum factum est ut observatione cœlestium siderum persuasi, & istic quoque terrarum spatia contraxerint, unde demum duplices isti numeri prodierunt. Si tamen utraq; longitudines, maris nempe Mediterranei, & quidquid ab ultimo ejus termino usque ad extrema Asiæ intercedit spatii conjunxeris, semper conficies summam, quæ vel æquet, vel etiam excedat mensuras Ptolemaicas.

Nunc videamus quando, à quibus & qua de causa factum sit, ut relictis Ptolemaicis longitudinum numeris, etiam Europæi Orientis ita contraxerint spatia, ut Indorum populorumque ultra Indos sitorum intervalla & longitudines, ne dimidiam quidem in geographicis tabulis suæ amplitudinis obtineant partem. Quamvis mensuræ ex deliquiis lunariis sumptæ ad roborandam hanc sententiam multum contulerint, alia tamen & prior & potior fuit ratio, quæ deprayandis & mutilandis tabulis, quibus terrarum situs
continetur,

continetur, causam præbuerit. Ut paucis expediam, factum id seculo superiore, anno Christi 1521. & postea. Gravi nempe hoc tempore orta controversia inter Lusitanos & Hispanos de Moluccis insulis, utrisque eas sibi vindicantibus, delataque re ad geographiæ peritos utrinque delectos arbitros, non tamen convenere vel in principio vel in fine meridianorum, quibus utrorumque ditio terminaretur. Diviserat quidem Alexander sextus Pontifex orbem in duo hemisphæria, quorum alterum orientale Lusitanis, alterum occidentale Hispanis cederet, sed lis erat de loco meridiani, qui duo istæc dirimeret hemisphæria; Lusitanis indidem unde Ptolomæus incæpit meridianorum initium sumentibus, Hispanis vero Meridianum primum ad Maranionis fluminis ostia removentibus. Sed acquiscendum fuit utrisque in donatione Pontificis, qui primum meridianum affixerat insulis quæ vulgo dicuntur de los Azores.

Sed neque sic composita lis fuit Hispanis contendentibus Moluccas insulas ab hoc innitio abesse pluribus quam centum & nonaginta gradibus, vel minimum centum octoginta quinque; quoque id facilius obtinerent, affirmabant vastum istud mare quod littus Peruvianum & Philippinas ac Moluccas insulas interjacet, non extendi ultra mille sexcentas leucas Hispanicæ, quæ conficiant gradus $91\frac{2}{7}$ quibus si addatur spatium à Peruviano littore ad primum meridianum, quod assumebant graduum esse circiter septuaginta; superesse fere ducentos gradus, antequam totus impleatur circulus. Inde conficiebant occidentale hemisphærium non Moluccas tantum, sed & totum illum tractum, qui à Moluccis ad Malaccam usque porrigitur comprehendere.

At vero longe alium Lusitani posuere calculum. Illi ut non tantum Moluccas, sed & totam Japoniam orientali id est suo vindicarent hemisphærio, incipiendo ab iisdem insulis de los Azores; terminos ditionis suæ non solum promoverunt ad Moluccas, quas in longitudine 160 graduum posuere; sed & pari prorsus ac Hispani ratione integros

viginti gradus longius fines suos produxerunt, ad insulas usque latronum & Japonensis insulæ remotissimam partem, istic ditionem suam terminantes in gradu longitudinis 180, secundum ipsorum calculum.

In figenda itaque Meridiani circuli, qui per Azoridas transit, parte opposita, totis quadraginta gradibus à se invicem discesserunt Hispani & Lusitani, quæ differentia plane est enormis, utpote quæ nonam ambitus terrestris globi absorbeat partem. Attamen etiam publico edicto utræque gentes caverunt ne in quibusvis tabulis aut Sphæris geographicis aliter gradus & meridiani signarentur. Longe tamen absurdior est Lusitanorum sententia, quæ factum est ut extremæ Asiæ partes ita contractæ in plerisque geographicis compareant tabulis, ut ne dimidia quidem parte se videntas exhibeant. Notandum tamen in iis Lusitanorum tabulis, quæ dissidium hoc præcesserunt, istam non comparere deformitatem, utpote in quibus longitudes longe rectius se habeant, & fere cum Ptolemaicis convenient numeris.

Contractiori tamen huic terrarum mensuræ, quam primo Arabes deinde Lusitani, & demum reliquæ secutæ sunt gentes, favent intervalla quæ ex siderum defectibus vulgo deducuntur. Verum ut cognoscamus quam parum fidentum sit fallacibus umbris, quarum nec principium, nec medium, nec finem quisquam hoc tempore adsecutus est, sufficit hoc dixisse, si eclipseon, prout vulgo subducuntur, habeamus rationem, fore ut terrarum ambitus trecentos tantum & viginti contineat gradus, & ut sol spatio horarum $21\frac{2}{3}$ diem noctemque perficiat & mundum circumbeat duabus horis & viginti sexagesimis citius, quam omnium ætatum experientia docuerit. Nam si, ex eclipseon observationibus totum istud intervallum quod in occidentem pergendo à Philippinis seu Moluccis patet insulis, usque ad Limam & Peruviana littora horarum tantum sit $13\frac{1}{2}$ ut vulgo existimant, superest ut quod reliquum est spatii à Peruviano littore usque ad Philippinas sit horarum $10\frac{1}{2}$ siue graduum

graduum 160. Atqui si planum fecero, totam istud maris Pacifici spatium non excedere mensuram graduum 116, tota eclipsium male observatarum corrumpit ratio, & manifestum fiet reliquas duas horas & quod præterea superest spatii, in altero quod diximus quærendas esse intervallo. Illas vero inveniemus si in supputandis telluris spatiis istam quam institimus teneamus rationem, & integra relinquamus spatia quibus singulæ gentes in mensuranda terrarum suarum utuntur amplitudine.

Veniamus erga ad maria & illorum quoque vasta inquiramus spatia, ut exinde etiam terrarum adjacentium innotescant mensuræ. Sunt qui nihil certi ex navigationibus propter ventorum & æstuum inæqualitatem colligi posse existimant. Sed licet in pluribus locis hæc valeat ratio, in Oceanis tamen zonæ fervidæ subjectis, longe aliter id sese habet. Tanta ibi ventorum & æstuum est æqualitas, præsertim si qui longius à littore sint provecti, ut paribus temporum spatiis, paria semper absolvant intervalla. Una eademque semper fiat aura, nullæ ibi tempestates, similis semper æstuum ab ortu in occasum tendentium motus. Si non nimis pigræ aliove naves laborent vitio, diei noctisque spatium centum & quindecim conficiunt passuum millia, ita ut in utranque aurem stertentibus nautis, neglecta omni velorum & gubernaculi cura duos fere percurrant gradus, recta per mediam zonam deferente eos æstu & aura æquabili. Itaque quæ à portu Limæ & littore Peruviano solvunt naves, si recta in Occidentem pergant & nusquam deflectant aut moram faciant, spatium quinquaginta dierum ad Latronum deferuntur insulas. Spatio vero sexaginta dierum ad Moluccas & Philippinas perveniunt. Idem quoque colligi potest ex cursu illarum navium, quæ ex Acapulco portu Mexicanorum ad Philippinas solvunt, quas plerunque attingunt die quinquagesimo. Cum vero meridianus Aquapulci tantundem distet à Philippinis, quam meridianus Limæ ab insulis Latronum, nonaginta sex nempe graduum intervallo,

superest ut totum intervallum, quod est à Peruviano litore ad Philippinas, non excedat gradus centum & sedecim.

Quod si quis non contentus his argumentis, nondum admittat id quod diximus naves scilicet quæ sub æquatore deferente æstu Oceani in Occidentem tendunt spatio diei noctisque absolvere & conficere centum & quindecim passuum millia, desinet is dubitare, si norit, non in Pacifico tantum Oceano, sed & ubique marium, quæ intra tropicos sita sunt, idem observari. Frequens est commercium Lusitanorum deferentium mancipia ex Angola ad Hispanos Peruvianos, utilitatis suæ gratia illis ut plurimum licet clam istud permittentibus. Solvunt hæ naves ex civitate S. Pauli de Lovando & Carthagenam appellunt die quinquagesimo, vixque vel citius, vel serius portum hunc attingunt, cujus rei argumentum vel exinde sumas, quod non nisi quinquaginta dierum commeatu instruantur. Jam vero inter Meridianum Angolæ & Carthagenam intersunt minimum gradus 96. Sunt qui majus faciant hoc intervallum, sed illos peccasse alibi ostendimus. Facile exinde possumus conficere, adeo certam & æqualem esse navigationem in media zona æstum Oceani sequentibus, ut duos fere maximi circuli gradus singulis semper absolvant diebus.

Superest illa Oceani pars quæ à promontorio Bonæ Spei usquead Moluccas & Philippinas excurrit insulas. In ejus mensura & longitudine non minus vulgo peccatur, quam in mensuris terrarum huic adjacentium. Longe majus est hoc intervallum, ac sit illud quod Peruvianum littus & Philippinas interjacet. In Javæ insulæ situ viginti minimum graduum error committitur. Licet faventissimo anni tempore & æstu semper secundo à freto Bantamenfi aliquis discedat, quinquaginta minimum dierum navigatione opus est, priusquam Bonæ Spei promontorium attingat. Ubi vulgo ponitur meridianus Molluccarum, ibi collocandum erat principium

cipium insulæ Javæ; Moluccæ vero totis viginti duobus gradibus promovendæ ad Orientem, & collocandæ quatuor gradibus ultra illum meridianum, cui Latronum insulæ subesse creduntur. Latronum vero insulæ & ipsæ ad viginti gradus promovendæ in ortum & referendæ ad centesimum & nonagesimum quartum longitudinis gradum. Proximæ vero partes Japonicarum insularum, ubi est urbs & insula Firando, referendæ ad gradum longitudinis 178 vel circiter. Licet non satis explorata sit insulæ hujus magnitudo, hoc tamen constat, illam triplo fere esse majorem, quam in hodiernis compareat geographicis tabulis. Quam nuper magnus ille peregrinator Tabernerius dedit tabulam, illa omnium est vitiosissima & ab imperitis compilata. Cum ex Jesuitarum observatione constet Osaccæ latitudinem esse graduum $35\frac{1}{2}$; facile aliquis colligat, si quis illam examinet tabulam, totam fere Japoniam extra locum suum exulare, nec Osaccam tantum, sed & ipsum quoque Meacum & quidquid supra illam est, non esse in Japonia, sed in istoc mari, quod Japoniam à septentrione alluit. Quod eam, quam Pater Martinius dedit Japoniæ attinet tabulam, & illa quoque mutila est. Prodiit quidem ista ex officina patrum Societatis Jesu, qui soli Christianorum intima Japoniæ perlustrarunt, sed ab Hollandis interpolatam esse, patet ex Belgicis appellationibus, quæ in australi & orientali insulæ hujus littore passim occurrunt. Peccat quoque tam in longitudine quam latitudine hujus insulæ, ut ex iis quæ mox dicemus palam fiet.

Cæterum quod relicta & suppressa Sinensium de hac insula tabula istam admiserit, id nollem factum. Duas præterea alias Japoniæ tabulas libris de arcano maris inseruit Dupleus. Una antiquioris est operis & minimum antefesquiseculum, partim à nautis Lusitanis, partim à patribus Societatis composita, altera recentior & aliquanto contractior, neutra tamen integram hujus insulæ exhibet mensuram, neque enim ut diximus vel Lusitani, vel Hispani permitte-

bant;

bant, ut ullæ prodirent tabulæ, quæ veras terrarum in hoc tractu exhiberent magnitudines. Siquis legat scripta patrum Societatis Jesu, facile deprehendet ex itineribus ultro citroque crebro institutis insulam istam multo majora continere intervalla, quam quæ in iis, quas diximus, signantur & continentur tabulis. Unanimiter fere illi affirmarunt insulam hanc majorem esse Hispania, Gallia, Italiaque simul junctis. Caronius qui longo tempore commercii Hollandici ea in insula præfecturam gessit, multo etiamnum ampliorem facit in ea quam scripto suo præfixit tabella, illa quidem muta & nominibus vacua, unde tamen conficias insulam vel peninsulam hanc porrigi ad plura quam mille & quingenta passuum millia. Latitudinem vero tribuit sexcentorum plus minus pass. millium. Verum hic numerus modum videtur excedere. Ut autem veram habeamus mensuram, tutissimum utique fuerit, si ut in aliis gentibus alibi, ita in situ & longitudine Japoniæ, ipsos audiamus & sequamur Japonenses. Illi itaque adfirmant insulam vel potius peninsulam suam porrigi ad quingenta milliaria Japonica. P. Martinus in descriptione hujus insulæ singulos gradus confert cum triginta leucis Japonicis. Id si verum est habebimus Japoniæ longitudinem mille pass. millium. Attamen in mensura milliariis seu leucæ Japonicæ non conveniunt alii ejusdem societatis patres, qui quinta fere parte porrectiora faciunt Japonica milliaria. Itaque quingenta Japonica milliaria cum trecentis sexaginta sex leucis Hispanicis componit Joannes Lucena in vita Xaverii. Horum sententiam cum alii, tum quoq; continuator Barrosi Didacus Couto lib. V IIII decadis V secutus videtur. Hanc si sequamur rationem, quæ nisi faller verior est, habebimus longitudinem imperii Japonici plurimum quam mille ducentorum pass. millium. Satis hinc conficias nullam nos hætenus Japonicam habere tabulam, quæ legitimam hujus insulæ ostendat mensuram. Antiquior tamen illa quam diximus, si solam spectemus longitudinem à Libonoto in aquilonem

aquilonem porrectam, proxime accedit ad veritatem. Nam quod latitudinem attinet, omnes in ea quamplurimum peccant, cum constet insulæ hujus litus boreale, ad quod Christianis non conceditur aditus, tam longe in septentrionem excurrere, donec jungatur terris Jessensibus, ita ut Japonia fiat peninsula. Quod si non sit peninsula, adeo tamen angusto & horrido rupibus & scopulis ab illis quas diximus terris dirimitur freto, ut illud omnino impervium esse affirmant Japonenses. Quod si tam latum intercedat pelagus, ac in plerisque videre est tabulis, sola Caronii excepta; qui fieri potest, ut insulæne, an continentis sint incolæ dubitent Japonenses?

Veniamus nunc ad ingentes istos terrarum tractus, qui ab ultimis Sinarum & Tatarorum finibus in Orientem excurrunt, ut ex illis Japonicæ insulæ adeoque terrarum omnium veram cognoscamus mensuram. Vulgo appellantur terræ de Jessō. Adierunt & illas quoque patres nonnulli Societatis Jesu, & mira prorsus de vasta harum retulerunt magnitudine. Siquidem incipiendo ab insula Corea porrigi ad sexaginta duos gradus recta semper in ortum tendentibus prodiderunt, ita ut earum longitudo superet bis mille & sexcenta passuum millia. Verum numerus iste dimidia fere sui parte justam excedit mensuram. Hoc sic conficio. Ante quadraginta circiter annos naves duæ ab Hollandis missæ ad explorandum mare quod terras Jessenses & Americam interjacet, pertransito orientali littore Japonico; apulerunt ad terras Jessenses & in gradu latitudinis 44. prehenderunt nautæ ultimum & maxime orientale harum terrarum promontorium, addentes illud ducentis circiter & viginti passuum millibus, orientalius esse eo qui extremam Japoniam stringit meridiano. Habemus ergo finem harum terrarum, inquiramus nunc longitudinem. Illam exhibebunt Seres, qui teste P. Martino affirmant, istam Tataricæ partem quæ continet terras Jessensium, quæque à provincia Leaotung, sive à fine muri Sinensis, in orientem excurrit,

porrigi.

porrigi ad sex millia stadiorum Sinensium, quæ conficiunt 1440 pass. millia. Auferantur ab hac summa minimum quinque gradus, quibus promontorium hoc Jessense orientaliter est promontorio Japonico, quod Nabo appellant, & auferantur totidem gradus qui intercedunt ab extremo muri Sinici in mare exeuntis, usque ad proxima Japoniæ, supererunt minimum gradus viginti duo, quos si proratione parallelorum & climatis Japonici in pass. millia resolvas, habita etiam ratione obliquitatis insulæ inter Libonotum & aquilonem porrectæ, invenies eandem mensuram, quam insulis suis adsignant Japonenses, aut etiam aliquanto majorem.

Nunc ut omnium terrarum absolvamus mensuras, transeamus ad vicinam Americam, utpote quæ à terris Jessensibus ne bidui quidem navigatione absit. Adierunt hoc fretum Hollandi, eo, quo diximus anno, & in medio invenerunt insulam duodecim circiter pass. millibus ab ultimo Jessensis terræ promontorio remotam, & inde in euraquilonem ad centum viginti pass. millia porrectam, nusquam xxviii millibus latiore, unde demum ad oppositam tellurem trajectus esset quinquaginta sex pass. millium. Ignotas istas & à se primum detectas terras vocaverunt terras societatis Indicæ. Sed vero eum totus ille quem adierunt tractus situs sit in latitudine quadraginta sex & quinque graduum, unde demum in eorum excurrunt littora, nullum est dubium quin terræ istæ pertineant ad Americam, ita ut extremis Californiæ & Quiviræ regionibus jungantur quam proxime. Palam evincunt id ipsum non ea tantum quæ jam collegimus terrarum intervalla, sed & navigationes, & præcipue itinera Hispanorum terrestria ab urbe Mexicana corum versus instituta. Qui ante centum quadraginta tres annos ad explorandum Americæ finem ab Antonio Mendoza prærege missi fuere Hispani, progressi fuere ad quadragesimum latitudinis borealis gradum, ubi est Quivira & aliquanto etiam ulterius, nempe ad promontorium Mendozinum, cui tribuerunt latitudinem graduum 42½.

Plures

Plures quam nongentas Hispanicas leucas recta semper ad chaurum progrediendo emensos eos fuisse affirmat Lopez de Gomara, licet Herrera & alii, utilitati gentis suæ studentes, ab hac summa dimidium fere detraxerint. Cum itaque in hoc Americano litore solus iste tractus, qui à promontorio Mendozino, usque ad terras quas adiere Hollandi, nempe à 45, usque ad $42\frac{1}{2}$ latitudinis borealis gradum investigandus supersit; ne inexploratum hoc intervallum cæteras quoque mensuras incertas reddat, dicamus qua ratione & hujus quoque spatii colligere possimus quantitatem. A Coreæ insulæ initio, sive potius à fine muri Sinensis, terra Jessensis in ortum porrigitur ad gradus 33. Freti latitudo patet ad quatuor circiter longitudinis gradus. Cum vero quod a Mexico ad Mendozinum promontorium excurrit spatium sit graduum 53, vel ut minimum $52\frac{1}{2}$ secundum Hispanorum quem diximus calculum, jam habemus gradus 90. Atqui ostendimus spatium quod Acapulcum portum Mexicanorum & Philippinas interjacet insulas esse graduum 96. Phillippinæ vero sub eodem, ac initium Coreæ subjacent meridiano: unde planum fit, spatium quod jacet inter terras, quas Hollandi detexerunt, & Mendozinum promontorium non esse majus gradibus sex, vel ut plurimum sex cum dimidio. Facile hinc colligas Japoniam non nisi novem graduum freto dirimi ab America, quod intervallum Dudleyus facit graduum 48.

Supereft spatium quod à primo meridiano ad Mexicanum usque protenditur. Creditur id quartam partem ambitus totius terrestris sphaeræ constituere, siquidem nonaginta gradibus à primo meridiano abesse hanc civitatem affirmant Hispani. Nec obstabo huic sententiæ, dummodo primus meridianus per Tenariffam transeat. Quo tamen de veritate hujus mensuræ certiores fiamus, brevi tabella proponemus aliarum quoque orbis partium longitudes, relictisque fere mensuris, quibus terrarum suarum spatia singulæ metiuntur gentes, à quibus non tuto receditur. Quo vero

commodius res ea succedat, & ne numerorum multitudo aliquam difficultatem aut confusionem pariat, universum terrarum orbem in quatuor æquales distinguemus partes, quarum unaquæque nonaginta contineat gradus.

Incipiemus vero ab eo qui Tenariffam secut meridio, utpotè qui & totam includat Africam & ad mensuras Ptolemaicas propius accedat. Qui ad Azoridas & insulam Corvi eum removerunt, illi futili omnino utuntur argumento propter rectum scilicet hoc in loco acus Magneticæ situm. Vera causa quamobrem id factum illa nempe fuit, ut duodecim, quindecim, aut etiam plures, quos apud Ptolemæum cum alibi, tum præcipue in mensura maris Mediterranei redundare putabant lucrarentur gradus. Quidam alibi hunc defectum compensare fuere conati & decem vel duodecim gradibus productius fecere spatium, quod ab Antiochia ducit Babylonem. Cautiores aliquanto fuere, qui has & similes ut putabant redundantias ad mare Pacificum tanquam satis capacem omnium errorum deportarent voraginem. Verum cum de mari Mediterraneo satis dixerimus, & nisi fallor sufficienter ostenderimus mensuras Ptolemæi convenire cum mensuris terrestribus, opus non est plura attexere. Hoc tantum addimus, si in mensura maris Tyrrheni nonnihil modum excesserit, facile id compensari, si primum meridianum, qui secundum ejus calculum secut propiorem Canariam, quam vulgo vocant Fortem Fortunam, promoveamus ad Tenariffam mediam Canariarum. Verum nos retenta Ptolemæi mensura, quam & Arabes & Persæ majori ex parte sequuntur, primum orbis quadrantem terminamus regia Persarum urbe vulgo Spahan dicta, Ptolemæo Aspadana, qui ei longitudinem adsignat graduum 86, Persæ autem 86. 40. Si huic summæ addideris differentiam meridiani Tenariffensis & Fortis Fortunæ habebis exacte gradus 90.

Secundum

Secundum quadrantem servatis mensuris quibus Persæ, Indi & Seres terrarum suarum metiuntur spatia, sic constituimus,

A meridiano Spahani ad meridianum qui occidentalissimum Indi fluminis transit ostium gradus — 18
 Ab hoc Indi ostio usquam ad ultimos Indiæ mari adsitæ terminos, ad meridianum nempe qui transit urbem Charigam gradus — 36
 Hinc ad illum meridianum sub quo murus Sinenfis exit in mare, cui subsunt etiam Philippinæ & Moluccæ insulæ gradus — 30
 Inde ad meridianum qui stringit initium magnæ Japonensis insulæ gradus — 6

Simul conficiunt grad. 90

Tertius quadrans sic sese habet.

A meridiano qui tangit initium magnæ Japonensis insulæ, usque ad meridianum qui transit ultimum hujus insulæ promuntorium dictum Nabo, gradus — 22
 Hinc ad finem terræ Jessensis gradus — 5
 Transitus freti inter terras Jessenses & Americam est graduum — 4
 Hinc ad Mendozæ promuntorium gradus — 6
 Inde ad meridianum Mexicanæ urbis gradus — 53

Simul conficiunt 90

Ut vero eo unde digressi sumus redeamus, ad meridianum nempe Tenariffæ, superest quartus idemque ultimus quadrans, qui continet quidquid ab hoc, quem diximus meridiano, usque ad Mexicanam metropolin terrarum mariumque interjacet. Sic vero illum constituimus.

A meridiano Mexici usque ad meridianum qui transit
per maxime Occidentales regni Peruviani partes,
gradus—————20

Ab hoc meridiano, usque ad Orientalissimum Brasiliæ
promontorium, quod S. Augustini dicitur gra-
dus—————55

A promontorio S. Augustini, usque ad meridianum
Tenariffæ, gradus—————15

Simul 90.

De medio hoc intervallo graves inter Hispanos & Lusitanos fuisse controversiæ. Vastum istum tractum qui à promontorio S. Augustini extenditur usque ad Limam aut Portum veterem, recto itinere nemo emensus est hactenus. E navigationibus per flumen ut vocant Amazonum institutis nihil certi ne nunc quidem possit confici. Maritimis tamen confici intervallis, contendebant Lusitani integros quinquaginta quinque gradus spatium hoc continere. Hispani tamen certis ut dicebant eclipsium rationibus suffulti, non nisi quinquaginta & unum longitudinis gradus intercedere affirmabant. Verum quantum lunaribus istis observationibustribuendum sit, vel exinde conficias, quod non ita pridem Margravius, sola Eclipsion ratione permotus, quadraginta quinque tantum graduum longitudinem huic intervallo assignavit. At vero Lusitanorum sententiam confirmant tam maritima quam terrestria, illa quidem obliqua, sed quæ facile ad normam reducuntur. Quin & ipsi
Hispani

Hispani quando à portu debuenos Ayres fito ad ostium fluminis Argentei terrestri itinere petunt montem Potosi & oppidum Platam, cum quingentis Hispanicis leucis intervallum hoc taxant, satis nos docera possint, vastam istam Americæ peninsulam, ampliora multo continere spatia, quam ipsi in tabulis suis expresserint geographicis.

Ad emendandas terrarum mariumque longitudines & cognoscendam veram orbis universi faciem hæc dicta sufficiant. Qui non omnino hebes & ad tractandas istiusmodi res imperitus accesserit, facile ut puto intelliget quanto meliores nostræ sint mensuræ, ac sint istæ quæ vulgo in tabulis & sphæris passim obtinent geographicis, in quibus & Seres & Indi & pleræque fere orientis gentes, adeo longe extra fines suos exulant, ut ubivis potius quam in illis, quas Deus & Natura iis concessit, invenias sedibus. Ubi continens est ibi invenias insulas, ubi vasta occurrunt regna, ibi omnia sunt maria: denique tanta in illis terrarum, marium insularumque facta est confusio, mutilatio & distorsio, ut magna pars Asiæ mille & quingentis pass. millibus loco suo avulsa alio migrarit. Tantam nempe geographiæ labem intulit aromatarium istud Hispanos inter & Lusitanos dissidium & consecutæ exin deliquiorum solis & lunæ observationes, quibus utrique ad promovendos commercii & navigationis suæ utebantur terminos. Lis erat de Moluccis ut diximus. Peritiores nautæ & geographi affirmabant sitas esse eas in opposita parte meridiani qui per Azores transit. Sed qui pro Hispanis stabant contendebant illum oppositum meridiani semicirculum transire non per Moluccas, sed vero per insulam dictam Zuba, quæ gradibus duobus, aut ut plurimum tribus occidentalior sit Moluccis. Lusitani vero multo nobis viciniore esse affirmabant Moluccas, sic tamen ut si hic substitisset controversia, de decem vel octo aut etiam paucioribus lis fuisset gradibus. Postquam vero ad astronomos res delata fuit, longæ aliæ prodire mensuræ. Illi quippe habita ratione eclipsis diversis in occidentali hemisphærio

hemisphærio locis observatarum, certum esse affirmabant Hemisphærium Hispanicum producendum esse ad Malaccam usque, quam viginti duobus minimum gradibus occidentaliorem esse dicebant Moluccis. Lusitani vero & ipsi diversis in locis in suo hemisphærio subducentes horas & momenta eclipsium, centesimum & octogesimum gradum referebant ad finem Japoniæ, viginti duobus gradibus, ut affirmabant, remotum à Moluccis. Sed vero non viginti duobus tantum, sed integris viginti octo gradibus absunt ultima Japoniæ à Moluccis, ita ut inter Malaccam & orientatissima Japoniæ intercedant gradus quinquaginta duo, licet non plures quam quadraginta quatuor spatio huic vulgo tribuantur. Facile hinc conjicias, quantum in metiendis singulis hemisphæriis errarint Lusitani & Hispani. Quod si quis illos studio putet abbreviasse mensuras eclipsium, ut contractiora faciendo singula spatia, id quod suo deesset hemisphærio, id de altero auferrent, non quidem is male argumentabitur; errabit tamen si alia quam qua semper fieri solet ratione eclipseon momenta eos subduxisse existimet. Si quis totum terrarum metiatur orbem per spatia ex eclipseon observatione emergentia, semper 44 & trium fere horarum invenietur defectus. Quod si quis dubitet, consulat is eclipses, quam cum alii, tum præcipue præstantissimus & diligentissimus astronomus Jo. Bapt. Ricciolus collegerunt adeo contractas in illis deprehendet omnium fere terrarum mensuras, ut Oceano Pacifico à Peruviano litore usque ad Philippinas insulas relinquatur spatium centum & sexaginta minimum graduum. Atqui certis documentis ostendimus mare hoc non patere ultra centum & sexdecim gradus. Si itaque residui isti quadraginta quatuor gradus perperam causâ eclipsium Pacifico attributi Oceano, ab eo auferantur, & ea qua diximus ratione terris reddantur, jam omnia recte se habebunt. Servet itaque Mediterraneum justam mensuram, gentesque mare hoc accolentes Græci inquam, Ægyptii, Cyrenæi & reliqui Afri, ne tam iniquis includantur

dantur spatiis, ut terrarum suarum non agnoscant formas & figuras; Persis, Indis & Seribus restituantur quæ adempta sunt; id si fiat, jam vera terris redibit facies, & partes partibus & totum cum suis conveniet membris. Nulla vero est causa ut iis moveamur argumentis, quæ ex eclipseon peruntur apparitionibus, quamdiu earum umbræ, ea qua vulgo fit, subducuntur ratione.

Nec parva occurrit difficultas, si huic vitio mederi velimus. Cum enim nesciamus quantus sit Sol & quantum à nobis absit; nescimus etiam ubi interior umbra, quæ in commune definit, terminetur. Nescimus principium & finem dilutioris umbræ, quæ longe latius patet, quam oculorum sensus possit percipere, cum integra fere hora abeat, antequam diliquium appareat, nec minus intercedat spatii, antequam debilior umbra prætereat, quam tamen jam præterisse putamus. Nescimus quantum sit spatium, quo in orbe magno singulis horis terra promoveatur, interea dum observationes instituuntur. Scimus quidem quotam hujus orbis partem singulis horis seu momentis percurrimus, sed quantum sit istud quatum nescimus. Ignoramus etiam qualem motu suo luna, dum circa terram nostram fertur, describat orbem. Defectus quidem hujus sideris beneficio Chaldæorum exacto satis calculo prænoscentur, verum parum id prodest, cum non ex certa scientia, sed ex eventuum observatione notæ sint ejus anomalix & prosthaphæreses, quæ tamen hætenus non suffecere ad demonstrandam orbitæ ejus rationem. Ignoramus præterea leges refractionum, quæ semper efficiunt, ut quanto obliquiori angulo res quæq; à nobis conspiciuntur, tanto omnia adpareant viciniora. Quis nescit ex editioribus locis Solem videri etiam cum viginti duobus gradibus infra horizontem depressus latet? Eadem cæterorum quoque siderum foret ratio, si pari ac Sol splendore pollerent. Concedunt quidem multi etiam in eclipsibus refractionis esse habendam rationem, cum certum sit sole & Luna duobus gradibus supra horizontem constitutis,

constitutis, Lunam tamen pati deliquium; negant tamen tantum in subducendis eclipsibus posse committi errorem, ut in metiendis singulis hemisphæriis, totis viginti duobus peccetur gradibus. Verum quid opus est verbis, experiantur calculum, & videant, num quod Hispanis & Lusitanis, idem quoque semper contingat. Utrique eclipsium secuti rationes invenerunt in singulis hemisphæriis gradus ut plurimum, 158, secundum quorum mensuram orbis universi ambitus non continebit plures quam trecentos & sedecim gradus, manifesto quadraginta quatuor graduum errore. Ut itaque tandem absolvam, hoc dixisse sufficiat, ex terrestribus intervallis & ex singularum gentium de mensuris terrarum suarum sententia, longe tutius & certius longitudes colligi, quam ex solis, lunæ, aliorumque siderum apparitionibus vel deliquiis, quam diu, ea qua vulgo fit ratione, cœlestes ab astronomis observationes instituuntur. Ut autem illæ emendentur, necesse est ut refractionum damna pro intervallorum compenseantur magnitudine, utque ex terrestribus intervallis, veluti certis magis & exploratis, corrigantur & suppleantur defectus umbrarum, qui in omnibus hactenus tam Solis quam Lunæ deliquiis geographiam & longitudinum turbant scientiam. Qua autem ratione in singulis vicinis aut remotis intervallis instituendæ sint istiusmodi æquationes, id satis clarum fiet si ipsa cognoscantur intervalla in quibus observationes peraguntur. Quanto enim spatio radius verus, quem terrestria ostendunt intervalla, excedit radium apparentem, qui è siderum umbris & refractionibus colligitur, tantundem semper addendum est temporis, quo defectus iste compenseetur. Terrestria autem intervalla satis tuto subducentur, si eam quam diximus insistamus viam, & singularum gentium in metiendis suis terris sequamur fidem, id enim si fiat, habebimus ambitum terrarum nullo vel hiatu vel excessu laborantem, sed per convenientes numeros & mensuras in sua membra & legitimas partes quam exactissime dispertitum.

Ad

Ad legem terrestrium intervallorum, reducenda quoque sunt marium spatia. Id enim si non fiat, perit omnis longitudinum ratio. Qui enim miserorum nautarum subsistat calculus, si maria plusquam mille passuum millibus sint patentiora, quam in marinis suis quas sequuntur inveniunt tabulis, cujus exemplum dedimus in eo mari, quod promuntorium Bonæ Spei & fretum Bantamense interjacet: aut si pluribus quam mille passuum millibus contractiora sint marium spatia, uti in Pacifico contingit Oceano? Sed vero si ea qua diximus ratione terrarum mariumque mensuræ re-formentur, probe cum terrestribus intervallis navigationum convenient spatia; bene quoque se habebunt triangula loxodromica, vixque erit ut in calculo peccent nautæ, nisi negligentes aut admodum fuerint imperiti.

Bb

DE

DE
PATEFACIENDA
PER
SEPTENTRIONEM
AD
JAPONENSES & INDOS
NAVIGATIONE.

IS qui aliquam hujus & superioris seculi navigationum habent scientiam, satis est notum quanto studio & desiderio quantisque propositis premiis federati Belgii proceres jam ab octoginta & pluribus annis conati sint excitare eos, qui primi aperirent viam, qua ad Sinas, Japoniam aliasque orientis insulas brevior & compendiosior per septentrionem patefieret aditus. Verum primos conatus non semper ex voto succedere satis experti sunt, qui sese huic itineri accinxerunt, quorum opus non est recensere calamitates, cum omnium manibus eorum versentur diaria. Qui proxime illos subsecuti sunt, nihilo fuere feliciores; eadem quippe prementes vestigia, iisdem quibus priores circumventi fuere difficultatibus. Nempe fefellit eos quod existimarint fretum quod Novam Zemblam & Tatariae continentem interjacet esse pervium, ac per hoc patere navigationem ad Sinas, cum tamen Moscovitis hoc tempore notissimum sit, novam Zemblam non esse insulam, sed

partem Tatariaë, cui ab oriente longa cervice annexa est, ita ut fretum quod per angustias ostii Waygat aditur, vere non sit mare, sed Sinus maris, seu potius lacus aquarum dulcium. Copia fluminum è media Asia in hunc Sinum exeuntium hanc efficit dulcedinem, ut mirum non sit hierno tempore aquas has adeo vehementi gelu constringi. Quod vero non successerit navigatio Wilhelmi Bernardi navarchæ alias peritissimi, qui latus Novæ Zemblæ septentrionale usque ad 77 emensus est gradum, neque hoc mirum videri debet, cum notum sit omnibus in septentrionem tendentibus terras plerasque ad multas sæpe leucas glacie cingi, quæ tamen in aperto mari non reperitur, ne sub polo quidem, nisi casu, quando nempe provecta ætate, soluto quodammodo gelu, illa ipsa glacies, quæ terras ambit, iis relictis, passim in maribus fluitat.

Hoc ipsum obsuit quominus neque successerint eorum tentamina qui aliquanto altius septentrionem versus cursum suum instituerunt, repressi quippe ab istac temere & quaquaversum fluitante glacie cursum suum inhibere & patriam suam repetere fuere coacti.

Ante octo demum vel decem annos Mercatores aliqui Amstelodamenses & Roterodamenses denuo hoc mare tentare, & longe feliciori successu quam priores. Progressi quippe ad 78 & 80 latitudinis borealis gradum plusquam centum leucis prætervecti sunt novam Zemblam orientem versus, & quamvis diligenter caverint, ne cognoscerentur ea quæ vidissent, hoc tamen in vulgus promanavit, observasse eos mare ultra novam Zemblam purum ab omni glacie & perquam navigationi commodum. Regressi itaque ad suos proceribus Federati Belgii obtulerunt diversos libellos supplices, rogantes eos ut quandoquidem illi totius pene orbis commercium solis orientalis & occidentalis Indiaë concessissent præfectis, vixq; cæteris mercatoribus adeo bene de Rep. meritis præter Mediterranei & Baltici maris commercium aliud quidquam superesset, concederent saltem navigationem ad

oras.

oras septentrionales & nondum detectas orientis oras, quas utriusque Indiæ non frequentaret societas, idque tanto magis, quod jam ante tot annos ipsi proceres magno etiam proposito præmio quosvis ad aperiendam per septentrionem ad Sinas & Japonenses viam invitassent.

Præfecti societatis Indicæ rem suam hic agi existimantes & ipsi libellos obtulere supplices, rogantes ut istiusmodi mercatorum postulata ad se remittantur. Multas enim turbas orituras si quid iis deferatur. Quod vero præmium attineret à proceribus propositum, sese hoc in se recipere, & judicaturos prout ipsis bonum videretur. Mercatores ubi suppressos esse intellexere libellos suos supplices Regem Daniæ adierunt, qui illico postulatis ipsorum annuit. Sub ejus itaque auspiciis paravere duas aut tres Galeotas itineri huic suscipiendo maxime ut credebant idoneas. Hoc ubi cognovere societatis Indicæ Præfecti annumerata aliqua pecunia summa facile persuasere nautis, ut omisso tam periculoso itinere & sibi consulerent & simul mercatoribus causas querelarum præcluderent. Nautæ dicto audientes ubi se mari commiserere posthabitis mercatorum mandatis rectà Spitsbergam se contulere, unde onusti piscibus domum reversi sunt.

Attamen neque societati Indicæ defuit studium & diligentia etiam ab altera parte tentandi itineris quod ab Indis & Sinis per mare septentrionale navigantes in Europam reduceret. Rumor quidem erat de freto Anian per quod in mare Tartaricum pateret aditus & ex Japonensibus & Lusitanis nonnulla intellexerant de terris Jizzo supra Japoniam sitis, verum soli rumori non acquiescentes, anno hujus seculi 52 & 53. aliquot è suis explorandi gratia ad has oras miserunt. Profecti illi supra Japoniam usque ad quinquagesimum borealis latitudinis gradum adierunt terras Jizzo dictas, & detexere fretum latum satis & commodum per quod borealis possit adiri Oceanus. Terras oppositas *bet compaignie lant* appellarunt. Insulam autem in medio sitam insulam:

insulam Ordinum. De harum terrarum conditione nonnulla in lucem prodire longe tamen plura habentur in ipso nautarum diario, quæ studio supprimuntur.

An vero hæc terra Jezzo annexa sit Japoniæ, dubitant æque Japonenses ac Jezzenses propterea quod vasti & inaccessi intercedant montes qui transitum impediunt.

Sed neque satis constat an hæc Jezzensis terra portio sit Tartariæ, an vero freto ab eadem dirempta & separata. Sinenfes affirmant Tartariam supra murum usque ad trecentas leucas Sinicas orientem versus excurrere, adeo ut terra Jezzo ipsaque Japonia, si hos sequamur, possint videri Tartariæ esse annexæ. Sed vero ipsi Jezzenses affirmant inter suas terras & Tartariam fretum intercedere. Horum sententia ex eo confirmari videtur, quod Hollandi illi qui ante sex vel septem annos naufragium passi sunt ad Coream Sinæ peninsulam observarint balenam cujus tergo infixus esset hamus Vasconicus. Horum vero fides cum à nemine in dubium vocetur, utique verisimilius per vicinius fretum à Spitsberga balenam istam huc enataffe, quam per illud quod remotius est, de quo paulo ante diximus. Ut ut sit verisimile satis hinc colligi possit, indicium, id quod Japoniam & Spitsbergiam intercedat mare esse pervium. At tamen quo minus hoc argumentum urgeam, facit quod & Japonenses capturæ balenarum sint addicti, utpote à quibus trecentæ vel ducentæ minimum singulis annis capiantur balenæ, facileque fieri potuerit, ut similitudo hamorum impo- fuerit. Sed & à Jezzensibus multæ capiuntur, licet ipsorum hamj sint ex ossibus ferro acuminatis ut affirmant qui illorum lustrarunt terras.

Post inquisitionem factam anno ut diximus hujus sæculi 52 & 53 ulterius inquirere destiterunt Præfecti societatis Indicæ, tum quod Japonensium imperator ut affirmant, non permittat navigationem in terras Jezzenses, utpote è quarum argenti fodinis haud exiguum singulis annis percipiat tributum, tum quoque quod præfecti societatis minime
è re

è re sua esse existiment, ut compendiaria hæc innotescat navigatio. Ut itaque de Australibus oris, simili quoque ratione de Jezzensibus & aliis adsitis terris edicto caverunt ne ulterius investigarentur.

Tractum vero quod attinet intermedium, spatium nempe quod Spitsbergam Novam Zemblam & Jezzensia interjacet freta; de eo non est ut dubitemus non tantum quod balena transitum invenerit, sed & quod Moscovitarum complura experimenta confirment, litus Tataricum à Nova Zembla non in Boream sed in Eurum potius declinare ita ut vertex novæ Zemblæ omnium Tataricæ locorum longe sit borealissimus.

Quin & ex tabulis chorographicis Sinensium & eorum historiis idem colligere est, affirmant quippe illi à muro Sinensium in boream tendentibus spatio quatuordecim dierum ad mare perveniri. Ipse quoque Tataricæ tractus qui est ultra Samoyedas viciniam maris satis testatur, quanto enim quis longius in orientem proœdit tanto omnia mitiora & cultiora occurrunt. Flumina illic vasta & navigabilia civitates insuper magnas & multarum rerum copia affluentes observavere Moscovitæ, quod sane secus se haberet, si longe in boream tractu excurrerent terræ.

Supereff ut inquiratur, qua via & quo potissimum anni tempore navigatio hæc sit instituenda. Siquis brevissimam velit carpere viam quæ ad fretum ducit Jessense, transfundus utique polus est borealis relictæ ad dextram Spitsberga. Cum enim hoc fretum sit in longitudine graduum 211, ubi finiuntur terræ Jessenses, pateatque ad Americæ proxima litora sita in longitudine 215, satis colligi potest, siquis ex eo quod Britannos & Belgas interjacet mari eundem semper persequatur meridianum, illum necessario huic occursurum freto. Sed vero sub polo inutilis est acus magnetica & amittitur meridianus, & magnum ab occurrente plerunque glacie imminet periculum. Nescitur præterea num terræ ibi sitæ transitum permittant. Tutius itaque

itaque huic se committere mari, quod Spitsbergam & Novam Zemblam interjacet, cujus jam magnam partem investigarunt Belgæ, constat enim pluribus quam centum leucis prætervectos fuisse Novam Zemblam Orientem versus, nec ullam observasse glaciem. Consultissimum itaque fuerit horum premere vestigia & relicta quamproxime ad levam Spitsbergæ ad octogesimum usque gradum navigationem dirigere, aut etiam ulterius aperta persequi maria, donec converso deinceps ad eorum & euronotum cursu Jessense tandem attingas fretum. Pertransita Nova Zembla scito te medium itineris confecisse. Quanto propius polum accesseris & minus discedas ab illo meridiano qui ab hoc nostro mari per polum transit, tanto brevior & rectior erit navigatio, cum polus iste fere sit medius inter nos & fretum Jessense.

Tempus quod huic navigatio ni fuerit commodissimum, bifariam considerandum est. Primo vere, mense nempe Martio, ventos & maria favere tendentibus ad Spitsbergam & oras polo adfuitas, totumque illud spatium absolvi undecim duodecim aut tredecim dierum spatio in confesso est apud plerosque. Sed vero pertransito eo intervallo, si quis freta Jezzensia petere in animo habeat, omnino ad meridiem instituendus est cursus; unde fiet ut iidem illi ventorum & marium motus qui navigantibus boream versus erant propitii, fiant contrarii tendentibus in austrum. Diu vero expectandum erit, priusquam aquilones flare incipiant, qui ut plurimum provecta jam æstate & demum mense Augusto solent favere. Quapropter si quis brevissimo spatio iter istud conficere velit, is haud multum aberrabit, si illud eligat anni tempus, quo & aditus & reditus ad Spitsbergam brevissimo possit absolvi tempore, quod ut puto fiat æstate. Tutius tamen illam prævertere, & cursum navigationis quoad licet & fieri potest promovere.

Quod si contingat ut iter hoc feliciter succedat, opus non fuerit ut puto monere ea quæ in aditu, illa ipsa quoque in
reditu

reditu esse observanda. Prudentiæ itaque nautarum & ductorum hæc relinquenda sunt.

Monendi tamen nautæ, quandoquidem magna pars hujus navigationis per ignota instituenda sit maria ut quoad fieri potest occurrentes terras & insulas devitent, propter glaciæ periculum, & ut patentiora semper eligant maria velutique minus à glaciæ infestantur, & in quibus frigus sit moderatius. Experientia jam satis docuit nusquam reperiri integra maria concreta, sed oras tantum & litora terras ambientia, à liquatis in falso humore navibus gelu constringi. Docuit quoque eadem experientia non tantum esse periculi à fluitante passim glaciæ, quam vulgo jactatur, præsertim in tractu non magnis tempestatibus obnoxio & semestri seu potius octimestri die. Si tamen crebræ terræ & insulæ prætereundæ fuerint, tutius est latiora insistere freta, & non illa latera quæ boream spectant, sed ista quæ in meridiem vergunt legere, quæ vel nunquam vel certe multo minus à glaciæ obsidentur.

Ubi maris hujus & interjacentium fretorum natura penitus investigata fuerit, ne dubitandum quidem videtur, quin totus ille tractus qui ab hoc nostro mari Japoniam usque extenditur, quinque vel sex ut plurimum hebdomadibus possit absolvi.

Attamen si vel casu vel errore contigerit, ut nondum confecto itinere alicubi hibernandum sit, etiam hoc absque periculo fiet dummodo vitetur crassus ille Belgarum stupor, qui in ultimo pene septentrione hyemem transacturi habitaculum sibi in summa telluris superficie è modicis tabulis ligneis extruxerunt, qua ratione ne apud Jappones quidem vita constare possit. Deprimendæ sunt ædes infra terram, eademque copiosa humo consternendæ, neque enim in tanta cœli hyemalis inclementia servari homines possint, nisi in terræ visceribus delitecant.

Supereff ut de altero quoque nonnihil dicamus freto, quo terræ Jessenses, ut complures scribunt, à magna Tata-

rorum dirimuntur continente. Seres tamen hoc negant, & Coream & terram Jesso, Tatariae conjunctam esse affirmant, uti in suo Atlante Sinico testatur P. Martinus. Verum ab istis Seribus, quos secutus est P. Martinus, dissentiunt Coreani, qui & ipsi sunt Seres, & Coream insulam esse contendunt. Addunt quoque supra Coream vaste se explicare maria. Sic retulere Hollandi naufragi de quibus paulo ante diximus, qui viderunt ibi balenas, quorum tergis hami infiderent Vasconici, unde certum possumus capere indicium, illas à Spitsberga usque ad Coream enataste, si verum sit hamos istos fuisse Vasconicos, & non Japonenses aut Jessenses, ut monuimus. Nonnulli ex patribus societatis Jesu qui & ipsi has adierunt oras, Coream & huic junctas terras Jessenses freto à Tataria dirimi affirmarunt. Ipsi quinetiam Jessenses terras suas insulam esse testantur. Et sane moribus, habitu corporis & cæteris in rebus tantum à Tataris discrepant, ut alterius orbis potius, quam ejusdem continentis incolæ esse videantur.

Omnia hæc licet persuadeant esse & ibi fretum quod pervium sit, quia tamen illud non satis hætenus est exploratum, tutius nisi fallor fuerit per alterum orientalius, quod diximus, fretum cursum dirigere. Si tamen vel casu, vel errore nautarum, illud prius se obtulerit, non inconsultum fuerit, & hujus quoque situm & naturam non scrutari tantum, sed & adjuvante maris æstu pertransire, præsertim si finiente æstate & potissimum autumno illuc appellant. Tum enim ut in toto boreali oceano, ita quoque illic ventus & æstus in austrum tendentibus favebunt, qui plerunque hyeme & vere sunt contrarii.

DE
APPARENTIBUS
IN
LUNA CIRCULIS.

QUamvis videam plerosque, qui beneficio telescopiorum cœlum penitus contemplantur, in ea esse sententia, ut quæ in globo Lunæ apparent inæqualitates non montes esse existiment, sed vero cavitates seu valles potius profundas & alto circumdatas aggere: tantum tamen abest ut sic sentientium unquam me moverint argumenta, ut contra istis adparitionibus & istac opinione nihil esse fallacius certo mihi persuaserim. Nam quod ex umbrarum ratione id ipsum ita se habere pertendant, in eo quam longissime illos à veritate abesse arbitror. Si quis partem Lunæ à sole illustratam contempletur, utique cavitates se videre existimet: sed vero si quis easdem partes in hemisphærio Lunæ umbroso & tamen diu priusquam oriantur à sole illustratas aspiciat, utique montes esse cognoscet. Istas duas apparitiones sibi invicem contrarias conciliare conantur, dicentes esse quidem cavitates, sed undique præalto ambiri vallo, itaque & montes simul esse & cavernas. Verum hæc ratio neutiquam satisfacit & nequidem est probabilis. Profecto Lunæ corpus non discrepat à nostra tellure, eademque quæ hic, occurrunt quoque istic, maria, inquam, flumina, lacus, montes & valles, sed similes nostris. Et sane quem

non offendant valles & aggeres tam circinatæ rotunditatis, qualem vel unum frustra in tota hac nostra quæras tellure. Quomodo fieri possit, si tam profundæ istic passim inveniuntur valles, aut antra, ut à pluviis aut allabentibus aquis non impleantur? Sed & hoc quoque qui fieri possit, ut præalti isti aggeres qui in umbræ Lunæ hemisphærio à vice-sima lunaris diametri parte sunt conspici, quando in lucem emergunt & in hemisphærio lunæ conspicuo versantur, non etiam umbras spargant quam latissime diffusas? Omitto reliqua quæ si quis perpendat, omnino etiam ut fateatur necesse est, falli nos ab oculis nostris, & quærendas esse alias causas, quæ omnibus istis apparentiis ex æquo satisfaciant. Sic itaque existimo, si quis in Luna versetur, & inde tellurem nostram prospectet, illic constitutis eodem modo apparitura pleraque quæ apud nos fiunt, ac nobis appareant illa quæ in Luna contingunt. Hoc quo facilius accipiatur, explicanda est primo causa & origo circulorum lucidorum, qui in parte Lunæ à sole illustratæ adeo frequentes adparent, ut præter rotundissimos exactissimæque circinationis orbes vix quidquam aliud in Luna videamus.

Dico itaque illos nihil aliud esse, quam montium à sole illustratorum everfam in aëre lunam ambiente imaginem, eodemque prorsus modo generari ac irides in aquis, in aëre, aliisque pellucidis corporibus.

In aquis quomodo fiant exemplo nobis esse possit nummus, vel aliud quid majus eo, quod præcipue fulgeat & sub aquis conspici possit, quanto enim altius sub aquis depri-mantur res istiusmodi, tanto semper majores apparebunt. Quod si illæ ad hastæ longitudinem depressæ fuerint, jam in medio incipiunt nigricare & dehiscere. Altius etiamnum si mergantur ad quadraginta nempe aut plures pedes, ut in quibusdam maribus observatum est, jam imagines non integræ, sed everse & in amplum apparent conformatæ circulum.

In

In aëre idem contingere patet è lucernis in aëre humido eminus conspectis, quanto enim longiori intervallo illæ ab-sunt, tanto adparent majores, donec in medio deficient & dehiscant & tandem in amplissimos abeant circulos. Nec alia iridum & halonum est ratio, de qua multi multa quidem, nulli tamen quod sciam satis bene scripsere. Neque enim aliud est iris quam imago Solis in speculo aëris eversa & in circulum deformata. Interior & minor iris eadem ratione fit ac fiant istæ irides quæ in speculis concavis aut vitris convexis formantur, cum imagines à medio ad oram seu circumferentiam priusquam invertantur recedunt. Exterior & major seu potius propior iris est imago Solis jam inversa, ideoque colores habet priori quoad ordinem contrarios & aliquanto imbecilliores, eadem prorsus ratione qua imagines quæ post decussationem radiorum à vitris redduntur convexis. Verum cum hæc alibi fufius simus persecuti, iis nunc non immorabimur.

Quod rationem umbrarum attinet, quæ vulgo persuasit ut qui revera montes sunt, habeantur pro cavernis aut profundis vallibus, de illis sic existimo. Idem istic contingere quod sphaeræ vitreæ aqua plenæ quando Soli opponitur. Id enim si fiat, jam quoque videre est, eam sphaeræ vitreæ partem quæ soli vicinior est, ilico obscurari: averfam vero partem & à Sole remotiorem clariori luci perfundi, utpote in quam radii solis convergant? cum altera pars, quæ imaginem solis excipit, opacetur. In pellucidis enim corporibus si imago generetur, jam quoque pelluciditatem tolli & opacitatem induci, optica docet ratio.

In aëre vero idem contingere argumento. esse possint parelia, quæ a parte soli exposita obscuriora plerunque videntur, lucidiora vero in parte à Sole averfa.

Sed nequis suspiciones vanus & conjecturas non satis valido nixas fundamento promere me existimet, a Idam illustre testimonium unde ipsa hæc quæ diximus in montibus evenire manifesto possit colligi exemplo. Picus mons Tenariffæ insulæ.

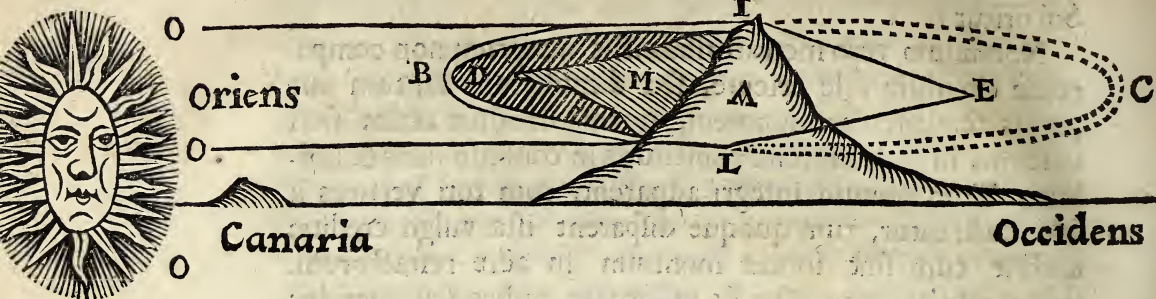
insulæ excelsus, notus est omnibus. Illum ante annos aliquot curiositatis gratia conscendere complures mercatores Angli. Præter alia quæ in culmine ejus constituti observare, hæc quoque quæ ex Anglico sermone conversa subjunxi vidisse se testantur. *Ab hoc monte Pico, Canaria magna quæ quatuordecim, Palma quæ octodecim, & Gomera quæ septem abest leucis adeo distincte cernuntur, ut universus ille qui intercedit maris tractus, non latior videatur quam sit Themesis Londini. Quin & insula Ferro licet plurimum quam viginti leucarum freto dirempta, & longe remotiora exinde spectantur maria. Simulac Sol ortus fuit montis hujus umbra visa nobis est, non universam solum operire Tenariffam insulam, sed & magnam quoque Canariam & totum insuper mare ad Horizontem usque, ubi vertex seu conus Pici montis manifeste inversus adparuit, & in ipsum aërem umbram suam projiciens, quod haud modicum nobis stuporem incussit. Antequam vero sol alte admodum esset provectus, nubium citato adventu interceptus fuit noster prospectus, ut nec mare nec insula compareret, paucis duntaxat exceptis verticibus quæ supra nubes extabant.*

Libenter fateor cum primum horum mercatorum epistola ad manus meas pervenisset me haud parum gavisum esse cum viderem sententiam meam quam sola conjectura ductus ante complures annos multis proposui adeo, confirmari, ut nullus omnino dubitationi locus relinqueretur. Ecquod enim clarius testimonium possit excogitari, ad evincendum circulos illos qui in luna adparent formari in aëre à refractione montium lunarium supra nubes extantium quando à sole illustrantur, eadem prorsus ratione atque hic videmus etiam in nostra fieri tellure? Ecquid etiam manifestius id quod mercatores isti Angli vocant umbram montis, revera non fuisse umbram, quæ in occidentem & in partem à sole remotam projici debuisset, sed imaginem montis seu potius ipsum montem in aëre refractum ab ea parte qua Sol oritur, neque enim quisquam est qui ignoret Canariam magnam spectantibus

spectantibus à monte Pico sitam esse ad eam partem à qua Sol oritur?

Notandum vero mercatoribus istis integrum non compariisse circulum sole oriente, sed dimidiatum tantum aut potius semicirculari minorem, quemadmodum etiam fieri videmus in partibus lunæ constitutis in confinio lucis & umbræ. Tum demum integri adparent, cum tori vertices à sole illustrantur, tum quoque disparent istæ vulgo creditæ umbræ, cum sint formæ montium in aëre refractorum. Sole vero altius provecto & inducente nubes seu fumidos vapores, tum dispareret telluris superficies, quod etiam experiuntur qui in Andibus id est Peruvianis & Chilenibus versantur montibus, qui cum marutino tempore imaginem montium in aëre refractam aspiciant. medio die nihil omnino cernunt præter nubes, illas quidem pellucas & transparentes ut plurimum nobis suspicientibus, sed despicientibus ita opacas, ut qui in istis culminibus versantur, geminum se videre cælum existiment, unum supra se, alterum vero pedibus subjectum. Idem quoque in ea lunæ parte videre est quæ à sole illustratur, ubi præter ipsos montium vertices, si sint altiores nubibus, & circulos illos qui à verticibus illis formantur, aliud nihil compareret. Ut frustra laboraturi sint, si qui sperent se ope cujuscunque telescopii id efficere posse, ut ea quoque cernamus, quæ in planitie lunæ contingunt, cum ne in nostro quidem orbe, si qui supra nubes versentur quidquam videant, præter æquabilem sibi que semper similem nubium superficiem, & montium sublimium vertices tanquam insulas mari extantes, tectis penitus & inconspicuis iis omnibus, quæ vel in ipsis nubibus, vel infra eas à nobis conspiciuntur.

A. Mons Tenariſſæ Solis radios per refractionem excipiens.

B C. Circulus lucidus ab illustratis à Sole montis partibus in aëre roscido montem cingente refractus & perfectum constituens annulum.

D. Pars umbrosa, quam minus penetrant radii Solis.

E. Pars lucida propter collectionem radiorum à sole O oblique incidentium in I & L & refractorum ad E.

M. Umbra Pici Tenariffensis, quam efficit pars lucidior
in E. Si enim inter partes lucidas & minus lucidas cor-
pus intercedat, necesse est ut à parte lucida umbræ ja-
ciantur in minus lucidam.

○○○. Sol multis quidem gradibus infra Horizontem depressus, in horizonte tamen apparens iis qui versantur in montis vertice.

DIURNA

DIURNA TELLURIS

CONVERSIONE

OMNIA GRAVIA TENDERE

AD MEDIUM.

Quamdiu literarum & astronomiæ aliqua inter mortales fuit cognitio, tam diu etiam non defuisse qui Solem in centro mundi tanquam animam universi quiescere, terram vero æque ac reliquos planetas circumagi crediderint, si non certis, satis tamen probis confici potest documentis. Pythagoram non primum fuisse qui hanc opinionem invexerit, sed illum à Chaldæis & Ægyptiis edoctum ita sensisse, & hoc quoque firmis satis adstrui potest argumentis. Sed & antiquissimos Græcos & Romanos in eadem fuisse sententia & per Vestam, non tellurem, sed Solem intellexisse eumque in medio collocasse, & hoc quoque constat. Quamvis vero pleraque cœli phænomena, id ipsum manifeste satis evincant, miror tamen eos qui magna cum diligentia causæ hujus patrocinium susceperunt, vel præterisse, vel leviter adeo attigisse argumentum, quod vel solum ad demonstrandum telluris motum potuisset sufficere. Si enim quiescat & non moveatur hæc nostra tellus, ecqua possit comminisci ratio, qua ostendi possit, quare omnia gravia ad centrum tendant? At vero si terram circumagi statuamus, jam non certam tantum, sed & necessariam quoque habemus causam quamobrem graviora pleraque ad medium seu centrum vergant. leviora vero ab eodem recedant. Quippe

D d cum

cum ex lege naturæ graviora quælibet difficilius moveantur, fieri aliter non potest, si terra in orbem volvatur, quin quæ gravia sunt deorsum tendant, veluti ad locum tanto majoris quietis, quanto minores & propiores centro sunt circuli & orbes in quibus gravia moventur, unde necessum est ut leviora quæque corpora ad superficiem expellantur. Cum omnes physici, etiam illi, qui non admittunt terræ vertiginem, in eo semper consenserint, ut credant in motu circulari omnia gravia tendere ad centrum, levia vero ab eodem recedere, haud parvam tamen iniecit difficultatem, quod in rota, quæ in orbem movetur, contrarium contingat, utpote quæ res quælibet impositas, non ad centrum deferat, sed excutiat. Solum hoc sufficit argumentum ut & olim & nunc quoque velut naturæ contraria explodatur telluris revolutio, fore enim existimant, si terra in orbem moveatur, ut omnia à centro quam velocissime recedant, & rota hæc machina momento dissiliat. Non satis feliciter huic objectioni occurrit sagacissimus Galilæus, quapropter non erimus intempestivi si hanc removeamus difficultatem. Manifestum est itaque quod simulac rota motum concipit, simul quoque imposita quævis moveantur corpora. At vero illa cum inferiore sui parte rotam contingant, & à parte contactus motum concipiant, non possunt per aliam, quam per rectam moveri lineam, cujuscunque demum formæ & figuræ fuerint istæ corpora. Si enim ejus sint generis ut circumagi nequeant, fiet ut simulac rota celerius currere incipiat, quam ut propter resistantiam aëris celeritatem rotæ adsequi valeant, cito excutiantur. Quod si corpora exactissimæ fuerint rotunditatis, multo etiamnum citius excutientur. Mota enim rota, simul quoque illa à puncto contactus, inferne nempe, moveri incipiunt: sed vero motu ut dixi recto, cum ex lege Naturæ necesse sit, ut quæcunque corpora super quodcunque planum ea ratione moveantur, ut axem habeant parallelum seu æquedistantem plano horizontis, motu semper ferantur recto.

Hæc

Hæc verissima est ratio quamobrem quæ rotæ ambulanti imponuntur corpora semper à centro recedant. Sed vero si velimus efficere ut corpora quæcunque sive in aqua sive in aëre collocata ad centrum se conferant, id demum consequemur, si talem indicamus motum, quo corpora erecto axe in gyrum moveantur. Clarissimum hujus rei exemplum memini exhibuisse me jam ante viginti & plures annos in vase latioris fundi cui aqua esset infusa. Injectis quippe globis plumbeis, ferreis & lapideis & aqua in circulum commota, haud obscure licuit observare plerosque istos globos ad medium vasis tendere præcipue plumbeos, aliquanto minus ferreos & dein lapideos. Lignei vero supernatantes in aquæ superficie, quod aqua essent leviores, illico ad oram vasis expellebantur. Quod si & illi aqua graviores fuissent, pari utique ratione ad medium confluxissent; nam sane scobs ferrea supernatans, & ipso quoque velociter medium occupabat.

In hoc vero experimento præcipue notandum, quod si qui globi scabritie vasis offensi motum inferne concipiunt, ita ut moveantur axe non erecto, sed inclinato & parallelo ad horizontem, illi nonnihil à centro recedant, sed ad breve tempus, donec nempe & ipsi erecto axe ad centrum confluant. Nisi enim axis rotationis ad horizontem seu fundum vasis sit perpendicularis, non vergunt ad centrum.

Globi & quæcunque alia aquis merfa corpora, cum ab aquæ vertigine & ipsa quoque in orbem moventur, principium motus sui accipiunt ab ea parte quæ remotior est à centro vasis. Cum enim quanto majores sunt circuli, tanto celerius moveantur, necesse est etiam ut ubi globi isti contingunt majores aquæ orbes, ibi rotari incipiant & velociori obsequantur motui.

Planum quoque est in istiusmodi vertigine globos & pleraque alia aquis merfa cum motum concipiunt, per helicem seu spiralem lineam ad centrum vasis tendere, ita ut gravia foras protrudant leviora & quanto graviora quæque sunt

corpora, tanto velocius ad centrum tendant, quanto leviora, tanto longius ab eo recedant.

Quod si aqua immota & quiescente globus aliquis vel ferreus vel lapideus ita moveatur ut axis circa quem moveatur sit parallelus horozonti, per rectam movebitur lineam. Si axe erecto circumagatur, manebit suo loco: sed si & alterum progressivum acquirat motum, utique tunc & is quoque tendet ad centrum, non quidem vasis, sed ad centrum illius quem describit helix.

Quia tamen experimenta non semper succedunt, & difficile sit globo sub aquis quiescenti motum addere violentum, quo erecto axe circumvolvatur, & multo difficilius efficere ut manente axis situ alium quoque progressivum habeat motum; idcirco non acquiescebat huic experimento Jll. D. Joannes de Witte, vir & ingenio & meritis erga rem publicam magnus, & scelere malorum civium iniquissima nuper morte extinctus; is inquam contendebat quibuscunque etiam corporibus posse duplicem hunc inesse motum & tamen recta progredi, idque patere in globis tormentorum, qui cum exploduntur rotationem concipiunt & tamen recta feruntur. Ego vero argumentum hoc sic retorquebam, globos istos cum è tormentis emittuntur, circumagi quidem, sed ea lege, ut axis rotationis semper ad horizontem sit parallelus. Istam vero rotationem si cum motu progressivo comparatur, admodum esse imbecillem, quia tum demum globi isti velociter rotari incipiunt, quando ad terram seu aliud corpus impingunt, ubi quidquid fere motui progressivo aufertur, accedit rotationi. Et tamen quantumvis imbecillis in initio ista sit rotatio, esse nihilominus verisimile, ut si non magnam, aliquam tamen mutationem inducat in directione lineæ, quam globi motu suo describunt, cum deorsum feruntur. Quod si fieri possit ut qui è tormentis exploduntur globi axem rotationis habeant erectum & tamen recta procedant linea, tum demum validum fore hoc argumentum.

Tutius

Tutius itaque proposui exemplum petatum à turbine projectio quo pueri utuntur, qui statim à vinculis liberatus & supra planitiem emissus magna peracta helice ad centrum se confert, eluctatusque ambientis aëris resistantiam circa proprium movetur axem. Quamdiu ille erectus est, tamdiu tranquillus & sine murmure in centro motus sui subsistit. Idem vero peracto propemodum motu, primo vacillat, dein concidit, & mox inclinato & parallelo ad horizontem axis situ cum strepitu quam longissime à suo provolvitur centro.

Satis ex hoc colligere possimus exemplo, quod in stante & quiescente contingit aëre, idem quoque in quiescente futurum aqua, si contingat ut globus erecto axe circumactus, simul quoque progressivum habeat motum. Ut vero credam globis è tormento excussis idem accidere facit exemplum illius globi, qui in Brabantia circa hujus seculi initium contacto prius muro in arenam delatus, peracta brevi helice in centro silens & veluti quiescens supra erectum volebatur axem. Vidit & accessit hunc præteriens & percussit pede, unde factum ut globus mutato axis situ & priori restitutus motui, alterum misero pedem demeteret. Simile fere & nos vidimus. Fiunt turbines pedali fere magnitudine, è buxo ut plurimum & forma cylindrica, qui siphoni ligneo utrinque perforato inferuntur, & restibus à duobus distinguuntur hominibus. Cum laxatis habenis è siphone excidunt, ingentem edunt fragorem, magnosque describunt orbes, priusquam in centro quiescant. Verum contigit ut necdum peracta helice ad obicem impingens everso axe conciderit, rectaque quam longissime procurrens linea, senis obambulantis suffringeret tibiam.

Hæc dixisse sufficiat, ut cognoscamus, quælibet corpora quæ ab aqua, aëre, æthere aut alia ambiente materia circumaguntur, vel etiam illis immotis, quæ alia vi impellente ea lege moventur, ut axem habeant erectum; semper centrum petere, ab eodem vero recedere si jacente axe circumvolvuntur.

volvuntur. Clarum hujus rei exemplum exhibere etiam possint typhones seu turbines in mari, & venti qui in angustis & ædium angulis omnia in gyrum contorquent, sed cum ex iis quæ diximus res plana sit, pluribus non opus est documentis.

Duplex porro hæc vertigo, cum non exemplum tantum, sed & causam tam diurni quam annui motus, quo circum Solem tellus nostra fertur manifeste ostendat,, fatis nisi fallor solidum præstat argumentum ad convincendos eos qui utrumque hunc negant motum. Sed & non claram tantum, verum & necessariam exhibet rationem, quamobrem omnia gravia ad centrum tendant. Hoc præterea docet, quare axis telluris semper sit erectus & sibi parallelus. Id enim si non esset, nunquam magnum suum tellus absolveret orbem, semperque à Sole & centro universi recederet. Quod autem non per helicem sed per eundem semper tellus moveatur orbem, hujus rei minime obscura est causa, cum ut reliqui planetæ, ita quoque tellus nostra pro ratione molis & gravitatis æquali semper virtute Solis in suo sustineatur orbe. Frustra sunt qui ad magneticam confugiunt virtutem, nihil illa ad motum seu directionem telluris confert. Magne quippe non dirigit tellurem; sed à tellure, eundem semper in sua vertigine servante axis situm, ipsa illa virtus in magnetes transfertur.

ISAACI VOSSII
DE
SIBYLLINIS

Aliisque quæ Christi natalem præcessere

ORACULIS.

ACCEDIT

Ejusdem ad priores & posteriores

P. SIMONII OBJECTIONES

RESPONSIO.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

ABYSSINIA

Author of the history of the

CRACIA

by

Epiphanius of Salamis

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO

Doctissimo & eximio viro,
THOMÆ BRUNONI

Capellæ Regiæ

WINSORIENSIS

Canonico S. P.

ISAACUS VOSSIUS.

Ni te plus oculis meis amarem

Nosti reliqua, & jam puto intelligis, quid de Saturnalitiis tuis sentiam munere. In tam frigida anni tempestate, potuisse mihi iste tuus semirabinus aliquam afferre gravedinem, sed jampridem inficeti hujus seculi adsuetus ineptiis, salvus evasi. Licet vero bonas aliquot in eo evolvendo horas perdidierim, temporisque jactura, ut Philosophi sentiunt, sit omnium gravissima; non uno tamen profuit commodo; nam non bonorum tantum librorum jucundiores mihi fecit lectiones, sed & laborantem & prostratum jampridem ita restituit appetitum, ut etiam fastidita placeant, & quælibet quantumvis licet mediocria, optima tamen & præstantissima esse videantur. Cum Rabbiniſta

E c

iste

iste totus in eo sit ut antiquitatem Grammaticæ Rabbinicæ & punctorum adstruat vocalium, attamen ne unius quidem eruditi, & ne vel Rabbinus alicujus antiquioris potuit adducere suffragium, cujus auctoritate sua confirmet deliria. Postquam omnium apicum genera, formas & figuras magno percurrit conatu, nec quidquam se proficere sentit, tandem ad divum se convertit Hieronymum, ejusque producit verba interpolata nequissime. Ubi enim ille mentionem facit accentuum, qui in Tetra- & Hexaplis Origenis apponebantur Hebraico sermoni Græcis descripto literis, ille pro accentibus puncta supposuit. Quin & ejusdem Hieronymi locum adducet, qui occurrit in questionibus seu traditionibus Hebraicis, quique in plerisque editionibus sic concipitur; Denique Hebræi quod sequitur: & nescivit cum dormisset cum ea & cum surrexisset ab ea: appungunt desuper, quasi incredibile, & quod rerum natura non capiat, coire quempiam nescientem. Quamvis sensus satis sit apertus, consului nihilominus complura exemplaria manu exarata, ut viderem ecqua lectionum occurreret varietas, sed in omnibus sic scriptum inveni, nisi quod pro appungunt, habeant apponunt, & quidem rectius. Remitto tibi librum, ut videas quo pacto homo iste hæc Hieronymi verba perverterit, & interpolavit. Sic enim illa producit, appungunt hanc vocem בָּקֵמ desuper puncto irregulari. Si pro solito tuo agas candore, non effugiet opinor, ut si in cæteris fatuus iste tibi videatur semirabbinus, in citandis saltem scriptorum locis pro insigni

signi à te non habeatur nebulone. Mitto etiam duos aut tres alios libellos musteos, ut rideas & simul deplores miserum hoc tempore Academiarum in Germania statum, in quibus striges istæ Rabbiniæ tam late dominantur, ut qui istic vivunt eruditi sine suspitione hæreseos vix hiscere audeant. Mirum principes Germaniæ tantæ pesti non occurrere, & permittere ut Judaïsmus ita impune grassetur, & ut à Lutheranis ipse quoque Lutherus hæreseos damnetur, quod puncta Hebraica floccifecerit & pro commento habuerit Rabbिनico. Fierine potest ut humaniores literæ feliciter tractentur, ubi Rabbīnismus regnat, & ubi nulla excolitur theologia quæ non sit Rabbīnica? Quid demum sperandum est ab illis, qui cum nec Græce, nec Latine, ac minus etiamnum Hebraice sciunt, ex omnibus nihilominus unam faciunt linguam, à nemine intelligendam, ne ab illis quidem qui eam procudunt, quam ipsam tamen velut sanctam & cœlestem, & Dei vernaculam, in scriptis, in pulpitis, doctis pariter & indoctis impudentissime obtrudunt? An non merito rideant nugivendi Judæi, cum tam multos inter Christianos inveniunt fatuos, qui futiles quovis pretio redimant merces, & Judæos libenter agnoscant magistros, dummodo permittatur ipsis esse semirabbīnis? Hæc sola gratia & hic solus sufficit titulus. ut magna pars Theologorum nostræ ætatis pleraque Rabbīnorum admittant commenta, omnesque versiones & qualibet sacrorum librorum interpretamenta ad Judæorum conforment placita, adeoque quidem ut Christo & Apostolis, quam punctis

malint non credere Rabbinicis. Et tamen vel paulo sagaciores norunt, ne sex quidem effluxisse secula, ex quo primum usurpari cœperint puncta ista vocalia, quibus bodierni Hebræi onerantur codices. Sciunt illi per integratris vel quatuor secula acerrime inter se conflixisse Judæos, dum alii sic, alii aliter induendas esse contendunt vocales, & ne nunc quidem controversiam hanc fore sopitam, nisi Daniel Bombergus litern istam immenso dimisset pretio, conductis aliquot Judæorum centuriis, in quibus alendis totum suum dilapidavit patrimonium. Istæ tamen vocales seu puncta, quæ primum Venetiis ex Bombergi officina in lucem prodierunt, illa ipsa sunt, quæ Christiani Rabbinistæ tanquam cœlitus delapsa suspiciunt. At vero non desunt complures Judæi, qui istis minime acquiescant, quique infinitis mendis scatere affirmant editiones Bombergianas, cum in aliis, tum quoque in eo, quod pluribus in locis eadem vocabula & iidem sensus non tamen iisdem signentur punctis vocalibus. Sed ex istis libellis, quos tibi mitto, præclaram sane hujus difficultatis cognosces solutionem. Nempe Deum, Cum Moysen & Prophetas alloqueretur, adeo raptim & præcipitanter fuisse locutum, ut non intelligeretur. Cum vero illi de velocitate ejus linguae conquererentur, tum demum Deum moderasse sermonis impetum, & singula verba guttatim iis annumerasse & hinc processisse duplicem istum punctorum ordinem. Scribis te mirari qui fiat, quod cum olim, præsertim in primitiva Ecclesia tot Judæorum millia ad Christianorum transierint partes, hodie tam pauci &

pene

pene nulli reperiantur, qui se persuaderi patiuntur. Verum si istiusmodi Judaicis credamus fabellis, & si in interpretandis sacris libris duces sequamur Rabbinos; an fieri aliter potest, ut non plures Christiani ad Judæos, quam Judæi ad Christianos se conferant? Profecto pro Judæis strenue magis Christiani, quam ipsi militant Judæi. Quod vero addis, siquis hodiernos Judæos iisdem aggrediatur argumentis quibus veteres usi sunt Christiani, libris videlicet Sibyllinis & similibus, omnem omnino defore successum, præsertim cum ne Christiani quidem ullis diutius credant Sibyllinis: id quidem verum est, sed hæc Christianorum est culpa, impune permittentium ut quælibet scripta & quælibet testimonia, quibus præcipue nostra nititur religio, veluti spuria & nullius fidei, non contemnantur modo, sed & palam explodantur & conculcentur. Quandoquidem vero causam à me postulas quæ me præcipue movet, ut Sibyllinis plurimum tribuam Oraculis, longeque de iis aliter sentiam, ac faciant nostri seculi homines, ut in cæteris, ita quoque in hoc morem tibi geram quam libentissime.

Londini CIO DCLXXII.
medio Decembri.

ISAACI

ISAACI VOSSII

DE

SIBYLLINIS

Aliisque quæ Christi natalem præcessere

ORACULIS.

 Nter præcipua Christianæ religionis argumenta habita olim fuisse ea quæ Sibyllis adscribuntur oracula, licet plerique etiam hoc tempore libenter agnoscant, sed ea demum lege & conditione, ut piis illa & officiosis accenscantur fraudibus: operæ pretium fuerit & vanam sic sentientium diluere opinionem, & simul ostendere fieri non posse ut ea à Christianis sint conficta, cum non tantum piusquam Christianorum in seculum exiret nomen, sed & diu quoque antequam nasceretur Christus & lecta & celebrata pene fuerint ab omnibus. De plerisque, qui hoc nostro tempore supersunt Sibyllinis libris, quid sentiendum sit postea videbimus; prius dicemus de illis, qui Christi nativitatem præcessere fatidicis versibus, quique si non præcipua, at certe magna fuere causa, ut innumeri, non ex Judæis modo, sed & ex gentibus, relictis prioribus sacris, ad Christianorum se receperint castra. Ut vero clarius innotescant omnia, indagandum est tempus, quo in lucem prodire isthæc oracula, quærendumque præterea à quibus, & qua de causa fuere conscripta. Singula hæc ut cognoscantur, altius paulo repetenda est rerum summa.

C. A. P.

CAP. I.

De Danielis Hebdomadibus.

QUAMVIS itaque jam ex eo tempore, ex quo Græcorum jugum subiere Judæi, videri possit cœpisse spes & expectatio quam de futuro rege Christo gens ea habuerit; tamen cum nulla, aut exigua, ut id affirmemus supersint indicia; & à Daniele hoc spatium septuaginta hebdomadibus fuerit definitum; rectius utique rei hujus initium referemus ad finem hebdomadum, & annos qui proxime adventum Christi precessere. De istis autem hebdomadibus alibi nonnulla scripsimus, incipiendasque esse monuimus anno Xerxis vigesimo quinto, quando nempe Hierosolyma venit Nehemias, secuti in eo Josephum testem omni exceptione majorem.

Quod si tamen Judæi, & illis faventes Christiani quidam pergant & hic cavillari, & dicant Artasthū istum secundum, sub quo Nehemias Hierosolyma venit, non Xerxem, sed Artaxerxem esse, eo nimirum, quod vox ista propius ad hunc, quam ad illum videatur accedere; sciant illi & hæc quoque frustra dici, cum Xerxis & Artaxerxis idem apud Persas fuerit vocabulum. Arta enim regem vel principem significare, crebra Satraparum Artabazi, Artaphernis, Artapatis, Artabani, & complura similia satis declarant nomina. Hinc est quod Ἀρταν & Ἀρταϊον dominum seu principem Græci interpretentur Grammatici. Ex horum nominum confusione orta quoque est discrepantia inter Græcos scriptores de regum Persicorum annis, quod cum cognomines essent, non satis singulorum distinxerint tempora. Sed & hoc quoque errori causam præbuit, quod duo pluribus simul regnarint annis, ut Cyrus cum Cambyse,

Cambyse, & Darius cum Xerxe. Utrumque negant quidam; sed convellant, si possint, ea quæ scripsimus. Si Cyrus septuagesimo ætatis obierit anno, aut etiam prius, quomodo senectus ejus optabilis potuit videri Asiaticis populis, ut scribit Themistius oratione quinquennali? Cur non potius in voto illis fuit Artaxerxis Memoris ætas? De Xerxe vero quomodo verum esse potest, id quod Julianus Apostata scribit oratione prima, illum, non ut alii produnt, per triennium aut quinquennium tantum, sed per integros decem annos bellum contra Græciam instruxisse, nisi pluribus annis simul cum patre regnarit? De duratione regni Persici quæ scripsi, libenter doctorum judicium permittam arbitrio. Interim non à Josepho & Strabone solum tribui huic spatio annos plus minus ducentos & quinquaginta, sed & communem Judæorum hanc fuisse sententiam colligo ex Sibyllinis, in quibus regnum Persarum decima terminatur ætate. Decem autem ætates totidem quot dixi, ducentos nempe & quinquaginta conficiunt annos, illo siquidem seculo viginti quinque anni ætatem constituebant. Absurdum autem in Persicis & Babylonicis uni credere, Herodoto, ignaro linguæ Persicæ & nullis orientis gentium instructo monumentis, quam Josepho cui hæc fuere cognitissima, non tantum ex Beroso & aliis Syrorum & Chaldæorum scriptoribus, sed & ex multis sacris libris, qui ipsius etiamnum supererant ætate. Mirum præterea Herodotum, quem ab omnibus antiquis reprehensum fuisse testatur Josephus primo contra Appionem, hoc demum tempore obtinuisse, ut ab omnibus probetur. Atque hæc dicta sufficiant ad adstruendam fidem Josephi, recte referentis initium hebdomadum ad annum Xerxis vigesimum quintum. Male vero factum à viris doctis, quod relicto teste certissimo, Artaxerxis demum ætate hæc contigisse adfirmant. Pessime vero illi, qui à Daniele ipso & Cyri temporibus hebdomadum repetunt initium, edictum de instaurando templo, cum edicto de instauranda urbe & mœnibus confundentes, Manifeste illi contradicunt

prophetæ, clarissimis verbis exordium hebdomadum referentis ad urbis & mœnium instaurationem. Certe opus non fuisset templum arcis in modum munire, si urbs ante Nehemiæ adventum muris fuisset instructa, quod nugator aliquis pertendit, ac si mentitus ipse esset Nehemias, cum Hierosolyma sine mœnibus esse apud Xerxem conqueritur.

Ex iis quoque quæ olim scripsimus clare fatis colligi potest, quamobrem Propheta tempus politiæ Judaicæ defini-erit septuaginta hebdomadibus, prætermisso & neglecto toto eo intervallo, quod à suo tempore, usque ad tempus de instaurandis Hierosolymis effluxerit. Eo nempe hoc factum, quod anni captivitatis in Sacris literis ubique omit-tantur, nec alia recenscantur tempora nisi ea, quibus liber-tas constaret ac sui juris esset Respublica. Morem hunc, ut aliis gentibus, ita quoque Judæis usitatum fuisse adeo certis ostendimus exemplis & documentis, ut nemo nisi veritatis inimicus possit obstrepere. Græcis quidem & Ro-manis, quam solenne fuerit tyrannorum eradere titulos, omnemque eorum abolere memoriam, omnibus est notissi-mum. In Persarum Chronicis nulli fere comparent reges nisi qui à Cyro genus ducere creduntur. Idem observare est in multis orientalium populorum monumentis, in quibus mali principes, & mala passim expunguntur tempora. Ju-dæis vero quam hoc usitatum fuerit, non tantum patet è multis captivitatibus, anarchiis & servitutibus, quarum spatia non memorantur in sacris literis, ideoque ignoran-tur; sed & ex compluribus Moysis & prophetarum locis, jubentium ut malorum temporum & hominum extirpentur memoriæ, & deleantur è libro vitæ, utque piorum tantum habeatur ratio. Huc referenda verba Jobi cap. 3. cum di-em noctemque qua natus est execratur, petitque ut posthac *non sit in diebus anni, neque numeretur in diebus mensium.* Hinc quoque est quod in sacris literis quadraginta tantum annis regnasse dicitur Solomon, cum tamen totis octoginta regnarit

regnarit annis, suppresso nempe illo quo peccator fuit intervallo. Eadem quoque est ratio quod in Genealogia Christi apud Matthæum quatuor reges peccatores Ochosias, Joazus, Amasias, & præterea Joacim^{us} omitantur. At verò non omittuntur Achazus, quem filii Ezechia^e, ne de regum expungeretur catalogo, conservavit pietas; non Manasses qui pœnituit; non Ammon ejus filius, qui post breve regnum à suis occisus, à populo vindicatus, & meritis filii Osia^e nomen in genealogiis conservavit. Sed & Jechonias memoratur, qui licet & ipse in trimestri regno malus, longa tamen captivitate, & ut verisimile, subsecuta pœnitentia, abunde suis videri potest satisfecisse peccatis. Ut autem improborum eradebantur nomina, ita familiare Hebræis olim fuisse, quacunque etiam occasione celebrare memoriam eorum, qui de gente sua bene essent meriti, vel tria mulierum nulla necessitate in hac Christi genealogia incerta satis declarant nomina, Ruthæ inquam quæ relictis Moabitarum sacris ad Judaicam transiit religionem; Thamaris, cujus factum ipse quoque Judas justum fuisse censuit; & præterea Raab meretricis, optime, si quæ alia, de Israelitico meritæ populo. Bersabææ vero nomen propter scelus suppressitur, Uriasque, cujus ea conjunx fuit, tantum istic memoratur. Nec alia de causa in eadem apud Matthæum genealogia omittuntur complures alii post Zorobabelem, utpote à quo ad Josephum maritum B. Virginis, novem tantum occurrant generationes, cum octodecim habeantur apud Lucam. Hac cum ita sint, clarum satis quamobrem Daniel omittat totum quod suam ætatem & instaurationem Hierosolymorum intercessit spatium, cum captivitates non constituent partem temporis politici. Omisso itaque hoc intervallo, ostendit captivitatem non semper duraturam, sed fore ut edicto regio permittatur Judæis in suam reverti patriam, & non templum tantum perficere, sed & urbem & diruta instaurare mœnia, & suis vivere legibus. Et merito, vel ob hoc ipsum

nobilior censenda est hæc de hebdomadibus propheta, utpote quæ utrumque remotum habeat terminum, cujusque non finem tantum, sed & initium divino instinctus spiritu prædixerit propheta.

CAP. II.

Explicatio prophetiæ Jacobi de Christo Genes. 49.

HÆc in antecessum de initio Danielis hebdomadam dicta sufficiant. Nunc, cum ex divinis oraculis constet, Christum non ante venturum, quam auferatur sceptrum à Juda, videamus quo sensu & qua ratione id intelligendum sit. Communis & maxime recepta est opinio, non veterum tantum Christianorum, sed & eorum qui Christum præcessere, factum id esse anno Herodis Magni tertio, utpote qui tum, occiso ultimo Hasmonæorum stirpis principe, primus à Romanis declaratus fuerit rex alienigena. Obstrepunt tamen nonnulli, dicentes Herodem non fuisse alienigenam, sed purum putum Judæum. Verum hac in re ipsis mihi iniquiores videntur Judæis, qui unanimi consensu Herodem semper vocant profelytum. Quis non rideat frivolum argumentum, cum dicunt Herodem ideo non fuisse profelytum, quod profelyti fuerit filius? Scio quidem Nicolaum Damascenum in gratiam Herodis, cujus erat magnus assentator, non dubitasse olim fingere, Antipatrum patrem Herodis ducere genus à principibus Judæorum qui à captivitate Babylonica in Judæam essent reversi: sed hoc commentum ipse explodit Josephus, qui non uno loco novum fuisse hominem significat. Circa finem lib. 14. manifeste plebeum fuisse ostendit: & iterum lib. 17. cap. 10. Sed & alterum expendamus argumentum, quod mire video placere viris doctis cum scribunt, etiamsi concedatur Herodem.

Herodem fuisse alienigenam, prophetiam tamen Jacobi morientis de illo non posse intelligi, eo quod è stirpe seu tribu Judæ, nullus prodierit rex ante Davidem; nullus item post captivitatem Babylonicam, cum in Sedecia & Jechonia defecerit stirps Davidica. Sed si verum est hoc Patriarchæ oraculum, utique etiam verum est, sceptrum seu principatum nunquam ablatum fuisse à tribu Judæ, usque ad Herodem. Ante Davidem quidem, principatum cæterarum tribuum fuisse penes tribum Judæ, è pluribus S. Scripturæ constat locis, & ex ipso ore Dei, cum post mortem Josuæ ducatus belli huic confertur tribui. Itaque Judam fratrum suorum regem vocat David moriens apud Josephum. Post Babylonicam vero captivitatem, & tum quoque principatum permanfisse in tribu Judæ, & quidem magis quam antea, id sic conficitur. Constat duas tantum ultimæ deportationis tribus cum Zorobabele & Esdras Hierosolyma esse reversas, tribum nempe Judæ & Benjaminis. Fuere quidem aliqui etiam primæ deportationis per Salmanassarem qui Esdram secuti sunt, sed illi, etiamsi cum istis componentur, qui à Salmanassare in Judea relictæ fuere, admodum pauci fuere numero, cum pleræque decem Israelis tribus trans Euphratem dispersæ ab assuetis jam longo tempore sedibus in antiquam noluerint reverti patriam, ut satis clare docet Josephus. Attamen si veritatis habenda sit ratio, prætextus hic potius fuit quam causa, utique enim verisimile, etiam decem tribus migraturas fuisse, si ad suas redeundi terras integra iis fuisset potestas. Sed vero terræ, quas decem infederant tribus, ille, jam à temporibus Salmanassaræ, adsignatæ & possessæ erant à Cutheis aliisque gentibus dictis postmodum Samaritis, nec restitui poterant, nisi prius pellerentur Cuthæi, irritaque fierent dona & beneficia facta à Persarum regibus, qui non facile acta & decreta sua rescindere & destruere solebant. At vero reliquis duabus tribubus, facile fuit jus postliminii impetrare. Non tantum quod reges & principes non libenter soleant immu-

nitates.

nitates & libertatem nimium multis concedere, quodque à paucioribus minus metuenda sit rebellio; sed etiam quod terræ, quas duæ istæ tribus tenuerant, nemini donatæ aut assignatæ essent, temere quippe & sine ullo juris titulo vicinæ illas invaserant gentes. Satis hinc clarum fit, quamobrem duæ tantum tribus ex captivitate Babylonica ad suas reversæ sint terras. Jam vero omnium tribuum nomina, in solam Judæ transiisse tribum patet exinde, quod qui prius Hebræi seu Israelitæ dicti fuere, statim post solutam captivitatem, uti docet Josephus, Judæorum assumerunt appellationem, ac si omnes è Juda traxissent originem, quod utique factum non fuisset, nisi omnium tribuum ut nomina, ita quoque jura ad solam transiissent Judæ tribum, ita ut reliquas omnes una hæc contineret. Hinc est quod qui ab Eleazaro Alexandriam missi fuere LXX interpretes, cum ex sola Judæ & Benjaminis eligi potuerint, à duodecim tamen missi dicantur tribubus. Hinc quoque in Actis Apostolorum 26. 7. τὸ δωδεκάφυλον de sola Judæ accipitur tribu. Mordochæus quoque hac de causa de tribu Judæ dicitur, cum tamen esset è tribu Benjaminis. Sed & Israelis nomen post captivitatem Babylonicam ad Judæ tribum transiisse constat, cum aliunde, tum quoque ex initio Malachiæ. Quamvis autem multis de causis id factum possit videri, præcipue tamen propter Samaritas id contigisse existimo. Cum enim illi reliquarum decem tribuum urbes & agros possiderent, & quamvis aliàs Judæorum infensissimi essent hostes, fratres tamen, & ejusdem atque ipsi generis vellent videri, si quando splendida esset illorum fortuna, ut nempe iisdem atque ipsi privilegiis & immunitatibus fruerentur; hinc proculdubio factum ut Samaritis exclusis omnia captivarum tribuum jura & nomina sola sibi vindicaret Judæ tribus. Cæterum, ut multa alia loca, ita non incommode ex iis, quæ hæcenus diximus, solvas difficultatem in genealogia Christi, quæ tam multos exercuit eruditos, de tribu, è qua orta fuerit beata virgo. Sed & hoc quoque patet, frustra
pertendere

pertendere Judæos, antequam adveniat Messias, debere compleri vaticinium Esaia cap. xi, ut nempe residui de populo Israelis restituantur in libertatem eadem ratione ac factum sit post captivitatem Ægyptiam. Cum enim post Babylonicam captivitatem duæ tantum tribus redierint, illam liberationem nequaquam esse similem Ægyptiacæ; itaque expectandum tempus, quo omnes tribus restituantur, Sed vero ex iis, quæ diximus, manifestum fit totum residuum Israelitici populi rediisse in patriam, cum tribus Judæ & Benjaminis successerint omnibus aliis tribubus & totum continuerint Israelem. Currunt tamen miseri per universum terrarum orbem ut fratres suos deperditos & nusquam reperiendos inveniant, & modo in inaccessa Arabiæ aut Tataria parte illos latere affirmant, & quod neque illinc aliquis hæctenus venerit nuncius, eo complures redacti fuere amentia, ut alicubi in America eos delitescere existimarint. Sed neque illinc aliquis hæctenus venit nuntius, nec venturus, ut opinor, antequam veniat ipsum Messias.

CAP. III.

*Quomodo vaticinia de Christo fuerint attributa Herodi :
deque Herodianorum secta.*

AD finem vergentibus Danielis hebdomadis, occiso Antigono, translatoque ad Herodem alienigenam sceptro; nemo erat Judæorum, cui non esset persuasissimum, tempus Christi aut adesse, aut brevi adfuturum. Circumferebantur illa tempestate complura carmina à Jæxis sub Sibyllarum conscripta nominibus, quibus denuntiabatur adventus magni regis, qui totum sibi subjiceret terrarum orbem, multosque etiam è gentibus vana inductos ambitione sibi

sibi conatos fuisse adaptare istud vaticinium, pluribus exemplis postea videbimus; sed ne gentium res rebus misceamus Judaicis, prius de Herode dicemus. Hunc primum fuisse qui inter Judæos pro Christo fuerit habitus, vel Herodianorum satis declarat secta. Nempe verba illa; *Non deficiet princeps è Juda, neque dux de femoribus ejus, donec venerit ille cui repositum est*, ita accipere, ac si cessante principe è stirpe Judæ, necesse foret, ut venturus Messias profelytus aut alienigena esse debeat. Forsan etiam non defuere adulescentes, qui negarent esse alienigenam, ipsumque hoc, quod Damascenus, pertenderent. Quod vero nullus unquam Judæorum rex tam gratus & acceptus fuerit Romanis & Græcis, ideo merito gentium expectationem vocari existimabant. Secta vero hæc quod magis increbuerit mortuo quam vivo etiamnum Herode, id ipsius factum videtur prudentia, ne Romanorum incurreret invidiam. Aluisse tamen inter Judæos istam de se opinionem valde est verisimile, & videri potest non alia de causa magnificum illud extruxisse templum, quam quod de suo Messia opus tale expectarent Judæi. Sed & ex pluribus quas adhibuit cautelis, nequis alius prodiret aut haberetur Messias, ipsum hoc satis confici possit. In illis autem merito primum sibi vendicat locum infanticidium Bethlemiticum. Hujus vero, licet in solis mentio fiat Evangeliiis, non est tamen ut hoc cuiquam mirum aut incredibile videatur, præsertim si quis noverit, etiam Romæ, cum editum esset oraculum, Naturam regem mundo parturire, edicto Senatus cautum fuerit, nequis illo anno genitus infans educaretur, ut ex Suetonio constat. Altera cautela, fuit genealogiarum, quæ in templo conservabantur, combustio. Sed & prohibitio librorum Sibyllinorum, & cædes tot regii sanguinis principum, eodem referenda videntur. Sub Nerone vero floruisse hanc Herodianorum sectam, & dies quibus regnum adierit festos fuisse Judæis, discas ex Persio: *Herodis venere dies*. Quamvis autem etiam ante everfa Ierosolyma multi cessasse existiment

existiment hanc sectam, nunquam tamen defecisse, vel saltem revixisse apud Judæos, præsertim in Hispania, vel ipsum barbarum Aëræ satis indicat vocabulum. Cum ad institutum faciat causam & originem vocis hujus exponere, libens quod sentio proferam; neque enim placent quæ viri docti de eo scripsere. Sed neque probo sententiam Petri Alfonsi, qui in scripto continente disputationem inter Moysen Judæum & Petrum quendam, putabat vocem hanc detruncatam ex nomine Heraclii. Sic enim scribit in Præfatione; *Hoc autem factum est anno à nativitate Domini 1106. Heraclii 1144, mense Junii die natali Apostolorum Petri & Pauli.* Constat fane ab Heraclio imperatore Judæos omnes ad Christianismum vi compulsos fuisse, non in Oriente solum, sed & in Hispania Galliaque, literis seu legatis ad Sisebutum & Dagobertum missis, & ad idem faciendum instigatis. Itaque Judæi quod nollent Christianorum fidem & computandi rationem admittere, alium calicum & alium commenti sunt Christum, Herodem videlicet, cujus regnum anticipat computum Christianum annis triginta octo. Sed vero Aëræ appellatio multo est antiquior, cum & in Chronico Idatii ad annum 409, & insuper in multis marmoreis Heraclio vetustioribus compareat monumentis. Libenter itaque cum illis sentio, qui Aëræ & Hegiræ seu Heiræ, nam & sic scribunt Arabes, idem existimant esse vocabulum, extrita litera G, ut solent Hispani, Arabes & Hebræi. Causa appellationis exinde petenda, quod Herodes à Judæis semper & ubique vocatus fuerit הור id est profelytus seu peregrinus. Anni itaque *hager*, sunt anni Herodis, qui, ut diximus, triginta octo annis anticipant Christi natalem. Hegiræ seu Heiræ Arabicæ eadem omnino ac Aëræ Hispaniæ est ratio. Illo ipso enim Heraclii tempore, quo Judæi, non in Hispania modo, sed & toto Romano imperio ad Christianismum compellerentur, orta quoque est in Arabia secta Mahometi. Secuti sunt hunc complures Judæi, qui relicto altero isto Messia,

Herode videlicet & ipso Idumeo Arabe, Mahometum illico pro vero agnovere Messia. Theophanes & complures alii istius temporis scriptores pravam secuti lectionem, illos adhæsisse scribunt Mahometo *usque ad cædem illius*; *μέχρι τῆς σφαγῆς αὐτοῦ*. Sed rectius *πυρρῆς* leges, non *σφαγῆς*. Si dem scribunt recessisse Judæos à Mahometo, cum eum cameli carnibus vescientem conspexissent. Vt ut sit, cum Judæi Messiam peregrinum seu profelytum fore crederent, patet recte ab illis *יהוה* dictum fuisse Mahometum, ipsum tamen Mahometum, non nisi postquam è patria sua Mæcca expulsus fuit talem se nominasse, scribunt plerique Arabes, & ab hoc tempore Hegiram seu Heiram suam incipit Mahometus, cujus sectatores Hagerinos dictos volunt, velut religionis causâ profugos & peregrinos, non autem ab Agare Abrahamæ ancilla, ut Christiani scribunt. Constat sane Mahometum, ut nempe magis ad partes suas pertraheret Judæos, quorum plena semper fuit Arabia: de se interpretatum, & in se completa esse dixisse pleraque veteris testamenti loca ad Christum spectantia, ut jam olim observatum Petro Cluniacensi. Hæc de voce Aëræ dicta sufficiant, unde satis, nisi fallor, clare conficitur appellationem hanc multo apud Judæos antiquiorem esse, quam fuerit apud Arabes. Quod si cui minus probabile videatur, ita inter omnes convenisse Judæos, ut Herodem pro Messia agnoscerent, per melicet, ut quemadmodum Arabes, ita quoque Judæi vocem hanc de suo acceperint exilio, incipiendo hoc ab eo tempore, quo sublati sui generis principibus, regem habuere Herodem. Ego utrumque verum esse existimo, cum ne nunc quidem inter Judæos desint, qui Herodem pro Messia admittant. Quod si id palam minus profiteri audeant, satis tamen se declarant, cum dicunt, si Messias jam advenërit, utique ejus tempus pluribus annis anticipare Christianorum calculum. Et sane qui sic sentiunt Judæi, longe illi sunt prudentiores istis, qui Messiam necdum advenisse contendunt, præterquam enim quod vaticinio Jacobi morientis

entis aliqua ratione satisfaciant, etiam Daniele admittunt, quem alii ex prophetarum expungunt albo. Jam vero quod in Hispania nomen Aeræ primum fuerit auditum, id inde factum, quod infinita propemodum Judæorum illic fuerit frequentia, florente etiamnum imperio Romano. Ab Adriano Cæsare post cladem Hierosolymorum eos deportatos memorant scriptores Hispani, quo auctore nescio. Ego libentius credo cum Arrianis, quorum magna semper in Hispania fuit copia, simul quoque crevisse Judæorum numerum. Sed & fugientem in Hispaniam Herodem tetrarcham, fieri potest ut multi secuti sint. Fieri quoque potest ut post ejectos Alexandria Judæos, magna pars illuc migrarit. Crebra cum Christianis gessere bella, præsertim post seculum instauratæ salutis quartum. Ideo prævalebant quod Romanis legibus pateret Judæis aditus ad honores, & concessum iis esset jus gladii. Christiani autem in provinciis nullos gerebant magistratus, non tantum quod, ut Julianus Imperator dicebat, lex Christianis non permittat usum gladii; ideoque ad regendum non sint idonei; sed quod in Hispania qui magistratum gererent, ab Ecclesia prohiberentur, ut docet Concilii Illiberitani Canon LVI; *Magistratam vero, anno quo agit duumviratum, prohibere placet, ut se ab Ecclesia cohibeat.* In Hispania vero magistratus munere functos fuisse Judæos, cum alibi, tum quoque in Balearibus insulis, patet ex Severo Sulpitio in Epistolis. Non autem in Hispania modo, sed & in Galliis, licet non tanto numero & auctoritate essent ibi Judæi, atque apud Hispanos; & illic tamen ad honores & officia fuisse eos promotos, satis colligitur, & ex historiis, & ex Conciliis Gallicanis prævalente Christianismo habitis, quibus æque atque in Conciliis Toletanis Judæi à magistratu & honoribus publicis arcentur. Jam vero cum tot indiciis & monumentis antiquis constet Aeram istam non ab uno, aut paucis, sed vero palam ab omnibus fuisse receptam & approbatam Hispanis, istud vero fieri non potuerit sine

communi magistratus suffragio, non est ut dubitemus, quin Aera ista pseudomessiae Judaici, Herodis nempe, pro vero Christi anno à Judæis magistratum gerentibus fuerit obtrusa. Et quidem tuto hoc illis licuit inter Alanos, Suevos & Vandalos; nam certe illo ipso anno, quo ab his barbaris occupata fuit Hispania, per Aeras primum numerari cœptum fuisse, aut saltem vocem hanc Judaicam tunc primum innotuisse Christianis ex eo conficitur, quod ab Idatio ad annum prædictum anni Consulares Aera permutentur, nec quispiam Idatio antiquior vocis hujus meminerit. Non est autem ut quisquam miretur sub Imperatoribus paganis Judæos in Hispania magistratus munere esse functos, & in Christianos & quoscunque alios, qui non essent cives Romani, jus vitæ & necis exercuisse, cum & in Syria, & apud Arabes & alias Asiaticas gentes, idem illis licuisse crebra doceant exempla. In Syria plures fuisse urbes quæ Judæis tantum uterentur rectoribus, patet ex Epiphanio, ubi agit de Josepho, qui ex Judæo factus Christianus, cujusque esse videtur ὁπομνηστικόν, quod in multis reperitur Bibliothecis. In istis Syriæ urbibus Christiani pro magistratibus Judæis publice etiam preces fundere jubebantur, observatusque is mos sub Imperatoribus quoque Christianis. Sed & in Babylonica captivitate idem juris olim fuisse Judæis, docet historia Susannæ. Nec quemquam id mirari debere monet Origenes in Epistola ad Africanum, cum Ethnarchæ Judæorum suo quoque tempore parem exercerent auctoritatem.

C A P. IV.

De Oraculis Sibyllinis, quando & à quibus fuere conscripta.

DE Herode & Herodianorum secta fusius aliquanto diximus, ut liquidius constaret, tantam de futuro rege fuisse Judæorum expectationem, etiam pluribus antequam ille adveniret annis, ut impium tyrannum pro vero maluerint agnoscere Messia, potius quam de veritate sacrarum dubitare prædictionum. Attamen licet ille rumor sub Herode multum increbuerit, altius tamen aliquanto est repetendus, ab eo nempe tempore quo Hierosolyma occupavit Pompeius, quinquaginta novem annis antenatum Christum, completa exacte sexagesima secunda Danielis hebdomade. Argumentum clarissimum quo id confici possit, exinde habemus, quod jam tum in vulgus spargi cœperint carmina sub Sibyllarum nomine à diversis toto orbe dispersis conscripta Judæis, quibus adventus magni regis contineretur; cui, licet sine pompa & militibus esset adfuturus, totus nihilominus esset subjiciendus terrarum orbis. Illo ipso enim anno quo capta à Pompeio fuere Hierosolyma, prodiit Sibyllinum istud oraculum, *Regem populo Romano naturam parturire. Quanti momenti visum sit gentibus hoc oraculum, vel inde colligas, quod Suetonius in Augusto scribat; Senatum exterritum censuisse, nequis illo anno genitus educaretur; eos qui gravidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne Senatus consultum ad ærarium deferretur.*

Eodem anno idem hoc oraculum excitavit P. Cornelium Lentulum, qui illud ad se pertrahere conatus est, ut restantur non Appianus modo & Plutarchus, sed & Salustius.

ftius & Cicero III Catilinaria, cum alibi, tum quoque his verbis; *Lentulum autem sibi confirmasse ex fati Sibyllinis aruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis atque imperium pervenire esset necesse. Cinnam ante se & Sullam fuisse, eundemque dixisse fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis atque imperii, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem vicesimus.* Recte addit aruspicumque responsis: in fatalibus quippe Sibyllinis scripti id tantum continebatur, si quando Ægyptus Romanis pareret, tum adventurum magnum regem, tumque tres futuros qui Romanam affligerent & perderent Rempublicam. Istos vero tres fore Cornelios, id ex aruspicum verisimile est accessisse interpretamento. Versus vero Sibyllini, quibus hæc continebantur, sunt illi ipsi, qui etiamnum hodie occurrunt, circa finem libri secundi,

Αὐτὰρ ἐπεὶ Ρώμης τε καὶ Αἰγύπτου βασιλεία
 Εἰς ἐν δὴ θύωσα, τότε δὴ βασιλεία μέγιστη
 Αθανάτου βασιλῆος ἐπὶ δυνάσταισι φανέται
 Ἦξει δ' ἀγνὸς ἀναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων
 Εἰς αἰῶνας πάντας ἐπειρομένοιο χερόνιο.
 Καὶ τότε Λατίνων ἀπαράιπτος χόλος δυνάων,
 Τρεῖς Ρώμην οἰκλῶν μισρῇ καταδηλήσονται.

Vide quoque sequentia. Aptius vero hæc intelligas de triumviratu Augusti, Lepidi, & Antonii. Sed vero cum ex iis quæ diximus, manifeste pateat versus istos fatidicos jam exstitisse totis viginti annis ante triumviratum, si quis credere nolit hæc futura potuisse præsciri à scriptoribus Sibyllinorum, per me licet ut credat, quemadmodum ante Cornelius Lentulus, ita quoque hujus exemplo istos triumviros ad invadendam Rempublicam instigatos fuisse versibus illis Sibyllinis, quorum tanta apud Romanos esset auctoritas. Nec successu caruit tam speciosus prætextus,

textus, cum & tres simul opprefferint Rempublicam, idque tempore magis opportuno, capta jam quodammodo à Cæsare Ægypto. Quid autem moverit Ægyptios & Alexandrinos Judæos, ut regis magni adventum minentur, si quando fasces Romani Ægyptum & Alexandriam intrent; ejus rei causam infra explicabimus. Per virginum absolutionem intellige Fabiam Vestalem, de qua vide Aconium Pedianum. Quare vero decimum & vicesimum annos vocet fatales mox dicemus.

Aptatum deinceps hoc oraculum Prolemæo Aulææ, quem cum Romani regno vellent restituere, reposuerunt Alexandrini sacerdotes, reducendum regem esse ex voluntate Sibyllæ sine pompa & multitudine, ut est apud Ciceronem lib. i. Epist. ad Lentulum. Vide quoque Dionem.

De Cæsare intelligendum esse hoc vaticinium multi postea credidere, uti docet Cicero, cum alibi, tum quoque libris de Divinatione editis statim post mortem Cæsaris: *Sibyllæ versus observamus, quos illa furens fuisse dicitur, quorum interpret nuper falsa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, cum quem revera regem habebamus appellandum quoque esse regem, si salvi esse velimus.* Vide quoque sequentia, ubi ex eo, quod versus illi crebras continerent acrostichidas, evincere conatur, eos non inspiratione divina, sed vero adhibita cura fuisse compositos: quod ipsum eodem tempore Ciceronis æqualis scripserat quoque Varro in libris rerum divinarum, negans acrostichidas istas esse Sibyllinas, uti constat ex Dionysio Halicarnasseo lib. 4. Pergit dein Cicero & concludit; *Cum antistitibus agamus, & quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ posthac nec dii, nec homines esse patientur.* Huc quoque facit L. Cottæ xv viri sententia apud Suetonium; *Quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à rege non posse vinci. Cæsar rex appellaretur.*

Ad Augustum deinceps relatum idem oraculum. Cum enim eodem anno quo à Pompeio capta fuere Hierosolyma editum, ut diximus, fuerit oraculum, Naturam orbi regem parturire, paucisque postea mensibus natus fuerit Augustus Cæsar; ecquis dubitet aut neget, astrologos justam fati habuisse causam, ut quod de Christo intelligendum esset, postmodum Augusto rerum potienti attribueretur vaticinium?

Satis itaque clarum, id quod toto orbe sparsum erat oraculum de nascituro è Judæis rege, qui universi orbis frueretur imperio, admodum fuisse vetustum, utpote è sacris sacerdotum literis depromptum, ut Suetonius & Tacitus testantur. Frustra aliquis in illis, quæ Sullanis temporibus una cum Capitolio consumta fuere Sibyllinis scriptis, istiusmodi quærat oracula. Si quis ea quæ supersunt priorum Sibyllarum excutiat loca, longe alterius inveniet ea fuisse generis, & quidvis potius quam regis alicujus prænuntiasse adventum: ut manifestum sit non potuisse hæc ab aliis, quam à Judæis vulgari, qui sub nomine fatidicarum mulierum, & quarum apud gentes magna esset auctoritas, ea in lucem edidere, quæ ipsi è prophetarum suorum hausissent oraculis. Nec successus horum defuit vaticiniis, & quidem tantus, ut cæterarum gentium protinus cessarint oracula. Quippe cum alia plurimum inter se discreparent, & qui illa dictarent, non fallarent tantum, sed & fallerentur; soli Judæi unum omnes clamabant, prædicantes adventum regis servatoris orbis, & cujus imperium in omnes esset futurum gentes. Etiam illi qui vaticinia ridebant, cum viderent tot millium hominum in illis quæ edocti essent à suis prophetis unanimem consensum; non poterant non existimare aliquid subesse arcani & tamen divini, quo mentes ad tantam compellerentur concordiam, ac si uno spiritu, eodem numine, & iisdem sensibus omnes inspirarentur.

Quod

Quod si quis scire desideret, qualia præcipue ea fuerint, quæ in istius temporis Sibyllinis vulgarentur; adeat is factos libros, & sciat quæcunque ibi de Servatore nostro occurrunt oracula, similia quoque illis contenta fuisse carminibus, finem regni Judaici, desolationem templi, eversionem religionis gentilium, instaurationem templi sed spiritualis, consummationem & conflagrationem mundi, partum insuper virginis, novam progeniem cælo delapsam, abolitionem peccatorum primi parentis, aliaque qualia in quarta Ecloga canit Virgilius, secutus oracula quæ sub nomine Cumææ vatis isto passim legebantur tempore.

Satis vero mirari nequeo, quid impulerit nostri & superioris seculi eruditos, ut versus istos Virgilianos alienissimis sensibus interpolare, & tam præclara religionis Christianæ argumenta eludere fuerint conati. Quid quæso Sari Babylonici ad rem faciunt, aut quis veterum dixit, aut somniavit annum magnum Ægyptiacum impletum fuisse, cum ista scriberet Virgilius, qui ne nunc quidem impletus est? Percurrantur omnia astrologorum & chronologorum monumenta, nihil usquam occurret, quo tam futile possit adstrui commentum. Profecto si vel temporum colligamus momenta, manifeste cognoscemus, non potuisse aliunde illa haurire Virgilium. quam ex Judæorum oraculis, quæ illo ipso, ut diximus, tempore sub nomine Sibyllæ Cumææ præcipue vulgabantur. Scripsit quippe Virgilius istam Eclogam circa initia Herodis magni, Olympiadis CLXXXV anno secundo, quo nempe Asinio Pollioni natus fuit filius Saloninus, cui istos Sibyllæ versus aptare fuit conatus. Sed operæ pretium fuerit ipsam Sibyllam per os Virgilii loquentem audire.

CAP. V.

Interpretatio IV Ecclogæ Virgilii.

CUM itaque hac Sibylla inspirante scribat Virgilius, adesse ultimam ætatem, renovationem prisce seculi, & quæ sequuntur; quis in his verbis constantem veterum Judæorum non agnoscat sententiam, unanimiter è Sacris libris credentium, postrema mundi ætate adventurum Christum, & instauraturum omnia, proditurum è virgine, redempturum sanguine suo peccata mortalium, & virtute patris sui recturum orbem universum? Licet autem hæc ipsa quoque occurrant in iis quæ hoc tempore supersunt Sibyllinis; quia tamen illa admodum confusa, & passim interpolata vulgo leguntur, ut postea palam fiet; nec in iis ætates per metalla distinguantur, nec item eadem ratione & ordine, atque in versibus olim Cumææ attributis Sibyllæ, secula procedant; necessum est & pauca nonnulla quæ de vatis Cumææ libris explorata habemus, & quibus cognitis clarescat mens Virgilii, in medium proferamus.

In versibus itaque quæ Cumææ olim adscribebantur Sibyllæ, tota mundi ætas non in quatuor, ut apud Hesiodum & Ovidium, sed in decem distribuebatur partes, quæ & ipsæ ætates appellabantur. Istæ autem ætates per metalla fuere distinctæ. Cum vero vulgo placuerit septem esse planetas, unicuique suam attribuentes metallum, septem quoque finxere metalla. Nec est hoc recens Chemicorum commentum: veteribus quippe Judæis & Ægyptiis idem placuisse, non tantum ex hoc Sibyllæ, sed & multorum aliorum constat testimoniis, quibus addi possit locus iste ex antiquo Pindari Scholiaste ad Od. V. Isthm, *Ἐν δὲ τῷ*

ἡ ἀσέβων ὕλη τις ἀνάγεται. Ἡλίῳ μὲν ὁ χρυσοῦς. Σελήνῃ δὲ ὁ ἀργυρεὺς. Ἀρεί, σίδηρος. Κρόνῳ, μάλυξ δέσθ. Διὶ, ἡλεκτρὺς δέσθ. Ἑρμῇ, κισσὶ περὶ δέσθ. Ἀφροδίτῃ, χαλκός.

Prima itaque mundi ætas apud Sibyllam, dicta aurea, Soli fuit attributa. Secunda argentea, quæ Lunæ. Tertia ab electro, quatenus pro metallo accipitur, denominata Jovi sacra; & sic porro, ita ut Marti ferrum, Veneri æs Mercurio stannum, Saturno vero plumbum adsignaretur.

Sed cum non septem, sed decem ætates descripserit Sibylla, quæri potest quo nomine octava & nona ætas fuerint signatæ. Quamvis ergo, ut nunc, ita quoque olim multis placuerit plura quam septem esse metalla, & propterea aliquis existimare possit, etiam octavæ & nonæ ætati aliquod fuisse attributum metallum, ego tamen, ut aliter sentiam, inducor his præcipue Juvenalis versibus Sat. 13.

*Nona ætas agitur, pejoraque secula ferri
Temporibus, quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit Natura metallo.*

Vulgo hæc non recte exponuntur, cum nullum dubium sit quin poeta hoc loco Cumæam secutus sit vatem, quæ nonam ætatem, nullo signatam metallo, descripserat velut omnium ætatum teterrimam: ut contra decimam ætatem veluti omnium optimam, utpote quæ futura esset ἀποκατάστασις per Christum. Sed Juvenalis, cum istam ἀποκατάστασιν non admitteret, scribit nonam etiamnum fluere ætatem. Patet itaque in libris Cumææ Sibyllæ ἀνεπήξαφον & sine titulo fuisse octavam & nonam ætatem, aut si id non sit, verisimile est ab octava sphaera octavæ ætati, à tellure vero cognomen additum fuisse nonæ, cum constet aliquot Pythagoreos, eosque secutum Philonem Judæum, istoc ordine cœli digessisse regiones.

Absoluta hac periodo denuo fit aureum seculum, & denuo regnat Apollo seu Sol. Hinc est quod denarium nu-

merum Pythagorici & complures ex veteribus Apollinem seu Solem, & item Αἰὼνα seu integrum appellarint ævum, utpote quo fiat restitutio prioris seculi. Clarum est itaque quare Virgilius dixerit; *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas*, & subiciat; *Magnus ab integro seclorum nascitur ordo*. Recte itaque Servius Cumæi interpretatur Sibyllini, à Sibylla quæ Cumana fuit, & secula per metalla divisit. Dixit etiam quis quo seculo imperaret: & Solem ultimum, id est decimum veluit. Novimus autem eundem esse Apollinem; unde dicit tuus jam regnat Apollo. Dixit etiam, finitis omnibus seculis rursus eadem renovari: quam rem etiam Philosophi hac disputatione colligunt, dicentes completo magno anno omnia sidera in ortus suos redire, & referri rursus eodem motu. Quod si idem siderum motus, necesse est ut omnia quæ fuerunt, habeant iterationem.

Patet itaque quare Sibylla Christianos futuros vocarit gentem auream, utpote qui decima ætate aurea, veluti Solis, sint prodituri. Nonnulli tamen verbis Sibyllæ inhærentes, quæ & Virgilius expressit, cum dicit, *Jam nova progenies cælo demittitur alto*, ita hæc sunt interpretati, ac si è throno Dei, id est ex Sole proditurus esset Christus. Hæc nempe vetus Judæorum opinio profluxit ex eo quod in Psalmis legitur; *In Sole possuit tabernaculum suum*. Versus autem Sibyllini, quibus hoc adstruitur, exstant apud Lactantium, & occurrunt quoque in illis quæ supersunt Sibyllinis. Sunt vero isti;

Καὶ τότε ἅπ' ἡελίοιο Θεὸς πέμψῃ βασιλῆα
Ὅς πᾶσιν γὰρ παύσει πολέμοιο κακοῖο.

Sic quoque complures olim sensisse Gnosticos, colligo ex Theodoti excerptis apud Clementem Alexandrinum; Ἐν τῷ Ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκηνώμα αὐτῷ ἐνιοι μὲν ἔν φασι τὸ σῶμα καὶ ἐν τῷ Ἡλίῳ αὐτὸν διπλῶς, ὡς Εὐρυβλήης σῶμα ᾧ λέγουσιν,
οἱ

οἱ μὲν ὁ σκῆνῳ ἀπὲρ οἱ δὲ τὸ πῦρ πτωῶν ἐκκλησίαν. Nec dubitandum quin Hermogenes & Gnostici opinionem istam de statione Christi & Christianorum in sole è Sibyllinis oraculis ad suam transfulerint sectam. Non solos autem Gnosticos, sed & complures olim Judæos, & præcipue Essenos, eorumque progeniem Sampsaeros, solem tanquam Dei stationem coluisse, satis docet mos Essenorum antiquus scrobem effodientium & eundem postea replentium, si quando alvum, essent egesturi, ne lucem & radios Dei è sole progredientes inquinarent, ὡς μὴ τοῖς ἀνθρώποις ὑβρίζοιεν τὸ Θεῷ. Nugas agunt qui verba Josephi, vel corrigere, vel aliter interpretari conantur. Ipse Josephus Lib. v. Cap. xx. de Bello Jud. cum describit crudelitatem eorum, qui sepeliendorum cadaverum facultatem impedirent, similiter loquitur; καὶ δὲ ἀπὲρ σωθῆναις πεπονημένοι τοῖς τὸ πατρίδῳ συγκαταλῦσαι ἔτι τὸ φύσει νόμος, ἀλλὰ τε τοῖς εἰς ἀνθρώπους ἀδικήμασι, συμμαῖναι ἔτι τὸ θεῷ, ὑφ' ἡλίου τὸς νεκροὺς μυδῶντας ἀπέλειπον. Eadem prorsus habet vetustissimus scriptor Judæus, cujus gnomæ sub Phocylidis leguntur nomine.

Sequitur deinceps apud Virgilium, *Jam redit ὁ virgo*, quod de Astrea interpretantur. Demus sic intellexisse Virgilium, at certe non sic sensit Cumæa vates, seu potius Judæus ille qui sub hujus nomine carmina istæc edidit. Ecquis dubitet illum locutum de futuro signo, quod Deus apud Esaiam Cap. vii. promittit, cum dicit parituram virginem? Esto itaque ut de Astrea, seu Pudicitia Dea, hæc acceperint Ethnici, & ipse quoque Virgilius, qui tamen suam hoc loco non expressit sententiam; hæsitasse tamen eos in vocabuli hujus acceptione, vel ex eo manifestum, quod P. Cornelius Lentulus, ut ex supra memorato Ciceronis apparet loco, per Virginem in Sibyllinis expressam, intellexerit Fabiam Vestalem, quæ insimulata incestus, innocens fuit declarata, honori restituta, & pro virgine habita decennio antequam cum Catalina conspiraret Lentulus. De-

cennium

cennium vero ideo dixit, quod in Sibyllinis omnia tam bona, quam mala facta, denario continerentur numero, utpote fatali, quamobrem & Pythagoricos constat τὰν δαγὰν seu denarium appellasse fatum seu εἰσαριθμῶν. Eadem ratione dicebatur quoque fatalis annus vicessimus, velut ex duobus compositus denariis. Certum est autem combustionem Capitolii, quæ contingit anno urbis DCLXXI, præcessisse annis viginti conspirationem Catilinariam.

Jam vero cum dicit Virgilius, *Et incipient magni procedere menses*, & hæc quoque vulgo male interpretantur, nec melius Alconiusqui de Quintili & Sextili mensibus hæc accipit. Ut cætera, ita quoque; & hoc ex Cumæa desumptum est Sibylla. Ejus enim liber decem continebat ætates, quæ à prima creatione, usque ad tempus Christi numerabantur. Per decem vero ætates intellige decem annos magnos, sed non ea ratione qua apud Astronomos & gentiles, sed quemadmodum apud Judæos, quibus annus magnus continebat spatium annorum sexcentorum. Docet hoc Josephus libro primo ubi de longa primorum hominum agit ætate. Causa hujus anni ex Jubileis petenda, quorum duodecim unum magnum constituebant annum. Singuli itaque Jubilei, singulos repræsentabant anni magni menses, utpote qui singuli Jubileum, seu quinquaginta continerent annos. Explodendi enim sunt qui invito Moyse & omnibus antiquis Judæis XLIX tantum Jubileis assignant annos. Unitas enim, ut sæpe, complementi & perfectionis numeri gratia addebatur, ut infra quoque dicemus. Nec officit quod hac ratione duo Sabbatici anni continenter sibi succedant. Utenim in aliis Sabbaticis annis ad tertium, ita in Jubileis ad quartum annum sufficiebant fructus. Decem itaque ætates, seu anni magni, sex conficiunt annorum millia. Omnes vero antiquos Judæos adventum Christi retulisse vel ad medium, vel ad finem sexti millenarii, abunde, nisi fallor, alibi ostendimus.

Ægyptiis

Ægyptiis porro & Judæis symbolum hujus magni anni erat Phœnix avis, cujus propterea vita ad annos debeat parere sexcentos. Sed tamen plerique fere non nisi quingentorum annorum vitam huic adsignarunt. Ideo id credo factum, quod in mensura anni magni, qui ex Jubileis constaret, non eadem omnes senserint, aliis tribuentibus huic Jubileos duodecim, qui essent instar duodecim mensium; aliis terminantibus hunc annum Jubileis decem, velut perfectiori numero, nulla habita mentium ratione. Sed nec defuere qui annos mille vitam hujus alitis patere dixerunt. Nempe qui spatium à creatione ad Christum, non in decem, ut Sibylla Cumæa, sed in sex divisere ætates, illi mille annos unicuique tribuebant ætati. Hoc maxime Christianis placuit, qui quod Christum sexta ætate advenisse statuerent, ideo etiam per senarium numerum solebant Christum exprimere. Porro quamvis quingentos annos Phœnici tribuat Ælianus Lib. VI. Cap. LVIII, tamen de hoc spatio non convenisse inter sacerdotes Heliopolitanos, qui omnibus fere seculis majori ex parte fuere Judæi, & à quibus omnem suam religionem hauserunt Ægyptii, satis manifestum fiet si quis perpendat ejus verba, utpote qui scribat, graves de adventus tempore intercessisse rixas, aliis jam adesse, aliis expectandum etiamnum esse contendentibus, donec avis illa adventu suo finem magno imponat anno. Chæremon Ægyptius, qui de antiquis Ægyptiorum Hieroglyphicis scripsit, sex vel septem annorum millibus vivere Phœnicem putabat, totam videlicet cupiens intelligi mundi ætatem. Ex his satis fit clarum Phœnicis fabellam excogitatam & admissam fuisse ad designandum: αὐτῷ, seu ævi durationem. Quandoquidem vero vox ævi varie accipitur; nam si referatur ad vitam hominum qui diluvio fuere priores, mille contineat annos; si ad illos qui statim post diluvium vivere, quingentos vel sexcentos; si vero non hominum, sed ætatis mundi habeatur ratio, complura comprehendat annorum millia; hinc

hinc omnino factum existimo, ut tam diverse de voce αἰών, de vita Phœnicis, & de duratione magni anni apud Ægyptios & Judæos prodierint sententiæ. Sed & hoc quoque palam fit, annum magnum Judaicum, qui ex Jubileis conficitur, nihilo magis è revolutionibus aut compositis fideturum periodis, quam ipsosmet pendere Jubileos. A Sabbathi cultu profluxit annus Sabbaticus, ab illo Jubileus, à Jubileo minore Jubileus major sive annus magnus. Annorum Sabbathicorum & Jubileorum qui à Moysè usque ad Christum & everfa Hierosolyma computant numerum, & suis inserunt Chronologiis, illi & se, & alios decipiunt. Jubilei in sacris libris nusquam mentio, nisi in lege Moysis. Tempore pacis & cum sui juris essent Israelitæ, celebratos ab iis fuisse Jubileos libenter credo. Sed vero credere servitutis & captivitatis temporibus id ipsum quoque fuisse factum, illud omnino absurdissimum. Tantum abest ut certus Jubileorum numerus hoc tempore possit haberi, ut ne olim quidem ullus exstiterit Judæus, cui id notum fuerit. Si enim continua & non interrupta Festi hujus permansisset observatio, plana esset tota Chronologia, & cessarent omnes controversiæ, nec hæsitasset Philo de tempore quod Moysis & suam intercessit ætatem, Quapropter miror virum magnum in libro de Emendatione temporum, cum prius rectam institisset viam, postea mutasse sententiam, & tot aliis errandi dedisse occasionem.

CAP. VI.

De prohibitione librorum Sibyllinorum.

EX iis quæ hætenus diximus satis est manifestum, quam late toto orbe sparsa fuerit fama de adventu magni regis, etiam antequam Christus nasceretur; quamque varie exceptus fuerit hic rumor, faventibus quidem multis, tantique successionem regni ad se pertinere sperantibus: secus vero affectis pluribus, quibus nempe, ut ex iis quæ adduximus Ciceronis patet verbis, nihil æque in Sibyllinis ac regis displicebat nomen. Hoc solum poterat sufficere ut privatis quibuscvis hominibus lectio Sibyllinorum interdiceretur. Nam certe instinctu malorum dæmonum, Herodis, ut opinor, cujus maxima apud Romanos erat auctoritas, pœnam capitis fuisse constitutam, siquis legeret libros Hystaspis, Sibyllæ & Prophetarum, clarissimis verbis testatur Justinus in Apologia secunda. Scio quidem virum doctum in exercitationibus Ecclesiasticis conatum fuisse hæc eludere: sed multum fallitur, cum ista de iis accipienda esse putat Sibyllinis, quibus jam à Tarquinii regis temporibus utebantur Romani. Illa enim combusta fuere ducentis & triginta plus minus annis antequam hæc scriberet Justinus: Sed vero quæ succedere Erythris allata Sibyllina, illa esse de quibus Justinus loquitur, manifestum ex eo, quod & Hystaspis & Prophetarum simul memorentur vaticinia, quæ quod similiter regem Judæum Romanis minarentur, multo etiam magis quam priora prohibita fuere Sibyllina.

Sed neque idem, neque alii complures post illum viri docti recte interpretati sunt verba Aureliani Cæsaris apud Vopiscum, quibus hortatur patres conscriptos ut inspeciant

ant libros Sibyllinos, & cunctantes ita alloquitur; *Miror vos Patres sancti tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium, tractaretis.* Ita hæc accipiunt, tanquam si Christianis execrationi fuissent libri Sibyllini, quod nemo unquam Christianorum vel dixit vel cogitavit: quin potius cum gentilibus disputantes, semper provocabant ad Sibyllas, & ad earum remittebant libros, ut ex Justino, Clemente, Tertulliano, Lactantio, imo omnibus pater. Est quidem verum Aureliani tempore fuisse quoque Sibyllinos aliquos libros, qui gentilium ritibus & ceremoniis faverent, uti postea dicemus: verum illi nullo omnino in pretio erant Christianis. Quod si de illis solis Aureliani verba accipienda esse existimemus, jam dubia & frigida fiet sententia, quæ alias, si recte verba interpretemur, sensum exhibet clarissimum. Exprobrat patribus quod cum ipsis licitum sit consulere libros Sibyllinos, adeo tamen cunctanter id faciant, ac si non in templo deorum omnium, sed vero in aliqua Christianorum versarentur ecclesia, ubi capitale esset libros legere Sibyllinos. Legebant quidem illos Christiani, sed clam & in occulto, non autem palam & in ecclesiis.

Sed neque recte ab iisdem Alexandrinus Clemens reprehenditur, cum scribit Apostolum Paulum remisisse ad Sibyllas & Hystaspis vaticinia, & commendasse eorum lectionem. Frustra quærunt ubinam hoc dixerit Paulus, ac si nihil dixisset aut scripsisset Apostolus, nisi quod indoctis placeat. Sufficiat nobis affirmasse hoc Clementem, virum sanctum, & cum multis Apostolicis viris conversatum, ut non uno loco ipse de se testatur. Instant tamen, & credulitatem Patrum ad simplicitatem usque traducunt; ipsi potius traducendi, quod suam incredulitatem ex inscitia ortam prudentiæ & iudicii loco obtrudere conentur. Sed neque quidquam proficiunt exinde, quod libri isti Apocryphis fuere annumerati. Ut
vero.

vero quanti hoc argumentum faciendum sit cognoscamus, operæ pretium fuerit de hoc vocabulo & scriptoribus apocryphis nonnulla subungere.

CAP. VII.

De libris apocryphis.

ANtequam in Græcum sermonem à LXX interpretibus converterentur libri sacri, omnes erant apocryphi, utpote ad quos solis Levitis & sacerdotibus pateret aditus. Et ipsum vocabulum & frequens ejus usus, apud quoscunque etiam Græcos, satis manifeste ostendit, non de aliis id acceptum fuisse libris, quam vel de raris & non passim obviis, vel de iis, qui in archivis & sacris recondebantur armariis, & ad quos solis, ut diximus, daretur accessus sacerdotibus. Tales semper fuere Sibyllini, quorum custodia XV viris erat commissa, tales Tuscorum haruspicum libri reconditi, quorum tam crebra passim fit mentio: tales Tyrionum & Egyptiorum annales sacri, qui ἀνακρηρῆσις βιβλίοι & ἀποκρυφοί passim appellantur. Suidas cum dicit Epaphroditum Grammaticum triginta millia ἀνακρηρῆσις βιβλίων possedisse, interpretatur ἀποκρυφῶν. Arque hæc vera hujus vocis significatio, neque ullum vetustum invenias scriptorem, cui ἀποκρυφῶν non fuerit idem quod κρυφῶν, ita ut libri apocryphi idem fuerint qui arcani, inaccessi, sacri, & quibus merito credatur. Videmus nunc quæ ratione factum sit ut vocabulum hoc apud Christianos aliam & priori quodammodo contrariam acceperit significationem, cum scilicet apocryphi pro spuris, aut saltem dubiæ fidei, accipiuntur libris. Ego ne dubitandum quidem existimo, quin sinistra vocis hujus acceptio à Judæis propagata sit

ad Christianos. Antequam enim essent Christiani, in recta significatione vox hæc ab ipsis quoque usurpata fuit Judæis. Quomodo autem immutata fuerit significatio, jam dicam. Totis quinquaginta & pluribus annis antequam nasceretur Messias, suis de Messia Vaticiniis universum Judæi terrarum compleverant orbem. Personabat ubique versus ille;

Ἡγεῖ δ' ἀγνὸς ἀναξ πάλους γῆς σκῆπτρα κακίων.

Perstiterè in hac spe & expectatione quamdiu rex Messias non advenisset. Postquam autem ille venit, & non agnoverunt eum, aversisque tandem Hierosolymis spes alius Messiae paulatim cœpit evanescere, numerusque in verum credentium Messiam indies augeri; fieri aliter non potuit, quin pudore & pœnitentia prioris à se sparsi rumoris affecti fuerint maxima, adeoque quidem ut & ipsi quoque, quod eos frustratus esset, maledixerint Messiae. Tum itaque cœperunt odiosi illis esse Sibyllini, Hystaspis, aliique à majoribus suis paulo ante conscripti libri, utpote adventum Christi clarius significantes quam à veteribus factum esset prophetis. Tum quoque execrationi esse cœpit versio. LXX interpretum, è qua tanquam è seminario omnes isti novi prophetæ quasi totidem Messiae prodiissent precursores. In hujus itaque versionis perniciem cœperunt δολοφρέειν & novas condere versiones, eo nempe consilio, ut quem jampridem ex suis animis, eundem quoque è sacris exterminarent regem literis. Quamvis autem non successerit hic conatus, fecerunt tamen quod potuerunt, & adeo quidem, ut sive Hebræa exemplaria, sive Græcam spectes versionem, nulla gravior libros sacros adflixerit labes, quam quæ à Judæis istis sit illata temporibus. Denique nequid impietati in Christum deesset, cum publico cautum esset edicto, nequis legeret Sibyllinos aliosque fatidicos libros continentes, adventum regis, jam sibi magis quam Romanis odiosi, libenter

libenter decreto Senatus paruere, anathemate etiam pro-
scribentes, siqui inter Judæos istos aut haberent aut con-
sulerent libros; & hac ratione qui antea palam & reli-
giose ab illis legebantur libri, facti sunt apocryphi, velu-
ti interdicti, & à nemine legendi. Tum quoque factum
ut arctiori quam antea sepe libri sacri constringerentur,
omnesque qui Hebraice non exstarent, à reliquis separati
& pro apocryphis fuerint habiti, detorta à vero signifi-
catu vocis natura. Quippe cum antea libri sacri, aut e-
tiam quilibet ad quos non pateret omnibus aditus, apo-
cryphi dicerentur, illi in sequiorem sensum accepere hoc
vocabulum, tanquam si ideo non essent adeundi, quod
spurii & dubiæ essent fidei. Satis ex his patet quam a-
lieno sensu & è veteribus Christianis complures, & no-
stræ ætatis fere plerique vocem apocryphorum accipiant,
cum adulterinos & exigui momenti libros istoc signant ti-
tulo. Haud sane parum utilitatis Christianæ accederet
religioni, si etiamnum superessent scripta illa apocrypha,
quæ veteris Testamenti olim conjungebantur libris, cum
& approbata fuerint à Judæis antequam essent Christiani,
& lecta in primitiva Ecclesia, & commendata à Paulo &
Apostolis, qui & testimonia ex illis petita scriptis suis in-
feruere. Apud Paulum quidem complura occurrunt loca
ex illis deprompta, liber vero Enoch, citatur in Epistola
Judæ. Scio quidem à multis rejici hoc nomine illam
Judæ epistolam, sed si hoc valeat argumentum, rejicienda
quoque erit secunda S. Petri epistola, utpote in qua Cap.
II. v. IV. legitur Deum in prisco qui ante diluvium fuit
mundo non pepercisse angelis peccantibus, sed illos cate-
nis tenebrarum coercitos in tartarum detrusisse, extremo
reservandos judicio, quod manifeste ex eodem depromp-
tum est Enoch libro. Integrum Enoch locum vide in
Chronico Syncelli. Eadem historia, paribus fere ac Apo-
stolus verbis, memoratur in Oraculis Sibyllinis Lib. I. ubi
secundæ ante diluvium ætatis hominum lapsus describitur.

Nec

Nec tamen propterea sequitur librum hunc ipso antiquiorem diluvio, ab Enocho fuisse conscriptum. Absit ut sic sentiamus; sed vero ita omnino credimus, omnes istos quos diximus libros, vergentibus ad finem Danielis hebdomadis, à Judæis toto orbe dispersis fuisse compositos, Deo impellente ipsorum mentes ad significandum gentibus Christi adventum. Infinita itaque illi edidere volumina partim sub Patriarcharum & Prophetarum suorum nominibus, quales fuere libri qui olim lecti fuere sub nominibus Adami, Enochi, Abrahami, Moysis, Eliæ, Esaia & Jeremiæ; partim vero sub nominibus illorum, quorum magna apud gentes esset existimatio, veluti Hystaspis, Mercurii Trimegisti, Zoroastris, Sibyllarum, Orphei, Phocylidæ & complurium aliorum. Nec est quod quisquam objiciat in istis libris multa quoque fuisse superstitiosa & magica, uti ex istis quæ passim supersunt fragmentis facile potest colligi, ideoque minime esse verisimile istiusmodi homines clarius de adventu Christi fuisse locutos, quam veteres locuti sint Prophetæ; nam id argumentum non esse satis solidum ex eo constat, quod & Balaamus magus & incantator toto oriente fuerit celeberrimus, qui tamen futura Christi mysteria adeo manifeste prædixit, ut nullus propemodum Prophetarum tam aperte de iis sit vaticinatus, uti recte monet Hieronymus in epistola ad Oceanum, Sed & illi Magi, qui Christum puerum adoratum venerunt, cum ut ejusdem regionis, ita quoque ejusdem artis & professionis fuerint ac Balaamus, Chaldæi nempe harioli, & Balaami, ut verisimiliter Origenes prodit, successores, cum constet successionem Magorum diligentissime observatam fuisse; ecquis inquam neget eos clarius & manifestius quam quisquam Prophetarum à Deo inspiratos prævidisse diem, horam & locum nativitatis Domini nostri, & beneficio stellæ à Balaamo prædictæ deductos Betlehemum primos fuisse qui Christum regem Judæorum salutarint? Verum est itaque, id quod

quod viri docti in sacris observarunt literis, ut nempe quanto propiores Christi temporibus fuere prophetæ, tanto clarius de eo sint locuti; id ipsum præcipue locum habere in illis, qui vel attigerunt, vel proxime præcessere tempus nativitatis Christi.

C A P. VIII.

De Hodiernis quæ supersunt Sibyllinis.

QUæ sub nomine Erythrææ seu Babylonicae Sibyllæ olim à patribus Christianis lecta fuere, & etiamnum supersunt & leguntur oracula, longe à me abest ut omnia ea ejusdem generis & auctoritatis esse existimem, ac fuere ea de quibus hætenus sumus locuti. In his quippe quæ Christi nativitatem præcessere Sibyllinis, ea solum continebantur, quæ ex Prophetarum scriptis deprompta essent vaticinia. At vero in illis, quæ vulgo leguntur, eo quoque occurrunt, quæ non ab aliis, quam ab iis potuerunt conscribi, qui centum & viginti demum annis Christo fuere posteriores. Satis hoc inde colligitur, quod in iis nominatim memorentur Cæsares ad Adrianum usque. Attamen cum in iis, ea quoque compareant, quæ manifeste constat scripta fuisse etiam ante adventum Christi, uti in antedictis ostendimus, libenter assentior Celso affirmanti, compluribus in locis interpolatos esse à Christianis Sibyllinos libros, quantumvis contradicat Origenes. Ipsum quoque hoc, etiam antequam Christiani essent, credidit Varro in libris rerum divinarum, cum teste Dionysio Halicarnasseo versibus Sibyllæ Erythrææ affutos esse scripsit versus nonnullos, qui tamen facile noscantur ex acrostichidibus. Hujus sententiam probasse videtur Cicero, cum acrostichidas ex humano potius studio, quam inspiratione divina provenire.

venire contendit, ut supra monuimus. Verum cum non à Sibyllis, sed à Judæis Sibyllistis ista prodierint oracula, cessat ista difficultas. Interim hoc habemus, ut Cumææ, ita quoque Erythrææ Sibyllæ carmina diu ante natum Christum lecta & usurpata fuisse à Græcis & Romanis. Sed operæ pretium fuerit ostendere, quo pacto combustis Sibyllinis veteribus, quibus prisci utebantur Romani, Erythrææ & aliarum Sibyllarum carmina successerint.

Bello Marfico anno urbis DCLXXI, seu Olympiadis CLXXIV anno secundo, Capitolium Romæ conflagrasse constat è multis. Istoc incendio pleraque Sibyllina scripta, quibus jam à Tarquinii regis temporibus usi essent Romani, absumpta fuisse, testis certissimus est Varro apud Dionysium Lib. IV. Post septennium deinceps restituto Capitolio, anno nempe urbis DCLXXVIII Cn. Octavio & Scribonio Curione Coss. cum fama esset crebra de Sibyllinis qui apud Erythræos in Asia exstarent, ex decreto Senatus missi sunt ad illos inquirendos legati P. Gabinius, M. Otacilius, & L. Valerius Flaccus. Illos autem ex Erythris & ex aliis Asiæ urbibus versus circa mille collectos Romam deportasse ex Fenestella docet Lactantius, addens descriptos fuisse à privatis, ceu potius idiotis, ut habet ex Varrone Dionysius, Judæis videlicet indoctis & parum Græce gnaris. Judæos autem magno istoc tempore numero habitasse in plerisque fere Asiæ urbibus, patet ex beneficiis in Judæos à Populo Romano collatis, quorum exempla ex Josepho alias dabimus. Nescio enim qua ratione factum sit, ut pleraque illa decreta absint ab editis Josephi exemplaribus, cum & in scriptis libris & in versione extent antiqua, licet admodum mutila.

Illa autem Sibyllina longe alia fuisse, ab istis quæ combusta fuere, docet Varro ibidem. Et certe si quis conferat prisca Sibyllina, quæ prophanos tantum continebant ritus, cum istis quæ Erythris Romam fuere deportata, longe alius inveniet ea fuisse generis, utpote in quibus veri Dei cultus

cultus & nihil non sanctum præcipiebatur. Quapropter plurimum errant qui Sibyllinos libros eosdem semper fuisse putant, & permansisse usque ad tempora Theodosii, & demum combustos à Stilicone.

Ex iis, quæ jam diximus, satis quoque fit clarum, carmina quæ sub Erythrææ Sibyllæ nomine Romam allata fuere, aliquot annis esse vetustiora quam fuerint carmina Cumææ Sibyllæ, quorum auctor, ut serius scripsit, ita quoque clarius de Christo vaticinatus est. Sed & hoc quoque patet, quare cum Babyloniam sese esse dixerit, fore nihilo minus adfirmarit ut à gentibus Erythræa appelletur. Quia nempe Erythris reperta & Romam deportata ejus fue- re oracula. Nec tamen opus est, ut propterea propheti- dem vel prophetam fuisse existimemus, quicumque istorum fuerit auctor carminum. Cum enim duas fuisse Ery- thræas Sibyllas scribat Strabo, alteram priscam, alteram vero quæ Alexandri magni vixerit temporibus; facile Ju- dæis fuit imponere legatis Romanorum, missis ad Erythrææ Sibyllæ colligenda carmina, obtrudendo mercem quæ ex sua prodiisset officina pro antiquæ & priscæ Sibyllæ carminibus, assuendo illos versus, quibus hæc Sibylla declarat, se licet Babylonia sit à gentibus tamen Erythræam vocatum iri. Cæterum post adventum Christi multa assuta esse istis Si- byllinis, partim ex Evangeliiis, partim ex rebus quæ postea contigerunt, de eo ne dubitandum quidem videtur, omni- noque hac in parte probo sententiam Celsi. Sed & recte Lactantius, cum scribit non esse unius Erythrææ, sed plu- rium Sibyllarum, seu potius Sibyllistarum farraginem. Certe cum ex Fenestella constet, circa mille tantum Ery- thrææ Sibyllæ versus legatos Romam deportasse, satis ap- paret, quantæ factæ sint additiones, cum supra ter mille versus sub hujus Sibyllæ nomine hoc legantur tem- pore.

Quæ porro à nonnullis viris doctis afferuntur argumenta ad infringendam horum oraculorum auctoritatem, nullius

ea mihi vel pretii vel momenti videntur. Quid enim ad rem facit, si homo Judæus scribens Græcis luserit in vocabulo Adami, & in nomine ejus quatuor mundi invenere cardines? Nec tamen verum est quod dicunt, tribus tantum apud Hebræos hanc vocem constare literis, quia nempe compendii gratia unica vocalis in scribendo omittitur, secus enim id sese habet in pronuntiatione. Sed neque recte carpunt, quod nomen Dei in iis oraculis continere dicatur numerum MDCXCVII, cum non satis constet quodnam vocabulum debeat intelligi. Fingunt quidam vocem Hebraicam, quæ tamen putida est. Ego libenter eorum sequor sententiam, qui de voce ἀνέκρων, idem quod ἀνεκρώνητ, accipiunt; ut nempe septenarius fiat, more Pythagoricorum & Platoniorum additur unitas. Μόνας enim, ut illi loquuntur, est ἀνεκπνός, ἀπνευστασίης & προσλαμβανόμηνος ἀριθμός. Vel potius unitas additur ad declarandam Dei unitatem, ita ut numero illo signetur ineffabilis unitas, ἀνέκρωνος μόνας. Sic Mercurius Trismegistus, & ipse Judæus, cujus verba apud Lactantium Lib. I. sic concipiuntur; Ὁ ὃ Θεός εἷς, ὁ ὃ εἷς ὀνόματι & προσδέεται, ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. Hoc posterius verissimum esse existimo.

Jam vero quod Chiliastarum seu millenariorum errores secutum esse scribunt hunc Sibyllistam, nec hoc quidquam ad rem facit; neque enim quæritur quid verum sit, sed quid veteres senserint Judæi. Quin ex loco Psalmi LXXXIX promanarit hæc opinio, non dubitandum. Falluntur qui Papiam primum sic sensisse existimant. Apostolicis temporibus ita multos credidisse colligas ex epistola Barnabæ. Judæis vero vetustioribus placuisse hanc opinionem, ex eo conficias quod in Sibyllinis extiterit, nec aliter sensere plerique antiquiores Patres, inter quos etiam Origenes. Sic nempe putabant, Deum sex annorum millibus mundum creasse, ita ut primo millenario creata luce visibilis factus sit mundus. Secundo millenario subsidentibus aquis purus remanserit.

remanferit aër, firmamenti seu nubium beneficio ſeparatis ſuperioribus aquis ab inferioribus. Tertio millenario incubante & fovente calore partes telluris ad concipiendum tumorem magis idoneas ſupra aquam ſe extuliſſe, formatosque montes, ſiccataque hac ratione tellurem produxiſſe herbas, & ſic porro. Durationem mundi ſimiliter ſex annorum millibus definiverunt, demptis tamen iis annis, qui ab Adamo ad Noam effluxere, priori tempori & alteri mundo illos tribuentes. Horum ſententiam ſecutus eſt Petrus Apoſtolus, cum alium mundum appellat eum qui diluvium præceſſit. Sex itaque annorum millia diſtribuerant in tempus ante legem, tempus poſt legem, & tempus Meſſiæ. Quod autem Judæi id vaticinium è Schola Eliæ promaſſe dicunt, id fortasſe ex eo factum, quod deſumptum fuerit è libro prophetiarum Eliæ, quem olim veteris Teſtamenti ſcriptis annumeratum fuiſſe conſtat, licet poſtea apocryphis, ut appellantur, acceſſerit. Qui vero ex Judæis materiam ingenitam & alios ex aliis mundos generari credidere, illi quindecim annorum millia à creatione ad creationem computabant. Sex quippe annorum millia in producendo hoc mundo Deum ſeu Naturam laboraſſe ſtatuebant antequam primus naſceretur homo. A primo vero homine uſque ad Chriſtum alia ſex numerabant annorum millia. Regno autem Chriſti duo tribuebant millia. Ultima denique millenaria extremo iudicio & conflagrationi adſignabant, ita ut intervallum, quod huius & præcedentis mundi conflagrationem intercedat, quindecim annorum fiat millium. Alii quatuordecim numerabant millia. Origenes huic ſpatio tredecim adſcribebat annorum millia, ut videre eſt in excerptis Methodii apud Photium, quibus ſi addas tempus conflagrationis, ſient quatuordecim millia, quo peracto ſpatio univerſalem ἀπὸ τῆς πάσης futuram putabant. Tuſci veteres huic intervallo duodecim tantum adſignabant annorum millia, ſi credendum Suidæ in voce τῶν πέντε.

De Saturno & Titanibus quæ scribuntur in Sibyllinis, non est ut quemquam offendant. Cum per Saturnum Noë, & per Titanas intelligantur posterius ejus, qui turrim sunt moliti Babyloniam; clarum est eo hæc referri, ut ostendatur Græcorum fabellas non ex nihilo esse fictas, sed veritatem earum contineri sacris literis, è quibus Saturnum, Janum, & alios, non deos, sed homines fuisse, manifeste satis possit colligi.

Sed neque hoc recte in Sibyllinis carpitur, quod diluvio quadraginta tantum assignentur dies. Complures quippe ex antiquis sic sunt locuti, reliquum tempus, quo pluviae cessarunt, non attribuentes diluvio.

Quod mons Ararat, in quo arca Noë quievit, Phrygiæ adscribatur in Sibyllinis, & hoc quoque complures viri eruditi falsum esse contendunt. Sed quod pace ipsorum dixerim, non succedunt eorum rationes. Non jam quæram rectene mons Ararat Phrygiæ fuerit attributus: sufficit ostendisse, complures olim sic credidisse. Luculentum hujus rei testimonium possit exhibere nummus Apamenus ante paucos annos Romæ vulgatus à Falconerio, in quo expimitur arca Noë. Ista autem Apamea præcipua post Ephesum majoris Phrygiæ fuit civitas. Sita erat ad fontes Marfyæ fluminis. Mons urbi huic vicinus, quod in eo arca seu Noë, seu Deucalionis, quievisse crederetur ab Apamenis vel potius Judæis Apameæ habitantibus, dictus fuit *υβωπῆς*, & inde ad ipsam quoque urbem transiit appellatio. Eadem ratione idem hic mons vocatus fuit *Βάρης*, quia nempe hæc vox magnam domum, vel magnum significet navigium. Hæbræis est *בֵּרֶה*. Constat autem hanc vocem non Persis minus & Medis & Egyptiis usitatam fuisse, quam Hebræis. Hesychius; *Βάρης, πῆρυγος, πορθμῆιον, ἀειάμφοδον*. Sed & antiquum illud Noë navigium *Σωβῆειν* dictum fuisse, veluti qua conservatum sit genus humanum, colligo ex eodem Hesychio; *Σωβῆεις, γαῦς, πορθμῆς· ἐνίοι τὴν παλάμην*. Sed tamen objiciunt Ararat.

Ararat esse Armeniæ montem, non Phrygiæ. Audio quidem, sed sciendum eam Phrygiæ majoris partem in qua Apamea, olim Armeniæ attributum fuisse, & sic sensisse Nicolaum Damascenum: Docent ejus verba Lib. i. Cap. i v. apud Josephum; Ἐστὶν ὑπὸ τῷ Μιλυάδῃ μέγα ὄρος κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Βάρις λεγόμενον, εἰς ὃ πολλὰς συμφυρόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμῆ λόγος ἔχει πεισθῆναι, καὶ τίνα ἐπὶ λάρνακος ὀχόμενον ἐπὶ τῷ ἀκρωτεῖ ὀκεῖλαι, & τὰ λείψανα τῶν ξύλων ἐπὶ πολὺ σπῆναι, γένοιτο δ' ἂν οὗτος ὄντινα & Μωυσεῖ ἀνεγέγραφεν ὁ πῶν Ἰουδαίων νομοθέτης. Vulgo legitur Μιλυάδα quod multum torfit virum doctum. Est autem Milyas Pamphyliae Pisidiæque superior tractus Apameæ huic vicinus & pene contiguus. Baris oppidum memoratur à Ptolomæo in hoc ipso tractu. Vides autem quam hæc Damasceni verba confirment ea quæ diximus, quamque idem ne monte Ararat senserit quod Sibyllinorum scriptor. Porro Armenos olim Phrygibus fuisse permixtos, cognoscas quoque ex Stephano, qui plus etiam dicit, cum sic scribit; Ἀρμένιοι τὸ μὲν γένος ἐκ φρυγίας, & τῇ φωνῇ τὰ πολλὰ φρυγίζουσι.

Plurimum quoque errant, cum reprehendunt quod Eurotam prope Dodonam oriri & cum Peneo conjungi dixerit scriptor iste Sibyllinorum. Eurotas enim non tantum est apud Laconas, sed & apud Thessalos, quem Homerus Titarefon appellat, ut Strabō & alii testantur. Illum vero cum Peneo conjungi, notum ex omnibus. Dodonæ vero vicinum facit etiam Homerus. Ex Stygia palude profluere canit quoque Lucanus, Lib. vi. Orcum ea de causa vocari, testatur Vibius Sequester.

Quod attinet acrostichidem, quæ occurrit Libro viii, si quis illam assutam esse existimet, non adversabor; neque enim de ea intelligenda sunt Varronis & Ciceronis verba.

Quod passim Deus appelletur Σαβαώθ, ne hoc quidem recte reprehenditur, cum constet adjectiva & epitheta in omnibus.

omnibus linguis sæpissime transire in appellativa. Verum hoc esse adparet ex gemmis & amuletis Ægyptiorum & Judæorum antiquis, in quibus vox hæc eadem usurpata ratione passim conspicitur.

Illa quæ de Cæsaribus referuntur, cum manifeste constet non esse ejusdem auctoris, sed sero demum à Christianis Gnosticis addita esse videantur; opus non est ut ad examen revocentur. Sufficiat hæc de iis dixisse Sibyllinis, quæ non ab aliis quam à Judæis, & quidem ante adventum Servatoris nostri, potuere conscribi. Addita enim quæ majorem horum librorum partem constituunt, ea à Christianis esse conficta, libenter cum Celso agnoscimus. Clarum est itaque quantum fallantur ii, qui omnes istos Sibyllinos libros Adriani Cæsaris ætate, aut etiam postea, conscriptos fuisse, ausi sunt adfirmare. Erroris eos convincere possint, non complura tantum quæ attulimus loca, sed & Josephus, qui ex Sibyllinis citat locum de ædificatione turris Babylonice, quem si quis cum Sibyllæ conferat verbis, quæ extant haud longe ab initio libri tertii, facile agnoscat, non aliunde, quam ex his ipsis esse depromptum Sibyllinis,

CAP. IX.

De altera Sibylla Erythræa, cujus carmina non à Judæis, sed ab Ethnicis fuere conficta.

CUM supra monuerimus, fuisse & alteram Erythræam Sibyllam, quam sub Alexandro magno floruisse Strabo testatur; jure aliquis existimet, hujus esse versus qui apud Phlegontem extant Trallianum Scripto de longævis. Scribit is Sibyllam hanc vixisse annis pene mille: id si sit, stultum fuerit uni ætati adscribere eam quæ tam multis vixerit ætatibus. Ipsa de se sic scribit;

Erytæ

Εννέα μὲ γυνεαῖς χαλεπὸν χτ' ἡῆρας ἔχουσα,
Μαινομένη μὲ ἐνὶ θνητοῖς, ὧς ἅπτα λέγουσα.

Versus hos sic esse concipiendos patet ex eo, quod Phlegon subiciat Sibyllam hanc unicuique ἡμεῖς attribuisse annos centum & decem. Palam itaq; vixisse annos pene mille, cum novem ἡμεῖς conficiant annos nongentos & nonaginta. Infeliciter admodum hæc accepit & corrigere conatur vir magnus in Solinianis. Subjungit postea hæc Sibylla sese *σαρκωτοῦν γεγαῖαν*, id est carnibus afflictis & senio pene defluentibus propter peritiam in arte vaticinandi incursum Apollinis invidiam, & ab eodem sagittis confossum iri. Antiqua enim lectio fuit, *σαρκωτοῦν διοῖς-δύσας γεγαῖαν*, non *σαρκώδην*, quod inepte de sagitta accipias. Pergit dein eadem Sibylla, & dicit, animam suam per aera dilapsam pervasuram alites, & sic futurum ut sint aptæ auguriis. Insepultum vero corpus permixtum terræ producturum herbas, quas cum depascantur pecora, fore ut extispiciis apta habeant viscera. Similia his de Delphica Sibylla ex Serapione vel Sarapione prodiderunt Plutarchus & Clemens Alexandrinus, Strom. lib. I.

In sequentibus dein versibus eadem Sibylla monet Romanos ut ludi instituantur seculares, & ut Jovi, Junoni & aliis diis sacra fiant in Campo Martio, qua Tiberis est angustissimus, sic enim fore ut rotius potiantur Italia. Sed vero cum tempore Alexandri Magni, non tanta Romanorum apud Græcos fuerit fama, nec ipsi Romani scriptores hujus vaticinii faciant mentionem, satis verisimiliter conficitur, versus hos non posse istius esse Sibyllæ, quæ Alexandri floruerit tempore. Imo ne illo quidem extitisse tempore existimo, quo Erythras missi à Romanis fuere legati. Si enim extitissent, utique & illos Romanam deportassent. Sed vero mille isti versus qui Roman
allati.

allati fuerunt, illi ab idiotis erant conscripti, à Judæis nempe ut jam ante diximus. Siquis autem Græcos qui supersunt Judæorum consulat versus, prorsus illos similes fuisse inveniet, ac fuere veterum Christianorum carmina, quæ si unum & alterum excipias, istiusmodi sunt, ut Scaliger sibi in sterquilinio versari videretur quotiescunque ad ea legenda se conferret. At vero illi versus qui apud Phlegontem sub Erythrææ nomine reperiuntur Sibyllæ, nihil minus quam idiotas habuere auctores cum & puri & elegantes sint satis, ita ut non potuerint ab aliis quam à linguæ Græcæ peritis & ab ipsis, quorum continent ritus, conscribi gentilibus. Non puto me male divinare, si ipsum Phlegontem horum auctorem fuisse dixerō. Complura carmina & oracula suis ille inseruit scriptis: ea siquis legat & cum his conferat, adeo gemella inveniet, ut vel ex ipsa similitudine unum eundemque omnium statim agnoscat parentem. Nec immerito quod de Diogene Laertio, idem quoque de Phlegonte dixeris, illum ostentandorum carminum gratia suos edidisse libros. Attamen quo minus elegantes isti Phlegontis videantur versus, non debent offendere maculæ aliquot quæ in illis occurrunt, quas commodè absterges ex Zosimi histor. Lib. II. Nam quo loco legitur *παντογόνους ροίεαις*, reducendum *παντογόνους*. Parcæ enim à nonnullis, ut à Lycophrone, maris dictæ sunt filiæ. Qui paulo post sequitur inquinatissimus versus sic reformandus; *ἀνδρὶ δὲ γαῖῃ Πλυδομένη χοῖρος τε καὶ ὕς ἱερὸν μέλαινα*. Ambarvale enim intelligit Sacrificium, quod porca fecunda & gravida fieri consueverat. Pro *ἀπὸ δέχθω*, melius apud Zosimum *ἴσα δέδελθω*. Denique postea scribe;

*Οὐρανίδαις τὰδὲ πάντα πεπονησμένα κείδω
Ὀφραὶ περὶ πληυτέρῃσι & ἀνδραπὶ ἐδελώσιν.*

CAP. X.

Judeorum Alexandrinorum de rege venturo sententia.

QUamvis in nonnullis non satis conveniat inter auctorem Sibyllinorum, qui sub Cumææ, & aliorum qui sub Erythrææ nomine Sibyllæ sua edidere oracula; in pluribus tamen eos conspirasse satis ex iis quæ hæcenus diximus, clare potest intelligi. Cum in multis aliis, tum quoque in tempore adventus magni regis unum sensisse videntur, cum illum affuturum dixerunt, si quando Ægypto potirentur Romani. Versus Erythrææ Sibyllæ, quibus hoc continetur, supra adduximus. Similiter sensisse Cumæam colligo ex Lucano lib. 8.

*Haud equidem immerito Cumææ carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles.*

Idem quoque habet Cicero in epistola ad Lentulum, nec non Dio & alii, cum scribunt magno futurum malo Reip. si cum imperio Romani Ægyptum adirent. Magnum istud malum ex iisdem Sibyllinis Cicero interpretatur magnum regem, cujus vel ipsum nomen quam formidabile visum fuerit Reip. amantibus satis declarat, cum jubet ut sacerdotes isti, qui ex præscripto Sibyllæ regem Romanis minantur, *quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant; quem Romæ posthæc nec dii, nec homines esse patientur.* Licet vero veritatem hujus Vaticinii exitus docuerit, mirum tamen poterat videri Romanis, quod cum Alexandrini & Ægyptii, alios salvos esse possent negarent, nisi regem admitterent; ipsa tamen regium impe-

rium & fasces consulares & omnem pompam nollent admittere, regem videlicet expectantes pacificum & sine pompa; & sane causa suberat politica. Non Ciceronis tantum ætate, sed & sub Cæsaribus, quam libertatis fuerint amantes Alexandrini, vel Gallieni docet factum, qui cum Theodoto vellet imperium proconsulare decernere, à sacerdotibus est prohibitus, dicentibus, *fasces consulares ingredi Alexandriam non licere*, ut testatur Trebellius Pollio in Æmiliano. Quin & ad minas usque progressi vetus addebant oraculum, tum demum liberam fore Ægyptum, si quando in eam venirent fasces & prætexta Romanorum. Sane constat Ægyptios excussisse jugum Romanum postquam Christianismus invaluit, & Ægyptus cessit in prædam monachis. Quod passim alibi fieri solet, ut ubicunque hoc hominum genus pedem figit, ibi protinus cessent principum & magistratuum jura, id ipsum in profunda, id est, superiori præcipue contigit Ægypto. Tanta ibi fuit monachorum copia, ut præter eos qui in eremo habitarent, ipsæ quoque urbes adeo iis fuerint repletæ, ut plures in illis monachi quam laici numerarentur. In sola Oxyrynchi civitate præter decem monachorum milia, viginti sacratarum virginum memorantur habitasse milia. Ipsam vero quod attinet Alexandriam, quandocunque ea propriis uti legibus permittebatur, & linguæ constaret libertas, in immensum semper crescebat; & adeo quidem ut temporibus Augusti ipsam quoque Romam incolarum numero superare crederetur. Displicebat quidem principibus Romanis pati in suo regno Rempublicam, displicebat Alexandrina ne ipsis quidem parcens principibus dicacitas; sed compensabant emolumenta, cum sola Alexandria in tributis & vectigalibus tantundem conferret quam tota Gallia, præter annonam quæ singulis annis ad quadrimestre urbi sufficeret Romanæ. Quam ægre istam linguæ impunitatem tulerit Trajanus, princeps alias optimus, satis colligas ex Panegyrico Plinii; *Percrebuerat*

anti.

antiquitus urbem nisi opibus Ægyptiali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa & insolens natio, quod victorem quidem populum, pasceret tamen: quodque in suo flumine, in suis navibus, vel abundantia nostra, vel fames esset. Cum vero sterilitas intercessisset & Ægypti penuria laborarent, remisit Trajanus annonam suam Ægyptiis. Ideo mox subjungit; Refudimus Nilo suas copias, recepit frumenta quæ miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat se non esse populo Romano necessariam, & tamen serviat. Libenter itaque credo Trajanum irritatum evertisse Alexandrinorum Remp. eripiendo huic jura & immunitates quibus fruebatur, neque enim sine causa est, quod in Hieronymi legitur Chronico, Adrianum Alexandriam à Romanis subversam publicis instaurasse impensis. Hic tamen, non minus quam Trajanus, ingeniosam istam Alexandrinorum oderat dicacitatem, ut ipse in epistola ad Servianum satis declarat. Sed intelligebat vir prudens, perire respublicas, si sermonis auferatur licentia, & pro nihilo haberi quæcunque in populos suos conferunt beneficia principes, si simul quoque in linguas velint exercere tyrannidem. Quamvis itaque iniquo animo, patiebatur tamen, & utilitate suadente concoquebat quæcunque & in ipsum & in Antinoum ab Alexandrinis spargerentur dicteria. Quam diversa fuerit Antonini Caracallæ ratio, & quam immani cæde bellua ista Aufonia, ut verè de eo pronunciarat oraculum, multavit Alexandrinos, ex historiis notum.

CAP. XI.

Tertulliani & Iosephi de Christo testimonia vindicantur.

Multa quidem de Sibyllis earumque scriptis dicenda superessent, si animus esset ea quoque excutere, quæ passim de his memorantur: sed cum nobis propositum fuerit non de iis agere Sibyllis aut Sibyllinis, quibus ritus & ceremoniæ continebantur gentilium, sed illa solum pertexere, quæ propagandæ fidei Christianæ plurimum profuere: sufficiat ostendisse, longe alius generis illa fuisse oracula, quæ Christi præcessere natales, quæque Erythris & Cumis Asiaticis Romam fuere allata; ac fuerint priora illa quæ una cum Capitolio conflagrarunt, aut item ista quæ postmodum à gnosticis conficta, aliisque fuere assuta. Desinant itaque hodierni Christiani veteribus illudere Christianis, eorumque fugillare credulitatem. Si illos rideamus, merito quoque ipsos rideamus prophetas, è quorum libris pleraque hæc deprompta fuere oracula. Sed profecto nullos religio Christiana infensiores habet hostes, quam ipsos Christianos, cum vix ullum apud antiquos de Christo aut vaticinium, aut testimonium invenias, quod non complures etiam doctissimi viri labefactare aut etiam penitus evertere fuerint conati. Argumento sint non ea tantum quæ de Sibyllis & Sibyllinis ex Cicerone, Virgilio, Suetonio aliisque attulimus loca, sed & quotquot alibi de Christo occurrunt loca, adeo illa eludere & falsis interpretamentis enervare conati sunt, ac si illa ipsa, quam profitentur, odio iis fuisset religio. Exemplo sit locus Tertulliani in Apologetico cap. 5. *Iberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, adnuntiata sibi ex Syria Palestina quæ illic veritatem*

tatem ipsius divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia non ipse probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Tertulliani hujus loci mentio fit apud Eusebium in historia Ecclesiastica, ubi tamen non satis bene Græce redditur. Sed neque Georgius Syncellus, aut alii è Græcis, recte hæc intellexerunt. Ut autem hæc verba absurditatis convincant, quid non comminiscuntur, quid non moliuntur viri docti? Sensus attamen est manifestissimus. Dicit enim Tertullianus, cum miracula, quæ in Syria Palæstina edidisset Christus, nuntiata essent Tiberio, eum persuasum de hujus divinitate, voluisse Christum divorum adscribere numero, hancque voluntatem suam ad senatum detulisse eum prærogativa suffragii sui. Senatum vero servili adulatione, eo quod ipse Tiberius recusasset Divus appellari, noluisse Christum, exoticum numen, inter divos admittere. Tiberium nihilominus in sententia, ut Christus diis accenseretur, persistisse; & comminatum esse periculum accusatoribus Christianorum.

Ecquid vero illustrius Josephi Hebræi de Christo testimonio? Vix tamen aliquem inter nostri seculi invenias Christianos, cui id non spurium & adulterinum videatur. Diximus de eo nonnulla alibi: ut vero omnis prorsus tollatur dubitatio, aliud quoque afferam firmissimum argumentum, unde liquido cognoscatur, etiamsi verba illa de Christo apud Josephum non exstarent, illum tamen de servatore nostro ita sensisse, ut eum verum Messiam esse crediderit. Hoc sic conficio. Josephus, ubi de Daniele agit Propheta, non ita de illo sentit, quemadmodum vulgo Judæi, qui negant illum fuisse prophetam, adeoque vel nullo vel certe ultimo inter prophetas collocandum sentiunt loco: sed vero ille disertis verbis affirmat, Danielem fuisse prophetam summum, & cæteris majorem, utpote qui non modo res futuras, sed & tempus quando futura

futurae essent, praedixerit. Ut autem cognoscamus quam bene sibi Iosephus constet, colligamus tempus ab anno Xerxis xxiv, quo Nehemiam Hierosolyma venisse scribit, & à quo fluere incipiunt Danielis hebdomades, & porro ipsius Iosephi sequamur calculum. Id si fiat, inveniemus hebdomadas illas, five annos ccccx. exacte terminari illo ipso tempore & anno, quo secundum supputationem ejus natus fuit servator noster. Eant nunc veritatis & Christianae religionis hostes, & si possint ostendant, qua fieri ratione potuerit, ut ita de Daniele & hebdomadis ejus locutus fuerit Iosephus, si non ut scripsit, ita quoque de Salvatore nostro senserit. Et profecto si aliter sensisset, an non omnium Judaeorum fuisset imprudentissimus, ita de Daniele & ejus hebdomadis scribendo? Calidi itaque fuere qui post everfa Hierosolyma floruerunt Judaei, qui cum viderent, fieri non posse ut Messiae non transierit tempus, si vera sint Danielis oracula, non dubitarunt ex albo illum expungere prophetarum. Hoc vero ut aliqua cum ratione facere viderentur, quid non in suum & S. literarum damnum commenti sunt miseri? Primo quidem diversos Prophetiae excogitarunt gradus, illos quidem omnes futiles, & inter se plurimum discrepantes, ut videre est in directore dubitantium Maimonidae & in praefatione Davidis Kimchii ad Psalmos; in hoc tamen convenientes, Danielem non ab ipso Deo suas accepisse prophetias, sed tantum per vocem traducem & echonem quandam, seu ut ipsi volunt, filiam vocis fuisse locutum. Alterum quo Danielem non fuisse prophetam obtineant, argumentum exinde petunt, quod cum fuerit è tribu Juda & stirpe regia Davidica, nec sacerdos, nec propheta esse potuerit. Sed cum hac ratione viderent & ipsum quoque Davidem è prophetarum excludi numero, vide quanta ipsos inceserit caecitas & amentia, ut odio hebdomadarum jam à temporibus Aquilae, non Danielem modo, sed & Davidem è prophetarum expunxerint choro, simulque & sensus & ordinem sacrorum inverterint librorum. CAP.

CAP. XII.

*De ordine & divisione Sacrorum librorum quem
Judæi perverterunt.*

OMnes Veteris instrumenti libros, vel absolute Legis, vel Legis & prophetarum, vel etiam latiori appellatione Legis, Prophetarum & Psalmorum comprehensos fuisse nominibus, Servatoris nostri constat testimonio. Posterior divisio exstat quoque apud Josephum primo contra Appionem libro, cum certioris fidei, qui tempore Artaxerxis desierunt scribi, enumerans libros, omnes eos partitur in Legem, Propheticos, & Hymnos vitæ continentes præcepta. Idem plerosque in viginti duo volumina, pro literarum numero Hebraicarum, divisos fuisse affirmat; quinque nempe Moysis, tredecim propheticos, & quatuor hymnorum seu monitorum. Sed vero si figillatim omnes enumeremus, cum non viginti duo tantum, sed triginta octo in codice Hebræo inveniantur libri, quærendum qua ratione à veteribus Hebræis in viginti duo illi divisi fuerint volumina. Si librum Ruth, Canticum canticorum, & singulos minores examinemus prophetas, nunquam efficias ut illi justum constituent volumen. Contra vero si Psalmi uno describantur volumine, mole sua laborabunt & difficulter evolvantur. Constat autem vel ex ipsis sacris literis, ut alias gentes, ita quoque veteres Hebræos, non in codicibus, quod sero demum factum, sed in voluminibus & continuatis pellibus libros suos descripsisse. Hanc itaque si teneas rationem, commode nisi fallor sacræ scripturæ libri sic dividuntur. Libri Moysis quinque constituunt volumina. Tredecim propheticos seu historicos libros, si quidem & historici prophetis accensendi,

censendi, utpote à prophetis conscripti, sic habebis: Josua, Judices & Ruth, unum constituunt volumen. Quatuor regum & duo Paralipomenon sex constituunt volumina. Eldras, Nehemias & Esther, unum faciunt volumen. E-
 saias, Jeremias, Ezechiel & Daniel singuli singula confi-
 ciunt volumina: quibus si addas duodecim prophetas mi-
 nores, qui omnes unum constituunt volumen, habetis tre-
 decim volumina prophetorum librorum, quibus omnia continentur quæ à populo Judaico gesta sunt à morte Moysis usque ad tempora Artaxerxis, ut docet Josephus. Superfunt hymni & libri qui vitæ continent præcepta, veluti Job, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes & Canticum canticorum, qui sic distinguendi ut Job unum, Psalmi duo, reliqua vera Solomonis scripta quantum faciant vo-
 lumen. Hac itaque ratione, ut maxime verisimile, in vi-
 ginti duo volumina divisa fuere omnia receptoris scrip-
 turæ monumenta, quibus merito creditur. Nam quam-
 vis & alii qui in sacris literis sequuntur libri, qui post tempore Artaxerxis scripti sunt, quosque inepte apocry-
 phos vocant, magni faciendi sint; illos tamen non paris cum prioribus esse autoritatis, propter minus certam & legitimam prophetarum successionem, scribit Josephus. Et hæc quidem partitio obtinuit usque ad tempora Aquilæ futilissimi interpretis. Hujus demum ætate innotuit Chri-
 stianis nequissima & ineptissima sacrorum librorum divisio, quam odio ut diximus hebdomadarum Danielis commenti sunt Judæi vel ipse Aquila, pervertendo sensus & ordinem scripturæ, inducendo novam distributionem; Legis videlicet, prophetarum, & hagiographorum, & rejiciendo Danielem extremo pene inter hagiographos loco. Miror hanc frau-
 dem non suboluisse Christianis, sed profecto à nullis illi libentius, quam à Judæis decipi se patiuntur. Si quæras quid sint *ἀγιογραφα*, nemo facile dixerit, cum sit inep-
 tum vocabulum, & contra naturam linguæ Græcæ for-
 matum, æque ac *ἱερόγραφα* Plena futilibus istiusmodi vo-
 cabulis

cabulis fuit Aquilæ versio. Judæi chetubim seu libellos simpliciter vocant. Et tamen reperiuntur qui Judaicam hanc Sacrorum librorum partitionem sequuntur & probant; dicentes etiam Rabbinos fateri spiritus sancti afflatu hos esse conscriptos. Sed si Rabbinos consulas, ridebunt, utpote gnaros quid per spiritum sanctum intelligant.

CAP. XIII.

Vindicantur nonnulla LXX interpretum loca, malè à quibusdam reprehensa.

SED profecto nostri seculi hominum in eludendis argumentis & testimoniis, quæ ad roborandam Christianæ religionis veritatem præcipue faciunt, non hic subsistunt conatus: siquis sacra evolvant volumina vix in toto veteri Testamento aliquod de Christo inveniet vaticinium, quod in hodiernis versionibus, non ita perversum & depravatum legatur, ut sincera & manifesta aliqua prophetia nusquam adpareat, imo sæpe ne sensus quidem ullus, aut certe tam multiplex, ut vel ipsa expositionum varietas, cuicunque bonæ menti non scrupulum tantum, sed & indignationem incutere, meritoque vel ipsam quoque suspectam possit reddere veritatem. Ne nobilissimum quidem Jacobi morientis oraculum intactum & immaculatum reliquerunt, nec illud Biliami prorsus huic geminum, quod extat Numer. Cap. xxiiv, quodque tam putidis & ineptis inquinaverunt interpretamentis, ut vel quantumvis morosus lector vix risum contineat. Et tamen hic ipse est locus quem signat Evangelista, cum dicit; *Ex Ægypto vocavi filium meum*, ne quis somniet ex Osæ Cap. xi. v. i. verba ea esse deprompta. Quod si sublatis apicibus & incrustatura Rabbinica, excutiamus vocabula Hebræa, apparebit ilico veritas, & inveniemus illum ipsum quem LXX interpretes expressere sensum.

Quin & eo nonnulli progressi sunt audaciæ, seu impudentiæ potius, ut ipsum quoque Christum & Apostolos accusarint, quod verba sacrorum librorum, non eo sensu quo accipiuntur in Hebræo fonte, sed quemadmodum in corrupta, ut loquuntur, LXX interpretum legebantur versione, in usus suos converterint. Quis ferat theologos affirmantes Apostolum quod in depravato aliquo codice Psalmo XXXIX reperisset *ὁπμα ὃ κατηύθυνε μοι*, bellissimam inde prophetiam concinnasse? Quid demum est impostura si hæc non sit? Non desunt qui istiusmodi fraudes pias & officiosas vocent, simulque altum clament vocem Hebræam non corpus, sed aures notare. Quis vero ipsis revelavit, idem vocabulum si aliis animetur vocalibus, plures non habuisse significationes, & non etiam hoc notasse, quod LXX posuere interpretes? Opus non est ut *מִן* aures interpreteris, si statuamus primam literam non esse radicalem, sed servilem, ut vulgo loquuntur: id si feceris, jam commode ea vox derivari possit à radice *מ*. Aut si id non sit, quis vadem se sistat, non immutatum à Judæis fuisse hunc locum, vel ob hoc ipsum, quod nobilissimum de Christo contineat vaticinium? Iterum instant, fieri non posse, cum Judæi religiosissimi sacrorum librorum semper fuerint custodes, & mori malint, quam vel unam violare literam. Audio quidem Christianos sic affirmantes, sed vero si quis ipsos consulas Judæos, longe illi aliter loquuntur. Fatentur illi se multa sacrarum literarum loca expunxisse, fatentur antiquos Rabbinos, utilitate suadente, & verba & sensus immutasse, dicentes, *Pereat litera, & sanctificetur nomen Dei benedicti*. Nihil à me hic fingi cognoscet si quis Thalmudicos adeat libros, in quibus pluribus locis hæc legas; *Bonum est ut evellatur litera de lege, & ut sanctificetur nomen Domini*. Quamvis infinita propemodum sint loca, quæ aut immutata, aut etiam omnino erasa olim ab istis Judæorum fuere magistris, unum adduxisse sufficiat, quem manifeste-

manifestum sit illos expumxisse, vel quod eum non intelligerent, vel quod verbis Christi lucem afferret, vel potius ne in persolvendo gentibus tributo legis suæ prævaricatores esse viderentur. Locus is occurrit Deut. Cap. xxiii, ubi postquam jussit legislator, ne qua inter filias Israelis meretrix, aut inter filios Israelis inveniatur exoletus, addit, ἐκ ἑσῶν τελεσφόρου ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραὴλ. οὐδὲ τελισκόμενον ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ. *Ne sit quæ vectigal solvat inter filias Israelis, aut exoletus qui tributum pendat inter filios Israelis.* Olim aliter sumus interpretati, nunc ampliato judicio veram damus expositionem. Non prohibet simpliciter scorta & meritorios pueros, sed ne quidem illos permittit, etiamsi publicum fornicationis solvant vectigal. Causam mox subjungit, quod merces meretricis & dominum catulastris, non debeat inferri in domum Domini, cum utrumque abominetur Deus. Οὐ προσίσθης μίσθωμα πέρνης, ἐδὲ ἀλλαγὰ κινὸς εἰς τὸ οἶκον κυρίου τῷ Θεῷ σὺ πρὸς πᾶσιν ὀφείλεις, ὅτι βδέλυγμα κυρίου τῷ Θεῷ σὺ ἐστὶς ἐν ἀμφοτέροις. Τελισκόμενον vero hic accipi pro puero qui pudorem suum prostituit, quamvis vel ipse doceat sensus, docent quoque Hesychius & alii grammatici, cum πεπλεσμένον & τελισκόμενον pro eodem accipiunt, & ἀνδρόγυνον vel μαρμασμένον interpretantur. Idem itaque jubet hic Moyses, quod jussisse Alexandrum Severum testis est Lampridius in ejus vita; *Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum in sacrum ærarium inferri vetuit: sed sumtibus publicis ad instauracionem theatri, circi, amphitheatris, stadii deputavit.* Et hic quidem est verus sensus, & vera interpretatio loci, qui merito visus est difficilis, non antiquis tantum Patribus, sed & illis quoque, qui eos præcessere Judæis, utpote quorum complures ita eum acceperint, ut quod Moyses scripsit de utriusque sexus scortis vectigal templo è turpi corporis quæstu conferentibus, ipsi de omnibus Judæis intelligendum esse crediderint, ac si legislator voluisset, nullum omnino inter Judæos publicanum esse debere, nec ullum gentibus

perfolvendum esse tributum. Avide hunc locum arripere Theudas, Judas Gaulonites, Simon Galilæus & complures alii, qui non hellenistæ, sed γῆστοι volebant videri Judæi in suscitanda contra Græcos & Romanos plebe, ac si Deus vetuisset gentem suam aliis esse vectigalem gentibus. Recte itaque in veteri versione Latina, æquali aut etiam antiquiore temporibus Apostolicis, locus hic ita redditus fuit; *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel*, ut non dubitandum sit, quin locus hic jam olim è Deuteronomio sublatus fuerit à Judæis. Quod si quis dubitet, illum vel ipsius Christi possit convincere testimonium. Si enim id non sit, frustra quævisissent Pharisæi præsentibus Herodianis, *an licitum sit Cæsari censum persolvere*. Ut nempe vel apud plebem, vel apud Romanos causam eum accusandi haberent, hanc ipsi quæstionem proposuere. Si negasset vectigal solvendum esse, veluti reum & morte multandum tradidissent Romanis. Si vero annuisset censui esse satisfaciendum, jam veluti contradicentem legi, ab ipsis Judæis lapidibus obruendum censuissent. Caute itaque & prudenter visò numismate respondet, *Da Cæsari quod est Cæsaris, & Deo quod est Dei*.

Verum non hic tantum, sed & quotquot fere alii in sacris literis à Christo citati occurrunt loci, vel absunt omnino, vel ita depravati & mutili leguntur, ut vel nullum omnino, vel certe admodum à veritate alienum ex iis elicias sensum. Matthæi x v, & Marci vii ut ostendat Christus Pharisæos pluris facere traditiones & mandata hominum, quam præcepta Dei, hæc adducit Esaiæ verba ex Cap. x x i x, Μάρτυς ὁ θεὸς ὅτι ἐγὼ οὐκ ἔχω ἄλλο ἢ τὸ διδάσκειν ὑμᾶς διδασκαλίας ἐν ἑλμαῖς ἀνθρώπων, Sic quoque habent LXX interpretes. Si Hæbræum consulas codicem, non invenias ibi frustra vocem; qui tamen sensum constituit, sed וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' בְּכָל הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, cum vera lectio sit וְהָיָה, quod pluribus in locis iidem interpretes reddidere מִכֹּל הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, vel כִּי יִשְׁמַע ה' בְּכָל הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר. Quamvis non opus sit quidquam mutare, cum notum sit jothæpe poni pro vau. Si hodiernas quotquot sunt consulas versiones

versiones, nihil quod ad rem faciat, nihil nisi scopas invenies dissolutas, meritoque Christus ludibrio fuisset Phariseis si ex illis Esaïæ verbis, prout hodie leguntur, istum quem intendit, conatus fuisset exsculpere sensum.

Resipiscant igitur nostri seculi homines, & si LXX. interpretibus, si denique Apostolis & Christo non credunt, credant saltem illis quibus blandiuntur Judæis, cæcis quidem ductoribus, in hoc tamen recte sentientibus, quod unanimiter agnoscant periisse linguam Hebræam, nihilque præter mutas superesse literas, nescirique vim & potestatem vocabulorum. Si quid Hebraicæ linguæ superest, totum hoc LXX interpretibus acceptum feramus necesse est. Tollantnr illi, simul quoque tollitur qualiscunque linguæ Hebraicæ superest scientia. Absque illis ne unum quidem verbum recte interpretari possimus, & quod sacris veteris testamenti libris fruamur, totum hoc illorum est beneficium. Si quis dubitet, adeat ille quæcunque hodierna lexica & versiones ab ipsis Judæis, seu ad mentem Judæorum factas, nullas omnino bonas inveniet expositiones, quæ non sint à LXX. desumptæ interpretibus. Ubicunque vero in his sensus aut vocabulum aliquod occurrat, quod non intelligant, hærent miseri, frustra se torquent & mirifica ipsi sibi fingunt somnia, idque in minimis sæpe facillimisque. Proverbiorum Cap. xxv. v. 20. legitur in versione LXX interpretum, "Ὡς πὲρ ὄξος ἔλκει ἀσύφορον ἔκ κενός ὄμματι, ἔως περ σπινθὴρ πύριος ἐν σώματι καρδίαν λυπεῖ. Quod locum hunc nullo sensu sic redditum legissent, *quemadmodum acetum trahit inutile* &c. Mirum in modum in LXX debacchantur interpretes, & תהי non id quod habent isti interpretes, sed quod iidem alio posuere loco, nitrum nempe, reducendum esse contendunt. Sed quid quæso sibi vult *quemadmodum acetum nitro inutile*? Quis ænigma hoc expediat? Quis puer non videat ἔλκει esse dativum ab ἔλκος ulcus? sic nempe vertendum fuerat; *Quemadmodum acetum*
tum.

tum ulceri inutile & fumus oculis, sic incidens in corpus noxa, cor contristat. Ut enim Græcis φλόκταμα, ita quoque Hebræis & Chaldæis נִחַם à fluore & ebullitione nominatur. Ne hoc tantum loco, sed & ubicunque non intellexere LXX interpretes, ibi videre est hodiernos interpretes meras promere ineptias, & quod mirere, quanto minus illos intelligunt, tanto magis illis irascuntur. Integra possim adducere capita, præsertim ex obscurioribus sacræ scripturæ libris, qualis est Ecclesiastes, Jobus, Oseas, & alii, in quibus ne unus quidem occurrat versiculus, qui à nostri seculi interpretibus recte acceptus & redditus fuerit. Ubicunque deseruntur LXX interpretes, ipsa quoque ibi deseritur veritas. Magni facio Bochartum, cum propter insignem viri eruditionem, tum quoque eo præcipue nomine, quod multum his tribuat interpretibus, & sicubi in scriptis ab iis dissentiat, pudenter & modeste id faciat. Attamen si quis omnia ejus evolvat opera, ne unum quidem inveniet locum ubi recte ab eo antiqui illi reprehensi fuerint interpretes. Nusquam eos acrius fugillat, quam in istis locis ubi נִחַם נִחַם reddiderunt Sirenes, ac si hoc de fabulosis istis, quas memorant poetæ, accipiendum sit tribus sororibus. Sed fane, ut semper & ubique, ita quoque hoc loco optime verterunt interpretes. Σειρῆνες enim non sunt id quod vulgo putant, sed est genus vesparum seu crabronum vivens in eremo, cujus etiam meminit Aristoteles cum inter novem genera animalium mellificantium recenset tria μέγαδινε, quæ non faciant examina; σειρῆνας nempe minores, qui sunt fusci coloris, alios σειρῆνας majores & nigri coloris, & tertios præterea βομβυλῆες, qui sunt omnium maximi. Si quis loca Sacræ conterat scripturæ, videbit omnia quam exactissime convenire cum hac expositione. Sævum enim & infestum esse hoc animal, utpote quod ipsas quoque animas in vulnere ponat, notum est omnibus. Cantum vero lugubrem, seu Σρῆνον & κοπετόν, ut loquitur

quitur propheta, & is quoque notus. Itaque Eustathius ad
 Φ. Οδυσ, istos Sirenas Dicit ἀμυδρόν τι κλαυθωέζειν.

CAP. XIV.

*Quomodo disputandum cum Judæis, & qua præcipue
 ratione sint convincendi.*

INfinitum suscipiamus laborem, nec brevi hoc scripto
 absolvendum, si singula persequi velimus: hoc solum
 dixisse sufficiet, si in expositione sacrarum literarum Ju-
 dæis hostibus Christianæ fidei adhærere velimus, perire &
 in nihilum recidere pleraque ea quæ adventum Servatoris
 nostrî præcessere vaticinia, adeoque ipsum Christianismum.
 Quamdiu una versio & unus tantum sacrorum librorum
 fuit sensus, non infinita tantum gentium multitudo, sed
 & maxima Judæorum pars ad fidem compellebantur Chri-
 stianam: at vero nostro hoc tempore, ubi Judæis permi-
 xti vivunt Christiani, vel nullos vel paucissimos Judæos
 invenias, qui ad Christianorum transeunt castra, cum plu-
 rimi passim Christiani, vel clam, vel etiam palam Judæo-
 rum fiant Profelyti. Commentitia Rabbiorum gram-
 matica istud jamdudum effecit, ut cum tam multiplex fa-
 ctus sit sacrorum literarum sensus, ut alia expositio aliam
 destruat; soli tamen exulent sensus quos LXX posuere
 interpretes, quosque & Christi & Apostolorum confirma-
 vit & sanxit auctoritas. De Judæis minus mirandum,
 rem suam faciunt cum suis adhærent commentis & incau-
 tos circumveniunt Christianos, eosque sub disciplina ha-
 bent sibi vectigales. Sed verò quis non obstupescat tam
 multos Christianos, quorum erat officium Judaica ista e-
 vertere commenta, obstinatius tamen illa tueri, quam ipsi
 faciant Rabbini? Solo hoc Judæi telo imprudentes confi-
 ciunt.

ciunt Christianos, & sola Rabbīnorum sufficit Grammatica ut de Evangelio & cruce Christi triumphare sibi videantur. Haud semel interfui nostrorum cum Judæis de religione conflictibus, qui tamen parum prospere Christianis cessere. In altercationibus nempe cum Christianis eo semper utuntur artificio Judæi, ut unum tantum disputationi poni postulent fundamentum, quod utrique admittant, vetus scilicet testamentum. Hoc si concesserit Christianus, vix illi. Cum enim in tota vita unum hoc agant Judæorum magistri, ut sese exerceant in præceptis & legibus Grammaticæ à Rabbīnis stabilitæ, totamque Hebraicæ linguæ cognitionem in ea collocent, admittentibus id ipsum Christianis; fieri aliter non potest, quin totus controversiæ status ad Grammaticam devolvatur, quæstioque fiat utri in lingua Hebraica sint doctiores, Rabbīni videlicet, an Christiani eorum discipuli. At vero si quis cum Judæis congredi velit, longe aliam necesse est insistat viam, nec permittendum ut vetus testamentum separetur à Novo, utpote sine quo ne vetus quidem possit subsistere. Ostendendum iniquum & stultum esse aliquod adstruere & stabilire fundamentum, cui ne ipsi quidem credant, utpote qui Christum prædicto multis Prophetis tempore advenisse negent. Christianos vero recte vetus admittere testamentum, utpote credentes Novum testamentum esse demonstrationem & complementum veteris. Hanc disputandi rationem tenuere primi Christiani, qui nunquam perpeffi sunt Novum à Vetere avelli Testamentum. Ecclesiastica regula & fundamentum fidei semper fuit veteris & novi Testamenti concentus, & utriusque scriptorum consonantia. Quicumque hac conditione cum Judæis se committit, certa illum manet victoria, efficietque ut aut discedant aut obmutescant Judæi, cum sublato Novo tollatur quoque Veteris testamenti auctoritas, & nulla sit causa ut huic credamus, si nec dum advenerit Messias, & necdum impleta sint Prophetarum Vaticinia.

Quod

Quod si negent Judæi illum veteris & novi Testamenti concentum & nihilominus fiat quæstio de intellectu linguæ Hebrææ & expositione S. Scripturæ, imprimis cavendum à spuria ista & commentitia quam diximus hodierna Grammatica, qua multos credulos circumveniunt Christianos, cavendum quoque ab omnibus versionibus & explicationibus factis ad placitum Rabbiorum, & firmiter adhærendum versioni LXX. interpretum & iis expositionibus quæ receptæ fuerunt ab omnibus Judæis qui Christi & Apostolorum tempora præcessere: hoc si fiat, & tum succumbent Judæi.

Ut autem veritas LXX. interpretum, & Rabbinicarum intelligatur futilitas versionum, commode ipsi subveniunt Rabbinii. Cum enim quotquot sunt inter eos prudentiores & majoris auctoritatis, fateantur periisse Hebraicam linguam, & laceras tantum superesse reliquias, nesciri significationem vocabulorum, codicemque Hebræum factum esse mutum & nemini intelligendum, eo quod una cum lingua perierint quoque vocales, ideoque eo redacti sint miseri Judæi, ut ne legere quidem sciant Hebraice: agnoscantibus inquam hæc omnia omnibus fere antiquis & melioris notæ Rabbinis; quis non ipsis merito credat cum palam profitentur, vere in se completum esse, id quod fore prædixerat Esaias, ut omnis scientia & intellectus Oraculorum Dei ab ipsis tollatur & transeat ad gentes, nec cessaturam hanc linguæ Hebrææ inscitiam, ut ipsi addunt, donec veniat doctor Messias, qui obsignatum reserat librum, & pristinum linguæ restituat intellectum. An Messias instauraturus sit usum linguæ Hebrææ ad salutem non admodum necessaria, per me licet ut credant Judæi; interim eatenus taceant & contineant se ab interpretandis sacris libris, quod propria confessione non intelligunt, donec iste adveniat Messias.

Sed Judæis hac in parte quidam obloquuntur Christiani, dicentes nec periisse, nec perituram linguam Hebræam, sed

vel invitis ipsis Judæis semper & fuisse & futuram ipsis vernaculam. Verum, nequid gravius dicam, sic sentientes ipsis Judæis & Rabbinis deridendos propino.

Iterum, instant, si non à Judæis, unde & à quibus Hebræi codicis petenda sit interpretatio? Sæpius jam respondi: sed cum eadem toties moveatur quæstio, oportet quoque, ut sæpius eadem repetam. Libens itaque concedo à Judæis petendam esse veram sacrarum literarum interpretationem; sed non ab istis Judæis qui Christianæ fidei sunt hostes, quique sponte sua fatentur se nescire Hebraice; sed ab illis, qui florente & superstitie etiamnum Hebraica lingua sacros verterunt libros, quique pro veris & sinceris habiti fuere interpretibus ab omnibus qui Christi tempora præcessere Judæis, ab ipso denique Christo & Apostolis, & ab omnibus Christianis Ecclesiis. Sed inquirunt non superesse LXX interpretum versionem, & illam quæ vulgo exstat, ineptam esse & futilem. Ita quidem Christiani nonnulli, ipsi hac in parte futiles & inepti, sed non sic Christus & Apostoli, non denique Judæi quantumvis huic versioni & Christianis inimici; quapropter ad illos me converto.

Omnes itaque Judæos, qui Christi præcessere tempora, agnovisse hanc solam versionem velut legitimam, & non tantum fideliter redditam, sed & divinitus inspiratam, testantur quotquot fuere vetustiores Judæi. Usque ad tempora Aquilæ nulla alia lecta fuit Scriptura in omnibus Judæorum Synagogis, præter illam LXX. interpretum; perierat quippe intellectus linguæ Hebrææ, utpote quam ne ipsi quidem callerent Judæorum Rabbini. Diu demum, post everfa Hierosolyma, cum viderent se hujus versionis veritate premi à Christianis, ausi sunt dicere, interpretes illos aliqua non satis bene vertisse. Nullus tamen repertus fuit Judæus, qui negaret illam esse veram & genuinam LXX. interpretum versionem. Non Origenis, non denique Heronymi ætate quisquam fuit qui hos non agnosceret interpretes;

interpretes; & sane ridiculi fuissent, & mille testibus convincendi, si tam manifestæ veritati contradixissent. Sed & postquam Aquilæ prodiit versio, remansit nihilominus apud Judæos usus antiquæ translationis; cum enim obscurissima & distortissima esset Aquilæ versio, merito multis displicebat, utpote qui verborum quidem aliquam, nullam autem sensus habuisse rationem videretur. Magis itaque placuit quæ postmodum prodiit Theodotionis translatio, quæ quod proxime ad LXX. interpretum accideret versionem, ideo & clarius & commodior multis visa fuit Judæis. Attamen & illum æque ac Aquilam peccasse ubicunque à vetere recessit versione, licet in promptu sit ostendere, consulto præteribimus; nunc enim ut argumentum persequamur, istud monuisse sufficit, versionem, quæ ab omnibus semper agnita fuit Christianis pro vera & genuina LXX. interpretum versione; illam ipsam quoque lectam in Synagogis & approbatam ab omnibus antiquis fuisse Judæis.

Supereft itaque quæstio, rectiusne S. Scripturas interpretati sint illi Judæi, qui florente & superstitie etiamnum Hebræa vixerunt lingua, an vero isti, qui vel olim, vel hoc nostro seculo novas excuderunt versiones, postquam nempe vel ipsis fatentibus Judæis periit lingua Hebræa. Veritatis inquirunt nonnulli habendam esse rationem. Sed vero ecqua certior Christianis habenda sit veritas, atque illa, quam & Christi & Apostolorum sanxit auctoritas? Judæos vero quod attinet, an non etiam illi tutius credant veteribus Judæis linguæ Hebraicæ gnaris, quam Rabbiniis recentioribus sponte sua agnoscentibus se non intelligere linguam Hebræam? Instant tamen, non reperiri in Hebræis codicibus id quod LXX. possuere interpretes. Recte quidem, si apices & novitia Rabbiorum sequamur puncta. Sed vero puncta ista vocalia tollantur, tollantur quoque immutationes quæ Christianæ religionis factæ sunt odio, & illico veritas & convenientia versionis LXX. interpretum

cum Hebræis apparebit codicibus. Quod si ne sic quidem in quibusdam locis illa compareat convenientia, non LXX. interpretum errori, sed suæ tribuant imperitiæ, & alterutrum agnoscant, vel Hebræos codices, vel Græcam à se non intelligi versionem.

Denuo hic obstrepunt Christiani quidam, sed revera ipsis Rabbiniore Rabbinis, & negant puncta vocalia tollenda, nec esse novitium Massoretharum commentum, sed vel ab Esdra vel à Moyse tradita, vel etiam ipsi Deo coæterna esse contendunt. Eo nempe stuporis vel insanix quidam progressi sunt, ut Deum ritu humano Hebraice loqui existiment. Cum vero lingua Hebræa absque punctis vocalibus muta ipsis videatur, esse putant necesse, ut puncta ista fuerint ab æterno, alias enim fore ut Deus aliquando fuerit mutus. Nec tamen de nihilo conficta est hæc insania, habet enim & illa quo se tuatur. Isti quippe punctorum patroni cum videant, si Esdras aut Moyses statuatur punctorum auctores, fore nihilominus ut ante eos lingua Hebræa fuerit muta; ut hanc absurditatem effugiant, aliam longe absurdiorum sunt commenti, linguam Hebræam æternam & Deo vernaculam statuentes; quandoquidem vero, ut ipsi sentiunt, lingua hæc sine punctis subsistere nequeat, rem se confecisse existimant, si & punctis quoque vocalibus æternitatem adscribant.

Hæc est merces, hic denique fructus quem ex viridariis, & ut ipsi loquuntur, ex Judæorum paradisis imprudentes referunt Christiani. Miseros eos merito dixeris, ipsi tamen se beatos prædicant, & infelices vocant, si qui non iisdem pascantur bellariis. Tum demum pinguescere eos videas, cum veterum Christianorum derident simplicitatem, utpote qui absque ulla Hebræi sermonis cognitione, ausi sunt nihilominus sacras interpretari Scripturas. Sciant nihilominus inter omnes antiquos Christianos neminem fuisse, cui non majus Hebraicæ veritatis affluerit lumen, quam omnibus simul nostri seculi Rabbinis & semirabbinis Christianis.

Christianis. Illi quippe si non verborum Hebraicorum, attamen sensuum, qui beneficio LXX. interpretum ex Hebræis abunde redundant verbis, fuere intelligentissimi. At vero Rabbinos, cum non admittant LXX. interpretes, illos ne verba nec sensus Scripturæ percipere, nec percepturos antequam veniat iste frustra expectandus Rabbincus Messias, vel propria illorum constat confessione. Sed quid veteres commemoro Christianos, cur non & in Christum & Apostolos despuunt, velut linguæ Hebrææ & sensuum S. Scripturæ ignaros, utpote qui eadem verba & eosdem quos LXX. interpretes ubique expressere sensus? Si Christi & Apostolorum eos teneat reverentia, unde tanta intemperies in illos qui illorum insistant vestigiis? Sed inquirunt Judæi secessere ab hac versione. Recte quidem sed ideo recessere quod viderent Christianos beneficio hujus versionis prævalere: antiquiores enim Judæi totis quadringentis & pluribus annis pertinacissime huic versioni adhæserunt, nec quisquam repertus est qui vel mutire contra LXX. ausus fuerit interpretationem. Quod si perstitissent in hac sententia, vel nulli, vel certe quam paucissimi in mundo superessent Judæi. Adeo enim Evangeliiis & Apostolicis scriptis concinit hæc versio, ut quisquis hanc admittat, idem etiam necesse sit admittat Evangelia. Si qui itaque versionem hanc respuunt Christiani, superest ut ad Judæos transeant; aut si nolint, æquum est, ut quod Christus & Apostoli, idem quoque ipsi de hac sentiant versione.

Iterum tamen, qui Judæis favent, instant & dicunt; posteriores curas semper esse meliores prioribus, ideoque versiones hodiernas antiquæ versioni esse præferendas. Sic nempe & olim Judæi faventes versioni Aquilæ & traditionibus Rabbiorum, dicere solebant *οἱ σοφοὶ δὲ πρῶτον*, ut habet Hieronymus quæstione decima ad Algasiam, quamvis ille locus vulgo non recte concipiatur. Sed vero an secundæ expositiones & *δὲ πρῶτον* semper sint præferendæ

ferendæ prioribus, opus non est nostrum interponere iudicium, cum ipse Christus satis sentientibus responderit, cujus testimonio si non Judæi, qui Talmudicas & Rabbinicas expositiones & traditiones verbis & sensibus Scripturæ præferunt, at certe acquiescere debent Christiani. Aquilam vero non vertisse sed pervertisse potius Scripturas, nec amore veritatis, sed odio Christianorum impiam istam condidisse versionem, vel ipsa quæ etiamnum supersunt satis testantur fragmenta. Recentiores vero Judæos, quibus ignota est, non Aquilæ tantum, & aliorum veterum, sed & ipsa quoque LXX. interpretum versio, cum nullas certas sequantur expositiones, utpote qui ex iisdem verbis septuaginta & sæpe plures discrepantes eliciunt sensus; quamvis vel ipsa expositionum diversitas erroris possit convincere; attamen cum omnes istæ interpretationes uno Grammaticæ à Rabbiniis stabilitæ fulciantur fundamento, ut & hujus quoque cognoscatur inutilitas, velim legantur ea, quæ cum alii viri docti, tum præcipue Morinus, de hoc scripsere argumento, quæ si quis non iniquo evolvat animo, facile reprehendet, ne ipsos quidem Judæos tam magnifice de sua sentire Grammatica, quam multi hoc tempore faciant Christiani. Si quis vel ipsa excutiat principia, statim intelliget, quam etiam in his turpiter se dederint. Cum enim potestas singularum literarum ex antiquo Græcorum satis adpareat alphabeto, quod ex Phœnicio desumptum esse plerique fatentur, & res ipsa clamat; quam stultum & ridiculum est credere, si auferantur puncta, jam quoque necesse esse, ut vocalibus veteres caruerint Hebræi? An ergo mentitus est Josephus, cum nomen Dei tetragrammaton ex vocalibus constare scripsit? Sed & an Samaritæ, quod punctis careant, carent quoque vocalibus? Persuadeant hoc si possint Samaritis.

Licet progressu temporum, ut apud alias gentes, ita quoque apud Hebræos immutata sit literarum potestas,

in

in principio tamen quinque vocalium loco fuisse apud eos literas *ו, ה, א, י, ו* clarius est quam ut quisquam dubitare possit. Exceptis *Vau* & *Joth*, quæ aliquando vocales, alias vero sunt consonæ, reliquæ semper sunt vocales. Quod autem *ו, ה* quæ olim erant *A, E, O*, & ipsæ quoque in hodiernis Rabbiorum Grammaticis accenseantur consonantibus, id omnem superat barbariem. Quomocunque enim literæ istæ pronuncientur, ecquis unquam efficere possit, ut non sint vocales?

Quod vero potestatem singularum attinet literarum, minime dubitandum, quin ut forma & ordine, ita quoque potestate in prima sui origine convenerint cum veteribus literis Atticis, seu Jonicis, ita ut *ו* cum *Θ*, *ה* cum *Τ*, *א* cum *Κ*, *י* cum *Q* Latino, *ו* cum *Ξ* exacte convenirent. Absurdum enim maxime fuerit olim in Syriaco seu Hebræo Alphabeto, tres istas literas *ו, י & א* unum eundemque expressisse sibilum, ut jam olim quoque persuasus à Judæis magistris arbitrabatur Hieronymus. Sed neque de eo dubitandum, cum alphabetum Hebræum, æque ac Græcum vel Latinum, omnibus tam vocalibus quam consonis fuerit instructissimum, quin non tantum à pueris recens discantibus, sed & ab omnibus integræ voces cum omnibus suis primitus fuerint expressæ vocalibus, ac diu demum postea compendiarium istam placuisse & introductam fuisse scripturam, qualis nunc apud Hebræos, Samaritas, Syros, Arabes, & plerasque orientis usurpatur gentes.

Istum vero scribendi morem, quando nempe compendii gratia complures omittuntur vocales, non est ut quisquam miretur, cum etiam inter Europæos, barbaris præsertim temporibus, fuerit usitatissimus, & etiamnum, ut diximus, apud plerosque fere Asiaticos obtineat populos, qui hoc nomine ridet Europæos, quod legere nesciant, nisi omnes exprimantur literæ. Utri rectius faciant, non jam quæritur: illud constat, ut hæc Orientalium scribendi ratio.

ratio compendiosior est altera, ita ad conservationem linguarum obesse quam plurimum. Clarum hujus rei exemplum in Græco & Romano habemus sermone, qui per tot secula integri propemodum supersunt, cum nullam in Oriente invenias gentem, quæ antiqui sermonis conservarit sibi peritiam, ut vel hinc cognoscas, quam damnosum sit rerum sectari compendia, veluti quæ omnium artium & scientiarum oblivionem inducant. Nec linguæ Hebrææ, quantumvis sancta habeatur, melior fuit conditio, utpote quam plerique doctiores Rabbini periisse unanimiter fateantur. Non autem recens est hæc jactura; diu etiam antequam Christus nasceretur in desuetudinem abierat. Josephi vero ætate, quam rari essent qui eam linguam callerent, vel exinde cognoscitur, quod ipse adfirmet, vix duos aut tres inter omnes fuisse Judæos, qui Hebraicas Scripturas possent interpretari. Quod jam illo tempore plurimum recessisset ea lingua à statu suo pristino, non in verborum tantum & phrasium intellectu difficultas occurrebat maxima, sed & propter vocalium defectum, eo miseri Judæi redacti erant inscitæ, ut ne legere quidem scirent, nisi Hebraica verba Græcis expressa literis adscriberentur, quibus nempe vocalium resarciretur defectus. Hunc scribendi morem, à Judæis acceptum, in tetraplis & hexaplis secutus est Origenes. Hebraicis & Samariticis literis opponens eadem Hebraica & Samaritica, Græcis expressa literis, additis tantum vocalibus ut commodè legi possent. Viguit autem hæc ratio per annos fere mille, nempe usque ad tempus Masoretharum, qui ante sexcentos fere annos neglecta hac duplici scriptura, secuti Syros & Arabes, apices & puncta invexere, quibus vocalium loco uterentur. Adeo autem recentia esse puncta & apices istos, vel ex eo satis est manifestum, quod nullus liber, nullumve appareat monumentum, quod quidem quingentis annis sit vetustius, in quo isti compareant. Non Origenes, non Hieronymus, sed neque antiquiores

Thalmu-

Thalmudistæ, usquam eorum faciunt mentionem. Et sane quam stultus fuisset Origenis & Judæorum, quos secutus est labor, in describendo codice Hebræo Græcis literis, si istis temporibus puncta exstiterent vocalia.

Arabes autem primos fuisse qui commenti sint apices & puncta vocalia, quæ imitati sint postmodum Syri, à quibus demum accepere Judæi in Syria & Ægypto viventes, licet sagaciores fateantur Judæi, clarius tamen id ipsum evincunt punctorum & accentuum nomina, quæ pura putantur Arabica. Sed ut omnis tollatur dubitatio, & ut sciamus, quisnam punctorum vocalium primus fuerit inventor, adscribam locum Leonis Africani ex libro de doctis Arabibus, quem ex Bibliotheca Florentina descriptum penes me habeo. Sic itaque ille in vita Elchalil, prosodiæ & Grammaticæ apud Arabes inventoris; *Similiter etiam Elchalil fuit, qui vocales & literarum puncta invenit. Nam antiquitus Arabes non utebantur tam punctis quam vocalibus. At quia tempore hujus Elchalil Arabes Coranum corrumpere & depravare ceperunt, ideo vocales & puncta maximæ quidem utilitatis & commodi invenit & apposuit.*

C A P. XV.

De Literis Samariticis.

JAM vero quod vetustos Hebraicos attinet characteres, quibus ante tempora Esdræ & captivitatem Babyloniam sacri fuere descripti libri, qui illos similes Samariticis fuisse negant, illis præter bonam mentem aliud quod precer non habeo. Præter testimonia & à nobis & crebro ab aliis allata, addantur quoque testes omni exceptione majores Josephus & Aristæus. Ubi enim de interpretan-

dis sacris in Græcum sermonem agunt libris, scribunt, difficultatem non levem in hoc occurrere negotio; quamvis enim Judæi vulgo credantur iisdem literis & eadem qua alii Syri uti dialecto, istud tamen aliter se habere, cum & literas & dialectum habeant peculiarem: utpote cum literis utantur Chaldaicis, & dialectus propter vetustatem scriptorum, plurimum à Syriaca illius temporis discreparet. Verba Aristæi & Josephi si quis perpendat, idem etiam agnoscet, ut puto aliter illa exponi & accipi non posse. Quod autem existimant Judæi Esdram post captivitatem odio Samaritarum Syriacas Assyriis permixtas literas, non est admodum verisimile; nimium enim multis rebus bonis & ipsa quoque luce carendum fuisset miseris Hebræis, si nihil cum Samaritis commune habere voluissent. Quin potius suadente utilitate & communi omnium Judæorum consensu facta fuit hæc literarum immutatio, non tantum facilioris gratia commercii cum Assyriis, sub quorum vivebant imperio, sed & quod Abrahamum antequam in Syriam migraret, iisdem usum fuisse literis, haberent sibi persuasissimum. Quis non miretur hoc demum seculo, contra tot testes, contra tam manifestam veritatem, miseros quosdam insurgere homines, & duplex comminisci alphabetum, alterum sacris, alterum profanis tantum destinatum usibus. Hoc tamen ut efficiant, producunt nescio quos nummos Rabbinicis inscriptos literis, sed quos adulterinos esse quivis vel paulo peritior facile deprehendat. Præcipue ostentantur ab illis Sicli quidam, quorum unus Moyſis, alter Salomonis continent effigiem. Sed an non vident miseri se ineptire, cum istiusmodi nummos genuinos esse pertendunt? Adeone præcepti divini obliti fuere veteres Judæi, ut humana facie nummos suos inscripserint? Quod si quis quærat quales fuerint sicli vel nummi, qui post captivitatem Babylonicam in usu fuere, habeat is hoc sibi responsum; vel nullos omnino novos fuisse signatos, quod

quod Chaldaicam primo, deinceps vero Græcam & Romanam coacti fuerint admittere monetam, siquidem jus monetæ cudendæ transit semper ad gentes victrices; vel si etiam post captivitatem Babylonicam signandæ pecuniæ Judæis remanserit potestas, libens quoque & fidos Chaldaicis inscriptos admittam literis. Nullos tamen hætenus vidi quos genuinos esse audeant spondere antiquarii. Ponamus tamen reperiri, quomodo quæso conficiant, illos ante captivitatem Babylonicam esse conflatos, quemadmodum isti alii Samariticis seu potius Syriacis inscripti literis, qui passim occurrunt, quique soli certissimam ostendunt antiquitatem? Hoc tamen illis erat ostendendum, si inficetum istud suum de sacro & profano alphabeto commentum aliqua velint ratione stabilire. Sed & quomodo evincent istos solos sacris esse signatos literis, alios autem profanis? Cum in Chaldea viventes Chaldaicis, inter Syros vero Syriacis seu Cananæis usi sint literis veteres Hebræi: dicant causam si possint, quare alter character sanctior sit altero? Sed video quid sibi velint miseri, libenter nempe obtineant ut libri sacri, nec Chaldaicis, nec Syriacis sint descripti literis, neque enim deum uti characteribus gentium, sed peculiare & solis usitatas cœlitibus Moyse tradidisse literas. Verum à talibus libens memet ipse abstineo. Restat ut & Evāgelia Græcis esse negent conscripta literis.

CAP. XVI.

De Judæorum Grammatica, & de Judæis Hellenistis.

HÆC de literis, punctis & apicibus dicta sufficiant. Superest ut de tota Grammatica nonnihil dicamus. Quamvis in ea excolenda jam per tot secula Rabbiorum præcipui omnem suam posuerint & pene exhauferint diligentiam : ut tamen cognoscamus, quam futilis & nullius pene pretii totus iste sit labor, sufficit mutas & laceras linguæ Hebraicæ expendisse reliquias. Si Græcæ & Latinæ linguæ eadem quæ Hebraicæ esset conditio, nec quidquam præter Homeri & Virgilii scripta vocalibus destituta ad manus nostras pervenissent, cogitemus quæso quam bella sit futura, ea, quæ ex illorum operibus construi possit Grammatica. Aliquanto melius successisset iste labor, si quo tempore suam isti magistri condidere Grammaticam, consulere potuissent tetrapla & hexapla Origenis ; unde, si non veram, at saltem meliorem & genuinam magis haurire potuissent Hebraicæ linguæ pronunciationem : nunc vero quam pravas & perversas plerisque vocabulis aptarint vocales, vel è propriis satis colligitur nominibus, quæ in Evangeliiis, & in veterum Judæorum passim occurrunt monumentis, ut necesse sit, aut ineptissime & nullo judicio hodierna esse apposita puncta, aut Christum & Apostolos, omnesque adeo veteres Judæos prophetarum & proavorum ignorasse nomina. Nec in propriis tantum nominibus, sed & in cæteris vocibus, quantum à veteri sribendi ratione recentiores recesserint Judæi, manifestum satis fiet, si quis in patrum scriptis reliquias consulat Hebraïni. Minime itaque probo factum Erasmi & aliorum qui opera Hieronymi ediderunt, quod invitis antiquis libris
veterem

veterem expunxerint lectionem, depromptam ex tetraplis & hexaplis Origenis, Hebraicasque reposuerint voces, animatas vocalibus Masorethicis, plurimumque ab antiquis discrepantes.

Hæc cum ita sese habeant, quis non libenter vel ipsis credat Judæis, agnoscentibus aut nullam, aut certe minimam Hebraicæ linguæ sese habere cognitionem, cum perierint vocales, & temere susceptus sit totus ille qui circa commentitia puncta versatur labor. Et sane qui fieri aliter possit cum vetustiores Judæi nullas sibi construxerint Grammaticas, aut ullam instaurandæ vel conservandæ linguæ curam habuerint, ac ne Hieronymi quidem ætate ullus, præter sacros, liber Hebraicus exstiterit? Græce omnes scripsere, adeoque ipsæ quoque *διδασκαλίας* seu traditiones, Græco ab illis concinnatæ fuere sermone. Primus liber Hebraice conscriptus fuit Misna, idque tempore Justiniani, aut non multum postea, cujus rei causam fuisse existimo, quod cum hujus Imperatoris edicto cautum esset ne Judæi in synagogis legerent *διδασκαλίας*, seu librum traditionum, illi ut edictum eluderent, scriptum hoc in Hebræum converterint sermonem. Misnam subsecutum est Thalmud Babylonicum, quod incæptum anno Christi DCLV, absolutum vero anno DCCXXVI. Sed & Hierosolymitanum Thalmud eodem tempore scriptum fuisse videtur, secutaque est mox ingens Rabbinorum turba, qui non cessare exinde usque ad hoc nostrum seculum, Rabbinico, id est spurio Hebræo sermone infinita condere volumina. Cum itaque ab eo tempore, ex quo Judæi Græcorum & Romanorum subiere jugum, usque ad tempora Justiniani nullus liber Hebraice fuerit scriptus, aut si qui scripti fuerint, illi omnino perierint, quod tantundem est ac si non scripti fuissent, clarum satis sit, quid de hodiernis sentiendum sit Grammaticis, utpote quæ nullo alio, nisi orali, ut loquuntur, traditionum, nitantur fundamento. Nam certe puncta seu vocales non fuisse adscriptas, sed per oralem tan-

tum

tum traditionem propagatas, fatentur antiquiores Rabbini, & ipse quoque maximæ inter Judæos auctoritatis liber, qui dicitur Cozri. At vero iidem Rabbini fatentur quoque omnes fere orales periisse traditiones, periisse vocales, & codicem Hebræum factum esse mutum. Istæ vero quis componat? Sed vero sic sentientes Judæos increpant Christiani nonnulli, & vel ipsis invitis, veram linguæ Hebraicæ pronuntiationem Rabbiorum linguis & faucibus deum alligasse contendunt. Verum sic sentientes ipsorum Rabbiorum curæ & custodiæ libens committo.

Quod autem putant demum post inventionem punctorum primas prodiisse Grammaticas, id omnino aliter se habere existimo. Est enim verisimile Grammaticæ constructionem præcessisse tempus quo Judæi Hebraice scribere cœperunt. Quamvis autem ante Misna nullus liber alicujus auctoritatis in lucem prodierit, apud Alexandrinos tamen & Tiberienses erant scholæ linguæ Hebraicæ, & multi Judæi Hebraice loquebantur. Quod utique illo tempore, postquam nempe perierat lingua Hebræa, sine aliqua Grammaticæ scientia fieri vix potuit. Nulla quidem tum erant puncta, non tamen deerant vocales, illæ quippe seorsim notabantur, in iis paginis, ubi Hebræa Græcis exprimebantur literis. Vetustioribus vero Judæis nullas fuisse Grammaticas, omnino probabile est. Si quæ enim exstitissent, felicius proculdubio versati fuissent in explicandis & eruendis etymis nominum propriorum, nec conati fuissent exponere ipsas quoque vocabulorum terminationes, quod factum fuisse passim videre est in libellis Hieronymi de explicatione nominum Hebraicorum. A Judæis concinnatos fuisse istos libellos extra dubium est. In multis etiamnum Bibliothecis Græce supersunt, & constat Origenem eos suis inseruisse operibus. In Lexico necdum edito, quod Cyrillo tribuitur, ad calcem subjunguntur istæ Hebraicæ expositiones. Attamen Lexicon istud non est Cyrilli, sed Origenis, seu potius Judæorum, à quibus Ori-
genes

genes accepit. In veteri meo libro, eraso Origenis nomine, Cyrillo adscribitur, quod ipsum quoque in aliis factum fuisse observavimus exemplaribus. Et sane nescio quo fato contigerit ut tam multa Origenis opera, præpostero tanti viri odio, attributa sint Cyrillo, homini neque doctrina, neque probitate, alteri comparando. Porro Hieronymus scriptum hoc de nominibus Hebraicis Philoni adsignat. Id si verum sit, non tamen exinde sequitur, illum Hebraice nescivisse, nisi existimemus Varronem & Platonem, quod & ipsi non feliciter etyma explicuerint, ideo etiam Latine & Græce ignorasse. Quamdiu linguæ florent, non solent Grammaticæ fieri. Licet vero Philonis seculo cessaret linguæ Hebrææ usus, major tamen illius, quam nostra ætate linguæ hujus supererat cognitio. Sed nescio, qua ratione fiat, ut complures viri docti Philonem & Josephum & plerosque Judæos, qui Græce loquerentur aut scriberent, Hellenistas vocent; vocem eam accipientes de iis qui Græce quidem, minus autem Hebraice scirent. Plurimum certe falluntur qui sic existimant. Ελληνίζειν non tantum est Græcorum linguam imitari, sed & partes Græcorum sequi, ut Ρωμαίξειν, Περσίζειν, Μηδίξειν, Αντιγονίζειν imitari mores & ritus, aut stare à partibus Romanorum, Persarum, Medorum, & Antigoni, & illis quomodocunque favere. Constat enim Judæos bifariam fuisse divisos. Qui institutis & ritibus favebant patriis, illi inique ferebant jugum Græcorum & Romanorum, & inviti vectigal pendebant, parati etiam arma pro publica sumere libertate, neminemque alienigenam dominum agnoscere. Tales fuere Judas Gaulonita, Theudas, & illi qui zelotæ dicebantur, compluresque alii, qui veri & γνήσιοι volebant videri Judæi, nec volebant Cæsarem vocare dominum, soli deo hanc appellationem reservantes. At vero illi qui pacatiore essent animo, & sine cunctatione vectigal pendebant, monerentque jugum à deo impositum æquo esse ferendum animo, isti dicebantur Græcorum partes sequi, ac propterea Hellenistæ

ac φιλέλλωες vocabantur. Tales quoque erant præcipue publicani & quicunque alii Græcis aut Romanis quocunque loco aut officio inservirent magistratibus. Peccant itaque Hieronymus & qui illum sequuntur viri docti, cum reprehendunt Tertullianum, quod in libro de Pudicitia scripserit, nullos inter Judæos fuisse publicanos, persuasus loco Deuteronomii de quo ante egimus; *Non erit vectigal pendens in filiis Israel.* quamvis enim & Matthæus Apostolus, & Zacchæus, & alii publicani fuerint, id tamen nihil ad rem facit: cum enim Judæi Romanis essent obnoxii, utique à Romanis constituebantur publicani; & pro illis non autem pro Judæis colligebant vectigal, ut mirum non sit exosos aliis Judæis fuisse publicanos, ac gentilibus & peccatoribus annumeratos. Licet autem magna illorum pars Græci aut Romani esse potuerint, verum tamen est id quod Tertullianus subjungit, aliquos quoque è Judæis potuisse esse publicanos, uti nempe illi quos diximus. Ut Alexandria, ita quoque Hierosolymis potestas exigendi tributa & vectigalia, redimebatur à plus offerentibus: nec semper erant Græci aut Romani qui colligebant vectigal, sed ut nunc quoque fieri solet, ex illis ipsis quæ vectigal pendebant, eligebantur gentibus. Plurimum itaque peccant, qui putant Hellenistas dictos, qui Græce loquerentur, & Hebraice nescirent. Nam certe hac ratione sequeretur Christum Hebraicæ linguæ fuisse imperitum, utpote qui fuerit Hellenista cum jubet, ut Cæsari detur id quod est Cæsaris. In Actibus Apostolorum ubi fit mentio de viduis Hellenistarum, id intelligendum de illis, quarum mariti in officio seu stipendio fuissent Romanorum. Ut vero non eadem erat ratio eorum qui sinceri volebant videri Hebræi, ita quoque diversi erant gradus Hellenismi & Hellenistarum. Qui pro veris habebantur Hebræis, illi abstinabant ab omni gentilium sodalitie, & militiam detrectabant, quod sibi licitum non esse crederent Sabbato iter facere, arma gestare, & iisdem quibus gentiles cibis uti.

Horum

Horum aliquot exempla habemus in decretis apud Josephum, Lib. XIV. in quibus immunitas à militia Judæis conceditur. Alii militabant quidem cum Græcis & Romanis, sed tamen quoad fieri poterat, mores & ritus patrios observabant, quorum aliquot exempla habemus apud eundem Josephum & alios. Supremus vero & præcipuus gradus Hellenismi erat, quando neglectis patriis ritibus, toti in mores & religionem gentilium concederent. Tales erant illi, qui apud Josephum, lib. II. cap. VI. Antiochum accedunt, paratos se esse dicentes relictis patriis institutis & legibus, religionem regis & Græcanicos sequi mores, adducentes sibi præputia, ut Græcis viderentur similes. Istiusmodi in lib. XII. Machab. cap. IV. dicuntur sub petasum cogi, *ὑπὸ πέτασον ἀγχαῖαι*, quia petasus Macedonicus imponebatur iis qui militiæ nomen darent. Talis vero habitus summus erat gradus Hellenismi, unde ibidem dicitur *ἀκμὴ Ἑλληνισμοῦ*. Fufius aliquando hæc sumus prosecuti, nequis imposterum Hellenistis Judæis peculiarem linguam aut dialectum affingat. Recte itaque vir magnus in duobus quos de lingua Hellenistica conscripsit libris, linguam eam explodit, peccat tamen in eo, quod Hellenismum ad solum referat sermonem.

Licet infinita sint ea quæ de futilitate hodiernæ Grammaticæ Hebrææ & commentitiis Judæorum punctis dici possint, hæc ipsa tamen, quantumvis pauca, sufficere possint, ut tandem aliquando resipiscant Christiani, & suam agnoscant imprudentiam, cum acrius & animosius in adstruenda utriusque commenti veritate, quam ipsimet depugnent Judæi. Ad probandam punctorum antiquitatem, ne ipso quidem dubitant abuti Christi testimonio, cum dicit unum jota aut unum apicem non periturum. Ostendunt viri boni *περὶ αὐτῶν* notare punctum. Credant Galeno, credant omnibus Græcis Grammaticis, cum affirmant vocem hanc significare virgulam rectam aut partem literæ, ut cum dicunt A duas habere *περὶ αὐτῶν*, N tres, M vero

P p

quatuor,

quatuor, & sic in cæteris. Itaque cum Servator noster unum jota vel unum nominat apicem, id non de Joth Hebræo, quod minimum duas, aut Samaritico, quod complures continet apices, sed de Græcorum intelligendum est jota. Verum nescio qua ratione factum sit, ut hoc nostro seculo plerique fere docti Christum & Apostolos Hebraice semper locutos fuisse existiment, non autem Græce, quia nempe sanctior Hebræa ipsis videatur lingua, ac si in sono & crispatione linguæ sita sit sermonis sanctimonia, sanctiusque locuti sint olim Cananæi, quorum linguam amplexi sunt veteres Hebræi, quam vel Paulus vel Evangelistæ. Nullis profecto vel argumentis vel testimoniis nititur hæc opinio. Ubicunque jam ab Alexandri Magni temporibus Græci fuere domini, ibi etiam Græca prævaluit lingua, & absurdum est unam excipere Judæam, cum & Josephus & Machabæorum libri satis testentur, quam prompti sub Græcis regibus fuerint Judæi, in assciscendis Græcorum moribus, adeo ut major pars Græci quam Judæi videri maluerint. Linguam Græcam, id est, linguam dominantium, etiam illi qui Græcos oderant, si intelligi & rebus suis vellent consulere, addiscere cogebantur. Ut in Ægypto, Asia, & reliqua Syria; ita quoque in Judæa, nulla præter Græcam audiebatur lingua, in urbibus præsertim oppidisque. Soli illi qui rure & in pagis versabantur, aut denique vilis popellus dialecto utebantur vernacula, id est, Syriaca, & illa quoque seculorum lapsu plurimum immutata & facta semigræca. Ne in Hierosolymitanis quidem Synagogis alia præter Græcam personabat lingua. Quod si Hebræa prælegeretur Scriptura, accedebat interpretatio Græca, à solis quippe doctis intelligebatur vetus Hebraica lingua. Quamobrem si tuto cum Judæis congregari velimus, abroganda sunt puncta, quæ & Elias Levita & sagaciores Judæi novitia esse fatentur, & explodenda spuria ista & ab antiqua plurimum discrepans Grammatica, quod eo facilius licebit, quod & ipsi quoque.

quoque Judæorum magistri admittant, nullam aut admodum exiguam ante Rabbi Jehudam habuisse se Grammaticæ scientiam. Relinquendæ denique omnes novæ versiones, & firmiter adhærendum versioni LXX. virorum, quam & Christus & Apostoli & omnes antiqui agnovere Judæi, illi nobis exemplo sint, ut & nos quoque illam amplectamur. Quod si versionem hanc non admittant Judæi, ostendendum eos nullum habere fidei & religionis suæ fundamentum, si necdum advenerit Messias: & si quis sub hoc nomine comparuerit, illum non posse esse verum Messiam, utpote cujus tempus jam præterierit: at vero Christianos, qui huic versioni acquiescunt, & non hodiernis, sed antiquis credunt Judæis, & Christum prædicto à Daniele & omnibus Prophetis tempore advenisse statuunt, illos optimum & firmissimum religionis suæ habere argumentum. Auferantur modo Judæis novitia puncta & novitia Grammatica, inermes erunt, & nulli homines ad veritatem facilius poterunt compelli. Solis his inutilibus armis confisi, incautos eludunt Christianos, quorum est culpa ut hoc tempore aliqui in mundo reperiantur Judæi. Qua enim ratione Jacobi morientis vaticinium & Danielis hebdomades constare possint, si necdum advenerit Christus? Quid demum de tota fiet sacra Scriptura, si permittamus, ut hoc demum tempore, ex novitiis punctis, & spuria Rabbinorum Grammatica, novæ interpretationes, & novi & inauditi producantur sensus ad placitum Judæorum, religionis nostræ hostium, & vel propria confessione ignarorum linguæ Hebrææ? Esto ut in his expositionibus aliqua occurrant, quæ, permittentibus & simul ridentibus Judæis, Christiani sibi favere existiment; sed quis gentilis aut denique Christianus acquiescat interpretationibus factis postquam impletæ sunt prophetiæ, & quando verba aptantur eventibus? Si rectam insistere viam & adversarios obruere velimus, relinquendæ sunt prophetiæ eo sensu, quo acceptæ fuerunt antequam res im-

plerentur. Hoc si fiat, ne quidem quod hiscant supererit Judæis. Desinant itaque tandem aliquando incauti & imprudentes Christiani futilibus istis Rabbinorum commentis majorem quam ipsi Judæi fidem tribuere, & sciant totum istum laborem, qui punctis & accentibus Hebraicis impenditur, æque vanum esse, ac sit studium eorum, qui circa hodiernos Græcæ linguæ versantur accentus, imo etiam vanius; licet enim utrique hac ratione corrumpunt & pervertant veterem pronuntiationem, minor tamen est culpa eorum, qui in lingua Græca id sibi licitum esse existimant. Cum enim omnes in hac supersint vocales, error tantum fit in syllabarum quantitate. At vero cum in lingua Hebræa perierint etiam vocales, non tantum in Prosodia, sed & in literis, & in sensibus peccatur.

A D

J U D Æ O S.

AD vos nunc me converto, O Jndæi, gens olim Deo dilecta supra omnes gentes; nunc non Deo tantum, sed & omnibus pene inuisa hominibus. Iniquas vestras fortunas & calamitates, non vos tantum, sed & illi ipsi qui vos oderunt, deplorant. Sexdecim jam effluxere secula, ex quo in perpetuo exilio & captivitate dispersi vivitis, nec finis aut requies vestræ erit futura miseriæ, antequam veniat ille, quem frustra hæcenus expectatis, Messias. Obstare vestra dicitis peccata, quo minus ille palam se vobis videndum exhibeat; & natum quidem prædicto à Prophetis tempore ante complura secula, sed clam se tenere, & inter leprosos ad portas urbis Romæ, aut etiam alibi, ignotum delitescere: verum tantane oculos vestros incessit cæcitas, ut quem omnes gentes & totus pene agnovit mundus, vos soli non videatis? Reducite velum quo vestri obnubilantur oculi, & nolite Messiam alibi quam in Evangeliiis quærere. Is si credideritis, jam statim rex & dux vester aderit, jam reædificabitur Urbs Sancta, & totus mundus fiet Hierosolyma; jam quoque omnia quæ prædixere Prophetæ contingent: denique qui nunc estis hominum contemtissimi, iidem forsani primi & præcipui eritis mortalium. Sed expectatis adventum Messie gloriosum; atqui regnum ejus gloriosum non videbitis, nisi prius credideritis in istud quod præcessit regnum, quando nempe in statu humilitatis mortalibus adparuit. Nolite ergo vestram & simul nostram morari felicitatem, & efficere ut vestra diutius culpa differatur regnum Dei & Christi, idemque
paci

A D J U D Æ O S:

Pacis & justitiæ regnum, quod ut adveniat precibus nostris utrique quotidie flagitamus. Quapropter incubantem jamdudum pectoribus vestris excutite veternum, & si velitis tam gloriosi regni esse participes, neglectis aliis à quibus jam toties frustrati & decepti estis, verum agnoscite Messiam, regem pacificum, regem servatorem gentium, utinam & vestrum. Si Prophetis creditis vestris, æquum est ut huic quoque credatis. Quod si eum nolit is admittere, necessum est ut falsa esse statuatis pleraque Prophetarum de Messia vaticinia & testimonia, utpote qui prædicto & definito non advenerit tempore. Vos itaque rogo & obtestor, ut vestras consulatis Scripturas, sed ea lege & conditione, ut neglectis versionibus & expositionibus, quas magistri vestri sero induxerunt, eos tantum admittatis sensus, quos superstite etiamnum lingua Hebræa LXX. tradiderunt interpretes, quosque solos omnes approbarunt vestri majores, quique soli in omnibus admissi fuerunt synagogis, non tantum quamdiu fuere Hierosolyma, sed & toto quoque seculo postea. Hæc si concesseritis, quæ sane æqua sunt ut concedatis, jam libens vestro permittam judicio, ut judicetis num fieri possit, ut sacrorum librorum constet veritas, si necdum advenit Messias. Nolite itaque istis quæ existimatis imputare peccatis, quod rex vester necdum vobis adsit; illis enim quibus omnes obnoxii sumus peccatis, abunde vestris videri possitis satisfecisse calamitatibus: uno hoc non satisfacitis, quod regem, quem universus pene agnoscit orbis, necdum advenisse credatis; & secundum expectetis adventum, antequam agnoscatis priorem. Recognoscite ergo regem vestrum, & putate illum amore & caritate gentis vestræ, alterum suum differre adventum, ut longius respiscendi vobis indulgeat spatium; cum sit necesse ut gloriosum ejus adventum vestra pœnitentia & vestra præcedat conversio. Faxit Deus ut quæ vos excæcat, tandem aliquando recedat, vel auferatur nebula: & ut eodem Sacrarum Scripturarum imbuti intellectu, eademque fide conjuncti, eadem quoque Evangelia & eundem recognoscamus Messiam.

F I N I S.

ISAACI VOSSII
AD
OBJECTIONES
Nuperæ Criticæ Sacræ
RESPONSIO.

REPORT

OF THE

COMMISSIONERS

OF THE

LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION

PASSED BY THE HOUSE OF REPRESENTATIVES

AT ITS SESSION AT WASHINGTON, D. C.

IN THE YEAR 1881

WASHINGTON: GOVERNMENT PRINTING OFFICE

1882

ISAACI VOSSII
RESPONSIO
 A D
OBJECTA

Nuperæ Criticæ Sacræ.

Rodiit non ita pridem liber P. Simonii ordinis congregationis Oratorii, continens criticas in vetus Testamentum disceptationes. Avide totum hoc percurri scriptum, placuitque mihi inprimis, quod cum non multum hodiernis, plurimum tamen primis tribuat interpretibus. Sed & quod Capelli laudet observationes, & Hieronymum sæpe adfirmet non recte à priscis Latinis recessisse versionibus, & hoc quoque placet: plus etiamnum placiturus, si nusquam eum recte ab antiquis dixisset recessisse interpretibus. Diligentiam quoque ejus, seu patientiam potius, in evolvendis Rabbiorum scriptis laudo & admiror. Verum quod recentium Rabbiorum expositionibus, & eorundem traditionibus solo auditu propagatis, aliquid solidi subesse existimat, & quidem tantum, ut eorum commenta sæpe non dubitet LXX. interpretum præponere versioni; in eo nec me, nec quemquam, ut opinor, cordatum consentientem habebit. Quæ solo auditu propagantur traditiones, raro solent ad duo vel tria perstare secula. Siquis omnium gentium percurrat annales, ne unum quidem

Qq

inveniet

inveniet exemplum quo probari possit, rei alicujus memoriam inter mortales per plura secula integram fuisse conservatam absque literarum beneficio. Sine illis nec Alexandri nec Cælaris superesset nomen, & ne quidem quod mentiantur habituri sint homines. Quapropter omnes istæ orales, ut vocantur, traditiones merito à prudentioribus exploduntur. Et tamen, si quis totius scòpum spectet operis, facile deprehendet, solis istis Judaicis P. Simonium permotum fuisse traditionibus, ut novam instituendam existimet esse versionem, quæ sensus Scripturæ Hebraicæ ad unguem referat; ac si illa quam plerique antiquiores Hebræi, quamque & Christus & Apostoli & omnes antiquæ Christianæ approbarunt Ecclesiæ, erronea & spuria sit versio: & nunc demum post elapsos pene bis mille annos, sensus Scripturæ sit eruendus ex codice muto, quem nec legere, nedum intelligere quisquam sciat; utpote trunco media sui parte, nec aliis quam quas Christianæ fidei inimici apposuerunt, instructo vocalibus. Sed vero in me sic sentientem, acriter in præfatione operis, & alibi, insurgit vir doctus; & cum mediam dicat viam veritatis, me ad extrema discedere pertendit, utpote nimis addictum LXX. interpretibus, & in Hebræos injuriosum codices. Ego vero sic hoc telum retorqueo, neminem hoc tempore de codicibus Hebræis recte sentire, nisi qui de versione LXX. interpretum recte sentiat, cum ex utriusque scripti consonantia emergat veritas. Tollantur vocales & traditiones Rabbinicæ, & admittantur LXX. interpretes, sine mora manifesta fiet hæc convenientia. Quod si tamen illa in quibusdam locis ne sic quidem appareat, vel vitio exemplarium, vel nostræ id ipsum tribuamus inscitia. Necessesse est vero ut hæc admittat vir doctus, utpote qui plurimos agnoscat errores tam in Hebræis, quam Græcis exemplaribus commissos & propagatos culpa fuisse librariorum. Idem præterea non diffitetur incertam vocum Hebraicarum expositionem propter defectum vocalium indeque

indeque factum ut Rabbinī codices Hebræos LXXII. facies habere affirmant. Viderit itaque & ipse, & quicunque sic sentiunt, quibus potius sit fidendum interpretibus; an LXXII. qui unum & simplicem reddidere sensum; an vero Rabbinis qui verbis Scripturæ LXXII. tribuunt sensus; ac si constare possit veritas, ubi adeo est multiplex sensus.

Sed vero quandoquidem totus controversiæ status versatur circa LXX. interpretes, & planum sit, si illi admittantur, cessare omnem disputationem, non erit ab instituto alienum, si argumenta, quibus ad elevandam horum interpretum versionem utitur vir doctus, breviter perpendamus.

Cum itaque Hieronymum adducit, ut interpretes hos, non Prophetas, sed tantum interpretes fuisse ostendat, frustra est omnino. Si enim Scripturas recte sunt interpretati, utique fuere Prophetæ, teste non Apostolo tantum, 1 Cor. XIV. ubi omnem S. literarum interpretationem vocat prophetiam, sed & ipso Christo postremo Lucæ, ubi discipulis donum confert intelligendi Scripturas. Sic Philo, sic omnes antiquiores senserunt Judæi, cum Prophetæ idem illis sit, quod interpretes; & *ερμηνεύειν*, interpretari. Nec aliter locuti sunt Græci & Latini, cum *μάντις*, quodque exinde factum est *vatem*, similiter accipiunt. Nugantur enim grammatici quando à furore id vocabulum arcessunt, cum manifeste factum sit à *μαννεν* id est *μάννεν*. Recte itaque Festus Prophetas dicit vocatos fuisse ab antiquis interpretes Oraculorum; ut non audendus sit Hieronymus, cum scribit aliud esse Prophetam, aliud interpretem, in quo manifeste contradicit Apostolo, qui pluribus in locis *ερμηνεύειν* sumit pro interpretari. Sed & Plato in Timæo, & alibi, Prophetas dici quoscunque Oraculorum iudices, & cujuscunque veritatis testes, manifeste declarat. Nec apud Græcos tantum, sed & Ægyptios, somniorum, furtorum & similium, vel interpretes, vel indices, appellatos fuisse Prophetas, infinitis constat testimoniis. Quod si quis Ethnicorum non admit-

tat suffragia, saltem is veterum Judæorum, Evangelistarum,
 & Apostolorum acquiescat auctoritate, cum passim in S. li-
 teris vocabulum hoc sacerdotibus & sacrorum tribuatur
 antistitibus. Non illi tantum qui futura prædicerent, sed
 & qui præterita & præsentia explicarent aut docerent, Pro-
 phetæ dicebantur. Itaque & Adamus, quod conjugem
 suam ex suis formatam esse divinaret ossibus, accensetur
 Prophetis, & Christus in Evengeliis jubetur *προφητεῖν* à
 quo vapularit. Quin & Epimenidem Cretensium Prophetam
 vocat Apostolus, & Caiaphas quod illius anni, quo pas-
 sus est Christus, pontificatum gesserit, Propheta fuisse di-
 citur. Cum itaque tam late Prophetarum & Prophetiæ
 etiam apud Hebræos patuerit appellatio, non admittendi
 sunt illi, qui LXX. interpretes Prophetas fuisse negant, ut-
 pote præcipuos populi Judaici sacerdotes, & non præterita-
 rum tantum, sed & futurarum rerum interpretes. Frustra
 est Hieronymus, cum Epimenidem ironice ab Apostolo
 Prophetam vocari scribit. Sed & nugivendi & figmen-
 torum prodigi Rabbinì, & qui illos sequuntur Christiani,
 ridiculi sunt, cum Prophetarum & prophetiarum nescio
 quos comminiseuntur gradus, ac si illis concessum & reve-
 latum esset S. spiritus collatam unicuique Prophetæ gra-
 tiam funiculo metiri, & tanquam ad stateram expende-
 re. Etiam impiis idolorum cultoribus donum prophetiæ
 sæpe contulit Deus, & si Rabbinorum & Rabbinistarum
 velimus sequi ineptias, major erit censenda Balaami, &
 Magorum qui primi Christum natum agnoverunt & ado-
 rarunt, quam vel Moyſis, vel cujuscunque alterius Prophe-
 tarum sanctimonia.

Jam vero cum scribit Christum non ideo esse secutum
 versionem Græcam quod ea veritati esset consentanea, sed
 quod vulgo esset recepta, de eo cum sæpius dixerimus,
 opus non est ut plura addamus. Mirum quoque si cuiquam
 Christiano persuaserit id quod mox subjungit, Stephanum
 protomartyrem non Græco aut plebeo Syriaco, sed Hebraico
 sermo.

sermone ultimam suam absolvisse concionem, aliosque, quam quos Evangelista posuerit, expressisse sensus. An ergo plebs tempore Apostolorum gnara veteris linguæ Hebrææ? An mentitus Evangelista? Quid demum integrum in Evangelii supererit, si istiusmodi admittamus commenta?

Cum vero Aristæi de LXX. interpretibus historiam fabellam vocat Judaicam, per me licet ut suo fruatur iudicio, aliisque errantibus comitem se aggreget. Si quæ adducit argumenta, ad evertendam Philonis, Josephi, omniumque veterum Judæorum auctoritatem sufficere existimet; nihil est quod ipsi non feliciter succedat, nunquam gravem habituro adversarium, si secum tantum litiget, & fabulosum dixerit, quidquid suis non convenit rationibus. Quis non miretur argumentum quo adstruere conatur Aristæi scriptum ideo esse commentitium, quod Judæis semper solemne fuerit fingere & scribere incredibilia, ac si non longe magis sint incredibilia, quæ Moysis & Prophetarum continentur scriptis? Sed & quis concoquere possit, id quod confidenter non uno affirmat loco, Aristobulum laudatum Origeni, & cujus tam præclara & proluxa apud Eusebium supersunt fragmenta, ideo inter spurios & supposititios esse referendum scriptores, quod idem quod Aristæus prodiderit, libros nempe Moysis Græce fuisse conversos, antequam à LXX. verterentur interpretibus? Argumentum hoc si valeat, jam quoque & Philo & Josephus spurii erunt scriptores, utpote qui & ipsi Aristæum sequuntur. Dicit Aristæum hac in parte sibi contradicere. Hoc vero ut quis intelligat, pulchram addit rationem, nempe quod versio ista quæ fuerit antiquior LXX. virali, sibi sit incognita, ideoque fabulosa. Sed hac ratione pro fabulosis etiam habendi sunt plerique illi libri quorum in S. Scripturis fit mentio, siquidem nec istos vidit P. Simonius. Verum ut aliquanto fortius premamus P. Simonium, velim significet unde suam de regibus Judæorum hauserit historiam Demetrius Phalereus, si hujus ætate neutra S. literarum extiterit versio, neque illa LXX. interpre-

terpretum, nec altera ista antiquior? Cum scriptum hoc Demetrii viderint non tantum Clemens & Eusebius, sed & ipse quoque Josephus, qui id laudat, proximèque eum veritatem attigisse testatur; alterutrum admittamus necesse est, aut plerosque S. Scripturæ libros versos à LXX fuisse interpretibus, aut aliam antiquiorem extitisse versionem, quam Phalereus iste secutus sit Demetrius. Cum neutrum admittat Simonius, necesse est, ut & hoc quoque Demetrii scriptum pro spurio habeatur, aut ut mentitus sit Josephus. Cum utrumque perquam sit absurdum, superest ut vera esse credamus, quæ & Aristæas & Aristobulus & Josephus de antiquiori istac S. librorum scripserunt interpretatione, quæ tamen minus exacte fuit expressa, ac fuerit ea quæ jussu & impensis facta sit Ptolemæi, Ἀμελέεσθον ὃ, & ἐχ' ὡς ὑπάρχει, σεσηµανται, καὶ διὸς ὑπὸ τῶν εἰδύτων προσµαφέρεται, προνοίας δὲ βασιλικῆς ἐπέτυχε: sic Aristæas, sic quoque Josephus, nisi quod pro ὑπάρχει habeat ἐχ', quod idem notat. Quis non miretur hoc demum seculo reperiri homines, qui falla esse pertendant, quæ tot & tantis fulciantur testibus, quique vel interfuere, vel saltem proximi iis, quibus hæc facta sunt, vixere temporibus? Siquis quærat utram versionem Demetrius iste expresserit Phalereus, sine hæsitacione respondeo, proculdubio illum secutum fuisse LXX: interpretum versionem, utpote magis accuratam. Nam & historicos & propheticos libros à LXX interpretibus Græce fuisse redditos, nunc non dubitamus, licet olim dubitaverimus. Ecquid enim clarius testimonio Aristobuli, cum dicit τὰ ὅλα τῶ νόμῳ πάντῃς accurante Phalereo Græce fuisse reddita? Ipsum hoc patet ex præfatione Syracidæ. Quod autem attinet locum Josephi in præfatione Antiquitatum, qui & olim Hieronymum, & nunc quamplurimos fefellit, longe is aliter, ac vulgo fiat, est accipiendus. Ut enim Aristobulus & cæteri cum Josepho convenient, & ut Josephus ipse sibi constet, omnino necesse est, Josephum, cum dicit LXX interpretes non universam Judaicæ gentis historiam

historiam Græce reddidisse, sed solum τὰ τοῦ νόμου, ita accipi debere, ut τὰ τοῦ νόμου, vel, ut habet Aristobulus, τὰ ὅλα τὰ νόμου πάντων, de omnibus propheticis intelligatur scriptis, cum & in Evangeliiis νόμου vocabulo omnes veteris testamenti comprehendantur libri. Hanc expositionem si sequamur, jam omnia erunt plana, & facile intelligemus Josephum ὡς πᾶσι τὴν ἀναγραφὴν, ut ipse loquitur, ex iis sacris libris quos LXX. verterunt interpretes, haurire potuisse; sed solum ea, quæ undecim prioribus tradidit libris; reliqua vero quæ posterioribus novem antiquitatum memorat libris, partim hausisse ex scriptoribus exoticis, partim vero ex iis libris, qui in templo adservarentur, & ipsis quoque sacris, sed tamen minoris, ut ipse in scripto contra Appionem loquitur, auctoritatis, ac sint illi, qui ante Artaxerxem fuere conscripti, propter incertam prophetarum successionem. Hunc vero legitimum esse verborum Josephi sensum, non tantum ex eo quod dixi potest confici, sed ex ipsius Demetrii Phalerei verbis quæ refert Josephus lib. x. r. cap. 11. ubi affirmat multos apud Judæos extare libros dignos qui Græce reddantur, & bibliothecæ addantur Regiæ, πολλὰ ἔτι ἐν ὧν ταῖς Ἰουδαίοις ἦν παρ' αὐτοῖς νομίμως συγγραμματα σπουδῆς ἀξία ἐν τῇ βασιλείᾳ βιβλιοθήκῃ; neque enim solum Moyſis πεντάβιβλον, multos quisquam dixerit libros. Si quis nihilominus adeo sit refractarius ut verba Josephi de solo Moyſis Pentateuchio intelligenda esse perpendat, unum tantum huic relinquetur subterfugium, illud nempe si dicamus, LXX. interpretes non vertisse reliquos veteris Testamenti libros, quod acquieverint verustiori, de qua diximus, versioni. Verum istud ut scriptorum concordia, ita quoque rationi non convenit. Neque enim verisimile LXX. interpretes vitiosam approbasse versionem, aut totidem consumsisse dies in solis quinque Moſis vertendis libris: id enim si verum fuerit, jam quoque & hoc sequetur, illos singulis diebus ne quidem singulos absolvisse versiculos. Hæc absurditas cum suboluerit

Rabbinis.

Rabbinis, ut sunt secundi in procudendis fabellis, istud commenti sunt, non LXXII. sed quinque tantum fuisse interpretes; qui quinq; tantum Moysis verterint aut descripserint libros. Quapropter si missis nugis & Josepho & cæterorum scriptorum testimoniis satisfacere velimus, omnino statuendum est LXX. interpretes omnes veteris Testamenti vertisse libros, aut saltem emendasse antiquiorem versionem, quod perinde est ac si ipsi vertissent.

De Sibyllinis satis jam diximus, ut & de loco Aristæi, cujus mentem me affecutum esse negat. Verum uter nostrum melius verba ejus sit interpretatus, judicent illi qui Græce sciunt. Nec minusest mirificum quod deinceps sequitur, ubi causam reddere conatur, quare Græca versio LXX. fuerit attributa interpretibus. Ideo nimirum hoc factum putat, quod approbata fuerit à LXX. judicibus, qui Synedrium constituerent Hierosolymitanum, non autem quod à totidem sit conscripta interpretibus. Atqui si ab universo approbata fuerit Synedrio, qui fieri potest ut mendosa minimeque fuerit exacta? Quid obstat, ut qui fuere approbatores, iidem quoque fuerint interpretes? Profecto dum impugnat vir doctissimus versionis hujus veritatem, argumento eam adstruit quam solidissimo. Sequenti deinceps capite, & passim alibi, dicit Origenem plurima loca immutasse & corrupisse in versione LXX. interpretum, quam Hexaplis & Tetraplis suis inseruerit. Atqui negat hoc ipse Origenes, qui pluribus in locis integram & fideliter descriptam hanc versionem se exhibuisse adfirmat, & verum hoc esse testantur complura quæ supersunt vetusta exemplaria asteriscis & obeliscis Origenis notata, in quibus integra semper LXX. interpretum exhibetur versio, addito obelo, si quid in hac versione occurrat, quod non sit in Hebræo codice; aut asterisco, siquæ verba ex aliis interpretibus, & præcipuè ex Theodotione sint apposita, quæ in Hebræis inveniantur codicibus, & absint à Græcis. Ne una quidem possit ostendi litera, quam vel omiserit aut immutarit Origenes.

Errat

Errat dein & in nomine & in dispositione Tetraplorum & Hexaplorum Origenis, neque enim illa dicta sunt à quatuor aut sex columellis, sed Tetrapla dicta sunt quod quadruplicem versionem, Hexapla vero quod sex continerent versiones. Errat quoque de Octaplis, dum errantem & sibi ipsi contradicentem sequitur Epiphanium. Nulla enim Octapla unquam scripsit Origenes. Hebræus siquidem codex, sive Judaicus, sive Samariticus, sive etiam Græcis expressus literis, in sensum non venit versionum. Itaque priores columnas Origenis vocat τὸ Εβραϊκὸν ἰδαφθ, velut fundamentum omnium versionum. In Tetraplis itaque sex erant columellæ, in Pentateucho etiam septem, utpote cui Samariticus adderetur codex, prototypis Hebræorum expressus literis, ut ab Eusebio & Africano appellantur. Quia tamen in solo id factum Pentateucho, ideo Tetrapla sex tantum columellas vulgo continere dicebantur; pari ratione atque in Hexaplis, quamvis in Psalmis septima quoque accederet versio, Hexaplorum tamen remansit appellatio, quia septima illa versio in aliis deficeret libris. Interim si quis malit credere Origenem non integrum codicem Samariticum Hexaplis & Tetraplis suis inseruisse, sed tantum variantes annotasse lectiones, non multum adversabor. Cum enim nulla supersint, aut saltem nulla Hexaplorum aut Tetraplorum hactenus reperta sint exemplaria, velle de his nimium copiose contendere, id demum fuerit hominis nimium intemperanter otio suo abutentis. Priorem tamen sententiam libentius sequor. Nam certe Origenem habuisse codicem Samariticum, non tantum ex Eusebio, sed & ex ipso Origene, & præsertim à Græcis constat catenis, in quibus sæpe variantes Pentateuchi Samaritici notantur lectiones, quæ utique non aliunde quam ex Tetraplis & Hexaplis fuere depromptæ. Prototypas vero Hebræorum literas apud Eusebium de aliis quam de Samariticis interpretari, ab omni prorsus ratione alienum, cum & Afri-

canus & ex illo Syncellus Samariticum codicem vocent τὸ Εβραϊκὸν πρῶτον καὶ παλαιότατον καὶ ἀληθές, alterum vero quo Judæi utantur τὸ Εβραϊκὸν καὶ Ἰουδαῖος. Quod autem variantes istas Pentateuchi Samaritici lectiones, non ex Origenis Tetraplis aut Hexaplis excerptas fuisse arbitratur P. Simonius, sed ex peculiari aliqua Græca versione qua usi fuerint Samaritæ, quamque non viderit Origenes, id nulla vel ratione vel auctoritate fulcitur: & etiamsi talem videre codicem contingat, ne tum quidem credam. Samaritas, ut nunc, ita quoque olim æque ac alios Judæos certum est habuisse non versiones tantum, sed & libellos, seu tabulas continentes Hebræas dictiones cum suis vocalibus; absque his enim nec legere, nec intelligere suos potuissent codices; sed vero si quisquam Christianorum, certe Origenes omnia ista & vidit & habuit, impensas liberaliter faciente Ambrosio. Absurdum omnino est credere Africanum habuisse exemplar Samariticum, non autem amicum ejus Origenem. Frustra itaque dicitur variantes Samaritici codicis lectiones aliunde fuisse desumptas quam ex Tetraplis aut Hexaplis Origenis. Sed & tum quoque frustra est vir doctus, cum scribit me non percepisse sensum verborum Eusebii & Syncelli, nunquam enim efficiet, ut apud Eusebium prototypi characteres non sint Samaritici, & manifeste ipse sibi adversaretur Eusebius, si de vulgaribus Judæorum intellexisset elementis, cum contrarium in suo scripserit Chronico. Quid multis opus? ecquid clarius verbis Eusebii, cum dicit Origenem comparasse sibi, etiam illas Scripturas, quæ ipsis prototypis Hebræorum literis essent exaratæ? τὰς πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις ἐμφερόμεναις πρωτότυποις ἀπὸ τοῦ Εβραίων στοιχείοις γεγραμμέναις ἰδίων ποιήσασθαι. Sic enim rectius legi, quam quod vulgo obtinet πρωτότυποις, quilibet facile viderit. Qui putant φερόμεναις pro ἐμφερόμεναις dicendum fuisse, falluntur; est enim idem. Si quis mihi non credat, credat is saltem Grammaticis Græcis Hesychio & aliis, unde constabit.

stabit ἐμφορομένης idem esse, quod φορομένης seu ὡσεὶ φορομένης. Errat quoque vir doctus cum ubique affirmat versionem LXX. interpretum à solis fuisse receptum Hellenistis, cum ab omnibus & Hierosolymitanis, & aliis toto orbe dispersis lecta & approbata fuerit Judæis. Ne unum quidem possit producere testem, usque ad tempora Aquilæ, qui contra hanc versionem vel hîscere fuerit ausus. Nescit præterea quanam fuerint Hellenistæ. Verum cum de his superiori egerimus scripto, opus minime fuerit ea hic repetere. Unum tantum hoc addo, non recte ab eo reduci à viris doctis explosam merito Hellenisticam linguam, recoctam sub nomine linguæ quæ in synagogis obtinuerit, ac si in illis peculiaris aliqua exstiterit lingua, quæ nec Græca fuerit, nec Hebraica. Ideo nimirum hoc illi placuit commentum, ut hac ratione efficiat LXX. interpretes & Græce & Hebraice nescivisse, quod non uno astruere conatur loco. Atqui superest iste LXX. interpretum labor, & qui Græce norunt, etiam hoc potuerant testari, versionem istam non spuria aliqua esse conscriptam lingua, sed prorsus esse Græcam, ita ut melior esse non possit. Dicunt nonnulli interpretes hos Alexandrina potius quam Græca scripsisse lingua. Sed qui sic loquuntur nesciunt quænam fuerit Alexandrinorum lingua. Illos Atticæ linguæ fuisse studiosissimos, vel ex eo constar, quod Irenæus, sive Pacatus Grammaticus scripserit olim librum quo Alexandrinum sermonem eundem cum Attico esse ostenderit; ὅτι ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων διάλεκτός ἐστιν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ut habet Suidas in Ἑιρωαῖς. Estlo ut phrases & figuræ aliquot loquendi æque in hac atque in Evangeliiis minus aliis usitatæ occurrant scriptoribus, nihil exinde confici potest, nisi id tantum, interpretes hos non sua edidisse, sed fideliter Hebræa reddidisse, utpote qui ipsas quoque Hebræas expresserint phrases. Aliter si quis sentiat, idem etiam existimet licet, versiones quascunque Latinas aut Gallicas, esse nec Latinas, nec Gallicas, sed

peculiari & ut ipse loquitur, lingua Synagogæ conscriptas. Sed neque istud probo quod cum Hebræum codicem & Græcam translationem in multis deficere affirmet, majori tamen Græcam versionem laborare scribat defectu. Hoc autem qui fieri potest, cum dentis librariorum peccatis, integra supersit versio Græca, omnibus suis instructa literis; ab Hebræo autem codice longe maxima vocalium abfit pars, ita ut liber dimidiatus & media sui parte truncus possit videri? Verum illud quod sequitur recte se habet, cum dicit non separanda Hebræa exemplaria à versione Græca. Ex collatione enim & consonantia Græcæ versionis cum codice Hebræo certior emergit veritas. Ut enim mutus & pæne mortuus & nemini intelligendus codex Hebræus, & vitam & vocem & intellectum accipit à versione Græca; ita vicissim codex Hebræus licet elinguis & exanimis, à versione tamen Græca animatus, certissimum quoque de hujus veritate exhibet testimonium. Nulla unquam filia tam fideliter matrem suam expressit, nec ullo unquam in fœdere tanta fuit concordia, quanta sit inter Hebræa exemplaria & versionem quam LXX. nobis reliquerunt interpretes, si Rabbinos & qui illos sequuntur excluderis. Sed valeant qui dissidium quærunt.

Transit dein ad examen Chronologiæ nostræ vir doctus: sed quod pace ipsius dixerim, nihilo felicius hac in parte ejus est Critica, quam in cæteris. Negat Judæos studio suos corrupisse codices. Atqui cum manifesta sit depravatio in annis Patriarcharum, qui & ante, & post diluvium vixere, nec mutatio illa facta sit casu aut incuria librariorum, sed consulto & data opera, alterutrum necesse est, aut LXX. interpretes, aut alios Judæos crimen hoc commisisse. Ipse mavult fraudem hanc LXX. imputare interpretibus, & causam addit, ideo hoc ab illis factum, quod cum crederent mundi natales antiquiores esse quam Moyses tradiderit, corruerint codices sacros, & addiderint ea spacia quibus illorum versio numeros excedit Hebræicos.

braicos. Scio & nonnullos alios fuisse qui similia fere scripserunt, & quidem clarius, affirmantes ideo pluribus seculis suam hos interpretes amplificasse versionem, ut ad Chaldæorum & Ægyptiorum antiquitates propius accederent. Verum si hæc valeat ratio, non quatuordecim seculis, sed pluribus quam triginta annorum myriadibus locupletanda fuisset Chronologia Mosaica. Justam & legitimam hujus depravationis causam reddere debuerant, sed putant sufficere, si pro causa, scelus LXX. imputetur interpretibus. Quod si cum P. Simonio statuamus versionem LXX. attributam interpretibus, non sic dictam, quod totidem habuerit interpretes, sed quod ab Hierosolymitano Synedrio fuerit approbata; non diluitur, sed in Synedrium transfertur crimen, qui tam perfidæ consentientes fuere versioni. Rursus, cum negat Judæos sacras corrupisse literas, quomodo jam dicit vel LXX. interpretes, vel Synedrium, illos depravasse, aut saltem huic consensisse depravationi? Cum utrique populi Judaici fuerint sacerdotes, an non & illi fuere Judæi? Forsan existimat minus scelus esse Græcas quam Hebræas Scripturas contaminare. Atqui apud Deum non est linguarum major quam personarum respectus.

Jam vero cum multis & certissimis constet testibus illam ipsam, quam LXX. posuere, productiorem Chronologiam admissam & approbatam fuisse ab omnibus tam Hierosolymitanis, quam aliis Judæis qui Apostolica præcessere tempora, nullumque adeo fuisse, qui ante ætatem Aquilæ contractioris hujus supputationis ullam fecerit mentionem: quis non statim sentiat & agnoscat, non potuisse ab aliis, quam ab illis, qui post Apostolica tempora vivere Judæis, flagitium hoc committi? Quippe cum à Christianis de tempore adventus Christi premerentur, nec ullum pateret effugium, si temporum sacris voluminibus subductorum sibi constaret ratio; non dubitarunt odio veritatis codices Hebræos depravare, tali nempe fraude obtenturos.

se sperantes, ut cum Christianis tuto congregari possent, si necdum sextum desinere millenarium, & necdum advenisse tempus Messiae ex suis evincerent exemplaribus.

Et sane nullum æque atque istud Judæis profuisse commentum cum alibi, tum præcipue in Hispania, memorabili potest ostendi exemplo. Triumphavere istic de Christianis per complura secula solo hoc argumento, quod cum ex Sibyllinis aliisque antiquis Oraculis sexto demum vel currente vel peracto millenario adventurum esse constaret Messiam, è suis vero scripturis usque ad Servatoris nostri ætatem quatuor tantum depromerent annorum millia, superesse etiamnum annos bis mille priusquam verus adventurus esset Messias constanter adseverarent. Nec defuit huic commento successus & quidem tantus, ut annis plus minus mille Judæi in Hispania prævaluerint Christianis, iisque imprudentibus pro anno Christi natali eram obtruserint Judaicam, incipientem ab Herode; vel quod illum Messiam fuisse crederent, vel quod annos exilii sui ab illo tempore, quo ablatum esset à Juda sceptrum, incipiendos esse existimarent. Ut vero communi omnium Judæorum magistratum in Hispania gerentium suffragio, introductam fuisse eram seu heiram hanc anno Christi CCCCIX. alibi diximus, ita quoque communibus omnium Hispaniæ regnorum decretis abolitam & antiquatam fuisse constat, primum quidem Valentiae, deinde ubique anno Christi MCCCCLXXXIII. Puduit rerum Hispanicarum scriptoribus causam memorare, unum hoc annotasse contentis, communi omnium Christianorum consensu eram istam fuisse sublatam, & tum demum numerari cœptum per annos Christi. Nec tamen defuere etiam antea quibus iste Judaicus displicuerit calculus. Eorum qui ad nostras pervenire manus primus fuit Julianus Pomerius, seu alter potius Julianus præsul Toletanus, in iis quos anno Christi DCLXXXVI. contra Judæos scripsit libris, in quibus Chronologiam LXX interpretum præferendam esse Chronolo-

nologiæ Rabbinicæ pluribus contendit. Nec dubium quin felicius huic iste successisset labor, si causam & tempus fraudis istius Judaicæ penitus aliquanto vel perspexisset, vel explicasset. Nam sane cum illa quæ Christianos inter & Judæos est quæstio de solo sit tempore, ut recte monuit Hieronymus, illud omnino urgendum, tempore Aquilæ vel paulo antea, Judæos depravasse Hebræa exemplaria & bis mille annorum expunxisse tempus, ut tempus Messia necdum advenisse obtinerent.

Quod si quis exactius etiamnum scire desideret tempus quo Judæi depravarint, aut saltem depravare Hebræa cœperint exemplaria, puto id spatium ut plurimum viginti duobus posse determinari annis. Nam cum Egnatius in ea quam ad Philadelphenses scripsit epistola, affirmet, sese audisse nonnullos dicentes, si ea quæ in Evangeliiis continentur, non etiam in antiquis inveniantur monumentis aut archivis, nolle sese iis credere, ipseque responderit inveniri, illi vero negarint, manifestum Judæos jam tum aut depravasse sua exemplaria, aut recessisse à sensu, quem LXX tradidere interpretes. Cum vero Josephus, qui ex Hebræis exemplaribus eundem Chronologicum calculum & eosdem quos LXX interpretes semper expressit sensus, antiquitatum libros absolverit anno Christi nonagesimono; Egnatius vero martyrium passus sit anno CXXI. satis convenienter efficitur intermedio hoc tempore & verba & sensus S. literarum depravasse Judæos. Recte vero Egnatius respondet, sibi pro sinceris, incorruptis & illibatis archivis esse Jesum Christum, illique velut summo sacerdoti credendum potius, quam aliis sacerdotibus. Atque hæc eo libentius monemus, quod solus hic perversus effecerit calculum, ut jam per tot sæcula Judæorum in mundo subsistat religio. Ille si destruat, quod sane facillimum, non Josepho tantum, sed & omnibus qui illum præcessere Judæis consentientibus cum illo quem LXX interpretes exhibuere calculo, jam nulli amplius in orbe supererunt Judæi.

Hæc

Hæc licet certissima sint, excipit tamen vir doctus, si Judæi corruerunt libros Moyſis, multo magis ab iis corrumpi debuisse prophetias Danielis. Ecquis dubitat? Quis nescit illos totum Danielelem ex Prophetarum numero expunxisse? Ipsum tamen hoc negat vir doctus, & pluribus in locis contendit Judæos de Daniele idem sentire quod Christianos, & de nomine tantum litem intendi. Sed profecto si de nomine tantum sit quæstio, quando quæritur utrum Daniel fuerit Propheta, necne; jam & illa controversia, utrum Servator noster fuerit verus Messias, erit de nomine, nec ulla in rebus humanis aut divinis supererit quæstio, quam non jure meritoque de solo fieri contendas nomine. Cæterum cum quo loco apud Judæos Danielis habeantur vaticinia alibi satis ostenderimus, opus non est ut ea hic retexamus. Interim quantum illorum erga hunc Prophetam sit odium, satis ex eo constat, quod cum olim medium inter Prophetas locum tenuerit Daniel, odio tamen veritatis ad calcem codicis Hebræi inter semisacros rejectus sit libros, undique etiam & in perpetuum illum extirpaturi si per ipsos stetisset. Denique quod in hoc Propheta, non, ut in cæteris sacræ Scripturæ libris, integra LXX virali fruamur translatione, sed eadem interpolata versione Theodotionis, & hoc quoque illorum factum est scelere.

Provocat dein P. Simonius ad Samariticum exemplar, & ut eludat ea quæ scripsimus, dicit codicem Hebræum in annis Patriarcharum computandis confirmari à codice Samaritico. Cum tanta sit utriusque codicis discrepantia, ut major esse vix possit, miror sane hæc ab eo scribi. Si argumentum ex eo petat, quod contractiorem calculum uterque contineat codex, quam exhibeat versio LXX interpretum; jam nostras confirmat rationes, planumque fiet utramque gentem, Judæos videlicet & Samaritas, quod Christum admittere noluerint, adbreviasse tempora: sed tamen cum non Christianos tantum, sed se mutuo quoque oderint,

oderint, diversam in depravandis codicibus suis instituisse rationem: & quamvis quam longissime à seinvicem recesserint, illam ipsam nihilominus Hebræorum codicum varietatem plurimum conferre ad confirmandam quam LXX. interpretes exhibuere veritatem. Dicit dein Africanum, Eusebium & Syncellum, annotasse quidem istam lectionum varietatem, sed illos longissime à mea remotos fuisse sententia, utpote qui nullum propterea Judæis aut Samaritis impeerint crimen. At quid verbis opus, cum ipsa varietas flagitium ostendat, & non fortuitam, sed manifestam contineat depravationem? Quomodocunque calculus ponatur, semper aut in LXX. interpretes, aut in Judæos crimen id redundabit.

Sed vero cum quod LXX. posuere interpretes, id ipsum quoque multis & certis testibus, & insuper antiquioris Synagogæ nitatur consensu; contractior vero computus ne unum quidem habeat testem, qui sit Aquila vetustior, infelicis fuerit iudicii, tam manifestis non credere argumentis. Errat tamen cum ad memoratos provocat scriptores ac si illi Judaicam istam non agnovissent depravationem. Africanus & ex eo Syncellus manifeste adfirmat codices Hebræos non convenire, & multa continere absurda, quæ postquam enumeravit, addit, merito omnes Chronologos sequi LXX. interpretum versionem, utpote quæ facta sit antequam perverterentur & depravarentur Hebræa exemplaria; πανταρχὲν τοιγαρὲν τῆς τῶν ἑρμηνείας ἐν παλαιῇς ὡς ἔοικεν ἐ ἀδιασφόρου Ἑβραίων γεαφῆς μεταβεβλήδαυ σωισαμμένης, ἐκλήτως ταύτη ἡμεῖς κεχρήμεθα κατὰ τὴν παρῶσαν χρονογεαφίαν· ὅπερ μέλιστα ἐ ἡ κατ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἡπωλαμένη Χριστῷ ἐκκλησία ταύτη μόνῃ προσέχει, τῶν τ' σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν ἀρχῇθεν ἀντὶ τῆς χρηστῆς παραδεδογμένων. Nec hoc tantum loco, sed & alibi corruptos esse dicit in Hebræis codicibus annorum numeros. Sic quoque sensit Origenes, qui pluribus in locis S. Scripturas à Judæis depravatas esse affirmat.

De vaticinio sex mille annorum, deque Thalmudica quam subjungit expositione, satis cum alibi, tum quoque præcedenti diximus scripto. Perpendant ea quibus otium est, & judicent an verum sit, id quod P. Simonius adstruit, me causam hujus vaticinii ignorasse. Cum celeberrima fuerit hæc prophetia etiam antequam Christus nasceretur, opus non est ad Thalmudistas recentiores divertere, cum ex iis quæ scripsimus opinionis hujus antiquitas satis sit manifesta, & ipse quoque Hieronymus millenariorum sententiam ex Judæorum traditionibus Papiam hausisse affirmet.

Sequentibus capitibus P. Simonius examen instituit in LXX. interpretum versionem. Quamvis autem pluribus in locis eam laudet, quia tamen aliquando eos impegisse aut saltem minus commode quædam reddidisse existimat; operæ pretium fuerit ea excutere, & cognoscere ipsene, an vero LXX. errarint interpretes. Missis itaque iis, in quibus horum non adversatur versioni, ea solum persequemur, quæ ab illo reprehenduntur.

Primum quod carpit occurrit Genes. cap. I. v. 17. *eis ἀρχαῖς τῆς ἡμέρας*. Dicit dubiam esse expositionem, quia vox *ἀρχαῖς* & principatum & principium significet. Miror non reprehendisse vocem Hebræam quæ & ipsa duplicem habet potestatem. Pari jure & primam Genesios reprehendat vocem *bresith*, quæ & caput & initium notat, unde Aquila verterat *ἐν κεφαλίδι*. Cum in his & similibus locis satis pateat, qua ratione dictiones istæ sint accipiendæ, frustra male intelligentium culpa in ipsos transfertur scriptores. Quibuscunque demum verbis interpretes hæc reddidissent, nunquam cavillandi defuisset materia, præsertim cum omnibus fere linguis prædictæ voces duplicem habeant significatum, ipsa quodammodo sic jubente natura. Frustra itaque sunt illi qui Græcæ translationis carpunt ambiguitatem, cum Hebræi codicis interpretatio hoc nostro seculo longe magis sit ambigua, utpote quæ

quæ quosvis etiam admittat sensus, si Rabbinos & Rabbinitas sequamur.

Cap. III. v. 9. Genes. ἐπιχτάρατο σου ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν. *Maledictus tu ex omnibus animalibus.* Dicit præpositionem ἀπὸ non convenire huic loco, & nullum constituere sensum. Certè non potuisset locus hic melius & exactius reddi. Qui aliquid Græce sciunt, hoc quoque sciunt, nullum esse Græcum scriptorem qui non sic loquatur, omninoque frustra simus si exempla congeramus.

Eodem capite versu sequenti occurrit ἀπὸ σε πηρήσει κεφαλῶν. Putat legendum esse τερήσει, & μόχ τερήσεις. Atqui hoc non est Græcum, neque enim τερέω dicitur, sed τέρω, unde futurum τέρω, non πηρήσω. Rectior itaque nostra lectio τήρει & τήρεις, quam & rei & sensui convenire olim ostendimus.

Gen. cap. IV. v. 16. *Et habitavit in terra Naid è regione Edem.* Qui cum Hieronymo negant terram Naid, & malunt fluctuantem aut instabilem interpretari, illi malunt cum Hieronymo errare, quam cum LXX. veritatem agnoscere. Cur non & Josephum reprehendunt, qui horum interpretum sententiam confirmat? Quis præterea ferat istam balbutiem, ὅτι habitavit in terra instabilis ὅτι vagus. Nusquam profecto habitat, qui ubique vagatur.

Gen. IV. v. 26. ἔτατο ἡλπιεν ἐπιχλαῖσαι τὸ ὄνομα κυρίου τῷ θεῷ. Hoc in loco ἐπιχλαῖσαι ponitur more Græcis tralativo pro ἐπιχλῶν vel τῷ ἐπιχλαῖσαι. Hic speravit invocans (vel invocando) nomen Dei. Eundem hunc sensum expressit quoque Philo in Scripto de Abrahamo. Quod vero dicunt in Hebræis exemplaribus legi ἔκ non nisi id aliter olim fuisse patet non tantum è LXX. interpretibus, sed & ex Eusebio Emeseno, cujus verba in catenis, Ἐν τῷ Εβραϊκῷ ἔχ' ἔτιω' ἔχει, ἀλλ' οὐκ ἡλπιεν ἐπιχλαῖσαι ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου τῷ θεῷ. Plura de hoc loco diximus in Appendice scripti de LXX. interpretibus.

bus. Si quis Rabbinorum consulat commentarios, meras inveniet contradictiones. At vero in Græca versione omnia sunt clara. Quis enim nescit in sacris literis passim spem poni pro fide, & sperare pro confidere? Sed & Græci sæpe sic loquuntur, & hinc est quod χρησαί & ποιησαί ἐλπίδες pro bona & mala usurpantur concientia.

Genes. cap. vi. v. 14. πείσων σεαυτῷ κιβωτὸν ἐν ξύλων τετραγώνων. *Fac tibi arcam ex arboribus quadratis*, ita vertendum esse olim monuimus. In Hebraico est; *Fac tibi arcam ex arboribus resinæ*, quod omnino idem est; omnes enim quadratæ arbores sunt resiniferæ. Satis mihi videor clare locum hunc exposuisse in iis quæ olim scripsi: tamen quia P. Simonius nimis longe ea petita esse existimat, & aliter hæc reddenda censet, sic nempe ut ξύλα τετράγωνα accipiantur de asseribus seu plancis quadratis; non erit ab instituto alienum, si pauca etiamnum ad clariorem loci hujus intellectum addamus. Primo itaque observandum vocem Hebræam *gopher*, si seorsim spectetur, non posse accipi de quadrato. Deinde quis naupegus non rideat, si quis huic jubeat, ex asseribus aut tabulis quadratis construere quaecunque navigium? At vero si quis jusserit navem ædificare ex arboribus quadratis, statim recte loquentem agnoscet, & intelliget arbores resiniferas, quales sunt cedrus, abies, picea, pinus, pinafter & sapinus, omnes quadratæ, omnes aptissimæ fabricæ navali, utpote quæ materiem & simul resinam seu picem ad unguendas exhibeant naves. Cum in frigidis præcipue proveniant tractibus velut in summo septentrione, & alibi fere in montibus; semper virentem tamen alunt comam, locoque sanguinis copiosa iis data est resina. Siquis boreales peragret regiones, vix alias quam quadratas inveniet arbores, omnes paribus intervallis & angulis in quaternos simul se explicantes ramos, ita ut vel ipso aspectu figuram exhibeant pyramidis. Æqualis iste ramorum ordo cedit Lapponicis gentibus in beneficium, utpote

pote super quaternos istos in crucis formam simul exeuntes ramos, velut super planum fundamentum, domos suas ligneas exstruere solitis, ut testantur, cum alii, tum quoque Olaus magnus lib. IV. cap. II. Patet itaque, ut semper, ita quoque hoc loco LXX. illo senes optimos fuisse interpretes. Scio quidem doctissimum Bochartum vocem *gopher* de cypressis accepisse, verum cum ea non quadrata sit arbor, sed rotunda, utpote quæ metas imitetur, ideo in censum venire non potest. Nec tamen negaverim vocem cupressi, à *gopher* seu *copher* commode derivari, verum non ἀμέσως, ut puto. Cum enim ab hac Hebræa voce insulæ quoque Cypro nomen obtigerit, propter copiam resiniferarum arborum, non incommode exinde petas originem vocis cupressi. Quod si id minus placet, non male derives *κωπαρίσσις* à *κώπαρος*, quod & ipsum ab eadem Hebræa voce formatum videtur. Græci antiquiores *κωπάρις* vocarunt conos seu nucamenta in quibus primo exstillantem arbores resiniferæ ferunt resinam. Itaque Hesychius Theophrastum *κωπάρις* vocasse scribit τὰ ῥ' πόλκις & πτέρε' περανθήματα. Si hoc etymon admittas, jam *κωπαρίσσις* idem notabit, quod conifera seu resinifera arbor, propter geminum vocis *κωπάρις* seu *copher* significatum. Porro *κώπαρος* dicuntur quoque *κώπιαροι*. Sæpe enim in Dialectis π transit in τ. Hoc postremum quod usitatus esset, ideo factum ut lectio Theophrasti jam olim fuerit immutata.

Genes. XLIX. v. 24. Ubi violenter dicuntur contracti fuisse arcus, quos fratres in Josephum intenderant, rectissima est versio & σωσθηβη καὶ κρατὺς τὰ πόξα αὐτῶν, cum aliæ interpretationes vix ullum exhibeant sensum. Vocem Hebræam ישר & alibi eodem sensu accepere iidem interpretes, convenitque cum radice ישר.

Ibid. v. 26. Nihil minus quam confusa est LXX. viralis interpretatio, ubi multiplicantur benedictiones Josephi ἐπ' ὀφλογάις ὀρέων μηνίμων & ἐπ' ὀφλογάις δινῶν ἀγωνίων, ἀΐ-
ἔσσονται

ἔσονται ἐπὶ κεφαλῇ Ἰωσήφ, & ἐπὶ κορυφῆς ὧν ἡγήσατο ἀδελφῶν.
 Optime hæc reddidere interpretes, licet non nunc tantum,
 sed & olim aliter quibusdam visum sit, ac prætulérint versi-
 onem Aquilæ, qui pro *δινῶν* reposuit *βενῶν*, ut ex Theo-
 doreto & Græcis constat catenis, ac si LXX interpretes,
 qui passim *בנבנ* *בונων* reddiderunt, non etiam hoc loco id
 ipsum posuissent, si convenientius censuissent. Sed sane
 Aquila, qui nihil in Hebraicis sciebat, quod non à LXX
 hauserit interpretibus, unum id semper egit, ut easdem
 quidem quas illi expresserit significationes, verum illas ipsas
 in diversis dissiparit locis. Si LXX *βουνων* hoc loco scrip-
 sissent, ille *δινῶν* posuisset, uti alibi ab eo factum. Quod
 vero sensum horum attinet verborum, clarus est ille & ma-
 nifestus. Montibus stabilibus & à rerum initio perman-
 furis in ævum, qui in Psalmis dicuntur montes Dei, oppo-
 nuntur hoc loco *Σives*, cumuli seu acervi instabiles, quales
 vel casu, vel humana congeruntur diligentia. Falluntur,
 qui vocem hanc de solis intelligendam esse existimant are-
 narum cumulis, in præcipuo enim significato ponitur pro
 acervo seu cumulo frugum & fructuum. Itaque *Δis*, *Δίνη*
 & *Σιν*, à Grammaticis exponitur *καρπῶν συστροφὴ*, *σπερς*
πυρῶν ἢ κερδῶν. Hinc *ἀκροδίνια* vel absolute *δίνια*, fructuum
 dicuntur primitiæ. Hinc quodque *Δis ἀγαθῶν*, idem quod
σπερς ἀγαθῶν. Ab agricolis vocis hujus origo est petenda,
 qui frumenti struices sic apellarunt à *δεῖνα*. Promiscue enim,
 ut Grammatici docent, appellantur *Σives*, *δῖνες* & *δεῖνες*,
 idemque esse notant, quod *δεμῶνες* & *δημωνία*, quæ omnia
 ejusdem prorsus sunt originis. Postea vocabuli hujus ac-
 ceptio transit ad loca in quibus copiosus frumenti esset
 proventus, cujusmodi sunt colles modici, agri editiores, &
 ripæ fluminum. Translata dein significatio ad quarumvis
 rerum cumulos, veluti fructuum, arenarum, salis, pecuniæ.
 & similium. Tandem demum ad ista loca, in quibus hæc
 omnia reperiantur, qualia sunt littora, syrtes, mare deni-
 que, & quælibet arenosa, squallida & solitaria tesqua. Cum

vox hæc tam multiplici sensu apud Græcos occurrit scriptores, nullum tamen invenias locum, quin statim agnoscas quomodo accipienda sit: quod ipsum quoque hic observare licet, cum *Sives* opponuntur montibus perennibus. Sensus vero loci & ipse est manifestus. Quamvis enim *Sives* sint instabiles & natura sua incerti, eorum tamen stabiles & perennes proventus posteritati Josephi optat Patriarcha moriens. Quod si quis quærat quare Deut. xxxiii. 15. ubi similis de hoc ipso Josepho Moysis occurrit prophetia *βερὲς* non *διῶς* iidem posuere interpretes, is mihi causam expediat, quare Moyses non iisdem istic usus sit verbis, atque hoc loco Jacobus. Siquis causam dixerit, idem quoque causam habebit, quamobrem & LXX. non iisdem utrobique utantur verbis. Quod autem doctissimus Simonius malit immutare sequentia verba Græca, & sic vertere, *Et super caput ejus qui fratrum dux fuit*, id minime probo. Quænam enim hæc balbuties, *Et super caput Josephi, Et super caput Josephi, qui fratrum dux fuit*? At vero quid planius eo quod antiqui posuere interpretes, ubi Josepho promittit pater felicitatem in stabili & instabili tellure, cupitque simul ut benedictiones istæ non in ipsum modo, sed & in fratres, quorum princeps fuerit, redundent? Porro si quis in versionibus hodiernis totam hanc de Josepho prophetiam excutiat, mera inveniet ænigmata nihil omnino significantia, & ne ab ipsis quidem intelligenda interpretibus. Minus tamen mirum id videri debet, ideo, quod Judaici codices insigniter hoc in loco sint depravati. At vero ut sæpe alibi, ita quoque in hac de Josepho prophetia, integra & sincera sunt illa Hebræa exemplaria quibus Samaritæ utuntur. Illa si quis adeat, inveniet exactissime & ad unguem cum LXX. convenire interpretibus.

Psal. xxi. v. 2. Cum alloquitur Propheta Deum & dicit, *vocabo te interdiu Et non exaudies: vocabo te nocte, Et non cedet in amentiam?* Non video qua ratione aliquis possit pertendere hanc expositionem non esse clariorem omnibus

omnibus aliis. Vetus interpres ἄνοιαν vertit *vanitatem*, quod eundem efficit sensum.

Post multa deinceps ubi vulgatam examinat versionem, nescio quare sequatur versionem Hieronymi in cap. Gen. xiv. 5. cum nec ipse nec Hieronymus probare potuerint Ham esse loci nomen. Quod vero sequenti dein Gen. cap. v. 11. occurrit & sedit cum eis Abraham, de eo diximus in appendice scripti de LXX interpretibus.

Cap. xix. v. 14. Male Hieronymus reprehendit LXX interpretes, quod generos pro sponsis reddiderint. Non hoc illi excidisset si Græcæ fuisset peritior linguæ. Quis enim nescit passim à Græcæ sponso appellari γαμβρός. Quod vero cap. xxi. v. 6. Hieronymus reprehendat LXX. quod regem pro principe substituerint, nimis id leve, ne dicam futile, cum nemo nesciat regis & principis in omnibus linguis promiscuas esse appellationes.

Cap. xxiv. v. 63. Iterum hos interpretes male carpit Hieronymus, cum vertendum censet; *ut loqueretur in agro declinante jam vespera*. Quis ita improprie loquentem aut ferat aut intelligat? Cum declinat vespera nonne nox est? Quid denique sibi vult istud *loqueretur*? At vero quis neget perspicue & fideliter reddidisse LXX. interpretes, cum dicunt Isaacum inclinante jam die rus concessisse, ut cum famulis, villicis & amicis confabularetur, quemadmodum solent facere homines labore fessi, horis præsertim & locis calidis? Vocem Hebræam pluribus in locis δειλῶ exposuere iidem interpretes. Est vero δειλῆ tempus pomeridianum. Quamvis vero totum tempus pomeridianum hoc nomine contineatur, qui tamen Græce norunt, hoc quoque sciunt, tempus à meridie ad vespem trifaria divisum fuisse, ita ut medius dies, id est, hora sexta seu tempus prandii, diceretur δειλῆ πρωΐα; quod prandium sequeretur, δειλῆ vel δελιὸν simpliciter; quod vero occasum solis præcederet tempus, δειλῆ ὀψία. Unde calidissima pars diei quæ prandio peracto sequebatur, à Xenophonte & passim ab aliis δειλῆ

δείλη dicitur. Sed & Gen. cap. III. v. 8. cum Deus dicitur obambulasse in Paradiso ad spiritum diei, quando intensissimus est calor, recte iidem interpretes reddidere τὸ δεινόν. Vim vocabuli ipsa satis declarat origo, cum δείλη, δεινός & δελινός factum sit à δῆ & ἔλη seu εἶλη, unde δελιῖσαι meridiari. Quod vero alteram spectat vocem, nempe ἀδδλεῖσαι, & cum quoque frustra sunt, cum ἀδδλεῖσαι moribus viri sancti non convenire existimant. Vel ipso attestante vocabulo, ἀδδλεῖσαι idem est quod φιλομυθία. Nec putandum eam esse semper vitiosam & intempestivam, præsertim cum servis, pueris & mulieribus, quæ verbosa gaudent loquela. Cicero ad Atticum XII, *Garrimus quidquid in buccam. Est profecto quiddam λέχη quæ habet, etiamsi nihil subest, collucutione ipsa suavitate*, Origenes tamen in suo lexico ἀδδλεῖσαι hoc loco interpretatus est πᾶζειν, Judæos nempe secutus, qui nec Græce, nec Hebraice satis docti, significationes verborum divinabant potius, quam fideliter reddebant. Cum pluribus in locis vocem תנש ita reddiderint LXX, nusquam tamen hoc sensu ab iis accepta fuit.

Gen. Cap. xxvi. v. 32. Iterum male & ab Hieronymo & à P. Simonio reprehenduntur LXX interpretes, quod verterint, *non invenimus aquam*. Siquis Rabbiorum legat scripta nihil nisi meras inveniet cavillationes. Cum verba Hæbræa eam quam LXX posuere contineant expositionem, quæstioque solum circa id versetur, quomodo Isaacus nomen dicatur dedisse puteo, cum jam antea nomen inditum fuerit ab Abrahamo; non operosum est satisfacere. Si quis enim locum examinet, facile quoque deprehendet, ab Abrahamo quidem prius dictum fuisse puteum iuramentandi; sed idem postea nomen confirmatum fuisse ab Isaaco, addito quoque eo, ut adsitum oppidum eodem appellaretur cognomine. Calumniandi causa ex eo tantum petitur, quod idem quoque vocabulum saturitatem notet, unde volunt conficere, puteum seu fontem istum non fuisse siccum.

Sed hoc est vitiligari. Abrahami quidem tempore non fuerat siccus, sed cum fames & siccitas, quam Isaaci tempore in illo tractu supervenisse sacræ tradunt literæ, major fuerit illa, quæ Abrahami contigit tempore; non mirum, si & iste quoque tunc exaruerit puteus.

Eccl. cap. I. v. 6. Recte præfert P. Simonius versionem antiquam Latinam versioni Hieronymi. Sed quod sensum putet difficilem, id aliter se habet. Καὶ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, ἔτι δὴ οὐκ ἔστιν ὁ ἥλιος, ἔτι εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει. Ἀνατέλλων αὐτοῦ οὐκ εἶ, πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν. Κυκλῶ κυκλῶν πορεύεται τὸ πνέμα. Ut passim, ita quoque hic, ἐκλα-
pontiur pro ἀνάγει, id est, reducitur, retrahitur, seu revertitur. Oritur sol, & occidit sol, & ad locum suum priorem revertitur: ubi iterum oriens ad austrum deflectit, donec meridianum contingat; unde denuo ad boream in eodem declinat circulo, ut obliquæ exigit ratio sphaeræ. Ventum quoque circulatim circumire, & præterea amnes seu torrentes omnes in mare devolvi; nec tamen mare redundare, quod ex mari oriantur amnes & ad mare revertantur, ita ut in circulum moveantur omnia, sitque perpetua rerum vicissitudo. Quibus addit Ecclesiastes, πάντες οἱ λόγοι ἐγρηπύ, id est, omnes rationes & disceptationes de talibus esse perdifficiles, nec cuiquam explicabiles. Ut enim Hebræum דברי, ita quoque Græcum λόγοι & verba & res, seu disputationes quæ ex verbis constant, notat. Passim in S. literis λόγοι, ῥήματα & πλάσματα promiscue accipiuntur. Sed neque quod sequitur, rectius ab Hieronymo redditum, *nihil sub soli novum*, quam id quod habent LXX. interpretes, *non est omne recens sub sole*, quod & Hæbræis convenit verbis, & quomodo prudentiores loquuntur. Juvenes & indocti, qui iis quibus vivunt solent favere seculis, omnia nova & meliora esse suis jactant temporibus. Sed vero qui etiam præteritorum scientiam habent seculorum, negant id ipsum, dicentes. non omnia esse nova & meliora. Cum vero Hieronymus vertit, *non saturatur oculus visu,*
nec.

nec auris auditu impletur, ne hoc quidem tam bene, quam quod LXXII. non saturabitur oculus visu, nec auris auditu implebitur. Quis enim non videat non hic poni, pro nunquam, ut passim, & propterea versionem hanc ampliore continere significationem. Sed & illud, quod mox postea occurrit, recte se habet. Quis enim, qui aliquem Græcæ linguæ habet usum, nesciat idem esse ἐκ ἐστὶ μνήμην τοῖς παλαι-
τοις, & ἐκ ἐστὶ μνήμην τῶν παλαιών. Dicit Ecclesiastes, esse qui negent superesse memoriam præteritorum: ipse vero, licet merito id negare potuisset, sapienter respondet, posito eo ut hoc verum sit, jam quoque necesse consequi, ut neque præsentium, neque futurorum superfit memoria apud illos, qui novissimis sint futuri temporibus.

Hæc sunt pleraque, nisi fallor, loca, quæ vel male, vel saltem non satis commode à LXX. versa fuisse interpretibus doctissimus existimat Simonius. Feliciusne ipsi quam aliis iste successerit conatus, eruditorum libenter permittam iudicio. Laudo tamen moderationem, quod versionem hanc magni faciat, nec cum iis sentiat, qui illam ex officina Sathanæ prodiisse affirmant, ac si eam quam & Christus & Apostoli nobis reliquerunt & commendarunt Scripturam, auctorem possit habere diabolus. Pia nempe οὐκ ἐκταβάσας factum fuisse contendunt, ut Christus tam pravæ & erroneæ consenserit interpretationi. Sed apage istam pietatem, & istud cum cacodæmone fœdus. Ingen- tem facilius petram calcibus evertas, quam ut in sacra hac versione aliquid non recte scriptum aut interpretatum invenias, si librariorum culpam omnibus etiam sacris fatalem exceperis libris. Non Hieronymo, non cuiquam hactenus bene successit, ut aliquid in ea non recte positum deprehenderit. Satis id ipsum ostendimus, & si opus fuerit, pluribus alibi persequemur. Quapropter ne inique ferat P. Simonius, si nec illius in LXX. interpretes acquiescam censuræ, nec à me exigat ut relictâ veritate totum me ad illius componam arbitrium. Frustra est cum me in

extremis versari contendit, & mediam mihi præscribit viam, ea nempe ratione, ut non plus LXX. quam aliis sacrarum literarum tribuam interpretibus, quod scilicet illi æque ac alii errare potuerint. Verum cessare ea debet questio eatenus, donec liquido eos errasse constiterit. Id autem tum demum fiet, cum Christi & Apostolorum ex hac versione deprompta eluserit testimonia, & omnes veteres Judæos, superstite etiamnum lingua, Hebraice nescisse ostenderit. Si veritatis habenda sit ratio, non media quam dubitantes insistant, sed recta carpenda est via: illam vero tenebimus, si Christi & Apostolorum insistamus vestigiis, & eam quam ipsi velut solam & legitimam secuti sunt, nos quoque sequamur versionem. Aliter qui faciunt, illi secundum communem paræmiam, ἐδὲ παρὲνς τὴν ἀρχαίαν ζήτησι. Inter ea, quæ sunt ejusdem generis, datur medium. Sed inter bonos & malos interpretes, inter Christum & Rabbiorum Messiam, velle quærere medium, id demum ridiculum est. Cum tam multæ & hoc nostro, & superiori seculo prodierint versiones, quas tamen omnes merito damnat doctissimus Simonius, quid attinet errores multiplicare, & novos hariolari sensus, & novam condere versionem, cum veram teneamus vel ipso indice Christo? Et tamen atiam si tantus deesset testis, vel ipsa versionis hujus veritas, claris adeo se prodit argumentis, ut si quis cordatus non præoccupato à recentioribus Judæis hanc accesserit animo, idem etiam volens nolens agnoscere habeat necesse, nec verba verbis, nec sensus sensibus reddi potuisse melius & fidelius, quam ab istis factum sit interpretibus. Sicubi lectionum occurrat varietas, totum hoc librariis, non interpretibus, imputandum. Nec est ut offendat quemquam, vel ut cuiquam videatur mirum tot labentibus seculis ortam fuisse aliquam lectionum discrepantiam, quin potius illud pro miraculo habendum, quod cum lubricæ, & fallaces sint adeo librariorum manus, post bis, trium millium, & plurium etiam annorum decursum, conservatam

servatam fuisse nihilominus tantam inter versionem Græcam & Hebræos codices concordiam, quantam vix invenias inter ea exemplaria, quæ paucis abhinc seculis fuere propagata. Denique si quæ in Hebræis codicibus supersit veritatis testimonium requiras, præsto sunt LXX. sacerdotes, totidem testes, quot interpretes. Quapropter si novas sacrarum literarum instituere velimus versiones, istos sequamur duces, soli illi rectam demonstrant viam, & divortium facimus à veritate, quotiescunque ab iis recedimus. Mutus est Hebræus codex, & vel ipsis agnoscantibus Rabbinis truncus media sui parte, utpote veris destitutus vocalibus. Et tamen etiamsi illi superessent, ne sic quidem aliqua construi possit versio, cum verborum potestas, & sensuum qui exinde conficiantur, penitus oblitterata sit scientia. Vel ipsi Judæi hanc interpretandi difficultatem non diffitentur, ideoque Messiam suum expectant & invocant, qui clausum aperiat librum, & codicem mutum faciat loquentem, ita ut suos legere & intelligere possint prophetas. Nos vero qui verum agnoscimus Messiam, & veram tenemus Oraculorum Dei expositionem, quis veteris, aut quæ invaluit dementia, ut relicto duce certo, cæcis credamus ductoribus, & ab istis, quibus Deus omnem eripuit intellectum, sacrarum literarum interpretationem emendicemus? Prophetis & antiquis Judæorum sacerdotibus sua olim credidit Deus, oracula; postquam vero per LXX. interpretes & Apostolos ad gentes transiit verborum Dei hæreditas, ablata est omnis scientia & intellectus à Judæis, traditusque est gentibus, ut prædicerant Prophetæ. Si itaque sacros suos codices intelligere velint Judæi, necesse est ut à gentibus quod olim dedere repetant beneficium. Libenter illæ vicem reddant, & participes facient tam salutaris utrisque depositi. Nam sane ut gentium salus olim à Judæis, ita nunc per gentes servandi sunt Judæi, utpote quibus nulla salus, nullumque superest asylum aut refugium, nisi ad Christi se recipiant.

Eccle-

Ecclesiam, & in illa discant ea, quæ ipsorum majores gentibus quondam tradidere Dei mysteria.

Rationes porro quæ videntur movisse P. Simonium, ut novam instituendam esse existimet versionem, quæ exacte cum Hebræo conveniat codice; eadem sunt prorsus, ac sint illæ, quæ & olim Hieronymum, & nunc plurimos ad idem faciendum moverunt Christianos. Nempe cum unicuique in ea quam exerceat arte, censeant esse credendum; utique etiam Rabbini, qui omne suæ vitæ tempus linguæ addicunt Hebrææ, non derogandum esse contendunt fidem. Esto, inquiunt, ut illi plurima fingant, non tamen semper mentiuntur. Sed quis adeo unquam mendax fuit, qui non etiam casu aliquando vera sit locutus? Attamen in Rabbiorum scriptis adeo peregrina res est veritas, ut neminem hactenus invenerim, qui eam eruere potuerit. Quantumvis longæva vita deficiat, priusquam aliquid lectu dignum in eorum deprehendas libris. Etiam si quam diligentissime eos excusseris, nihil prorsus invenies, aut quod etiam deterius est nihilo, temporis scilicet jacturam. Tanta inscitia & barbaries, tantæ figmentorum copia, tantus denique nugarum in iis occurrit apparatus, ut nihil verius sit illo Satyrici dicto.

—Ære minuto
Qualiacunque voles Judæi somnia vendunt.

Si qua tamen in re credendum sit Judæis, cur iis non credimus, cum periisse linguam Hebræam, & se postquam toto terrarum orbe facti sunt exules, nescire Hebraice affirmant? Frustra itaque dicitur unicuique in arte sua credendum: si enim ad illos divertimus, qui id ipsum, quod docent, ubique & palam se nescire profitentur, unum tantum hoc adsequemur, ut iisdem imbuamur erroribus, & ejusdem quibus ipsi participes fiamus inscitia.

Non

Non desunt tamen, etiam doctissimi viri, qui Rabbino-
rum scripta ad intellectum S. Scripturæ plurimum con-
ferre, ideoque & illos audiendos esse acerrime conten-
dant: Quodque magis mirere, & unde cognoscas, quam
alte Rabbiniſmus quorundam Christianorum infederit ani-
mum, vel exinde colligas, quod non defuerint hoc nostro
ſeculo, qui in ipſa quoque Evangelia commentarios ſcrip-
ſerint Rabbīnicos, ſingula propemodum verba, non ad
Græcas, ſed Rabbīnicas detorquentes phraſes, ritusque in-
ſuper è Thalmudicis proferentes magiſtris, ad quos Chri-
ſtum & Apoſtolos alluſiſſe affirmant. Sed proſecto iſtiuf-
modi interpretibus & fidei aſſertoribus tuto Chriſtiana
poſſit carere reſpublica. Cum in illorum myrotheciis &
commentariis Evangelicis utranque faciant paginam, *Non
eſt Græcum, ſed Hebræum*, ecquid aliud inde colligas, quam
illos nec Græce, nec Hebræice ſciſſe? Quod vero ritus
attinet, ſciſmus & nos Rabbīnos non minus forſan diligen-
ter legere Evangelia, quam Chriſtianos; & quamvis Chri-
ſtum non admittant, ritus tamen veterum Hebræorum
ex Evangeliiis & Actibus Apoſtolicis colligere, & in ſuos
transferre commentarios. Iſtos vero ritus cum legunt
Chriſtiani, velut gemmulas colligunt, exiſtimantes ex
perenni traditione conſervatam à Rabbīnis eorum fuiſſe
memoriam; cum tamen certiffimum ſit, nullum ſcriptum
Hebræum aut Rabbīnicum ſuperreſſe, quod Miſna & Thal-
mude ſit vetuſtius, adeo ut de toto iſtroc intervallo, quod
Artaxerxis & Juſtiniani imperatoris ætatem interceſſit, in-
terceſſere autem anni plus minus mille, ne quidem quod
mentiantur habeant Judæi, ut recte obſervatum Morino.
Si itaque exceperis ea, que ex Evangeliiis, Ariſtæo, Philone,
Joſepho, & gentium hauſere annalibus; nihil omnino de
toto hoc tempore in illorum ſupererit ſcriptis, quod non
ſit commentitium. Siquid veri de Rabbi Akiba, Hillele,
& aliis in illorum occurrat libris, omne id habent ab O-
rigene & præcipue Hieronymo, cujus ſæpe in Thalmude

fit mentio. Absque illis istorum ne quidem nossent nomina. Et undenam habeant miseri, cum nullum istorum temporum habeant scriptorem, vastoque adeo hiatus intercepta sit illorum historia, ut nullis machinis, nullis instrumentis, nulla denique ratione majorum suorum facta & gesta contingere & reparare possint? Nisi gentium & illorum qui è gentibus Christo crediderunt conservatæ fuissent memoriæ, ne vel Moysis quidem vel Abrahami superesset nomen: æque illud ignotum Judæis, Samaritis & Saracenis esset, quam illis qui in media vivunt Brasilia. Ad orales, ut vocantur, traditiones confugere, id demum est palam ineptire. Ab ipsis, etiam prudentioribus illæ exploduntur Rabbinis. Nec tamen eo hæc à me dicuntur, quod Rabbinos omnino negligendos esse existimem, quin potius laudo, qui & illorum quoque consulunt scripta. Non quod aliquid solidi iis subesse existimem, sed quod falsæ hypotheses ad cognitionem veritatis, non utiles tantum, sed & quandoque sint necessariae, uti norunt qui aliquid in geometricis & numerorum profecere scientia. Est quidem magna veritatis virtus, illa ipsa tamen humani ingenii pravitate sæpe aut dubia fit, aut penitus obruitur. Hoc autem ne fiat, eadem observanda ratio eademque tenenda est via, quam prudentes sequuntur iudices, ut nempe utriusque partis committantur & examinentur testes. Cum enim simplex & sibi constans semper sit veritas, eorum vero qui eam oppugnant, vix alio certiori remedio deprehendatur malignitas, quam si diversa, sæpeque sibi invicem contraria edant testimonia: fiet ut sic quoque triumphet veritas, quantoque plures quantumvis iniqui audiantur testes, tanto major oriatur lux, tantoque magis patecat calumnia. Producantur itaque partis utriusque testes. Qui pro veritate versionis antiquæ testimonium edidere, primo sunt LXX interpretes, plerique inter se convenientes, & linguæ Hebrææ peritissimi, utpote etiamnum superstitis: omnes antiqui Judæi,
tam

tam in Syria, quam in aliis viventes terris; Dein Christus & Apostoli, & subsequentes quoque Judæorum synagogæ usque ad tempora Aquilæ: totus denique mundus in hac versione consensit, nec quisquam repertus est, qui contra eam vel mutire fuerit ausus. Committamus jam hos testes, cum illis, qui contra eos militant. Istos si audiamus, & solos, qui diu post prædictos vivere testes excipiamus Rabbinos, eorumque discipulos Aquilam, Symmachum & Theodotionem, omnes Christianorum hostes, & linguæ Hebrææ, æque ac eorum magistri, ignaros; unus in tota veteri Ecclesia supererit Hieronymus, qui à Judæis deceptus à LXX. recedere interpretibus & novam ausus est instituere versionem. Qui Origenem etiam his accensent, plurimum falluntur; utpote qui non uno in loco palam testetur, se firmiter LXX. virorum adhærere versioni, & eo tantum concilio interpretationes Judaicas Tetraplis & Hexaplis suis inseruisse, ut viderent Christiani, quo pacto Judæi Christo posteriores sacras interpretentur scripturas. Recentiores Christiani, qui & ipsi audent contra LXX viralem versionem os aperire, quique & ipsi periti linguæ volunt videri Hebraicæ, quam tamen eorum magistri Rabbinæ se ignorare fatentur, quo loco habendi sint, judicent rerum gnari. Quæro jam si isti testes & isti interpretes ad examen revocentur, & comparentur cum prioribus; ecquid certius ad eruendam veritatem & convincendam calumniam dari possit argumentum, quam horum consensus, istorum vero inter sese interpretum discrepantia? Profecto ubi veritas, ibi quoque concordia; mendacii vero signum est certissimum discordia. Ut Hieronymum omittam, qui primus Christianorum Rabbinicam condidit versionem, & alios ad idem audendum signifer præcessit; mille forsan à Judæis & Christianis constructæ deinceps fuere versiones: in tanto tamen numero nullam invenias quæ cum aliqua alia, seu in verbis, seu in sensibus conveniat, vixque est quisquam qui vel

aliquid in Hebraicis sibi profecisse videatur, qui non in mille modos fingat & refingat sacras literas, & cum quolibet admittere parati sint sensus, solus tamen veritatis sensus, quem nos Christus docuit, unanimiter exploditur. Audent nonnulli cum Rabbinis statuere multiplicem esse sacrarum literarum sensum, easque LXXII aut etiam plures, ut igitur loquuntur, habere facies. Hoc si verum sit, jam quoque dicendum libros sacros non unum efficere codicem seu corpus, sed totidem nos habere sacras scripturas, quot sunt versiones, nec Septuaginta duas tantum, sed infinitas. Atqui si in rebus seriis apud omnes gentes quaecunque amphibolia seu sermonis ambiguitas vitio vertatur, quid demum de illis statuendum, quorum adeo anceps & ambiguus est sermo, ut non duplicem tantum, sed innumeros contineat sensus? Annon merito pro imperito & infano habeatur, qui Græcum aut Latinum scriptorem interpretaturus, totidem locis singulis affingat sensus, in quot ab hodiernis interpretibus sacra diffunditur Scriptura? Instant nihilominus & affirmant talem esse conditionem & genium linguæ Hebrææ. Id si sit, velim scire qua ratione colloqui & se mutuo intelligere veteres olim potuerint Hebræi. Sit modus ineptiendi, & cessent tandem aliquando miseri Christiani Judaicis istiusmodi fidere fabellis: credant potius Christo & Evangeliiis, quam inimicis veritatis, qui è Thalmude & scriptis Rabbinorum Christianismum adstruere conantur. Cesset quoque P. Simonius novam sacrarum literarum moliri versionem, ac si altera non sufficiat, & necesse sit ut purior & genuina magis introducatur Scriptura, ac sit ista quam Christus & Apostoli nobis tradidere. Quod si me non satis gnarum linguæ putet Hebraicæ quam ut hoc meum admittat consilium, ego quidem inscitiam meam hac in parte cum doctioribus Rabbinis libenter profitebor. Interim quantumcunque profecerim, illud ipsum nihilominus sufficit, ut non facile me recipi patiar, ab illis qui mortuæ & jamdudum deperditæ linguæ

linguæ peritos se existimant, spuriumque & commentitium Rabbīnorum sermonem pro vera, legitima, & antiqua Hebræorum conantur obtrudere lingua. Quod autem doctissimus Simonius moderationem in me non uno requirat loco, & me nimio versionis Græcæ affectu transversum rapī existimet, istud ego crīmen non diffitebor, si sit crīmen valde amare quæ valde sunt bona, & nimius veritatis amor vertendus sit vitio. Utinam non ipse præoccupato magis à Rabbīnis animo ad scribendum se accinxisset, & abstinuisset ab iis quæ habet de incertitudine scriptorum veteris testamenti, in quibus paria omnino facit cum Spinosa Judæo, quem tamen merito damnat, velut indoctum, & futilibus nimium argumentis quosunque fere S. Scripturæ libros abjudicantem ab illis quibus semper attributi fuere auctoribus. Cæterum licet in excolendis amicitiiis, aliisque humanæ vitæ obeundis muniis pulcra res sit moderatio; ubi tamen iniquitas prævalet, & veritas obruitur & conculcatur; ibi ista animi æqualitas & semper-lenitas merito exploditur. Non amat bonos, quisquis non satis oderit malos. Zelum & fervorem poscit Deus, nihil amat quod medium sit, & in Apocalypsi Christus dicitur evomere tepidos. Quod si D. Simonius istum meum fervorem existimet non esse secundum scientiam, ut Apostolus loquitur & per istam scientiam intelligat Rabbīnicam hodiernam, recte sentit: sed vero ego non Rabbīnos, sed Christum sequor magistrum, & in ea quam ipse approbavit acquiesco versione. Quod si quierasse hac in parte Messiam nostrum existiment, illi per me licet ut cum Rabbīnis Messiam quoque expectent Rabbīnicum.

Licet hætenus dicta ad vindicandos LXX interpretes & retundendam quorundam adversariorum iniquitatem & pertinaciam putem sufficere; quia tamen hoc ipso pene quo hæc scribo momento, in manus meas scriptum cujusdam inciderit viri docti, & inter Anglos satis noti, continens Rabbīnicam & Thalmudicam expositionem in prio-

rem Apostoli ad Corinthios epistolam, simulque mirificam & Christiano indignam de LXX interpretibus digressionem; non erit ab instituto alienum, si de ea quoque non-nihil dicamus, ut videant lectores, quem fructum & quæ spolia ex nimia Thalmudis lectione referant Christiani homines; & in quos labyrinthos & inexplicabiles se conjiciant errores, qui Rabbinos hostes Evangelii, Evangeliorum faciunt interpretes. Quamvis vel ipse titulus stuporem incusserit, minusque mihi peccaturus videatur, qui ex Alcorano, quam qui è Thalmude exponat Evangelia; longe tamen major subiit me admiratio, ubi cognovi non tantum Philoni, Josepho, & omnibus qui illos præcessere Judæis, sed & ipsis quoque Evangeliiis præferri auctoritatem Thalmudis, non modo in explicatione S. Scripturæ, sed & in iis quoque rebus iisque historiis quarum certa, continua & indubitata superest memoria in scriptoribus, qui vel interfuere, vel proximi illis, quibus res gestæ fuere, vixerunt temporibus, cum contra plerique Thalmudis compilatores mille minimum annis fuerint posteriores, nec in alienis tantum, sed & in suis quoque adeo imperiti sint rebus, ut nusquam tanta inscitia & barbaries, quanta in istorum passim occurrat libris. Ex ista tamen barbarie & cæca caligine suppetias novi Testamenti scriptoribus afferre Thalmudicus iste conatur commentator, ac si lux Evangelica fiat illustrior si nebulis inficiatur Rabbinicis. Omittam jam ea quæ habet de decem Israelis tribubus, quas à bis mille annis frustra quæsitæ, & semper frustra quærendas, è Thalmude producit, describens urbes, loca & stationes, in quibus purior, ut loquitur, Hebræorum sanguis & spes Israelis etiamnum regnent, regnaturi donec veniat Messias, quem Judæi ex hoc regno prodituros credunt, non autem ex vilissima ista populi Judaici parte quæ Esdram secuta sit, in qua natus sit Christianorum Messias. Prætereo quoque expositionem de dodecaphylo apud Apostolum, ac si Christiani fuissent ante Christum,

&

& ante adventum ejus aliqua facta fuisset gentium conversio. Nec istud excusiam quod dicit Petrum Evangelium prædicasse decem tribubus Israelis, idque merito & convenienter, siquidem dicit istos Hebræos fuisse purissimi sanguinis, nam Esdram sæcem tantum populi Hierosolyma secum transtulisse adfirmat. Longum nimis fuerit singulas persequi ineptias; nam quale illud est quod invitis omnibus antiquis, versionem LXX interpretum in Judæorum olim lectam fuisse neget Synagogy, contra vero paraphrasin quæ Jonathæ & Onkeloso inepte tribuitur, à veteribus lectam fuisse contendat Hebræis, cum certissimis argumentis confici possit, neutram paraphrasin septem vel octo antiquiorem esse seculis. Videamus quæ de LXX scribit interpretibus. Negat ille totidem fuisse, sed teste Thalmude quinque tantum presbyteros fuisse affirmat, qui regi Ptolemæo legem descripserint, & mentitos esse Aristæam, Aristobulum, Philonem, & Josephum, qui contrarium scribunt. Causam reddit pulcherrimam, si enim CCCCLX talenta in redimendis expensa captivis, cum iis componas summis, quas idem erogavit rex in ornando templo, & demum addas munera collata in Eleazarum & LXX. interpretes, conficies summum minimum mille talentorum secundum Josephum & Aristeam. Atqui, inquit ille, *totam Bibliothecam Alexandrinam tanti non constituisse, imo totum annuum vectigal Ægypti vix valuisse tanti.* Profecto qui sic sentiunt, illi omnino nesciunt quid rei sit Ægyptus, & quantæ fuerint opes Ptolemæi. Opus non est earum inire rationem, id enim si facere velimus, inveniemus forsan annuum redditum quinquaginta millium talentorum, idque justo & solido computo. Unum hoc monuisse sufficiat, reges Ægypti ex solis Judææ, Cœlesyriæ, Phœnicæ & Samariæ vectigalibus collegisse quotannis octo talentorum millia, tempore vero Josephi, Tobix filii etiam duplo plus, uti docet Josephus. Non ergo magna nimis debet videri ista Ptolemæi erga Judæos liberalitas,

majus.

majus utique collaturi beneficium, si bimestre unius anni remisisset vectigal. Norunt præterea reges prudentes, sænori exponi pecuniam, quæ in subjectos sibi confertur populos. Sed tamen istam regis hujus erga Judæos qualemcunque liberalitatem non admittit doctus Rabbiniſta, quia nulla in Thalmude fiat mentio. Sed quid mirum, cum neque hujus rei fabellæ meminerint Æſopicæ, Pergit deinde Oracula fundere Thalmudica, & rem memorat dignam prorsus Rabbिनico acumine, nempe istos seu quinque, seu septuaginta, sive interpretes, sive presbyteros, non in Græcum sermonem vertisse libros sacros, sed descripsisse regi Ptolemæo legem per se, hoc est, ut ipse interpretatur, Hebraicos libros Hebraice descripsisse. Verum cum aliquis merito hic quærat, unde ergo & è quanam officina Græca prodierit versio, promte admodum respondet: versionem istam compilatam esse à Synedrio sacerdotum Hierosolymitanorum, & addit licet ipse solus sic sentiat, habere se nihilominus rationes gravissimas. Nam si quis quærat, cum à tot & tantis, an non ergo versio ea sit fidelis & sincera, sine mora respondet, minime sinceram & fidelem esse, omnes enim istos sacerdotes Synedrii Hierosolymitani in eo convenisse, ut gentibus & simul aliis Judæis inter gentes viventibus spuriam obtruderent versionem, existimantes videlicet mysteria Dei non esse revelanda gentibus. Postulasse eas interpretationem Græcam. Istos itaque sacerdotes ut fidem suam liberarent, perfidam hanc adornasse versionem, quæ apud gentes & alios Judæos velut pignus & tessera integritatis & fidei esset Judaicæ. Nam versionem hanc non ad normam veritatis, sed cum summa compilatam esse astutia & ad decipiendas tantum fabricatam gentes, quibusvis etiam lippis dicit esse perspicuum. Philonem & Josephum, quod & ipsi perfidæ & astutæ huic consenserint versioni, dicit non debere cuiquam mirum videri, cum nullam ii veritatis habuerint curam, utpote qui gentibus, non Hebræis scripserint, itaque & illos quoque

que libenter in hac fraude cum aliis convenisse sacerdotibus. Firmiter itaque adhærendum esse Thalmudi & Thalmudistis, causam addens potentissimam, quod illi pro suis scripserint, Philo autem & Josephus pro ethnicis. Sed cum non prædicti tantum scriptores versionem LXX sequantur interpretum, verum etiam in novo Testamento ubique & sine exceptione Christus & Apostoli semper per os LXX loquantur interpretum, operæ pretium est audire quo pacto etiam hic sese expediat. Dissimulatis nempe Christi & Apostolorum testimoniis & nominibus, dicit pro LXX interpretibus facere quoque amanuenses novi Testamenti, ac si illi alia verba & alios substituissent sensus, quam vel scripserint vel locuti sint Christus & Apostoli, totumque hac ratione contaminarint & perverterint Evangelium. Hoc autem posito, non difficile fuisse dicit Christianis cum ethnicis & Judæis congregari. Cum ethnicis quippe imperitis linguæ Hebrææ, & solam consulentibus Græcam interpretationem, nullam omnino intercessisse difficultatem. Judæis vero cavillantibus aliter in suis legi codicibus verba & sensus Scripturæ, quam concipiantur in Evangeliiis, prompte admodum potuisse occurrere Christianos, dicendo hanc esse ipsissimam versionem, quam ipsorum exarassent majores & tanquam veram & sinceram universo legendam exhibuissent mundo. Porro, mi lector, ecquis est qui tam lepidas quemquam audiat narrantem fabellas, qui non merito inter scenicos se versari existimet mimos? Attamen doctus iste Rabbinista, non studio contentionis cum quoquam, sed solo veritatis investigandæ compulsus desiderio, serio & cogitationibus sæpe iteratis, hæc se scripsisse adfirmat.

Non dubito quin complures futuri sint, qui absurdas & portentosas istiusmodi cogitationes in homine Christiano non mirentur tantum, sed & merito detestentur; verum qui nullos præter Rabbinos legunt & sequuntur interpretes, & qui Thalmudem cum Evangeliiis componunt.

nunt, vix est ut aliter scribant aut sentiant. Minus mali Christianæ infligeretur reipublicæ, si pauci duntaxat hoc adfligerentur morbo, sed nostro hoc seculo adeo grassatur hæc pestis, ut si Christianos cum Christianis committas Theologos, longe plures invenias, qui Mosem & Prophetas è Thalmude, quam ex Evangeliiis malint interpretari. Utinam inconsultis istis comes non accessisset P. Simonius, nec tam futili adhæssisset commento de concinnata ab universo Hierosolymitano Synedrio in fraudem humani generis S. literarum versione, cui tamen, ut volunt, subscriperint & Christus & Apostoli. Quidni dicunt illi qui ab omni libenter religione se exemptos velint, si plerique populi Judaici sacerdotes in propaganda spuria S. literarum versione conspirarint, etiam conspirare potuerunt in fingendis & ad lubitum depravandis omnibus quoque sacris libris, præsertim cum & illos quoque plurimum immutatos & interpolatos fuisse admittat P. Simonius? Si sic sentiamus, quæ fides, aut quid demum supererit integrum, aut quæ constabit veritas, si de iis quoque dubitemus, quæ omnium seculorum sanxit consensus, & ne istis, qui rebus gestis interfuere, credamus scriptoribus? Quod si ullo alio, nostro certe hoc seculo complures reperiuntur ita animati, ut nihil omnino, nisi quod suis conveniat admittant sensibus. Memini mihi non semel colloquium intercessisse cum viro cætera prudenti, magnæque inter suos auctoritatis, qui post plurium annorum sæpe repetitas cogitationes luculentam satis in Cæsaris de bello Gallico commentarios conscripisse se adfirmaret dissertationem, quæ invictissimis argumentis falsa esse convinceret, quæcunque istis continerentur libris, & copiose insuper ostenderet Cæsarem nunquam transiisse Alpes, & ne vidisse quidem Galliam. Quærenti mihi quibus rationibus & testibus tantam rem peregisset, satis promte respondit, mille testium loco ad hoc probandum suffecisse sibi rectos bonosque quos semper sequeretur sensus.

Indoctis

Indoctis nempe suis nihil est sanctius sensibus, & quamvis illis fere careant, hos tamen solos adorant, curtaque adeo mensura metiuntur omnia. Sed vero cum quot capita, totidem quoque occurrant sententiæ, nec desint qui quælibet etiam somnia & deliria sensuum testimonio firmare conentur: non futilis tantum, sed & stulta quoque illorum est existimanda præsumptio, qui historiarum vel levi, vel nulla omnino instructi peritia, iudices nihilominus earum se constituunt rerum, quarum non ex arbitrio, sed ex testium examine & multiplici cognitione tota pendet veritas. Attamen qui solis obsequuntur sensibus, plus etiamnum sapiunt, quam qui non Christianæ tantum fidei, sed & communis inimicos sensus sequuntur Rabbinos. Sæpissime quidem fallunt sensus, illis tamen tutius creditur quam falsis testibus qui semper fallunt. Adeone quis demens sit, ut illis credat, qui id ipsum quod se nescire fatentur, aliis tamen audacter affirmant? Paucae admodum versiones Judæorum in lucem prodire, & tamen nulla est quæ ab ipsis probetur, aperte negantibus S. Scripturas nec posse, nec debere gentium exprimi sermone, cum enim S. literæ Septuaginta & plures admittant sensus, non esse cujusquam hominis divinare, quisnam sit sensus veritatis. Sed vero quid sentiendum est de Christianis, qui etiam non credentibus credentes Rabbinis, & superiori & nostro hoc seculo tot edidere versiones, ut earum vix aliquis ineat numerum, omnes tamen ad placitum Rabbiorum, & ad veritatem, ut ipsi loquuntur, expressas Hebraicam, sed tam discrepantes, ut merito P. Simonius nullam probet, & aliam instituendam esse existimet, quæ veritati conveniat & cui tuto acquiescere possimus? Verum si qua sit admittenda versio, ecqua possit produci alia, atque illa quam & Christus & Apostoli & omnes qui illos præcessere secuti sunt Judæi? Instant nihilominus, illam esse erroneam & fraudulentam. Sed si ut volunt, omnes Judæorum sacerdotes in decipiendis gentibus, quibus

veritatem revelare noluerint, olim convenere; ecquis ab hodiernis expectet Rabbini, ut veros S. literarum sensus pandant Christianis? Qua denique ratione ab illis S. literarum petamus expositionem, qui fatentur se illas non intelligere, quique unanimiter affirmant codices Hebræos esse non tantum obscuros & sibi repugnantes, sed & omnino cæcos, mutos & nemini explicabiles, nisi forsan per orales, ut ipsi loquuntur, traditiones, quas tamen incertas & lubricas esse ipsi non diffitentur, nos futiles & commentitias esse certo scimus? Sit tandem pudor manifestæ adversari veritati, & si Christo & Apostolis credere nolimus, credamus sensibus, qui abunde docebunt, versionem quæ ab illis qui florente & superstitie etiamnum Hebræa facta sit lingua, veriolem esse istis translationibus, quæ nec sibi constant & ab imperitis factæ sint interpretibus. Vel ipsis credamus Rabbini, cum periisse linguam Hebræam & vocales novitium esse fatentur commentum. Denique si non omnino inepti & ridiculi esse velimus, credamus tam veteris quam novi Testamenti sensus solo Græcæ & Latinæ linguæ beneficio ad nos esse propagatos, & hujus veritatis luculentissimos & certissimos testes esse vel ipsos Hebræos codices, dummodo auferantur puncta vocalia à Rabbini apposita; id enim si fiat, invenietur sensus quem LXX. posuere interpretes & simul patefiat fucus & fraus Rabbini. Quod si quis neget Græcæ & postea Latinæ linguæ beneficio S. literarum cognitionem ad nos pervenisse, ostendat aliam linguam, viam & rationem, quam sequamur & insistamus ad eruendos S. literarum sensus. Stultum est ad linguam Hebræam provocare, cum ea perierit, & siqua ejus supersint fragmenta, illa ipsa Græci & Latini sermonis beneficio ad nos pervenerint. Si quis totum perambulet terrarum orbem & omnium gentium consulat memorias, nullam omnino inveniet linguam, quæ ad tria, vel ut plurimum quatuor conservata sit secula. Quod Serum, qui vulgo Sinæ dicuntur, jam per tot annorum millia subsistant annales.

annales, id non linguæ, quæ æque apud illos ac apud alias gentes fluxa & instabilis fuit, sed characterum seu notarum factum est beneficio. Sola Græca & Latina linguæ hanc evasere calamitatem, quarum hæc bis mille annorum ætatem superat, altera trium fere millium memorias complectitur. Si dux istæ tollantur linguæ, nullæ supererunt machinæ, quibus attingere possimus ea quæ priscis facta fuere temporibus. Nullus erit Hector aut Achilles, non Cæsar vel Alexander, nulla vel Moysis vel Salomonis fama, nullum vetus aut novum Testamentum, nullæ omnino artes aut scientiæ supererunt, nullæque rerum præteritarum memoriæ: peribunt omnia & mera succedet barbaries, cum soli sint Græci & Latini libri, quibus omnia hæc & continentur & propagantur. Tamdiu autem artes & scientiæ propagantur, quamdiu perstant linguæ & libri intelliguntur. Serum quidem seu Sinensium lingua non est perennis, notas tamen seu characteras, ut diximus, habent perennes, & intelligunt libros ante quinque fere annorum millia conscriptos, & hinc omnino factum, ut propter tam diuturnum & nunquam interruptum literarum usum, artes & scientiæ ad majus ab iis provectæ sint culmen, quam apud ullas alias gentes. Verum cum Sinensium characteres ad intellectum S. literarum nihil conferant, omnino nobis recurrendum ad Græcum & Latinum sermonem, qui si tollantur, jam quoque tolletur omnis rerum præteritarum scientia. Quapropter satis mirari nequeo, nostro hoc seculo reperiri nonnullos, qui spreto & contemptis iis linguis, quibus solis tota continetur antiquitatis historia, libenter pro illis substituant & obtrudant vernaculas suas, non barbaras tantum, sed & mox perituras. Dicunt nempe illi Græcos & Latinos scriptores magnam jam ex parte contineri linguis vernaculis, utpote Germanice, Gallice & Anglice versos, ideoque tuto nos carere posse Græco & Latino sermone. Quid si versiones istæ minime fuerint bonæ? Ponamus tamen nostro hoc seculo

videri bonas, attamen ætatem non ferent, cum infinitis jam constet experimentis, versiones istas singulis renovari seculis, nec ullos esse perennes libros, nisi qui Latine scribuntur, cum ceteri, quibuscunque demum scribuntur linguis, vix uno alterove subsistant seculo. Laudandus idcirco Carolus Magnus, qui seu amore literarum, seu ut Romanorum potius quam barbarorum Rex crederetur, posthabitis Gothica, Saxonica, Francica, aliisque Teutonice lingue dialectis, una cum imperio sermonem quoque adscivit Romanum, cui non in sacris modo, sed & in quibusvis aliis vitæ humanæ actibus locum adsignavit principem. Et sane si lingua non conservata fuisset Latina, ne Caroli quidem Magni superesset nomen. Omnia denique antiqua & vetusta jamdudum oblivioni tradita & profundis obruta fuissent tenebris, si Græca & Latina lingue non essent superstites. Nulla est in Europa natio, quæ aliquid horum de rebus, quæ ante tria vel quatuor gesta fuere secula, nisi Latine lingue beneficio. Sed neque Arabes quantumvis late pateant, & lingue suæ fuerint satis studiosi, ullam antiquarum rerum habent peritiam, quam non è Græcorum hauserint libris. Ipsi quin etiam Indi, si quid de Alexandro sciant Magno, habent id ipsum ab Arabibus, qui tamen à Græcis ea se accepisse fatentur. Supersunt quidem toto oriente monumenta antiqua marmorea, vernaculis gentium inscripta literis, sed quæ nemo legere, nedum intelligere possit. Cum itaque lucè meridiana clarius sit, solis libris Græcis & exinde factis Latinis totam veritatem & totam rerum antiquarum claudi & contineri scientiam, quænam dementia est ad Rabbinos divertere, qui ante pauca demum floruerunt secula, quique nullam aut rerum, aut verborum, aut historiarum habent peritiam, nisi quam à Græcis aut Latinis acceperunt, à quibus quotiescunque recedunt, tum demum nugæ & portentosa loquuntur. Hos tamen fere solos seculi nostri sequuntur Christiani, & sæpe quanto minus norunt, tanto magis admirantur. Cum vero
etiam

etiam isti, qui in Rabbinorum scriptis sunt versatissimi, videant nullis argumentis, aut antiquis testibus, posse fulciri Thalmudica commenta; eo prolapsi sunt insanix, ut ad futilissimas orales, ut vocantur, confugiant traditiones; Deum enim non loqui inquit, nisi per fauces Rabbinorum, iisque inseruisse omnem præteritarum & futurarum rerum peritiam, adeoque illos solos esse veritatis promos & condos, utpote quibus λόγια sua Deus commiserit, ac si de istis, à quibus omnis ablata est scientia, non autem de illis Hebræis, qui olim Deo placuere, accipienda essent isthæc Apostoli verba. Quid attinet memorare complures nostri & superioris sæculi homines futili hac persuasionem à Judæis deceptos, quos tamen postmodum, detectis istorum offuciis, credulitatis suæ puduerit? Testes sint Picus Mirandulanus, Reuchlinus & præcipue hujus discipulus Johannes Forsterus, cujus, si quis quam Hebraico quod Basileæ prodiit lexico perlegat præfationem, protinus cognoscet, quam ille magnifice de Judæis primo senserit, quantumque postea poenituerit, ubi comperit, nullam lucem, nullamque omnino veram expositionem in Rabbinorum occurrere libris, illosque ut cæterarum rerum, ita linguæ quoque Hebraicæ penitus esse ignaros. Attamen vix minimam imposturarum & fraudum Judaicarum ille adsecutus est partem, feliciusque hac in parte se gessisset, si neglectis omnino Rabbinorum vocalibus punctis, Græcam secutus fuisset expositionem & ex illa Hebraicam conatus fuisset interpretari veritatem. Laudanda interim ejus est voluntas, & bene de se, & bene de Scripturis merebuntur, si qui ejus in contemnendis Rabbinis sequantur exemplum, & quàm ille aut neglexit, aut potius non vidit insistant viam, ut nempe posthabitis vocalibus punctis, illos solum probent sensus, quos LXX. tradidere interpretes, & ad horum, non autem Rabbinorum, aut fallacium & lubricorum sensuum arbitrium exigant & exponant Hebraicarum vocum & phrasium potestatem

& significationem. Quod si qui adeo obstinato & refractario sint ingenio, ut nec tam claris argumentis, nec tam certis cedant testimoniis, per me licet ut suis isti fruantur moribus: mihi quidem recta monenti, satis magno erit solatio, meruisse potius quam obtinuisse seculi suffragia & solis displicuisse indoctis.

A D

ISAACI VOSSII

AD

Iteratas P. SIMONII

OBJECTIONES
RESPONSIO.

ISAACI VOSSII

A D

Iteratas P. Simonii

Obiectiones Responsio.

Icet ea quæ ante quinquennium scripsi sufficere P. Simonio debuissent, quia tamen ante paucos dies alter ejus de variis S. Scripturæ editionibus prodiit liber, quo non acquiescere se meis testatur responsis, & nonnulla inseruit, in quibus palam me errasse existimat; operæ pretium fuerit ea expendere, ut æqui lectores, uter nostrum rectius sentiat, cognoscant.

Primum itaque & præcipuum nisi fallor quod reprehendit cap. x, est illud, quod audacter affirmarim Judæos studio & nequitia depravasse codices & Chronologiam sacram, ut lucrarentur bis mille annos. Dicit hoc meum esse commentum; neque enim à vetustioribus Christianis, licet istam codicum discrepantiam observarint, Judæos hoc crimine fuisse notatos. Verum etiamsi istud cencefferimus, cum & Augustinus palam profiteatur ignorare se hujus discrepantiæ causam, nihil tamen exin confici possit, nisi observatum quidem fuisse facinus hoc ab antiquis scriptoribus, verum illos facinoris ignorasse causam. Neque bona neque mala

Y y

semper

semper opera simulac fiunt statim innotescunt. Seculis sæpe opus est antequam clarescant fraudes & emergat veritas. Non defuisse tamen etiam olim, qui depravationis hujus reos peragant Judæos, ex Juliano facile cognoscas Pomerio. Sed & ex illis quoque Judæis qui ad Christianos se contulerunt, uti ex Hieronymo à S. Fide & compluribus aliis idem satis intelligas. Plerique quoque Arabes hoc præcipue ad convincendos Judæos utuntur argumento. Sufficiant vel sola Abulpharaii verba quæ non pigebit integra, uti ea reddidit doctissimus Pokockius, adscribere; unde facile colligat P. Simonius non me unum esse, qui affirmarim depravatos à Judæis fuisse codices sacros. *Ab initio mundi usque ad Messiam secundum computum qui in manibus Judæorum est, anni sunt fere quatuor mille ducenti viginti. At secundum computum legis ex versione LXX, quæ in manibus Græcorum & reliquarum inter Christianos sectarum exceptis Syris, anni fere quinquies mille quingenti octoginta sex: deficiente computo priori à secundo annis mille trecentis septuaginta quinque: qui defectus adscribitur doctoribus Judæorum. Nam cum prænuntiatum esset in lege & prophetis de Messia, missum iri ipsum ultimis temporibus, nec aliud esset Rabbini antiquioribus commentum quo Christum rejicerent, quam si hominum ætates, quibus dignosceretur mundi Epoche mutarent, subtraxerunt de vita Adami, donec nasceretur Seth, centum annos, eosque reliquæ ipsius vitæ addiderunt: idemque fecere in ritis reliquorum Adami, filiorum usque Abrahamum; atque ita factum est ut indicet ipsorum computus manifestatum esse Christum millenario quinto, prope accedente ad medium annorum mundi, qui omnes secundum ipsos futuri sunt septies mille; dixeruntque, Nos adhuc in medio temporis sumus, & nondum adest tempus adventui Messie adsignatum. At computus LXX seniorum indicat manifestatum esse Christum millenario sexto, atque adfuisse tempus ipsius.*

Clara & manifesta hæc & talia nisi fallor, ut etiam cuiusvis oculos animumque oportune feriant. Videamus nunc quid ad hæc P. Simonius; dicit quod meo meipsum jugulum gladio, cum ob res Chronologicas Judæos falsitatis reos facio, quandoquidem hodierna codicis Hebræi Chronologia Judæos longe magis urget, quam illa LXX interpretum agnoscere, enim Judæos transiisse jam tempus adventus Messiae, sed addunt illum propter eorum iniquitates non advenisse. Quis non miretur liberalitatem P. Simonii qui tanti roboris promittat argumentum ut eo omnes conficiat Judæos; quod tamen ipse paulo post velut nullius momenti & futile otiosi alicujus magistri commentum explodat? Ridet me quod dixerim à Judæis vaticinium hoc de duratione mundi Eliæ prophetæ attribui, cum tamen de eo antiqui non dubitarint Rabbini, & ne nunc quidem dubitent, dummodo & illius esse admittantur illa quæ sequuntur verba; *Sed propter peccata nostra præterierunt anni qui præterierunt.* In Thalmude prolixè narratur congressus Judæorum cum Hieronymo à Sancta Fide Rabbino Hispano, sed ante trecentos fere annos factò Christiano. Adfirmabat ille postrema hæc quæ attulimus verba, esse additionem magistrorum. Negabant Judæi, sed convicti, tum demum respondent; *Non certo constare an hic Elias sit propheta ille antiquus, an vero alius quidam Rabbi. Verisimili esse, fuisse alium Rabbi.* At vero P. Simonius in gratiam Judæorum ipsis Rabbinis Rabbiniore, audacter affirmat hunc Eliam fuisse Rabbinum, & hac ratione destruit prophetiam ex qua multo fortius paulo ante dicebat posse urgeri Judæos, quam ex Chronologia LXX interpretum. Sed sibi servet P. Simonius, sibi quoque servant Judæi quæ istiusmodi conditionibus ad roborandam fidem nostram largiuntur argumenta. Tuto tali beneficio carere possit Christiana respublica. *Ἐχθρὰ ἀδελφὰ δῶρα.*

Adjecta porro à Rabbinis fuisse ea quæ diximus verba, nemo qui aliquo prædictus sit iudicio, negaverit ut puto.

Ipsa id satis testatur phrasis, cum Eliæ vaticinium Chaldaeo, additamentum vero Hebræo sit expressum sermone. Totum quoque perit vaticinium, si postrema admittamus verba, ita enim fiet ut tempus legis non sit bis mille annorum sed quatuor millium.

Quam vero recenter hæc verba addita sint, satis intelligi potest ex alio Thalmudis loco ubi clausula hæc sic concipitur; *propter peccata nostra quæ multa sunt, præterlapsi sunt ex iis anni septingenti quatuordecim.* Sed neque in scripto Hieronymi à S. Fide reperitur hoc additamentum, ut merito aliquis suspicari possit sero demum clausulam hanc fuisse assutam, & Judæos non admodum bona fide istam descripsisse disputationem. In hoc ipso vaticinio bis mille annos, qui dicuntur ante legem effluxisse, accipiendos esse monui de tempore quod à diluvio ad Moysen & legem latam intercessit. Non Apostolus tantum, sed & pleræque Orientis gentes, quæ aliquam diluvii habent cognitionem, sic loquuntur, mundi initium à diluvio arcessentes aut à Noacho, quem Adamum secundum aut absolute etiam Adamum appellant. Verum P. Simonius hæc tanquam frigida explodit, quia sensum habent & quidem valde bonum & veritati convenientem. Quid enim clarius eo, ab instaurato mundo & reparatione generis humani, id est à Noa usque ad legem sive Moysen numerari bis mille annos. A Moysè ad Christum iterum bis mille annis. A Christo usque ad consummationem seculorum totidem? P. Simonius qui nihil amat, nisi quod distortum sit, & cui solemne est prophetias in nihilum redigere; per legem dicit hic intelligi tempus istud quo Abrahamus relictis idolis ad veri dei cultum accessit. Pro Elia propheta substituit nugatorem aliquem Rabbinum. Hoc pacto subverso penitus vaticinio, ita ut neque principium, neque medium, neque finis ullam certam & determinatam habeant significationem: persuadere tamen conatur ad convincendam Judaicam Chronologiam

sefe

sefe mirificum conferre beneficium. Verum si quis Judæos hac ratione aggrediatur, ludibrio erit & nihil nisi risum referet, jubebuntque expectare, donec sextus exspirarit millenarius, præsertim si & clausula admittatur.

Quæ deinceps sequuntur legant qui velint, neque enim aliquid iis solidi subesse existimo. Nam quale est istud, quod & illos quoque codices, quibus LXX usi fuere interpretes, mutos fuisse adfirmet? Sed vero interpretes illi antiqui superstite etiamnum lingua Hebræa legere & intelligere mutos istos norant codices, quos hodierni Judæi nec legere, nec intelligere se posse unanimiter fatentur. Cap. xvi. dicit me fœde errasse in locis Justini Martyris aliorumque patrum, idque se alibi demonstrasse. Ubi nam rogo? Somniabat profecto P. Simonius cum hæc scriberet.

Pergit dein eodem capite Rabbinicum distringere ensem; & me, licet non assuetum vanis & inanibus cedere minis, jamdudum latebras quærere affirmat; quia nempe dixi non recte locutum esse Hieronymum, cum LXX non prophetas, sed interpretes fuisse scribit. *Nam, inquit, Hieronymo optime vocis hujus proprietatem notam fuisse, quandoquidem animadvertit poetam Græcum à Paulo prophetam vocatum fuisse, at vero Hieronymus hunc Pauli locum fuscè explicans. Affirmat Epimenidem per illusionem & ironiam ab Apostolo vocari prophetam. Judicet ergo Simonius, egone, an vero ipse proprio seipsum jugulet gladio. Pergit tamen, me ad objectiones nuperæ criticæ sacræ cuneos captantem ubique tergiversari. Scio sit cuneus, sed quid sit cuneos captare, nescio an quisquam prophetae divinaverit.*

Dicit postea; *se fuscè ostendisse, quæ fuerit de præsentī negotio B. Hieronymi sententia, quæ Vossio latuit.* Sic loquitur. Sed valde mirabitur Vossius. si quidquam hac de re scripserit Simonius, quod Vossium latuerit. Dein carpit me ac si dixerim præcepta grammatica à Judæis
ante

ante sexcentos demum annos fuisse compilata, cum nongentis ut affirmat annis sint antiquiora. Verum nusquam tale quid dixi, sed puncta vocalia Judæorum non excedere sex seculorum ætatem pluribus in locis monui. Grammatica vero præcepta dixi ante undecim minimum secula fuisse introducta.

Quod autem scripsi in Ægypto Syriaque tempore Apostolorum solam linguam Græcam fuisse vernaculam; excipit P. Simonius; *Imo præter linguam Græcam in Ægypto audiebatur lingua Coptica, in Syria Syriaca & in Judæa Judaica seu Chaldæo Syriaca.* Fallitur P. Simonius, cum ne nomen quidem Copticæ linguæ exstiterit, antequam Arabes potirentur Ægypto. Ipsa quin etiam id satis testatur lingua, quæ tota ex Græco & Arabico conflata est sermone. Sed & tum quoque fallitur cum Judaicam à Syriaca distinguit, cum neutra Hierosolymis fuerit vernacula. Verum plura de his postea.

Negat P. Simonius risum se posse continere quod dixerim *δδπρωσων* seu traditionum pleraque monumenta quibus usi fuere Judæi jam à temporibus Christi & diu antea, usque ad id tempus quo Hebraice scribere cœperunt; Græco fuisse concinnata sermone: sed per me licet ut quantum velit sibi placeat P. Simonius; caveat tamen ne intempestivo risu ipse fiat ridiculus. Debuisset ostendere, si non Græco, quo demum sermone conscriptus fuerit liber ille traditionum seu *δδπρωσων* cujus mentionem facit Justinianus, cum in toto imperio Romano Græca, non ulla alia Judæorum vernacula fuerit lingua. Quocunque se vertat, nullum P. Simonius inveniet effugium, nisi ex oralibus, ut vocant, scriptum hoc compilatum fuisse dixerit traditionibus. Atqui istas merito explodunt prudentiores Rabbinii, & liber Cozri pleraque orales periisse affirmat traditiones. Superest itaque, ut si quæ scriptæ extiterint traditiones, omnes ex Græco fuerint expressæ sermone. Et sane ecquis dubitet traditiones Hebraicas Hieronymi

ronymi in Genesin & reliquos S. Scripturæ libros è Græco fuisse translatas sermone? Ipsum quoque δευτερώσεων nomen an non clare satis Græcam testatur scriptionem? Verum ut cognoscamus quisnam iste δευτερώσεων seu traditionum fuerit collector, unde tam multa Origenes, Hieronymus & alii ex antiquis patribus hausierunt; sufficiat examinasse verba Justiniani, quæ non patiuntur ut primus traditionum diutius lateat compilerator Aquila. Justinianus ergo novella CXLV I, postquam Judæis legendi in suis Synagogis versionem Aquilæ concessit licentiam, sine mora subjungit; τὴν δὲ παρ' αὐτοῖς λεγομένην δευτέρωσιν ἀπαγορεύομεν παντὶ ἑλῶς, ὡς ταῖς μὲν ἱεραῖς οὐ σιωπᾶν ἐπιταγέμεν βίβλοις, οὐδὲ ἀνῶθεν παραδεδομένην ἐν τῶν προφητῶν, ἐξέρρεσιν δὲ οὖσαν ἀνδρῶν ἐκ μόνης λαλουμένων τῆς γῆς καὶ Θεοῦ ὅτι αὐτοῖς ἐχόντων οὐδ' ἐν. Antiquus harum Novellarum interpres δευτέρωσιν hoc in loco reddidit *secundam editionem*. Vulgo tamen hoc reprehendunt, sed an satis bene, ipsi viderint. Secunda enim editio Aquilæ, quam Judæi κατ' ἀκρίβειαν factam contendebant, non tantum δευτέρα παράδοσις, sed & δευτέρωσις vocabatur, scilicet secundum paræcemiam δευτέρων ἀμεινόντων. Permittit itaque Justinianus ut Judæi in Synagogis legant primam Aquilæ translationem non item secundam, utpote in qua omnia de Christo vaticinia penitus fierent irrita. Istam autem δευτέραν Aquilæ ἐκδοσιν dictam fuisse δευτέρωσιν, satis clare docet Anastasius Sinaita in Ὁδηγῷ, addens illam continuasse τὴν ὁρατὴν καὶ ἐβδόμη καὶ ἑβδόμη καὶ ἑβδόμη καὶ ἑβδόμη τὴν ἀνάγκησιν καὶ τὴν θείαν λόγον κατὰ λυσιν. Unde facile conficias recte vertisse veterem Novellarum interpretem, nec audiendos esse Drusium, Morinum & alios, qui id ipsum negant. Non est itaque dubitandum quin secunda Aquilæ editio dicta fuerit δευτέρωσις. Verum obstat quod mox addit Justinianus, cum scribit istam δευτέρωσιν seu secundam editionem continuisse multas traditiones non scriptas, sed ore tantum propagatas, & quod Anastasius non uno loco Se-

veri.

veri monophyſitæ ſcriptum comparet δδτερώσει & traditionibus Aquilæ. Ut itaque totam rem conficiamus, neceſſum eſt ſecundam iſtam Aquilæ editionem, non tantum ſacrorum librorum continuiſſe verſionem, ſed & commentariis ſeu annotationibus margini adſcriptis fuiſſe inſtructam, ex Judæorum traditionibus ab eodem compilatis Aquila. Nec dubito quin magnam Hebraicarum traditionum partem exinde deſcripſerit Hieronymus. Iſtas vero Aquilæ traditiones Hebraice fuiſſe converſas & ex illis deſumptum & conformatum eſſe librum Miſna, licet ex iis quæ jam diximus ſatis verſimiliter colligi poſſit, ut tamen certius id ipſum cognoscamus, hoc quoque addo. Poſt Moyſem & prophetas primas δδτερώσεις ſeu traditiones Judæi adſcribunt Rabbi Akibæ, ut non uno loco teſtatur Epiphanius. Sed & recentiores Rabbini unanimiter fatentur quicquid δδτερώσεων ſeu traditionum hodie ſuper eſt, beneficio Rabbi Akibæ ad ſe perveniſſe. Ipſum quoque Miſnæ ſcriptum id ſatis declarat. At vero Aquilam proſelytum interpretem ſcripturæ & collectorem δδτερώων omnia à R. Akiba hauſiſſe neceſſe eſt, utpote cujus fuiſſe diſcipulum teſtatur Hieronymus ad Eſaiam cap. vii. i. Ad compenſendum P. Simonii hæc ut puto ſufficient riſum.

Nonnulla deinde S. Scripturæ profert loca, ut oſtendat B. Hieronymum aliquando bene, aliquando male LXX reprehendiſſe interpretes. Recte ab eo notatos exiſtimat in loco Eſaiæ cap. v. v. 17. ubi Judaicas Aquilæ & Symmachi ſecutus verſiones, dicit ſeſe nescire quid ſibi voluerint LXX interpretes, cum pro agnis tauros, & pro advenis agnos poſuerint. Verum ipſe Hieronymus ſui immemor & ſeſe corrigens ſic tandem deſinit; *Pulchre juxta LXX direpti ſunt atque vaſtati & ducti in captivitatem quaſi tauri, de quibus dominus dixerat, tauri pingues obſiderunt me, ut loca taurorum occuparent agni.* Sed verba Græca ad verbum reddita ſic ſonant; *Pascentur ſpoliati ut tauri; deſerta ve-*

ro ereptorum agni comedent. Comminatur vero propheta Judæis, pingua pascua quæ ipsi eripuissent gentibus, reditura iterum ad gentes, quæ velut feroces tauri illa occupent; jejuna vero & deserta loca similiter erepta gentibus, & illa quoque reditura ad priores dominos & cessura lanigeris gregibus. Hebraica conveniunt præsertim si in voce כַּבֵּל pro daleth ponatur aleph ut Capello placuit, quamvis & alterum retineri & ad idem reduci possit. מַח non ad radicem מוח sed ad מוח referendum. חַלֵּץ sunt ἀρρες, ἑοσκήματα, δρεμματα; ἀ ἡρῆσαι, βόσκειν.

In loco Esaiaë qui occurrit Esaiaë 1 x, dicit omnia aperta esse in versione Aquilæ & Symmachi, quam secutus est Hieronymus, quum LXX interpretum versio vix intelligi possit. Sed cum Hieronymus utriusque versionis sententiam exponat, velim veritatis amantes ipsum adeant Hieronymum, ut videant quantum laboret, in emendo istorum verborum sensu, *primo tempore alleviata est terra Zabulon & terra Nephthalim, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galileæ gentium.* At vero quam pulchra & Evangelicæ historiæ conveniens sit illa expositio, quam ad mentem LXX adfert interpretum, facile perspiciet, qui bona à malis norit distinguere. Prudenter tamen fecit Hieronymus, quod in expungendo Galileæ nomine non secutus sit Aquilam & Symmachum, rectius tamen facturus, si totum illorum contempsisset interpretamentum.

Quod recte LXX interpretes ab Hieronymo reprehendi existimat Simonius, quum eodem cap. v. 6. dicit illos omisisse quæ in Hebræo codice leguntur, & apposuisse quæ non habentur, & tum quoque cum Hieronymo insigniter fallitur. Quod enim in Hebræo est לַאֲנֹכִי אֲנִי id ipsum quam fidelissime reddidere μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, & sic quoque vetus Latina versio *magni consilii angelus.*

Circa finem cap. x. apud Esaiam falsum esse dicit Hieronymus id quod LXX posuere, neque enim Rama, sed Gabna fuisse civitatem Saulis. Sed omnino ipse errat Hieronymus, quando urbem Saulis putat esse epitheton τῆς Ράμης, quippe urbs Saulis est periphrasis Gabarum & cum sequentibus construi debet. Siquis existimet rectius interpretaturos fuisse si vertissent Gabaam Saulis, non recte sentiet, cum Græcus sermo non amet istud loquendi genus. Sed neque bene reddidissent, si *collem Saulis* posuissent, & collem pro urbe nominassent. Vana est itaque Hieronymi reprehensio. Contrarium huic commisit errorem, cum in Evangelio Rama non de urbe sed de excelso colle accipi debere contendit, qua ratione nobilis alias prophetia in nihilum pene redigitur.

Pergit P. Simonius & ostendere conatur Hieronymum de lingua LXX interpretum longe aliter sensisse, atque ipse sentiam, cum prorsus Græcam esse affirmavi. Ut hoc conficiat mirifico sane utitur argumento. Adfert enim locum ejus ex xiv. cap. commentariorum ad Esaiam, ubi scribit gioram, quod LXX habent interpretes, Hebræam seu Syriacam esse vocem, non Græcam, licet nonnulla sic existimarint, ac si ex γῆ & ὥρα id est φροντῆς seu sollicitudo esset conflata. Recte quidem Hieronymus Hebræam esse dicit hanc vocem, & perstringit eos qui Græcum huic adsignarent etymum, quod tamen peritiores non ab ὥρα φροντῆς, sed ab ὠρεῖν, φυλάττειν formabant, ac si γαιῶραι iidem fuissent qui γεωφύλακες. Sed quomodo P. Simonius exinde concludit versionem hanc non esse græcam? An quia in Evangeliiis complura Hebræa occurrunt vocabula, ideo desinunt esse Græca? Si existimat rectius & Græce magis interpretaturos fuisse LXX, si προσήλυτον reddidissent, & tum quoque fallitur, nam neque προσήλυτος est satis Græcum, utpote à Judæis parum analogice formatum vocabulum. Præterea multo latius patet proselyti vox quam gioræ. Qui enim mixti essent generis

generis & ex matre Judæa, patre vero gentili seu contra nascerentur, illi proprie dicebantur gioræ. Profelyti vero à Judæis dicebantur quotquot inter illos versabantur peregrini. Ex illis nascebantur gioræ. In tertia demum generatione civibus Judæis accensebantur. Quamvis ut plurimum profelyti seu *περοίτοι* cum circumcissione religionem quoque amplecterentur Judaicam, tamen etiam si id non fieret, erant tamen profelyti, ut multis potest ostendi exemplis, cum vox hæc licet late admodum pateat, in legitima tamen significatione accepta, advenam seu peregrinum simpliciter notet.

In loco Esaïæ cap. ix. ubi legitur *mortem misit Dominus in Jacob*, & iterum cap. xxiv. cum dicit, *labefactum iri lateres & lapsurum murum*; quanto melior sit Græca versio quam istud quod ex Judaicis interpretibus reposuit Hieronymus, opus non est ut moneam, cum sequentia satis id ipsum ostendant.

Verba dein affert Hieronymi ex Josepho affirmantis LXX interpretes solos quinque Moysis libros Græce reddidisse. Sed nusquam hoc scripsit Josephus, verum ille legem tantum eos vertisse affirmat, quo nomine totam Hebræam scripturam intelligi adeo clavis ostendimus argumentis, ut nihil quod opponat habeat P. Simonius. Quod vero subjungit mihi tribuit, ac si credam LXX. interpretes in libris obscurioribus, veluti Jobi & proverbiorum, magis accuratos se ostendere, id nunquam vel scripsi vel cogitavi, utpote qui certo sciam eos ubique optimorum interpretum adeo bene functos esse munere, ut si vel unum saltem qui non recte ab illis expressus sit reperturum se P. Simonius speret locum, frustra semper sit laboraturus etiam mille vixerit annis.

Ille quoque qui statim postea adducitur locus ex cap. xxvii. Ezechielis *fili Rhodiorum*, perperam ab Hieronymo reprehenditur. Dedan enim nullum hic potest habere locum, utpote de quo ejusdem capituli v. 20 agatur. Nul-

li præterea in Arabia elephantes, nec ullum Dedanitis cum Indis commercium. At vero ebur & eburna supellex, quæ à Rhodiis, qui tum Phœnicibus parebant, Tyrum deportabatur, illa non ex Indicis, sed ex Libycis erat dentibus. Neque enim aliud quam Libycum ebur antiquiores norant Græci. Rhodiorum autem quantum in Libyco littore olim fuerit commercium, vel exinde conjiciat aliquis, quod & ipsa quoque Pharus illorum fuerit tributaria insula, ut ex Ammiano cognoscas. Illuc enim ut nunc, ita quoque olim Libyes ebur venale deferabant. Recte itaque LXX interpretes. Sed & Hebræi codices initio Paralipomenon recte habent Rhodanim. Male vero in iisdem Hebræis codicibus x Genes. v. 4. Dodanim vocantur hæc Javanis posteritas, cum Rhodanim verum sit, uti etiam habet Samariticum exemplar.

Capite xxiv Numerorum in prophetia Balaami ubi Agag legitur pro Gog, & hoc quoque quam inepte factum sit satis ostendimus in appendice scripti de LXX interpretibus. Lectionem horum interpretum confirmat codex Samariticus. Perit prophetia si Agag legamus. Per Gog vero & Magog ut alibi, ita quoque hic intelligitur plenitudo gentium in Christum credentium.

Transeamus nunc ad xviii caput, quo P. Simonius ea, quæ de ordine & constitutione hexaplorum & tetraplorum Origenis scripsi, conatur refellere. Monueram ut ab Epiphanio sibi ipsi contradicente & ab aliis qui eum secuti sunt sibi caveret; ille tamen neglecto salubri quod dederam consilio, dum erranti Epiphanio ejusque interpreti credit Petavio, mavult seipsum turpiter exponere, quam recte sententibus suffragari. Ecquid enim clarius testimonio Eusebii in historia Ecclesiastica ubi de Origene agit, cum hexapla dicta esse affirmat, quod sex continerent versiones, tetrapla autem quod quatuor; Consulat ad illum locum præstantissimi viri Henrici Valesii annotata & desinat nugari. Nihil illum juvant schemata quæ apposuit Petavii, cujus sententiam merito explodit idem Valesius.

Ad

Ad sæpius dein iteratas P. Simonius relabitur ineptias, & Origenem ne per somnium quidem de Samaritico unquam cogitasse dicit codice, & mentitum fuisse Africanum, qui non uno in loco ætates Patriarcharum ex Samaritico codice prototypis Hebræorum literis exarato, fideliter se descripsisse testatur: cum teste Simonio, non ipsos codices, sed Græcam solum viderit versionem, de qua scilicet intelligi debeant pleraque patrum loca, quoties ad Samariticum remittunt exemplar. Siquis causam quærat quamobrem pulchra istiusmodi nugamenta commentus fuerit P. Simonius, nullam profecto aliam inveniet, nisi ut excluso Samaritico, sua concinnaret octapla. Eadem illam impulit ratio, ut quantumvis clara & manifesta sint verba Eusebii cum dicit Origenem sibi quoque comparasse ea Hebraica exemplaria, quæ prototypis Hebræorum essent descripta literis, negat tamen de Samariticis ea esse accipienda codicibus. Adeone ergo ineptus fuit Eusebius, ut postquam dixit Origenem Hebræam quoque addidicisse linguam, tanquam rem magnam addat, illum quoque Hebræum sibi comparasse exemplar ubique inter Judæos obvium? At vero si rectam sequamur interpretationem desinit hæc balbuties: dicit enim Eusebius Origenem non contentum Hebræis codicibus quibus Judæi utuntur, comparasse sibi etiam exemplaria, quæ apud Samaritas proflarent. Nec contentum similiter sola LXX interpretum translatione, alias etiam investigasse versiones, quibus hexapla sua instrueret. Ut hæc tam manifesta eludat, mirifica fane comminiscitur P. Simonius; Origenem ne per somnium quidem unquam de Samaritico cogitasse exemplari; & tamen pagina sequenti contrarium dicit & fatetur Origeni non ignotum fuisse codicem Samariticum. Africanum mentitum esse cum toties ad antiquum & prototypis Hebræorum exaratum literis Samariticum provocat exemplar: hujus enim versionem Græcam tantum consuluisse, ac si illa versio Græca prototypo Samaritarum scripta esse potuerit

cha.

charactere. Nequis autem miretur Africanum, virum Syriacæ, Chaldaicæ & Arabicæ linguæ peritissimum in dignoscendis literis turpiter adeo cæcutiisse, affirmat Paulo post eodem capite etiam Justinum Martyrem in dialogo contra Tryphonem adeo misere hallucinatum fuisse, ut versionem Græcam Aquilæ crediderit esse ipsissimum Hebræum exemplar. Sed mos scimus non Justinum, sed Simonium misere hallucinari & non intellexisse verba hujus Martyris. Verum & hoc quoque mirificum, Africanum quidem prototypas Hebræorum literas vocasse Samariticas, non item Origenem, utpote qui prototypas Hebræorum literas Judaicas esse affirmavit, si Eusebii verba ita ut Simonius vult accipiamus. Denique & hoc quoque quis expediat, Samariticum exemplar ut vocat Africanus vel versionem ut loquitur Simonius, habuisse quidem Africanum; Origenem vero, quem dilectum suum Africanus nominat filium non habuisse. Si quæras quorsum omnia istæ commenta, quorum ne unum quidem possit adstruere P. Simonius, ratio est manifesta, nempe ut evincat hexapla non à sex appellata fuisse versionibus, sed ea vere octapla fuisse, & sic dicta fuisse ab octo columellis, quas ipse semper columnellas vocat, ut hac scilicet ratione Samaritica exulet Scriptura. Sed profecto longe rectius fecerit P. Simonius, si missis tot errorum ambagibus, desinat vexare antiquorum patrum scripta, illosque admittat sensus, qui primo statim sese offerunt aspectu. Si enim singula persequi velimus, nullus erit ineptiarum modus. Nam quale est istud quod Africani verba decurtata, quæ mirifice torquere conatur, è Chronico producat Eusebii? Debuisset Syncellum consulere, qui integra verba & integros Africani profert sensus, quique passim Eusebium, quia id non fecit, reprehendit. Sed non videtur Syncellum vidisse P. Simonius, cum negat Africanum codices consuluisset Samariticos. Pejus etiamnum facit, si viderit & dissimulet.

Paulo

Paulo post dicit Aquilam ad amussim & longe melius quam cæteri interpretes Hebraica reddidisse. Ita quidem Judæi, nec tamen omnes: at vero nemo unquam hoc dixit Christianus. De ordine vero & ratione quam in digerendis hexaplis & tetraplis tenuit Origenes, meliora & exactiora sunt multo quæ H. Valesius, quam quæ P. Simonius congeffit.

Paulo post eadem pagina & sequenti dicit Origenem ingens istud hexaplorum opus *sub unam repræsentasse lineam*. Atqui cum opus istud Origenis dextra, sinistra, fursum deorsum plurimis & pene infinitis constaret lineis, quomodo sub una potuit conspici linea? Auctor sim P. Simonio ut plerasque istas de hexaplis & tetraplis observationes mittat in crucem, ubi demum una & recta fiant linea.

De hodiernis, aut etiam illis versionibus quæ ante non multa secula à Christianis aut aliis fuere concinnatæ, per me licet ut P. Simonius sentiat prout velit. Nihil illæ ad LXX interpretes & ne ad me quidem, qui solam illam quam & Christus & Apostoli approbarunt & tradiderunt sequor versionem.

Excutiamus nunc sequens opusculum quod castigationes P. Simonii ad scriptum de Sibyllinis oraculis & vindicias simul priorum continet objectionum, ut cognoscamus verumne sit, quod ipse adfirmat, scribere me de rebus parum mihi cognitis.

Ac primum quidem illud demiror quod cum sibi ipse non sufficiat P. Simonius, & tam male se defendat, ut errores semper erroribus accumulet; alienæ tamen opem ferat nequitiae & patrocinetur nebulonibus. In epistola præfixa scripto de Sibyllinis adduxi verba Hieronymi, ut opus non sit ea hic repetere. Adduxi quoque verba ab istoc homine nequiter interpolata. Monui consuluisse me complura exemplaria manu exarata, & in omnibus invenisse scripturam convenientem cum editis, nisi quod *appo-*
nunt

nunt habeant pro *appungunt*, quam vocem nusquam vel apud Hieronymum, vel apud quemquam Latinum invenias scriptorem. Vociferatur hic Simonius me Sibyllistam & falsificum, utpote qui doctissimi patris verba minime intellecta pervertam: quin & mendacem vocat, utpote qui neget in ullis probæ notæ sic legi exemplaribus. Sed compescat bilem bonus Simonius, qui nulla vel bonæ vel malæ notæ unquam Hieronymi inspexit exemplaria; si enim consulisset, etiam in iis eam quam diximus invenisset scripturam. Quia vero postulat, ut significem, ubinam inveniantur isti codices, & hoc quoque libenter expediam. In bibliotheca itaque Serenissimi nostri Regis duos inveni codices qui scriptum istud Hieronymi de traditionibus contineant. Alterum exemplar exhibuit bibliotheca Collegii S. Trinitatis apud Cantabrigienfes. Inter meos vero libros habeo unum pervetustum, & alterum ab amico concessum, quod etiamnum penes me servo. In omnibus autem quos recensui membranaceis libris *apponunt* non *appungunt* constanter scriptum inveni. Et tamen me falsarium vocat P. Simonius. Quærit quis sensus ex verbis Hieronymi erui possit, si istam sequamur lectionem? Quamvis librorum scriptorum lectio melior sit & magis Latina, tamen sive hanc, sive illam sequaris, adeo planus est sensus, ut illum vel semifatui facile intelligant. Ad locum Geneseos ubi Lothus dicitur inscius cum suis concubuisse filiabus, dicit adscriptam, appositam vel appictam fuisse hanc Rabbinicam annotationem, *quod rerum natura non permittat coire aliquem nescientem*. Quis enim nescit istiusmodi difficultates passim moveri à Judæorum magistris, quas postmodum facile solvant, distinguendo inter sobrios & ebrios, qualis erat Lothus? Velim nunc Simonius explicet sensum verborum Hieronymi, prout ab isto depravata fuere nebulone, qui non dubitavit affirmare Hieronymum ibi mentionem facere punctorum irregularium, unde concludit ergo Hieronymo etiam nota fuisse regularia puncta. Indignatur

dignatur Simonius quod hominem istum nebulonem vocarim, ac si scelus sit res quasque propriis signare nominibus. Si bonus P. Simonius est patronus, tollat crimen, & cessabit approbrium. Frustra est cum dicit aliqua etiam puncta Hieronymo nota esse potuisse, oportet ut irregularium punctorum hoc in loco Hieronymum mentionem fecisse ostendat.

Quod Sibyllistam me vocet, æquo id sane fero animo, cum sciam fuisse Christianos, quos sub hoc titulo traduxit Celsus. Rectius facturum me putat P. Simonius, si inter Christianos & Judæos medius incedam, quia mediam in omnibus ipse maxime probat & commendat viam. Auctor itaque est mihi, ut ad semirabbinorum transeam castra. Ni enim id faciam, futurum inquit ut rideant Semirabbini, si quando in meis legant scriptis ne sex quidem effluxisse secula, ex quo primum usurpari cœperint puncta Judæorum vocalia. Sed ego Semirabbinorum & Simonii risum non moror. Dicit jam à nongentis annis usurpata fuisse istæ puncta & testem affert R. Saadiah Gaon. Iste autem Saadiah floruisse dicitur anno 927 id est ante annos 756, quæ summa multum abest à nongentis annis. Libenter autem dederim istoc tempore innovisse puncta Rabbini, verum non id est quod quæritur, sed quando puncta vocalia Scripturis apponi cœperint. Græci habuere accentus jam ante bis mille annos: nullum tamen invenias Græcum codicem, accentibus notatum, qui non mille annis sit recentior. Arabes à quibus puncta sua acceperunt Judæi, pluribus quam ducentis & quinquaginta annis habuere puncta & apices, priusquam ex Alcorano appingerentur. Ut itaque Simonius conficiat puncta istæ ante octo vel novem secula fuisse apposita, oportet ut vel unum tantæ vetustatis ostendat aut indicet exemplar. In sola Serenissimæ Christianæ Suedorum Reginæ bibliotheca, antequam ea Cardinali Mazarino & D. Gaulmino suos remitteret libros, plures quam septingentos He-

braicos manu exaratos numeravi codices, præter Syriacos, Copticos, Samariticos & Arabicos. In tanta tamen bibliotheca supellectili, nullos comparebat codex Hebraicus quadringentis aut ut plurimum quingentis vetustior annis cui puncta adscriberentur vocalia, uno excepto qui quod forma quadrata & in delicatiori esset exaratus membrana certissimo antiquitatis signo; contineret quidem vocales, sed alio annotatas attramento, fatentibus id ipsum Manasse ben Israel & aliis duobus Rabbinis, qui Antwerpiam spectatum venerant. Cum libri illi magna ex parte ad Illustrissimi Colberti migrarint bibliothecam, certus sum siqui aut ad hanc, aut etiam ad illam Seguierii, & ipsam libris Hebraicis instructissimam, sese conferant; facile mihi assensuros, dummodo in tractandis membranis non adeo rudes & parum fuerint exercitati in dignoscenda librorum scriptorum ætate non totis aberrent seculis. Accipiat hæc P. Simonius quomocunque placuerit, rideat, indignetur, faciat quidquid velit; nunquam tamen ille codicem aliquem Hebræum vocalibus instructum inveniet, quem quinque esse antiquiorem seculis persuadeat antiquariis. Quamvis autem apud Arabas integro minimum seculo vocalium adscribendarum sit antiquior ratio, nulli tamen reperiuntur Alcorani signis instructi vocalibus, qui sexcentorum excedant annorum ætatem.

Pergit dein cavillari Simonius & verba mea pervertit, ac si puncta Hebræorum ex officina Bombergi primum prodiiſſe scripsissim. Quin & fabellas plusquam Rabbinicas me fingere affirmat, quod scripserim Danielim Bombergum, in finienda ut ipse sperabat Masora, & alendis aliquot Judæorum centuriis, dilapidasse partrimonium suum. Verissima tamen hæc esse optime norunt Judæi Veneti, qui etiam ædes Bombergianas ostendunt & loca ubi convenire soletet senatus Rabbinicus ex variis orbis locis convocatus præfidente Jacobo Chaim Afro Tunetano. Rideat P. Simonius
istas

istas ædes perinde ac ædiculas LXX interpretum in Pharo, temperasset tamen ab inepto risu si Leonem Juda Mutinensem hæc coram referentem audisset. De impensis autem in edendis majoribus bibliis à Bombergo factis & immensis opibus quas in alenda tam numerosa Rabbiorum multitudine prodegerit, Præsertim postquam relicto præceptore suo Felice pratenfi Judæorum factus est præda, licet multa scitu digna cognoverim ab avunculo Junio, cujus atavus erat D. Bombergus, libens tamen illa prætermittam, sufficient enim verba Scaligeri è Scaligerianis, *Bombergue qui estoit d' Anvers, & duquel le fils est venu a Venise, & la a tout consomme son bien, a si bien imprime les livres Hebreux! les Juifs corrigeoient & præsidebant a l'imprimerie. Il a imprimé des livres pour plus de quatre millions d'or. Il a imprimé tant de belles bibles avec les Rabbins, trois fois le Talmud tout entier, &c.*

Dixeram ex Ignatii epistola ad Philadelphenses clare satis ostendi posse tempus quo primum Hebraicæ corrumpi cœperint scripturæ. Ridet & negat hæc P. Simonius & ipsissima ut jactat producit Ignatii verba, nihilque eorum quæ dixi iis contineri affirmat. Sed vero ego supinitatem miror Simonii, qui cum criticum se profiteatur pro vero & genuino Ignatio, spurii adducat verba Ignatii, è quibus tamen sensum conatur exsculpere legitimum. Ut itaque cognoscam quam turpiter errarit, ipsa adscribam Ignatii verba; *ὡς ἀγαλῶ ὃ ὑμεῖς μηδὲν ἔχοντες εἰσθιέντες περιάσκειν, ἀλλὰ καὶ χειρομαδίαν, ἐπεὶ ἤκουσα πινῶν λεγόντων, ὅτι εἰάν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις εὖρω, ἐν τῷ θιαγελίῳ εἰ πεισῶ. & λέγοντες μοῦ αὐτοῖς, ὅτι γέγραπται, ἀπεκρίθησαν μοι, ὅτι πρὸς αὐτὸν ἐμοὶ ὃ ἀρχαῖα ἔστιν Ἰησοῦς χειρὸς πατρὸς καὶ ἀρχαῖα ὁ σωτὴρ αὐτῶν & ὁ θάνατος, & ἡ ἀνάστασις αὐτῶν, & ἡ πίστις ἡ δι' αὐτῶν.* Hæc sunt sincera Ignatii verba, prout concipiuntur in Florentino codice, nec quidquam in illis mutandum. Ἀρχαῖοις enim ut recte exponit Hesychius est τοῖς ἐξ ἀρχῆς ὡς δεδομένοις. Sed & recte se habet *πρὸς αὐτὸν*, quod *πατὴρ καὶ πῶς* interpretatur

idem Hefychius. Ut tamen plenius verba Ignatii intelligantur, & ut sciamus quam rationem in disputationibus cum Judæis & ipse & alii Christianorum tenuerint, operæpretium erit de acceptione hujus vocabuli pauca præmittere. Græcæ LXX interpretum versioni in iis voluminibus, quæ in Alexandrinam relata fuere bibliothecam, accessisse quoque Hebraica omnino constat. Quin ad illorum exemplum constructa fuerint complura exemplaria in quibus Græca & Hebræa junctim prostant, quæque in Synagogis diu etiam ante tempora Christi legrentur, de eo quoque nulla omnino ut dubitemus est causa. Jam vero quod vulgo, quamvis non satis Latine *textum* seu *contextum* vocant, id à Græcis passim dici τὸ κείμενον, & hoc quoque notum est satis. Verum in eo dissentiebant Judæi à Christianis, quod illis τὸ κείμενον absolute positum Hebræi codicis verba significet, & κείμενον idem illis sit quod γέγραπται. At vero apud Philonem & Græcos patres τὸ κείμενον notat verba LXX interpretum, utpote ejusdem auctoritatis & prorsus ἰσχυράμεντα Scripturæ Hebræicæ. Judæi quibuscum hic disputat Ignatius id ipsum negabant, dicentes κείμενον γέγραπται, ἀλλὰ πρέκειται. Sive autem πρέκειται accipias pro πρέκειται ut Hefychius; sive notiori significatione de re vulgo ubique obvia & omnium oculis exposita; idem manet sensus, cum manifestum sit agi hic de versione LXX interpretum. Apud Epiphanium ubi de lemnisco loquitur eadem ratione vox πρέκειται accipitur de versione Aquilæ, neque enim audiendus doctissimus Valesius, qui πρέκειται legendum censet. Πρέκειται enim γεγραμμένοι sunt libri omnibus usitati & omnium oculis expositi uti LXX interpretum versio Christianis, Aquilæ vero Judæis. Sensus autem verborum Ignatii est planissimus. Rogat Philadelphenses nequid agant per contentionem, sed in omnibus Christi doctrinam sequantur. Audivisse enim se quosdam dicentes, nisi ea quæ in Evangelio posita sunt inveniantur etiam in antiquis, id est Hebræis exemplaribus, sese nolle credere

dere Evangelio. Respondet Ignatius scripta esse, eademque quæ in Evangelio, inveniri quoque in antiquis exemplaribus. Negabant Judæi dicentes in Hebræis non legi, sed tantum in adjacente versione: vel si alteram sequaris expositionem, vulgo quidem legi, non autem in antiquis. Illis autem respondet Ignatius, sibi pro incorruptis & inviolatis archivis seu exemplaribus antiquis esse Jesum Christum. Illi, velut summo Sacerdoti, credendum potius quam aliis Sacerdotibus. Ipsi commissa esse Sancta Sanctorum & arcana Dei. Ipsum esse portam patris per quam ingrediantur patriarchæ, prophetæ, apostoli & ecclesia. Evangelio itaque præcipue credendum, utpote per quod veteribus non tantum credamus Scripturis, sed & vitæ æternæ fiamus participes. Omnia denique bona esse, si fides nostra conjuncta sit cum caritate. De loco Ignatii hæc dicta sufficiant; quæ ideo lubentius monui, ut videant nostri seculi homines quam diversa primorum Christianorum fuerit ratio, si cum Judæis congregarentur. In interpretandis Scripturis suprema illis lex erat Christus. Solas quas LXX interpretes & postea Christus & Apostoli tradidissent & commendassent admittebant Scripturas, Has solas sinceras, incorruptas & illabatas esse affirmabant. Non Hebraica quam primus Hieronymus introduxit, sed Evangelica ubique audiebatur & personabat veritas. Nostro vero seculo ubique fere exulat hæc veritas; & cum olim Veteri Testamento crederetur propter Novum, nunc Novo non creditur, nisi quatenus cum litera convenit mortua, tradita nobis ab inimicis Evangelii. Ne ipsum quidem Christum loquentem admittimus, nisi per os loquatur Rabbiorum. Sed redeamus ad P. Simonium.

Is itaque postquam multum se torsit in exponendo spurii Ignatii loco ad Eram se confert Hispanicam, & quamvis nihil habeat quod iis quæ scripsi opponat, quærit tamen ex quo Sibyllino hauserim oraculo Judæos credere Messiam peregrinum sen profelytum fore. Miror P. Simonium.

monium nescire id quod omnes quotquot toto reperiuntur orbe sciunt & fatentur Judæi, quodque ex ipsis quoque Sacris clare adeo cognoscitur literis. An non Ægyptiacæ servitutis tempore omnes Hebræi erant peregrini, profelyti seu gerim? Si quis dubitet, audiat vel ipsum Deum loquentem, cum alibi, tum Exod. 22. 21. ubi LXX, *περοήλυτον οὐ κενάσετε, ἥτις γὰρ περοήλυτοι ἐν γῇ Αἰγύπτου.* *Ne affligite profelytum; nam & vos fuistis profelyti in Ægypto.* Quomodo fieri potest ut nunc toto orbe dispersi Judæi, non sint peregrini, profelyti seu gerim? Quomodo inter illos nasci potest Messias, qui & ipse non sit peregrinus aut profelytus? Affirmant Rabbini etiam si qui Judæi Hierosolymis vivant, esse tamen peregrinos etiam in propria patria, nec cessaturum eorum exilium ante adventum Messiae. Nihil juvat Simonium quod dicit Judæos unanimiter credere Messiam fore Judæum ex Judæis, non peregrinum aut profelytum. Cum enim etiam veri Judæi hoc tempore sint ubique peregrini & profelyti, necessum est talem quoque fore quicumque inter illos prodeat Messias. Itaque nihil aliud inde confici potest, nisi Messiam fore quidem profelytum, sed non profelytum profelytorum. Attamen neque in hoc consentiunt Judæi, cum ut recte monet P. Simonius quosvis sibi faventes parati sint pro Messia agnoscere. Vidi pauperes à Polonia Judæos qui stipem porrigentes Messiae nomine salutarent. Quamvis autem major Judæorum pars è Davidica stirpe Messiam proditurum existiment, attamen novi qui & hoc quoque negarent. Memini Manassē ben Israel quod uxorem duxisset cujus atavus fuisset Don Isaac Abrabanel, qui genus suum referebat ad Davidem regem, præsentibus multis affirmasse ex hoc conjugio proditurum Messiam; cui mox alter Judæus Maurus, posse id fieri respondit; Si enim Dominus Deus è lapide possit suscitare filios Abrahæ teste Thalmude, quidni etiam possit efficere ut è cucurbita nascatur Messias. Sed Manasses illum
nebu-

nebulonem vocabat quod verba Evangelii Thalmudi affingeret. Iste tamen Maurus perstabat posse è lapide Messiam nasci secundum Thalmudem.

Paulo post dicit Simonius Hegiram non Hebraicam, sed vero Arabicam esse vocem; sed fallitur cum æque Hebræa sit ac Arabica. Ut enim apud Græcos & alias gentes, ita quoque apud Hebræos & Arabas, eadem vox fugam, exilium & peregrinationem significat.

In illis quæ deinceps sequuntur valde sibi placet & sibi applaudit P. Simonius. Elegantias & venustates promit mirificas, sed quas sine periculo & invidia cujusquam intactas & illibatas solus possideat. Dicit me velle canonem Scripturæ novis locupletare prophetis. Comparat me cum Postello, homine non satis sani sincipitis, sic tamen ut illum longe oculatiorem nugatorem, quam egomet sim, fuisse affirmet. Dicit me LXXII & magno aliorum prophetarum stipatum agmine jamjam ad fundenda me accingere oracula. Ego vero licet propheta aut vates non sim, si tamen ad vaticinandum compellar, ausim affirmare P. Simonium, nisi stylum vertat, solis semper placitum semidoctis.

Multa dein congerit de apocryphis & millies dicta repetit, eorum vero quæ ad rem pertineant, cavet sibi quam diligentissime. Quæstio est qua ratione libri sacri, reconditi, & non omnium usui expositi, cum prius apocryphi dicerentur; postea factum sit ut hæc vox in pravam detorta fuerit significationem, ita ut apocryphi habiti fuerint pro spuris aut dubiæ fidei libris. Cum ne unus quidem usque ad tempora Aquilæ ex quocunque scriptore produci possit locus in quo vox hæc in bonam non accipiatur partem, dixi manifeste exinde colligi posse Judæos fuisse, qui novam vocis hujus expositionem fabricarint, eo nempe consilio ut destruerent auctoritatem librorum qui Verus Testamentum cum Evangeliiis connectunt, & simul illorum in quibus adventus Christi clarius quam ab antiquis annuntiaretur.

tiaretur prophetis. Tacet hic P. Simonius & cum nihil habeat quod possit reponere, quærit tamen unde istas hauserim ineptias, seu ut ipse loquitur *coglionerie*. Satis quidem verniliter, verum, ut puto, loco non satis convenienti. Ne itaque gratum & amicum P. Simonio vocabulum tam alieno & inconspicuo positum pereat in loco, auctor sim ut ad frontes & titulos suorum id transferat librorum, id enim si fiat, omnia recte & significanter se habebunt.

Quæ deinceps habet P. Simonius talia sunt ut nihil omnino ex illis erui possit, nisi id unum Simonium parum acrem esse disputatorem. Dicit scribas qui res Hebræorum chartis committerent, & plerosque magni Synedrii assessores prophetas fuisse & à spiritu sancto afflatos. Cur ergo negat tales quoque fuisse LXX interpretes? Quod addit *sed non fatidicos*, id rectius abesset, neque enim sic Christiani loquuntur. Quod vero non uno scribit in loco, auctorem me esse ut in Ecclesiis posthac libri legantur Sibyllini & canonicis annumerentur scripturis, id nusquam dixi. Magnæ quidem auctoritatis in primitiva ecclesia erant illi libri, cum & ab ipso commendata Apostolo fuerit eorum lectio, sed non inde sequitur esse Canonicos. Verum negat id ipsum Simonius & mentitum fuisse existimat Clementem cum dicit Paulum ad Sibyllæ & Hystaspis libros, unde futurum Christi cognoscant adventum remisisse Christianos. Vafros enim, id est subdolos & malitiosos priscos fuisse dicit patres & imprimis Clementem Alexandrinum, si quando cum Judæis & gentilibus disputarent. At sic melius Judæi & gentiles quam Christiani loquantur. Addit Clementem non esse errorum immunem. Scio quidem non deesse alios qui similiter sentiant. Ostendendum illum errasse vel mentitum esse cum affirmat Apostolum commendasse lectionem Sibyllinorum & Hystaspis. Interim colligantur errores Clementis. Id si fiat, ausim de plano affirmare illum ne in omnibus quidem toties errasse operibus, quoties vel in uno P. Simonius erraverit capite.

Iterum

Iterum ad Postellum & nescio quas aliorum me relegat ineptias, ac si non sufficiant Simonianæ. Multa dein habet de canonicis, apocryphis & hagiographis scripturis, quæ si quis excutiat, nullum tamen laboris & patientiæ seu fructum seu mercedem referet. Multos quidem citat tanquam testes, & sane potuisset etiam centies plures producere, sed nihil ad institutum facientes, cum omnes Aquila sint posteriōres. Debuisset vel unum aliquod ex antiquioribus Judæis vel Christianis depromere testimonium, quo ista Scripturarum divisio quam commentus est Aquila, aut qui ejus ætate vixere Judæi, aliqua saltem ex parte confirmaretur. Verum ne unum quidem in illis invenias, qui vel canonicorum S. Scripturæ librorum, vel hagiographorum vel etiam apocryphorum eo quo vulgo exponunt sensu, fecerit mentionem. Altum apud omnes silentium, unde clare satis cognoscas Aquilam primum fuisse qui divisionem istam introduxerit, quem temere secuti sunt non verpi tantum doctores, quos P. Simonius satis inepte recutitos vocat, sed & multi è Christianis. Quod dein Sixti Senensis prober sententiam dividētis S. Scripturas in libros protocanonicos & deuterocanonicos, nec in eo viros doctos consentientes habebit, qui merito istiusmodi contra usum & naturam linguæ Græcæ conficta explodunt vocabula. Rectius multo faciemus si ab omnibus istiusmodi abstineamus divisionibus & primorum Christianorum & Judæorum veterum sequamur exemplum, non Aquilam & Judæos posteriores, qui solis Hebraicis totam Scripturam includunt libris: quorum si admittamus decreta, jam ne Evangelia quidem, præcipua Sacrarum literarum pars, & velut Sacri operis complementum & apex, libris erunt annumeranda canonicis. Sed negant quidam Evangelia ad verus pertinere testamentum. Verum non sunt Christiani qui jubentibus Judæis Verus à Novo avelli patiuntur testamento, cum prioris veritas & auctoritas tota pendeat ab Evangeliiis. De intermediis libris, satis jam diximus.

In emendando gemino Hieronymi loco, ubi libros Tobiae & Judithae inter hagiographa ab Hebraeis recenseri scribit, ne in hoc quidem eruditorum suffragio donabitur P. Simonius. Putat nempe *hagiographa* istis in locis mutandum esse in *apocrypha*. Sed profecto criticae periti norunt notiora vocabula à librariis non permutari ignotioribus. Si omnia quotquot reperiuntur antiqua consulat exemplaria ubique conspirantem cum vulgatis libris lectionem inveniet. Itaque manifestum est ineptam istam hagiographorum vocem latius apud Judaeos interpretes patuisse, quam canonicorum, ut ipsi loquebantur, librorum appellationem, & duplicis apud illos generis fuisse hagiographa, alia quidem canonica, alia vero extra canonem, seu *argvovista*.

Pergit Simonius me non contentum novos procudere prophetas, novum etiam librorum S. Scripturae velle introducere ordinem, utpote qui ex uno quinque faciam Moysis volumina. Pentateuchum nempe seu quinque libros Moysis totidem appellavi volumina. Ipse vero hoc negat, nam quinque istae volumina, unum tantum affirmat constituere volumen, quia hodierni in suis synagogis Judaei uno volumine omnes describunt Moysis libros. Quid si omnes S. Scripturae libri ad unum redigantur volumen, ideoque plura desinent constituere volumina? Quin & Christi aetate idem factum fuisse censet P. Simonius, ut scilicet uno volumine totus describeretur pentateuchus. Verum contrarium liquet ex historia Aristae cum pluribus voluminibus legem descriptam fuisse docet. Cum infiniti supersint libri in volumina distincti, vel unum in tota antiquitate ostendatur volumen, quod ad tantam excreseat molem, ut vel dimidiam librorum Moysis partem exaequet. An soli Hebraei justam voluminum ignorarunt mensuram? Adeone illi insaniverunt, ut sibi tam proluxa & enormia construerent volumina, quae nec manu teneri, nec mento ut solebant subjici, & exigente ut saepe

fit.

fit necessitate, tota tamen in quantumvis longa explicari non possint porticu? Qualia fere sunt istæ quæ in Judæorum vulgo visuntur synagogis, ad pompam potius & stultam ostentationem, quam ad aliquem parata usum, cum tantæ sint vastitatis, ut à duobus vix gestentur hominibus, aperiantur nisi à multis, legantur vero à nullis? Sed profecto quid verbis opus, cum omnis ætas & omnia secula, non unum, sed quinque semper Moysis agnoverit volumina.

Dixeram Judæos Danielelem non agnoscere pro propheta. Reponit Simonius; *Quasi vero Judæi non æque fidem adhibeant Danielis de Messia vaticiniis, ac Christiani.* Profecto si hoc verum esset, non essent Judæi. At vero illos negare Danielelem fuisse prophetam, Hieronymus, Theodoretus & complures alii testantur. Quod si illis non credat, ipsis saltem credat Judæis, passim id affirmantibus. In Thalmude scripto de synedrio movetur quæstio qui fieri potuerit, ut Daniel, qui non fuit propheta, viderit tamen ea, quæ nec Haggæus, nec Zacharias, nec Malachias viderent. Si quis ridere velit, legat sequentia, ut sciat quo pacto hic se expediant Rabbini. Felicius hanc quæstionem solvebat Montabeus Judæus, affirmans Danielelem eadem prorsus ratione illa quæ scribit vidisse, atque asinam Balaami, cernentem ea, quæ ipse non videret Balaamus.

De chetubim opus non est ut Simonius moneat. Scimus nos Judæos simul flare & sorbere didicisse, norunt atrum albo permutare si res postulet. Vilissimos & famulos sæpe sic vocant libellos. Nec hoc tantum seculo, sed & olim quoque hoc iis solemne fuisse, satis nos docet Epiphanius ubi de Nazarenis agit, cum scribit libros hagiographos à Judæis etiam appellari *γραφήα*, voce quidem inepta & ab Aquila, ut puto, conficta; sed quæ tamen clare ostendat, quo honore & titulo Danielis persecuti fuerint prophetias, scriptiunculas eas appellantes, & ne dignas quidem librorum nomine.

Cum ironiis valde delectetur P. Simonius dicit dein me ex Rabbiniſta factum eſſe doctorem Thalmudicum, quia nempe dixi in Thalmude ſæpius occurrere; *bonum eſt ut evellatur litera de lege, & ut ſanctificetur nomen domini.* Ipſe ex libro qui continet colloquium regis Gazariæ & Judæi, dictum hoc ſic interpretatur, non licitum fuiſſe cui-libet è plebe verba Scripturæ immutare, ſed ſolis magni Synedrii aſſeſſoribus, *quia ſcilicet non unius Moſis fuit ſanctiones condere, ſed & aliorum quoque prophetarum, ſacerdotum & judicum, quibus idem ſpiritus dei interfuit.* Licet R. Chaia filius Aba, & R. Jochanan, & alii qui in Thalmude hoc loco nominantur non fuerint propheta, libenter tamen acquieſco, cum verbis tam clariſ & perſpicuiſ ultro quod petam concedat Simonius. Verum illa quæ ſequuntur mirabor ſi vel ipſe poſſit explicare P. Simonius; *Is eſt niſi fallor genuinus doctrinæ Thalmudicæ ſenſus quæ in everſionem verborum contextus ſacri trahi non poſteſt, cum de tollenda litera imo dictione nec non ſententia aliqua inter explicandum contextum illum agatur, minime vero de mutandis eradendiſque ejuſdem contextus literiſ aut dictio-nib.*

Quod ſubjungit P. Simonius me omnia quæ Rabbino-logiam ſapiunt mutuatum eſſe à Morino, meque totum à Morino pendere; id quam verum ſit, judicent illi, qui utri-uſque noſtrum ſcripta legunt. Quin & Simium ejus alibi me appellat, quia nempe valde probo, cum alia quædam, tum præcipue illa, quæ de ætate & literatura Rabbiorum ſcripſit Morinus, cujuſ obſectator perpetuus eſt P. Simonius, rectius longe facturur, ſi & ipſe hujus fiat Si-mius.

Ut evincat LXX interpreteſ ignaroſ fuiſſe linguæ Hebraicæ, proferre teſtimonium Ludovici Capelli, exiſtimantiſ, ut ipſe affirmat, linguam Hebræam deperditam fuiſſe in captivitate Babylonica totis ducentiſ ante LXX interpreteſ annis. Sed vero ex Eſdra & Nehemia contrarium patet.

patet. Post mortem vero horum statim periisse linguam, qui fieri potest, cum Judæi integra fruerentur libertate, & nullis aliis miscerentur gentibus? Stetit illorum respublica usque ad tempora Alexandri magni. Sed neque illius tempestate aliqua accidere potuit mutatio, cum omnia salva & integra Judæis permiserit, contentus modico tributo. Si quis recte calculum ponat, velit nolit fateatur necesse est, non potuisse insigniter mutari linguam ante Olympiadis CXVII annum primum, quando nempe à Ptolemæo Lagi filio dolo capta fuere Hierosolyma. Cum vero viginti septem annis postea Sacræ literæ à LXX in Græcum fuerint conversæ sermonem, necesse est brevi hoc spatio totam interiisse Hebræam linguam, quod nemo prudens ut existimo facile admiserit, præsertim cum sesquiseculo pene postea usitatam etiamnum fuisse eam linguam constet ex Josepho scripto de Machabæis, ubi mater filios suos Hebraice alloquitur.

Profert dein verba mea P. Simonius, & dicit quot verba, totidem quoque illa continere commenta. Sed malim ea quæ scripsi in meis legi libris, quam uti ab illo truncata producuntur, ac si dixissem in Synagogis lectam fuisse versionem Græcam, antequam illa extaret. Istis tamen ita mutilatis verbis recte subjungit; *Ante conditam LXX Seniorum versionem ab Esdræ temporibus constat non aliam in Judæorum Synagogis lectam fuisse scripturam, quam contextum Hebraicum.* Libenter hæc admitto, sed si hæc ita sese habeant, quomodo verum esse potest id quod paulo ante affirmavit P. Simonius, linguam Hebræam periisse pluribus quam ducentis ante LXX interpretes annis?

Videamus nunc num in sequentibus dum mea ut vocat figmenta convellere conatur fortius & felicius se gerat P. Simonius. Dixeram tempore Christi, & ante, & postea in omnibus Judæorum Synagogis toto Romano orbe dispersis, solam lectam fuisse LXX interpretum versionem, etiam in ipsis Hierosolymis. Quid adhæc P. Simonius? Nullo omnino

omnino teste, licet ad me provocet, qui nunquam tale quid somniavi, affirmat Fl. Josephum legem Moysis in Synagoga Hebraice interpretatum fuisse. Quin & Historiam belli Judaici, antequam Græce ederet, Hebraice conscripserit, id est Syriace, ut vult P. Simonius. Syrorum quidem passim occurrit mentio, sed vero tempore Apostolorum & Josephi, qui in imperio Romano linguæ meminerit Syriacæ, invenias neminem. Ut in tota ditione Romana, ita quoque in Syria Palæstina, Græca erat vernacula lingua. Esto ut non admodum ea fuerit pura, cum multis jam ab antiquo permixta esset Chaldaicis, Arabicis & Romanis vocabulis, non tamen propterea desinebat esse Græca. Josephum vero spurio hoc & impuro sermone & lingua hybrida istam conscripserit historiam, nemo sanæ mentis dixerit. An ergo mentitus Josephus? Et hoc quoque futile. Mentem Josephi nec P. Simonius, nec interpretes intellexerunt. Verba ejus initio belli Judaici hæc sunt; *Πρὸ δέ μιν ἐγὼ τοῖς καὶ τοῖς Ῥωμαίων ἡγεμονίαν Ἑλλάδι γλώσση μεταβαλὼν ἅ τοις ἄνω βαρβάροις τῇ πατρίᾳ συντάξας ἀνέπεμψα πρὸς περὶ ἀφηγήσασθαι*. Ineptissime hæc reddidere interpretes, ac si οἱ ἄνω *βάρβαροι* sint barbari qui retro fuerunt, & Josephus in usum jam olim defunctorum istam condidisset historiam. Οἱ ἄνω *βάρβαροι* sunt superioris continentis barbari, Judæi nempe qui extra Romanum viverent imperium. Sic ὁ ἄνω *βασιλεὺς* vocatur rex Persarum seu Parthorum. Αἱ ἄνω *ἐπαρχίαι* provinciæ quæ longius absunt à mari, ut αἱ κατὰ τὸν *ἄνω* mari propiores. Itaque ἡ κατὰ τὸν *ἄνω* *Συρία* est Syria mari Mediterraneo vicina, ἡ ἄνω vero superior, sive Assyria & Babylon. Jam olim ad Melam hæc monuimus. Dicit ergo Josephus sese antequam bellum Judaicum Græco scriberet sermone, eandem historiam patria id est Chaldaica tradidisse lingua, in usum illorum barbarorum, qui extra fines Romani imperii trans Euphratem viverent, utpote qui excusso jamdudum Græcorum jugo, avitam fere conservassent linguam. Neque enim unquam in partibus trans Euphratem

tam

tam altas Græcorum principatus egit radices, ut etiam eorum ibi prævaluerit lingua. Clarum est itaque Josephum libros de bello Judaico quos Hebraice edidit, non scripsisse Judæis in orbe Romano viventibus, sed vero Trans-Euphratenſibus Parthicæ ditioni obnoxiiſ, Chaldaice quidem, non item Græce peritis. Aperit dein cauſam quamobrem id fecerit: ut nempe cognoſcant, quanta mala Judæis Hieroſolymitanis illorum eveniſſent culpa. In ſuſcipiendo infelici hoc contra Romanos bello præſto ſibi affutura ſperaverant auxilia Judæorum, qui extra Romanum viverent imperium, nec eos ſolum qui Parthico ſubeffent regno, ſed & quotquot inter remotiores agerent Arabes ſimul ad arma conſurrecturos certo ſibi promiſerant. Quid vero compulerit Joſephum ut eandem hiftoriam Græce quoque deſcriberet, id in ſequentibus declarat. Dicit enim cum Hebraice ſcripſeri illis gentibus & illis Judæis qui Hebraice intelligunt, quales ſunt Parthi, Babylonii, Arabes, Tranſeuſratenſes & Adiabeni; abſurdum eſſe ſi non etiam inſtruat Græcos & Romanos qui bello huic non interfuiffent, & Hebræam quam ſcripſiſſet non intelligerent hiftoriam.

Videat nunc vel ipſe P. Simonius, quam verum ſit illud quod affirmat, Joſephum Syriace ſcripſiſſe & quidem Judæis Palæſtinis, qui fere nulli ſupererant, quando iſta ſcribebat Joſephus. Pergit tamen Simonius Chriſtum & Apoſtolos Hieroſolymis locutos fuiſſe Syriace. Et ſane infinitum poſſit producere non ſemidoctorum tantum, ſed & fanaticorum ſic ſentientium agmen, in templo & ſynagogis non libenter admittentium linguam ut ipſi loquuntur profanam. Sed cum omnium Syrorum in toto Romano imperio communis fuerit lingua Græca, quomodo efficiant ut præter hanc alia quoque peculiaris fuerit lingua quam ipſi Syriacam vocant? Vel unum ſaltem proferant teſtem qui tempore Apoſtolorum linguæ hujus fecerit mentionem. Sero demum in inferiore Syria ſive Palæſtina

læstina auditum est nomen linguæ Syriacæ, postquam nempe Arabes vacantes Judæorum invasere terras. Stante imperio Romano solus ibi regnabat Græcus sermo. Cujus rei clarum argumentum quod in tota ditione Romana nullum invenias scriptorem qui Syriace scripserit. Græce omnes scripsere, Græce etiam loquebantur. Extra orbem Romanum progrediendum si Syriacam linguam, aut homines qui Syriace scripserint invenire velimus. Itaque omnes isti Christiani patres qui apud Eusebium in historia Ecclesiastica & alibi memorantur, quales sunt Bardesanes, Archelaus, Eusebius Emissenus, Ephraim & cæteri qui Syriace scripsere, illi omnes Parthici vel Arabici fuere generis. Parthis autem tam bene notum fuisse sermonem Syriacum, quam Romanis Græcum, scimus non tantum ex hoc Josephi loco, sed & ex Epiphanio. Verum istæc Syriaca nihil ad linguam quæ Hierosolymis erat in usu, quæ non alia erat, quam sit lingua Evangeliorum. At vero altera, quam addiscebant Parthi, quaque Josephus scripsit, illa erat Chaldæa seu Assyria, Arabicæ nempe illius temporis dialectus. Quicquid enim erat ultra Jordanem fluvium usque ad ostia Euphratis, Arabiæ accensebatur. Perperam tamen lingua hæc Syriaca à scriptoribus dicitur, cum Assyria fuerit, ideo nempe, quod à Græcis & Latinis Syrorum nomen manifesto errore tribuatur quoque Assyriis. Inter Assyrios igitur & Arabas in profundiore Syria habitantes quærenda est lingua quæ Syriaca dicebatur, non inter Syros Romanæ ditionis. Ipsum hoc confirmat Epiphanius ubi de Manichæis agit; Ἄλλοι δὲ δῆθεν τὴν βαθυτάτην τῆς Σύρων διάλεκτον σμεννύονται τὴν τε τῆς ἸϚ πρὸς Παλμύραν διάλεκτον. *Alii vero quæ est in profundiore Syria & illam quæ circa Palmyram obtinet magnifice commendant dialectum.* Male itaque in Evangelio & in actibus Apostolorum per linguam Hebræam intelligunt Syriacam. Si Assyriam aut Chaldaicam dixissent, non peccassent. Sic Philo, sic Josephus, sic omnes
illorum

illorum temporum locuti fuere scriptores. Hebræam linguam semper vocant Chaldæam, nunquam vero Syriacam, Quæ si proprie loqui velimus, eadem erat ac Phœnicia seu Cananæa, quæque post tempora Alexandri paulatim in Græcum abiit sermonem esse desit. Quamvis vero propter longam moram in terris Cananæorum lingua Hebræa & ipsa quoque fere facta fuerit Cananæa, quod vel Phœnicia quas assumpfere satis testantur literæ; nunquam tamen Judæi passi sunt linguam suam appellari Cananæam seu Syriacam. Sed neque Arabicam eam dici permiserunt, nisi quatenus Chaldæa lingua sit dialectus Arabicæ. Etiam servitutis Ægyptiacæ tempore & se Chaldæos, & linguam suam Chaldæam vocarunt, omnia nempe sua ad Abrahamum referentes Chaldæum, cujus linguam in tam longa conservare captivitate. At vero in Babylonica captivitate brevi tempore & linguam & literas dedidicere Syriacas, & libenter adscivere non literas tantum, sed & linguam, Chaldaicam, velut postliminio redeuntes ad linguam & scripturam Abrahamo vernaculam. Licet vero multis postmodum seculis plurimum immutatus fuerit sermo Chaldæus, permanisse tamen morem ut Hebræus diceretur, ex iis quæ jam diximus clare satis confici potest. Valeat ergo Hierosolymitana ista Syriaca lingua æque vana ac Hellenistica. Valeant quoque cavillationes P. Simonii, cum ex omnibus ne una quidem succedat. Ut paucis quid sentiam perficiam, puto me non errare, si audacter affirmavero tempore Christi in omnibus Hierosolymitanis synagogis, paucis forsan exceptis quas Parthici & Arabici generis frequentarent Judæi, solas lectas fuisse quas LXX interpretes tradiderunt scripturas, cum sola iis Græca esset vernacula lingua, Hebræa autem id est Chaldaica sive Arabica illius temporis, à doctis tantum, aut ab illis, quos dixi intelligeretur advenis. In ipso vero templo Hierosolymitano habitas fuisse conciones lingua Hebræa, aut quocunque alio Græcis & Romanis

ignoto sermone, id omnino Romanæ non permisissent leges, quæ una cum jago, Græcæ quoque aut Latinæ linguæ necessitatem omnibus à se victis imposuere gentibus. Superest itaque ut in templo & in præcipuis synagogis ea sola usurpata fuerit lingua, quæ omnibus esset familiaris, quamque ipsi quoque infantes cum lacte imbererent materno. Siquidem ut habet Theodoretus; τὰ Ἑβραίων παῖδια οὐ τῇ Ἑβραίων εἶν διδόν διδόντες περημένα φωνῇ, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων παρ' οἷς ἐγανήθησαν· εἴτα μετέωρα γένόμενα, διδάσκονται ἢ γλαυμάτων τῆς χρακῆς· μανθάνει ὃ διὰ ἢ γλαυμάτων τὴν δεῖαν γλαυμὴν τῇ Ἑβραϊδὶ γεγλαυμμένην φωνῇ. Nulli Hebræorum reperiuntur pueri, qui statim Hebraica utantur lingua, sed demum illarum gentium lingua apud quas nati sunt. Ubi adoleverint, docentur literarum characteres, & per has addiscunt scripturam Sacram Hebraicam. Et sane quomodo potuisset vita miseris constare Judæis, si Hebraicæ seu ut volunt Syriacæ tantum gnari linguæ eo redacti fuissent necessitatis, ut nec testamentum condere, nec contractus & obligationes facere & signare potuissent, cum leges Græcum & Romanum tantum admitterent sermonem, quæratumque in jure utrum stipulatio Punico aut Assyrio concepta sermone possit subsistere. Quod autem magna pars Judæorum, propter crebra cum vicinis Arabibus commercia, & simul propter affinitatem quam illorum lingua cum veteri haberet Hebraica, facile & libenter sermonem addiscerent Arabicum, sive ut ipsi loquebantur Chaldæum; id quidem verum est; sed sufficit ostendisse istum sermonem seu istam linguam ad scitam fuisse & arcessitam, non autem nativam & vernaculam.

Agit dein P. Simonius de traditionibus ut vocant oralibus, & quærit quomodo absque his potuerint LXX interpretes versionem suam perficere, cum lingua Hebræa ducentis & pluribus annis perierit antequam illi ad hoc opus se accingerent? Sed vero quantum in hoc quoque fallatur

fallatur P. Simonius patet ex iis que paulo ante monuimus.

In sequentibus pergit orationem de traditionibus pertexere, & quamvis passim adfirmat parum se tribuere commentis Rabbinicis, siquis tamen illa aggrediatur, animosius se gerit P. Simonius quam ipsimet Rabbinus, adeoque quidem ut etiam laudet & probet id, quod omnium figmentorum longe est futilissimum, vocales nempe seu puncta Moyse à Deo in monte Sinai revelata, & non nisi à Masorethis post exacta tria annorum millia legi adscribenda; non ullis libris, sed per cabalam seu traditionem oralem in sola Rabbinorum conservata fuisse memoria. Attamen liber inscriptus nomine Cozri id est regis Chazarorum in Taurica Chersoneso, non Cosrois ut vulgo putant, affirmat pernisse plerasque traditiones orales. Scio quidem Buxtorfium & hæc, & multa alia conatum fuisse aliter exponere, sed sincerior hac in parte fuit Hispanus interpres R. Abendana, qui omnia integra reliquit.

Cum nova jamdudum deficient argumenta, quibus ea quæ scripsi vel minimum infirmentur, ad prius dicta relabitur, & exhaustos vel dissipatos in priori conflictu P. Simonius recolligit spiritus, ut reparatis viribus feliciori certamen instauret successu. Sed frustra, cum intempestiva sint pleraque quæ jacet tela, & transversa cadant.

Dixerit in interpretandis scripturis præcipue audiendos esse Rabbinos, cum unicuique in ea quam exerceat arte sit credendum. Respondi non esse credendum inimicis, non illis qui inter se dissentiant, & qui id ipsum quod docent, nescire se profitentur. Quod si ad Judæos sit divertendum, illos solos esse adeundos, qui superstite etiamnum Hebræa lingua sacras fuere interpretati literas. Reponit Simonius, & se quoque antiquiores sequi Judæos in traditione lectionis, verum non hos solos, sed & Aquilam, Symmachum, Theodotionem, Hieronymum & alios. Quia ars nulla perficitur ab uno aut altero, sed ab omnibus si-

mul. Quid per traditionem lectionis intelligat Simonius, paulo ante explicavit Cabalam nempe seu traditionem, ut vocant, oralem, quam deus à temporibus Moyſis faucibus & palato Rabbīnorum alligavit, mutam & clauſam totis tribus annorum millibus, & revelatam demum ante pauca ſecula à Maſorethis. Ridet & explodit ubique P. Simonius Rabbīnorum figmenta, ſolam excipit oralem traditionem, quam paſſim non tuetur tantum, ſed & propugnat. Nec deerunt Judæi quibus hoc commentum imprimis placeat. Si enim omnium abſurdorum longe maximum poſſint ſuperare, nulla ſupererit difficultas, quo minus omnes quæ toto continentur Thalmude admittantur fabellæ. Mirum vero in conſtruenda nova Scriptura ſolos à P. Simonio adduci Judæos, Maſorethas videlicet, Aquilam, Symmachum, Theodotionem, & Hieronymum, quia in multis paſſus ſit à Judæis ſe decipi; nulla facta mentione LXX interpretum & antiquiorum Judæorum, qui omnes ſolam horum ſecuti ſunt verſionem, non Apoſtolorum, non denique ipſius Chriſti. Cauſam nempe ſubjungit, *Quod nullius magiſtri legibus ſe additum profiteatur Simonius.*

In loco quem poſtea adducit ex Origene *νεωτάτη* non eſt aptiſſime, ſed maxime proprie, quoniam verbum verbo reddere conatus eſt Aquila, uti ſolent inepti interpretes, qui proprietatem verborum ſectantes, ſenſum ut plurimum deſtruunt. Loquitur autem hic Origenes ex opinione Judæorum, & ipſe ſeipſum interpretatur in Epistoſta ad Africanum. Quod autem ſubjungit P. Simonius Origenem exiſtimaviſſe pluribus in locis Aquilam melius reddidiſſe verba Hebræa quam LXX interpretes, vel uno ſi poſſit probet exemplo. Nam in hoc ipſo Geneſeos loco, de quo hic agit Origenes, quam futilem à LXX interpretibus receſſerit Aquila, infra oſtendemus.

Nihilo meliora ſunt ea quæ ſequentur, in quibus negat, ut libros Hebræos, ita quoque Hebræorum verborum

rum sonum & pronuntiationem Græcis literis expressam à Judæis accepisse Origenem. Dicit quippe Origenem *ut linguae suæ hominibus se accommodaret, verba Hebraica primum Hebraicis literis, deinde Græcis characteribus, expressisse, ut etiam Hebraica legere possent, qui nihil scirent Hebraice.* Libenter istud concedo, verum quid hoc ad rem facit? Cum enim Hebræi codices careant vocalibus, quaeritur si non à Judæis, unde & à quibus haurire potuerit Origenes rationem resarciendi istum vocalium defectum. Pergit; *Judæi siquidem illis temporibus, ut & hodierni contextum suum absque punctis vocalibus facili negotio legebant.* Scio quidem postquam stabilita est lectio à Masorethis, vulgo etiam legi libros à quibus absint vocales, verum non hoc, sed istud explicare debuerat Simonius, quo pacto Judæi veteres toto Romano dispersi imperio Hebraicam addiscere potuerint lectionem, si non illa quam Origenes tradidit ratione, apponendo nempe eadem Hebraica Græcis literis, sed vocalibus instructa. Ut nunc qui Masorethicae lectioni adsueta sunt, facile etiam legunt libros à quibus absunt vocales; ita quoque olim, qui exercitati essent in scriptura, quæ vocales contineret; facile etiam alteram compendariam adsequebantur scripturam. Ut itaque nunc, ita quoque olim tempore Origenis habuere Judæi normas & regulas legendi & pronuntiandi, quas non discipuli tantum, sed & ipsi quoque observarent & sequerentur magistri. Si enim non habuere, & unicuique pro lubitu licitum fuerit addere aut variare vocales, quomodo sibi constare potuit lectionis & pronuntiationis ratio? Ut tamen ostendat P. Simonius istos de quibus loquimur Judæos etiam absque tali auxilio legere potuisse Sacros libros, mirifico sane utitur argumento, sed quo ipse seipsum conficiat. Dicit enim Judæos Græcos & Hispanos habere libros Græca & Hispanica lingua sed literis excusos Hebraicis, quos tamen expeditissime legant. Potuisset his plurimos in Germania à Judæis editos adde-

re libros, lingua quidem Germanica literis tamen descriptos Hebraicis, qui tamen etiam ab idiotis, dummodo alphabetum norint Hebræum, sine hæsitatione evolvuntur. Quid mirum? Cum ut in istis, quæ P. Simonius profert exemplis, ita & in iis quos dixi libris omnes exprimantur vocales. Si sacrorum eadem foret librorum conditio, non Origenis tantum in describenda literis Græcis Hebræorum codicum lectione, sed & Masoretharum in addendis punctis vocalibus, non supervacua tantum, sed & stulta fuisset diligentia.

Pergit tamen P. Simonius, citat Teixeira, ad linguas provocat Orientales, & tandem concudit, licet *illæ linguæ punctis vocalibus sint destitutæ, non idcirco vocalibus penitus destituuntur*. Verum non hoc, quod omnes concedunt exceptis Rabbinis, qui nullam nec in alphabeto, nec in scripturis vocalem agnoscunt; sed istud ostendere debuerat P. Simonius quomodo ad perficiendam lectionem paucae istæ vocales, quæ tantum ambiguae lectionis vocibus apponuntur; possint sufficere ad legendas etiam illas voces, à quibus omnino absunt vocales.

Repetit dein quæ jam sæpius dixit, & quibus non semel respondimus, & demum addit; *Sed pudet in his refellendis, quæ aperte falsa sunt, longius detineri*. Merito pudeat P. Simonium, quod cum præcipua nusquam attingat, & tantum minutias sectetur & vellicet, adeo tamen infeliciter in illis versetur, ut nunquam scopum feriat. Ubique me fingere & falsa scribere affirmat. Ego vero licet affirmavero in omnibus quæ contra me habet P. Simonius ne semel quidem verum dixisse, profecto non mentiar.

Quam male à Masorethis appositæ sint vocales, vel ex ipsis nominibus propriis satis manifestum esse dixeram, cum patriarcharum, progenitorum & prophetarum nomina adeo discrepantia sint ab iis quæ in Evangeliiis occurrunt, ut nullam omnino habeant similitudinem, cum iis quas Masorethæ apposuerunt vocalibus. Reponit optimus

Si-

Simonius, me non advertisse eadem quoque nomina diversimode à Judæis nostri temporis proferri & scribi. Affert exempla unde conficiat Judæos, Italos, Hispanos & Germanos non eandem observare pronuntiationem. Quin & voces Latinas ab iisdem populis non eadem proferri ratione. Germanorum sermonem esse asperiores, quam aliarum gentium, utpote qui alias pro aliis literas substituant consonas. Probat id ipsum exemplo doctoris aulici in Germania. Scimus quidem istæc, sed quid ea ad propositum? Non de consonis, sed de vocalibus quæstio est literis, in quarum pronuntiatione omnes gentes conveniunt. Ostendat qua ratione vocales, quas Masorethæ addiderunt, convenient cum iis, quæ in Evangeliiis exprimuntur. Ostendat illos sub sole homines, in quorum ore Nabuchodonosor & Nebuchadnefar eundem efficiant sonum.

Cum Rabbinus S. Scripturas affirmant LXXII habere facies, interpretatusque id fuerim de totidem sensibus quos sacri admittant libri, si Judæos audiamus, negat me Rabbinos intellexisse, dicit enim *nomine LXXII facierum venire tantum sensus allegoricos, qui tot sunt, quot otiosi magistri possunt comminisci*. An ergo sensus allegorici non sunt sensus? Non sic loquuntur Rabbinus, cum allegoricos vocant sensus sublimiores. Rursus quomodo unus idemque locus LXXII potest continere sensus allegoricos, nisi etiam totidem habeat sensus simplices seu literales ut loquuntur? Dicit Carræos & Abensfram unum tantum admittere sensum. Recte quidem: sed si septuaginta duos consulamus Rabbinos, totidem quoque habebimus sensus. Quis non miretur, non Rabbinos tantum, sed & Christianos complures adeo multiplicem probare interpretationem, Mercerum dico & multos alios, in quorum scriptis sæpe invenias, *hic locus quindecim, aut etiam viginti admittit expositiones, & quidem omnes præclaras*.

Iterum.

Iterum dein litem movet & me in jus vocat P. Simonius de nomine prophetæ, & an LXX interpretes eo sint censendi titulo. Et sane hic est locus, hæc arena in qua omnes contendere nervos & totum ingenii acumen explicare debuisset P. Simonius. Sed vero si pleraquæ quæ hic scribit quam diligentissime excutias, nihil omnino invenies, præter frigidas cavillationes, nullo ordine, nullo iudicio, nec satis apto verborum inter se nexu colligatas. Primo dicit me tergiversari. Sed frustra semper erit P. Simonius, si me terga vertentem speret visurum unquam, assuetum jampridem etiam cum fortioribus congregari. Pergit, ea quæ de varia acceptione vocis prophetarum & *προφητεύειν* scripsi, ea ad rem non facere & plane esse inutilia. Nempe quia tam clare & manifeste sententiam P. Simonii convellunt, ut ne quidem quod hiscat supersit, nisi palam ineptire velit. Quia dixi à Christo & Apostolis prophetas appellari omnes eos, qui S. Scripturas intelligunt & recte interpretantur, respondet; *quasi vero de hoc prophetiæ genere in præsentia agatur*. Dicat ergo P. Simonius, si non istos quos Christus & Apostoli, quosnam ergo vocet Prophetas? Quomodocunque vocem hanc accipiat, nunquam efficiet ut LXXII interpretes non fuerint prophetæ, præsertim cum ipse Simonius fateatur *Scribas qui res Hebræorum chartis committerent & plerosque Syne-drii magni assessores prophetas fuisse & à deo inspiratos*. Subjicit dein; derisum alicubi à Simonio fuisse Vossium. Sed vero risum ineptum non moratur Vossius. Liceat Simonio *ἀγρυπνῆν* & indecore se gerere. Dixeram idolorum etiam cultores sæpe in sacris literis prophetas appellari. Reponit hæc non facere ad institutum. Imo inde facile intelligimus, si illi recte prophetæ vocentur, multo magis nomen hoc convenire veris Dei sacerdotibus. At vero inquit istam LXX interpretum prophetiam jampridem ab Hieronymo fuisse sublatam. Cum nullum alium præter Hieronymum sistere possit testem, semper ad il-
lum

lum tanquam ad sacram se confert ancoram. Verum cum omnia quæ ad stabiliendam suam sententiam vel Hieronymus, vel ex illo alii produxere argumenta ita feliciter profligaverimus, ut ne unum quidem saluum superfit; debuisse Simonius aliis telis & aliunde quæsitis subsidii intentatam tam animose pertinacius persequi litem, & laboranti jamdudum & pene desolato succurrere Hieronymo. Verum ipse relicta quam vix incæperat causa, præcipiti saltu ad protomartyrem transit Stephanum, ejus nomine novam mihi suscitans litem. Dicit illum non Græce, sed Syriace ultimam suam absolvisse concionem, & loca S. Scripturæ non ex LXX interpretibus, sed ex Hebræis hausisse codicibus. Verum quid opus est fingere, cum supersint ipsa Stephani verba, & loca Scripturæ in iis convenient cum LXX interpretibus, non autem cum hodiernis Hebræis libris? Ut autem Hebraice vel Syriace fuerit locutus, fieri hoc qui potest apud Romani & Græci generis Judæos, Libertinos videlicet, Cyrenæos, Alexandrinos, Cilices & Asiaticos, qui omnes hoc loco memorantur in gestis Apostolorum, quibus denique omnibus Græca erat familiaris & vernacula lingua, non autem Hebræa aut fictitia Syriaca?

Malignitatem deinceps vocat, quod verba ejus, quæ hic repetit secutus, dixerim ideo à Simonio scriptum Aristæ velut commentitium explodi, quod Judæis solemne fuerit fingere & scribere incredibilia. Affirmat enim ostendisse se Philonis Herennii testimonio, quod refert Origenes, *Judæos illius temporis multa confinxisse parum verisimilia*. Nihil tale Origenes, cujus verba primo contra Celsum libro hæc sunt; *Fertur & Hecatæi historici de Judæis liber, in quo adeo probat hujus gentis sapientiam, ut Herennius Philo in commentariis suis de Judæis, primum dubitet, an hujus historici id scriptum sit: deinde addat, si quidem ejus est, videri eum corruptum Judæorum persuasionibus, probasseque illorum placita*. Videatur de hoc loco liber patris mei de historicis

Græcis, ubi agit de Hecatæo Abderita. Nihil itaque aliud ex his Origenis conficias verbis, quam Simonium non esse admodum acrem disputatorem. Addit sese firmissimis ex Aristea desumptis id ipsum ostendisse argumentis, sed jam vidimus quantum ea habeant soliditatis, utpote quæ primo aspectu & examine tota in fumum abeant & evanescant.

Repetit dein nonnulla jam sæpius dicta & sæpius à nobis explosa, & tandem ad suum relabitur Hieronymum, ut ex eo conficiat Origenem in homiliis seu concionibus apud vulgum habitis solos secutum fuisse LXX interpretes, in tomis vero etiam peregrinæ linguæ quæsisse auxilia. Verum ut ut hæc admiserimus, quomodo vel ex hoc, vel ex altero quem adducit Origenis loco efficiat prælatam ab eo unquam LXX interpretibus Aquilæ fuisse versionem? Clarius profecto locutus fuisse Hieronymus, si hoc verum esset; sed verum non potest esse, cum ipse contrarium testetur Origenes, qui in epistola ad Africanum & alibi affirmat non esse recedendum à terminis quos Christus & Apostoli statuerunt, nec alio se consilio apposuisse Aquilæ & similium interpretamenta, quam ut cognoscamus, quo pacto sequiores Scripturas explicent Judæi. Ut itaque alibi, ita quoque in hoc Exodi loco, ad quem remittit P. Simonius, & ad ampliandos S. Scripturæ sensus, & simul ne cavillationi occasio detur, ac si aliter esset in Hebræis exemplaribus ac LXX reddiderunt interpretes, utramque Origenes affert expositionem, illam LXX & alteram Aquilæ, ut ostendat ex utrisque sequi, esse quendam infestum Judæorum genti angelum, qui non circumcisos lædat, circumcisos non item, quod tamen ipse vix ausus est affirmare; subjicit enim; ἀλλὰ ταῦτα μὲν περιεργάσας πως εἴδω δυνάμει. Ἐν δὲ τῇ πλὴν τῶν πολλῶν ἀκοῇ, ὡς κεκινδυνωμένως ἐπὶ τοῦτον λελέχθω. *Et hæc quidem quæ nimis affectata & longius quodammodo petita esse videntur, nec apta multorum auribus; periculose & audacter hætenus à nobis dicta sufficiant.*

Mirum.

Mirum vero qua ratione ex hoc loco Simonius exculpere potuerit Origenem relictis LXX interpretibus adhæsisse versioni Aquilæ, cum istæ quæ affert verba referenda sint ad malevolum istum Judæis non circumcisis angelum, non ad hanc aut istam interpretationem. Ipsum vero Exodi quod attinet locum, minime dubitandum quin versio LXX interpretum sit præferenda cum optima & clarissima sit, illa vero Aquilæ nullum fere constituat sensum, quantumvis in ea explicanda & Origenes & Rabbini laborent. Sed neque antiqui Judæi Aquilæ in hoc loco admiserunt interpretationem, existimantes circumcisionis quam urgerent necessitatem fortius adstrui si alteram sequerentur expositionem. Itaque in catenis Græcis post verba Eusebii Emissemi hæc sequuntur; Ὁ Ἀκύλας ἀντὶ τοῦ, ἔστι τὸ αἷμα τὸ περιτομῆς, εἶπε, νυμφίον αἷμα τὸ ἔχω; ὃ δὲ Ἑβραῖοι; Εσφραγίσε τὸ αἷμα τὸ περιτομῆς. Idem vero est σφραγίσαι αἷμα & ἰσχύαι αἷμα *stagnare seu sistere sanguinem*. Apparet itaque in Hebræis codicibus olim scriptum fuisse non aut si id aliter se habeat, affinia & ejusdem significationis fuisse vocabula. Nam certe posterioris hujus vocis tam late apud Arabas patet acceptio, ut priorem etiam suo comprehendat significatu. Non enim ipsam tantum circumcisionem, sed & quidquid ad hanc perficiendam requiritur, adeoque ipsum quoque quod celebrant festum & convivium, uno omnia nomine chatanæ appellant. Dicit itaque Sepphora angelo mortem filio minanti, stagnatum jam esse sanguinem & peractam filii circumcisionem. Totum vero locum commode interpretabimur, si missis Rabbiorum figmentis ipsa Scripturæ sectemur verba. Nam quod & illi, & qui eos sequuntur existimant Deum hoc loco mortem intentare Moysei, propter neglectam filiorum circumcisionem, id nullam omnino veritatis habet umbram. Jam per quadraginta pene annos cum uxore vixerat Moyses, nec credibile est tam sero, & adeo parum opportuno tempore, quo irrita facta fuisset legatio ad Pharaonem suscepta; Deum voluisse non observati moris

pœnas exigere, cum totis quadraginta sequentibus annis ab omnibus Israelitis impune omiſſa fuerit circumciſio. Taceo alias difficultates, quas jam olim complures è Græcis moverunt patribus, uti videre eſt in catenis, quæ paſſim in bibliothecis inveniuntur. Ut paucis abſolvam, non agitur hic de occidendo Moyſe, ſed cui minatur Angelus, iſ eſt Gerson filius Moyſis major natu. Ultima verba Dei ad Moyſem loquentis hæc ſunt; *Ecce igitur ego interficiam filium tuum primogenitum.* Sequitur deinceps; *Factum eſt autem in via in diverſorio occurrit illi* (nempe primogenito.) *Angelus domini & quærebat interficere illum.* Poſtrema Dei verba, quæ demum in Pharaonis completa fuere primogenito, audiens Sephora Moyſis conjux, ad ſuum pertinere credebat primogenitum, præſertim cum non obliquo, ſed recto hæc à Deo dicerentur ſermone. Ad augendum itaque matris metum irruit angelus in Gersonem Moyſis primogenitum, non occidendi, ſed terroris incutiendi gratia. Sed malim verbis Chryſoſtomi quam meis reliqua explicare. Ille itaque in Synopſi veteris teſtamenti, digna ſane quæ lucem aſpiciat ſic ſcribit; Ἀπὸ Γαίλας ὁ Μωϋσῆς τῷ πενδεκάτῳ αὐτοῦ, διωνύμῳ δηλαδὴ ὄντι. Ραγεὴλ ἔ' Ιοθὺρ, ὅτι μέλλει εἰς Αἴγυπτον ἀπέναι, ἔ' πελοπίστου τῷ βασιλέως τῷ ζητιῶντι αὐτὸ τὴν ψυχὴν, φησὶν αὐτῷ ὁ Θεός, εἰσελθε εἰς Αἴγυπτον· ὅδε τὴν γυναῖκα ἔ' τὰ παῖδια αὐτοῦ λαβὼν ἕως εἰσῆι· διὸ ἔ' ἀγγελὸς φαίνεται φοβῶν αὐτὸν, ἕ' ἔ' τὴν περικομὴν, εἰ γὰρ τὴν περικομὴν ἔνεκεν, ἔχρην μὴ πρότερον ἀποσῆναι τὸν ἀγγέλου, ἕως ἕ' ἔ' τὸ ἔτερον περικομῆς ἢ μήτηρ· ὁ δὲ ἕως τῷ μάτην γυναῖκα λαβὼν εἰς Αἴγυπτον, ἕ' γὰρ εἰκῆσαι ἐπέμπετο, ὁ δὲ ἐξαγαγεῖν τὸν Ἰσραὴλ, ὅπερ ἔ' αὐτὸς σιωπῶν ἀφῆκε τὴν γυναῖκα· ἔ' πόδε δῆλον ὅτι ἀφῆκε; Ἐξελθόντι αὐτῷ ἐξ Αἰγύπτου ἀπορτῇ μὲν τὴν γυναῖκα ὁ πενδεκὸς Ιοθὺρ. Significavit vero Moſes ſocero ſuo, qui erat binominis Raguel videlicet ἔ' Ιοθὺρ, abiturum ſe in Ægyptum. Mortuo ergo rege qui animam ejus quærebat, dixit ipſi Deus, ingredi in Ægyptum. Moſes vero illam ingrediebatur ſimul ducens

conjugem

conjugem & filios. Quamobrem apparuit angelus terrorem incutiens, non propter circumcisionem, si enim circumcisionis ergo, oportuisset non prius discedere angelum, priusquam & alterum filium circumcidisset mater; sed quod frustra uxorem secum duxisset in Ægyptum, non enim habitandi, sed Israelem ex Ægypto educendi gratia mittebatur. Quod postquam perspexisset, dimisit uxorem. Unde vero patet quod dimiserit? Egredienti ex Ægypto occurrit cum conjugē Sepphora, socer Jothor.

Pergit dein ad alia P. Simonius, sed adeo desultorie, ut nusquam subsistat, nusquam pedem figat, nullum persequatur argumentum. Ubique incipit, ubique desinit. Dicit ignotas mihi esse œconomiae leges, quas veteres secuti sunt Patres, meque ignorare illos aliter apud plebem, aliter apud doctos fuisse locutos. Mox transit ad portentosos Aristæi de LXX interpretibus sermones; verum non addit quinam illi sint, & ubinam legantur: nam certè in illis quæ vulgo teruntur nihil tale occurrit exemplaribus. Scribit dein se maxime accedere ad sententiam semichristiani istius Thalmudistæ, de quo in priori egimus responsione, affirmantis istam versionem, quæ vulgo LXX tribuitur interpretibus, ita dictam esse, quod à LXX magni synedrii sacerdotibus, quos supra prophetas fuisse asseruit, conficta & approbata sit. Illam tamen versionem licet approbatam ab istis quos vocat senatoribus seu prophetis, non sinceram & legitimam, sed dolosam, perfidam & summa cum astutia ad decipiendas concinnatam fuisse gentes. Diximus jam qua ratione iste Thalmudicarum in Evangelia explicationum scriptor occurrat testimoniis Christi & Apostolorum. Nempe uti P. Simonius existimat nos non habere scripta prophetarum veteris testamenti integra, sed ampliata, decurtata & variis modis pro lubitu & ratione temporum à sacerdotibus magni synedrii interpolata: ita quoque iste Evangelista Rabbini negat nos vera habere Evangelia & Apostolica monumenta. prout ab
ipsis

ipsis exarata fuere Evangelistis & Apostolis, sed demum qualia nobis obtruserunt Evangelistarum & Apostolorum amanuenses. Qua vero ratione factum sit, ut in perfida & fraudulenta sacrarum literarum procudenda versione conspirarint omnes isti qui synedrium magnum constituerent Judæorum prophetæ, id non explicat P. Simonius, sed similitudine declarat; dicit enim id eadem factum fuisse ratione, qua versio vulgaris Latina approbata & introducta fuit à Tridentini Concilii patribus. Sed certe non consensissent patres Tridentini in approbanda hac versione, nisi eam optimam esse existimassent: utique illam condemnaturi & anathemate proscripturi, si pessimam & ad fallendos tantum fabricatam fuisse credidissent homines, quemadmodum de Græca versione censuit Thalmudista iste, cujus sententiam hoc in loco probat P. Simonius. Alterutrum itaque necesse, aut omnes illos magni synedrii sacerdotes seu prophetas qui improbam istam procuderunt & approbarunt versionem, nebulones fuisse scelestissimos; aut si relicto suo Thalmudista modestius de hac versione sentiat P. Simonius, tantumdem huic tribuat auctoritatis, quantam versionem vulgari attribuerunt Tridentini Concilii patres.

Prodit tandem Hellenistica, quam jamdudum mortuam, sepultam & ad inferos à Salmasio missam, denuo suscitare & in vitam reducere conatur P. Simonius. Dicit Salmasium *de umbra asini disputantem de nomine tantum litigasse*. Verum sic vulgus loquitur qui nesciunt res esse mortuas nisi verborum accesserit potestas. Est quidem verum cum quæritur quinam sint hellenistæ & quænam hellenistica, disputationem fieri de nomine; sed sine nominum intellectu, res ipsæ intelligi non possunt. Quod si res non convenient cum suis nominibus, certum est nomina non recte esse indita. Ut autem sciamus quænam sit lingua hellenistica, velim vel tria solum P. Simonius hellenistica edat vocabula, unde colligere possimus, an
Græca

Græca, an Hebræa, an ex utrisque mixta, an vero peculiaris & sui generis aliqua exstiterit lingua. Sed vero, ut passim alibi solet P. Simonius, quodocunque aliqua occurrit difficultas, ad alia etiam nihil ad rem pertinentia se conferre, ita quoque hic relicta lingua Hellenistica, illico ad *ἑκκοζηλίαν* Judaicorum transit interpretum. nec tamen addit de quibus loquatur interpretibus. Si Aquilam intelligat, recte sentit, utpote cujus *ἑκκοζηλία* merito ab omnibus taxatur. Recte quoque in Hispanica Ferrariensi aliisque versionibus hodiernis idem reprehendit vitium. At vero in versione LXX interpretum nemo unquam vel Christianus, vel Judæus *ἑκκοζηλίαν* somniavit. Pergit dein ad Hellenistas, sed necdum Hellenisticam aut synagogæ video linguam. Quæ de vera significatione vocis *Ελληνίζεν* scripsi, ea dicit me ostentandæ scientiæ gratia scripsisse. Sed si vera sunt quæ dixi, utique non est opus ostentatione. Audiamus vero quid ad ea quæ scripsi de vocibus *Ελληνίζεν*, *Ἀντιφωνίζεν*, & *Μηδίζεν* reponat P. Simonius; *Verum perinde est ac si dixerim in præsentî negotio, ubi de re critica lis movetur cum Vossio, non modo Vossium esse rei criticæ peritissimum; sed & canonicum Vuinsfortensem, qui liturgiam Anglicanam in templo belle decanter.* Inexplicabile profecto hoc ænigma, quodque ne ipse quidem qui proponit dissolvat: quin potius tanto semper fiet obscurius, quanto prolixior accesserit expositio. Fieri tamen potest ut aliquid inaudierit P. Simonius, me non solere in Ecclesia vel alibi canere, ideo forsan dicit, ea quæ de voce *Ελληνίζεν* scripsi, esse tam vera, quam verum sit me belle decantare liturgias in Ecclesia. Id si sit, facetus profecto & dictiosus homo & P. Simonius, qui profundi adeo acuminis norit construere griphos.

Longe dein lateque per totum P. Simonius peregrinatur Orientem, & vagatur tanquam ovicula sine pastore, ut omnes undique inquirat hellenistas, & quamvis illos
etiam

etiam nominet qui non fuere hellenistæ, ut Parthici generis & τῆς τῆς διασπορᾶς Judæos, præcipuos tamen neglexit, recutitos nempe, qui utique in summo gradu fuere hellenistæ. Si potuisset ostendere recutitos peculiarem & distinctam ab aliis Judæis habuisse linguam, confecisset negotium & gloriari potuisset inventam à se tandem linguam esse hellenisticam. Sed ipse recutitorum linguam non uno loco vocat Rabbinicam, cum tamen Rabbinii non soliti fuerint sibi præputium adducere, ne Romæ quidem, ubi tamen pars hæc vectigalis erat.

Iterum dein ad LXX relabitur interpretes & iterum negat eos recte vertisse initio geneleos εἰς ἀρχὰς ἡμέρας καὶ εἰς ἀρχὰς νυκτός. Dicit ancipitem esse vocem ἀρχὰς, cum & principatum & principium notet. Addit diligentis esse interpretis vitare ambiguitatem, quam ipse amphibologiam, sed qui Græce norunt amphiboliam vocant. Cur non & Christum & Apostolos carpit, qui passim similiter loquuntur? Quis non primo statim aspectu videat, utrum vox hæc accipienda sit pro principio, ut cum in actibus Apostolorum vas seu linteam cælo dimittitur τέσσαροι ἀρχαῖς; an vero pro principatu, ut cum dicitur ἔτι ἀγγελοι, ἔτι ἀρχαί, ἔτι ἐξουσία? Adeone quis ineptus sit, ut cum Deus conderet solem & lunam, ut præsent diei & nocti, τὸ ἀρχεῖν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, vocem ἀρχεῖν accipiendam esse existimet de principio diei & noctis, cum sæpe totis noctibus absit luna, quamobrem additur καὶ τὰς ἀστέρας, sive stellas, quæ nempe noctu silente luna lucem funderent vicariam? Recte itaque ἀρχαί, & quidem plurali id est amplificativo numero ut solent Græci, ad declarandam majoris principatus significationem. Sed P. Simonius præfert Aquilam, qui ἐξουσίαν hoc loco posuit, quia nempe LXX interpretes vocem Hebræam aliis in locis sic reddiderunt. Sed profecto si & hoc loco ἐξουσίαν possuissent interpretes, alteram ineptus iste interpretes reduxisset lectionem: utpote cujus unicum fuit studium

dium invertere ordinem verborum quem LXX posuere interpretes, ut hac ratione sensum Scripturæ obscuraret & in nihilum redigeret & admirationi esset fatuis;

*Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt.*

Et tamen hic est ille Aquila quem deperit P. Simonius & quo præcipue duce novam S. literarum meditatur editionem. Quod autem addit ab Origene magis probatam hoc in loco Aquilæ fuisse lectionem, & hoc quoque aliter se habere jam ante diximus,

Repetit dein locum Genes. iii. 14. ἐπιτιμᾶται τοῦ ἀπὸ πάντων ὧν κτηνῶν. Negat P. Simonius ἀπὸ hic locum habere, comparative enim hæc dici existimat. Sed fallitur, plane enim est prosopopoia, qua ut passim, non brutis tantum animalibus, sed & mutis & inanimis rebus sermo & ratio tribuitur. Imprecatur enim serpenti deus ut omnia animalia tam fera quam mansueta maledictis illam incessant. Capite sequenti v. 11. de Caino similiter ἐπιτιμᾶται τοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, maledictus tu à terra. Perperam & hæc quoque comparative vulgo dici existimant.

Paulo post eodem cap. ubi vulgo πρῶται legitur, dixeram si quid mutandum sit, scribi posse πρῆται, neque enim Græcum esse πρῶται pro πρῆται. P. Simonius tanquam rem novam monet verbum πρῶ habere futurum primum πρῶ. Verum egregie fallitur, quamvis non solus, quod nesciat multa esse verba, quæ si habeant futurum prius, careant altero; & contra si primum habeant futurum, carent secundo. Itaque futurum primum hujus verbi nusquam invenias. Nam πρῶ quod apud poetas passim occurrit, non posse esse à πρῶ, vel ipsa docet significatio. Omnino verum est quod notant Grammatici

veteres futurum Æolicum *πέρω*, esse ab Æolico *πέρρειν* id est, *siccare, calefacere, urere*. At vero istæ significationes in hoc Genes. loco plane sunt alienæ. Quidquid contradicant Rabbinistæ, recte se habet versio LXX interpretum, *πρεῖν* enim non tantum servare sed & observare & insidias struere significat, idemque prorsus quod *φυλάττειν*. Itaque recte apud Procopium Gazæum & in catenis adducitur hoc loco è Psalm. LV. *αὐτὶ πῶν πτέρναν μου φυλάξουσιν*.

Quærit dein quare non possit navis construi ex planis quadratis? Sed vero jam dixi tam futilem istiusmodi fore navem, quam sit inutilis ipsa locutio. Demus tamen posse construi, quomodo istæc verba convenient cum Hebraicis? At vero nostram expositionem ad amussim convenire, nemo ut opinor negaverit præter Simonium, qui videtur nescire quid rei sit navis.

Tandem relictis LXX interpretibus & meis ad suas objectiones responsis, ad ea quæ majoris dicit esse momenti se confert P. Simonius. Scribit me maligno animo invidiam ipsi velle creare, quod dixerim, de incerto scriptorum veteris testamenti, ipsum paria sentire ac senserit Spinosa. Si hæc ægre fert, quare ergo subjicit; *Verum indoctiores ipso Spinosa se ostendunt, qui libros scripturæ sacræ statim tribuendos esse existimant quorum nomina præferunt*. Ut hanc suam stabiliat opinionem, relegat ad Theodoretum & alios Patres, in quibus tamen nihil occurrit, quod non libenter legant & approbent Christiani.

Singulos dein producit Prophetas & primo quidem in aciem prodit Moses. Postquam dixit Judæos credere, ne unam quidem dictionem vel Syllabam in lege extare, quæ Mosi à Deo non fuerit dictata, addit; *secus sentiant Christianorum plerique, qui aliqua libris Moysis vel ab Esdra, vel ab aliis qui eos recognoverunt, longo post tempore adjecta*.

adjecta fuisse libere affirmant. Scio quidem sic sentire P. Simonium, qui non uno affirmat in loco, prophetis & scribis licitum fuisse impune in alienis grassari operibus, & ipsa quoque Moysis scripta pro ratione temporis & statu rerum interpolare, & addere vel demere quicquid placuisset, cum tantundem in reformandis quæ vellent, quam Moyse in scribendo quæ vellet haberent potestatis, utpote cum illo quo Moyses, eodem quoque & ipsi, ut affirmat P. Simonius, inspirarentur Dei spiritu: sed quod dicit plerosque sic sentire Christianos, id tantum abest ut verum sit, ut ex omnibus antiquæ Ecclesiæ patribus ne unum quidem possit sistere testem, cui tale quid exciderit. Scio quidem Hieronymum ultima pentateuchi verba de morte Moysis & præterea illud de sepulchro Rachelis *usque in hodiernum diem*, existimasse ab Esdra fuisse addita, sed illum manifesti erroris convincit Samariticum exemplar, in quo totidem verbis hæc ipsa leguntur. Illud autem ab Esdra fuisse interpolatum, nemo sanæ mentis dixerit.

Ut tamen efficiat P. Simonius ab ipso Moyse non fuisse conscriptos libros, qui sub ejus leguntur nomine, dicit, non constare *utrum Moyses ipse eam quam sub ejus nomine habemus historiam totam literis mandarit, vel ex parte à notariis illis qui res ætatis suæ conscribebant, chartis excipi jusserit*; & demum concludit, optime se demonstrasse, perinde esse utrum Moyses ipse, an vero à notariis sit conscriptus Pentateuchus. Vêrum libenter hic quæram, an ergo mentitus sit Moyses Deuteron. xxxi, cum se hæc scripsisse affirmat, & postquam scripsisset, tradidisse sacerdotibus & Levitis conservanda in arca fœderis? Valeant itaque isti, quos P. Simonius fingit, notarii: valeant quoque omnes isti commentitii scribæ & prophetæ interpolatores & infessores sacrorum librorum. Si tale quid licitum fuisset, quam ridiculus fuisset Josephus primo contra Appionem

nem affirmans, jam à bis mille annis, qui à Moyſis temporibus ad ſuam uſque effluxerint ætatem, neminem tantæ temeritatis fuiſſe repertum, qui in libris Moyſis vel addere, vel demere vel quidquam auſus fuerit tranſponere. Et tamen rider me P. Simonius velut hominem ad ſuperſtitionem uſque religioſum, meque delicatulum vocat, quod crudas iſtiusmodi & à nemine digerendas non poſſim concoquere offas.

Poſt longam dein de ſacrorum librorum ſcriptoribus digreſſionem, ex Rabbinis & recentibus compilatam theologiſ, non valde bonam, neque quidquam facientem ad propoſitum, tandem in libris P. Simonius deſinit apocryphis; quos ideo vel ipſo atteſtante vocabulo ſic dictos eſſe affirmat, quod illorum auctores occulti ſint & incerti. Verum ſi hæc vocis huius legitima ſit expoſitio, omnino oportet ut major pars librorum veteris teſtamenti ſint apocryphi, aut, ſi P. Simonium audiamus, omnes; utpote qui, neſcio an vel unum certo alicui relinquat auctori. Ego tamen libenter concedo omnes veteris teſtamenti & ipſos quoque Moyſis libros fuiſſe olim apocryphos, ſed non illo ſenſu, quo apocryphorum vox poſt tempora Aquilæ accipiebatur, ſed antiquo & legitimo ſignificatu, quo apocryphi iidem ſunt qui ſacri, & digni qui in armariis & arcis templi conſervarentur, unde & arcani dicti, uti apud Juvenalem;

Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes.

Nec aliter inter ſe differunt arcanum & apocryphum, niſi quod iſtud ſit Græcum, alterum Latinum.

In ſine caſtigationum poſtulat à me P. Simonius, ut deſinam illum allatrare. Verum amicus quidam monuit, ab iſtoc nugatore qui præſationem addidit, attextam fuiſſe hanc clauſulam. Libenter ſic credo, cum P. Simonius optime norit ſe primum in ſcenam contra me produiſſe. Sed &

cum

cum sibi conscius sit vitæ Petri Morini, quam scripsit; non ut puto illo quo definit me signasset elogio; *In maledicam animam non introibit sapientia.* Ut cognoscat P. Simonius me non esse malignum, nec velle maledictis cum illo contendere, cum fausta apprecatione definam, vicissim rogans, ut missis minutis cavillationibus, fortior & paratior in arenam descendat; id si fecerit, dabit quoque mihi meliora scribendi occasionem.

FINIS.

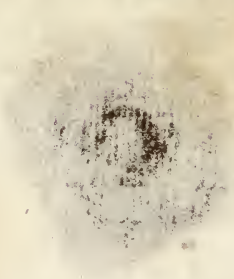

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.
10017

1875

ERRATA præcipua sic corrigantur.

PAg. 12. v. 15. Ostiam, p. 16. v. 22. ipsæ urbis portæ, p. 19. v. penult. summaq; ibi colum-
narum, p. 22. v. 5. addit mensuram, p. 25. v. 5. Januclensis, Ib. v. 15. plurimum, p. 26. v. 6.
eorum neglectum & omissionem certissimum, p. 27. v. 1. civium, p. 29. v. 19. ἡλίσσας,
ἦν; p. 31. v. 25. crearit, Ib. 32. numerarentur, p. 35. v. 33. muri. Omnino, p. 39. v. Lyci, p.
42. v. 19. & Carthagine, Dele, p. 45. v. 6. fieri, p. 49. v. 4. ἐν τριπύλῳ. Ib. v. 16. Aricinium,
Ib. v. 18. tum temporis, p. 50. v. 15. cavebant, p. 51. v. 3. paulatim, Ib. v. 19. plus, quam
quartam, p. 52. v. 9. scribit, p. 53. v. 15. Hannonis, p. 54. v. 12. sociatis viribus, p. 61. v. pe-
nult. contratam, p. 64. v. 24. post appendices, pone asteriscum, multa enim hic omissa
sunt, p. 64. v. 33. quibusvis gentibus, p. 69. v. 1. dele inscriptionem & scribe majusculis
litteris DE ARTIBUS ET SCIENTIIS SINARUM, p. 70. v. 5. quotve, p. 74. v. 30. intra bien-
nium, p. 78. v. 7. vectibus, p. 79. v. 21. Parci, p. 83. v. 23. Dyrracheno. Ib. v. 29. Post incen-
dium adde; Rectius chronicon meum vetus, quod igni sulphureo totum hoc adscribit,
Ib. v. 31. περὶ δευτέρου, p. 89. v. 1. Rectius Chronicon &c. usque ad adscribit, repone eo quo
diximus loco, Ib. v. 5. dicemus, Ib. v. 9. Pogonato, p. 91. v. 2. ante quadringentos & trigin-
ta sex gessit annos, Ib. v. 14. commentis, Ib. v. 31. Cyrestidis, p. 92. v. 16. d' enser, V. Seq.
prodigiosam, p. 93. v. 8. Chalcondylas etiam mentionem, p. 94. v. 17. peritius, Ib. v. 17. au-
dendum, p. 95. v. 15. & in lyra, p. 96. v. 16. dele ista verba, ut vero cognoscamus & post
Veterum adde autem, p. 97. v. 20. palmos majores, p. 105. v. 31. prodidere, p. 113. v. 8. πει-
χέρις, Ib. v. 29. Σὺν τοῖς χεῖρ, p. 121. v. 8. καταπατήσιν, p. 123. v. ult. novem, p. 130. v. 4. sa-
buræ, p. 131. v. 19. undas secunt, p. 132. v. penult. earum, p. 137. v. 15. nullam, Ib. v. 22.
crebris, 141. v. 16. persequuntur, p. 143. v. 8. Caralin, p. 144. v. 12. Cretæ, Ib. v. ult. post
Græca adde, qua Italica conscriptos examinet lingua, quanto quis, p. 145. v. 16. unguem,
p. 148. v. 4. Romano, p. 151. v. 30. Africum, p. 152. v. 4. collocarit, p. 153. v. 24. rectitudi-
nem, v. seq. exigere, p. 158. v. 10. inter meridianos, p. 162. v. 18. conficiant, Ib. v. 29. non
fere minus quam, p. 164. v. 1. negari, p. 177. v. 33. relictis fere, p. 179. v. 6. usque ad,
p. 191. v. 22. longo, p. 193. v. 7. veluti quæ, Ib. v. 10. nivibus, p. 197. v. 24. luce, Ib. v. 32.
vanas, Ib. v. ult. possint, p. 203. v. 16. ipsa, p. 209. v. 10. potuisset, p. 219. v. 17. inserta, p.
230. v. 18. ἡθύνουσα Ib. v. 23. δικτυρῆ, p. 234. v. 16. ut pauca, p. 235. v. 3. χαλκός, p. 236.
v. 1. Pythagorici, p. 237. v. 15. πεπονημένοι, V. seq. φύσις, p. 239. v. 9. mentium, Ib. v. 30.
αἰώνος, p. 243. v. 25. videamus, p. 244. v. 10. everisq; Ib. v. 23. δαπερεύειν, p. 251.
v. 11. distribuerunt, Ib. v. 24. Ultimum, p. 252. v. 21. exprimitur, p. 253. v. 7. πειραδῆ-
ναι, Ib. v. 10. ἀνέγειλεν, Ib. v. 16. de monte, p. 255. v. 13. σαρκότητι, p. 256. v. 27. πλῆθος
μυόν, p. 259. v. 1. Ἐgypti alii, p. 261. v. 8. convincant, p. 263. v. 2. quam, p. 267. v. 15. &
donum, Ib. v. 22. τελεσιγόμενον, p. 270. v. 3. נחב, Ib. v. seq. Ne hoc, Ib. v. 20. בנח ונח
p. 271. v. 2. κλαυθμυεῖσιν, Ib. v. 21. sacrarum, Ib. v. 25. ut incautos circumveniant. Ib. ha-
beant sibi, p. 272. v. 22. a multis, p. 273. v. 32. quos propria, p. 276. v. 16. tueatur, p. 268.
v. 2. satis sic sentientibus, p. 279. v. 14. כ cum K, p. 289. v. 13. l. 11. Machab. p. 294. v. 8.
nolitis, p. 303. v. 21. πολλὰ εἶναι, p. 304. v. 1. fecundi, p. 305. v. 9. censum, Ib. v. 10. Orige-
nes, p. 307. v. 3. receptam, Ib. v. 18. poterunt, Ib. v. 26. eundem ac Atticus, p. 313. v. 18. ce-
dere, Ib. v. 26. τῶν ὀξυμνησίων, Ib. v. 28. τῶν τε, Ib. v. 31. τῶν σωτῆρες, p. 317. v. 5. illos, Ib.
v. ult. θινῶν, p. 320. v. 33. δειλινόν, p. 321. v. 27. cui jam antea, p. 322. v. 10. ἔλαται, p. 331.
v. 19. Non latis amat, p. 333. v. 22. summam, p. 346. v. 26. in vitis, p. 347. v. ult. præditus,
p. 349. v. 24. explicans affirmat, p. 351. v. 21. Judæi in, Ib. v. 28. λόγου, p. 352. v. 20. δα-
περεύειν, p. 353. v. 7. כדכרם Ib. v. 10. נרים Ib. a מ, Ib. v. 17. in eruendo istorum,
Ib. v. 31. מלך ונחב, p. 354. v. 3. Gabaa, Ib. v. 21. nonnulli, p. 357. v. 24. Nec, p. 358.
v. 3. paulo, Ib. v. 7. Sed nos, p. 361. v. 4. opprobrium, p. 362. v. 3. nullus, Ib. v. 15. exercita-
ti, ut in, p. 363. v. 25. cognoscat, Ib. v. 30. τὰ ἀθικτα ἀρχεῖα, p. 368. v. 14. ergo, p. 371. v. 22.
Montaltus, p. 377. v. 5. & esse desiit, p. 378. v. 29. adscitum, p. 379. v. 25. Dixerat, p. 383.
v. 14. ullos, p. 384. v. 13. scripsi, ad rem.

SPECIAL 93-B
4403

